

Kent ve Konut Politikaları

Deniz İncedayı • Ebru Firidin Özgür • Mustafa Sönmez
Semra Purkis • Hatice Kurtuluş • Öncül Kurlangıç
Ahmet Tercan • Zeynep Aygen

Akademi Binasının Yenilenme Süreci, 1949-1953

Profil: Ayşe Orbay

Uyuyan Köyü Uyandırmak: Kayaköy

“Kalite” yapımızda var

Türkiye Hazır Beton Birliği Üyeleri
 KGS denetiminde,
AB standartlarında beton üretiyor.

Klima bunun neresinde?

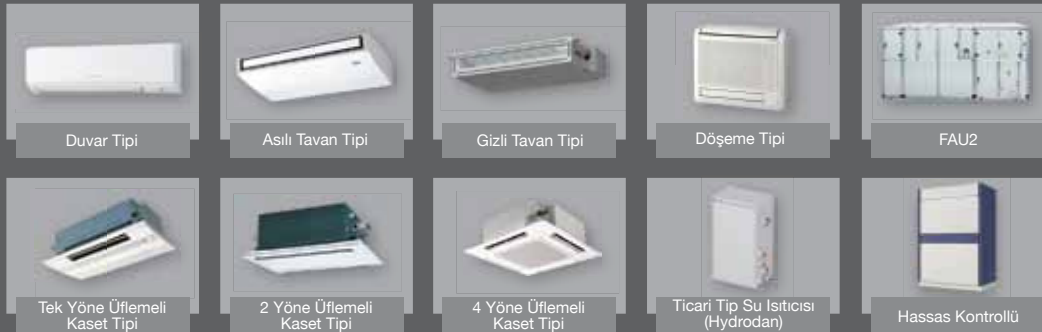
City Multi Ürün Grubu, 25 farklı
iç ünite ve 120 farklı kapasite seçeneğiyle
mekânın estetiğini göze görünmeden tamamlar.

CITY MULTI

444 7 500

klimaplus.com.tr

Çook şekici...
Evinizin kozmetiği

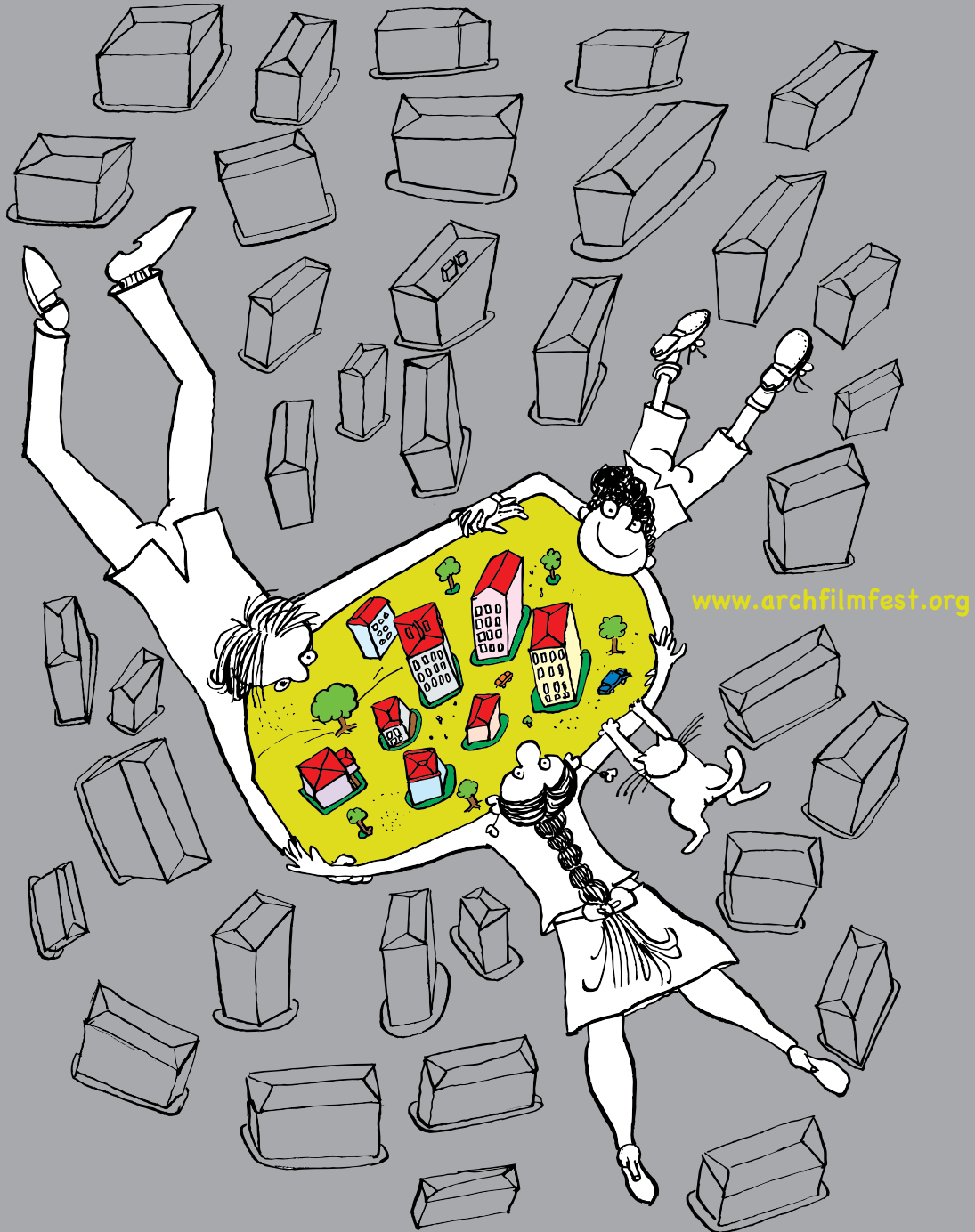
VII. İstanbul Uluslararası Mimarlık ve Kent Filmleri Festivali

VII. Istanbul International Architecture and Urban Films Festival

Belgesel ve Canlandırma Filmleri Yarışması
Documentary and Animation Films Competition

son katılım tarihi / deadline for submission

31 Ağustos / August 2013

Mimarlık ve
Kent Şenliği IX

tmmob mimarlar odası
istanbul büyükşehir şubesi

uctea chamber of architects of turkey
istanbul metropolitan branch

mimar.ist

dört aylık mimarlık kültürü dergisi

Mayıs 2013 • Yıl: 13 • Sayı: 47 Yayın Türü: Yerel, süreli

Yayınlayan

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi

Sahibi

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi adına
Deniz İncedayı

Genel Yayın Yönetmeni

Deniz İncedayı

Yayın Koordinatörü

Fatma Öcal - Öncül Kırılancı

Yazı İşleri Sorumlusu

Metin Karadağ

Yayın Kurulu

Zafer Akay, Ayşen Cıraoğlu, T. Gül Köksal, Kubilay Önal,
Ahmet Tercan, H. Bülend Tuna, Mücella Yapıcı

Danışma Kurulu

Zeynep Ahunbay, Behiç Ak, Nur Akın, Bilge Arıkan,
Ali Artun, Acar Avunduk, Afife Batur, Cengiz Bektaş,
İhsan Bilgin, Çelen Birkan, Hasan Çakır (Almanya),
B. Selcen Coşkun, H. Besim Çeçener, Oktay Ekinci,
Zeynep Eres, Nur Esin, Nuran Zeren Gülersoy, Sümer Gürel,
Ersen Gürsel, Yücel Gürsel, Figen Kafesçoğlu, Ruşen Keleş,
Esin Köymen, Doğan Kuban, Mehmet Küçükdoğan,
Derya Oktay (Kıbrıs), Sabri Orcan, Selim Ökem,
Deniz Erinsel Önder, Hakkı Önel, Gülşen Özyayın,
Hasan Cevat Özdiş, Aslı Erim Özdoğan, Yıldız Sey,
Mete Tapan, Uğur Tarhan, Afşar Timuçin, Rüksan Tuna,
Hülya Turgut, Yıldız Uysal, Zekiye Yenen, Emre Zeytinoğlu

Tarandığı İndeksler

DAAI - Design and Applied Arts Index

Yayın Yönetim Yazışma Adresi

Kemankeş Cad. No.31 Karaköy, Beyoğlu 34425 İstanbul
Tel: (212) 251 49 00 Faks: (212) 251 94 14
e-posta: dergi@mimarist.org
www.mimarist.org/yayinlar/mimarist

Mali Koordinasyon

Sami Yılmaztürk

Görsel Yönetmen

Zehra Şenoğuz

Grafik Uygulama

Ebru Laçın

Baskı-Cilt

Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş., İstanbul
Tel: (216) 444 44 03

Baskı Tarihi

Mayıs 2013

Dağıtım

Zip Dağıtım

Ofset Hazırlık, Reklam ve Yapım Organizasyon

Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi
Kemankeş Cad. No.31 Karaköy, Beyoğlu 34425 İstanbul
Tel: (212) 244 86 87 pbx Faks: (212) 244 86 88

Fiyatı: 7,50 TL

Yıllık abone ücreti: 20,00 TL

Öğrencilere % 50 indirim uygulanır.

"mimar.ist" dergisi Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi üyelerine
ücretsiz olarak gönderilir. Yazılarda ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu
yazarlarına aittir. Dergi adı belirtilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

Kısa Bir Aradan Sonra...

Kısa bir aradan sonra siz değerli okuyucularımızla yeniden birlikteyiz. Çeşitli fırsatlarla daha önce de sizlerle paylaştığımız gibi, son dönemde meslek odalarımıza karşı geliştirilen yeni yasal düzenlemelerle yetki alanları sınırlaması ve denetim sorumluluklarının kaldırılması yaklaşımına paralel olarak gündeme gelen zorunlu ekonomik önlemler ve de Türkiye Mimarlar Odası'nın genel önerileri çerçevesinde yayın programlarımızı da yeniden düzenlemek durumunda kaldık. Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Yayın Komitesinin tartışmaları sonrasında getirilen ortak öneri, tüm yayın çalışmalarının bütünlük içerisinde ele alınarak değerlendirilmesi, dergilerimizin yayın programlarının eşgüdümü olarak programlanması, özellikle içerikten kaybetmeden ve yayınlarımızın temel niteliklerini ve işlevlerini koruyarak yayınlarımızı sürdürebilmek oldu. Yeni program önerilerine böyle bir bakış açısıyla yaklaşarak, mimar.ist dergisini yılda dört sayı yerine, dört ayda bir yayımlanan üç sayıya indirme, ancak içerik zenginliğinden ve konu başlıklarından eksiltmeme kararına vardık. Değerli okuyucularımızla, meslektaşlarımızla, karanımız doğrultusunda Ocak, Mayıs ve Eylül sayılarımızla yılda üç kez buluşacağız.

Son sayımızdan, 2012 yılının aralık ayından bu yana süregelen yoğun imar seferberliği hepinizin yakından izlediği gibi, halen tartışılan ve kamuyu ilgilendiren birçok projeyi gündemin ilk sıralarında tutmaya devam ediyor. Diğer taraftan söz konusu projelerin sivil toplum örgütlerinin, mahalle dayanışma platformlarının ve meslek odalarının ortak eleştirilerinin merkezinde durduğu da açık. Dönüşüm projeleri konusunda olsun, ulaşım projeleri ya da büyük kent projeleri konularında olsun, kurulan çok bileşenli dayanışma platformları ortak tepkilerini farklı bakış açılarıyla sergileyerek topluma ve yöneticilerimize seslenmeye çalışıyorlar. Tepkiler, söz konusu projelere karşı çıkmanın ötesinde, bilimsel gerekçelere, ulusal ve uluslararası ilkelere, çağdaş tasarım ve planlama anlayışına ve birçoğu da önceki deneyimlerden elde edilen bilgilere ve yaşanmışlıklara dayandırılıyor. Ancak, büyük kentsel dönüşüm projelerinin ve kamusal alanın öncelikle ekonomik rant merkezli ve metalaştırma yaklaşımıyla planlanması kentsel ölçekte ciddi tehditlerin habercisi olmayı da sürdürüyor. Bilgi ve bilişim çağında özellikle de sivil demokratik toplum hedefinden konuşurken, mimari ve kentsel planlama alanında yaşanan yaklaşımın, kentimize geri dönüşü olmayacak hasarlar bırakması günümüzün İstanbul'u açısından büyük bir talihsizlik.

İçerğimizde konuyla ilişkili birçok değerlendirme/görüş ve yorum bulacağınız gibi, bu sayımızın dosyasında bu süreçte kentimizin konut politikalarına, yeni konut üretim modellerine yakından bakmayı, olumlu veya olumsuz örneklerle konuyu irdelemeyi amaçladık. Konuta, bannma birimleri yaratmanın ötesinde, kentsel çevrenin yeniden üretim mekanizması olarak bakarak, sosyal, ekonomik, kültürel ve ekolojik sorunlar bütününden, kent(li) hakları ve yaşam kalitesi perspektifinden yaklaşmayı amaçladık. Yayın Kurulu olarak bu yaklaşımla, konuta, kent(li) haklarına ve kentsel dönüşümüne dünyanın çeşitli örneklerinden farklı yaklaşımların yanı sıra, ülkenin sergilediği konut çevresi politikasına (ya da politikasızlığına) dair değerlendirmelerle yapıcı bir eleştiri getirmeye çalışıyoruz. Meslektaşların, mimarlığı çevresel bağlam ve kamu fikriyle birlikte tartışabilmeleri, yeni bakışlar oluşturabilmeleri ve bunları gerek meslek çevrelerinde gerekse toplumla ve yöneticilerimizle paylaşabilmeleri temel amacımız olarak görülebilir.

Bir sonraki Eylül 2013 sayımızda ise, dosya içeriği olarak "ofis binaları" alanına yönelmeyi planlıyoruz. Katkılarınızı, önerilerinizi ve birikimlerinizi paylaşmanız bizleri mutlu edecektir.

Dergimize ve sayımıza katkı veren tüm yazarlarımıza, Danışma Kurulu üyelerimize Yayın Kurulumuz adına içten teşekkür ediyor, meslektaşlarımıza sağlıklı, mutlu ve esenlik dolu günler diliyorum...

Saygılarımla,

Deniz İncedayı

mimar.ist Mayıs 2013/1
ISSN 1302-8219

4	HABER / ETKİNLİK	
	Dam Notları... / <i>Hasan Çakır</i>	4
6	KÜTÜPHANE	
	Mimarlar için Heidegger / <i>Erdem Ceylan</i>	6
	Erdoğan Elmas - Mimarlık Anıları 1962-2012 / <i>Orhan Şahinler</i>	8
	Orta İtalya'nın Ortaçağ Kentleri / <i>Ahmet Tercan</i>	9
10	GÖRÜŞ	
	Bir Koruma Sorunu: İzzet Baysal Apartmanı / <i>Afife Batur</i>	10
14	TASARIM	
	Teoriden Uygulamaya: Çantadan Tasarım Çıkarsa / <i>Nihan Cankabal Ataoğlu</i>	14
	Yüz Yüze: Suretin Sireti / <i>Hande Tulum</i>	17
22	İNCELEME	
	Bir Mimarlık Öyküsü: Akademi Binasının Yenilenme Süreci, 1949-1953	
	Geçmişe Yönelik Bir Okuma Denemesi: Notlar, Düşünceler / <i>Nezih R. Aysel</i>	22
	Osmanlı İstanbul'unda Bekâr Odaları / <i>Işıl Çokuğraş</i>	29
36	PROJE / PROFİL	
	Ayşe Orbay: "Koruma Tasarım İlişkisinde Tasarımcı Kimliği Çok Önemli" /	
	Söyleşi: <i>T. Gül Köksal - Selcen Yalçın Coşkun</i>	36

43 DOSYA: "KENT VE KONUT POLİTİKALARI"

Kent ve Konut Politikaları / <i>Deniz İncedayı</i>	43
Barınma, Tüketim ve Yatırım Üçgeninde Konut ve Planlama / <i>Ebru Firidin Özgür</i>	46
Kenti Yık, Konut Yap, Biriktir, Biriktir... / <i>Mustafa Sönmez</i>	53
İstanbul'da Yeni Konut Sunumu: Dinamikler ve Aktörler / <i>Semra Purkis - Hatice Kurtuluş</i>	57
Dünya Ülkelerinden Yaklaşımlar: Konut Projeleri Örnekleri / <i>Derleyen: Öncül Kurlangıç</i>	68
Kentsel Biçim ve Sürdürülebilirlik için Farklı Yaklaşımlar ve İstanbul'da Yeni Konut Projeleri / <i>Ahmet Tercan</i>	72
'O Rüya'yı (Satın) Alacağım' Var Olan Yapıların Konut Olarak Yeniden İşlevlendirilmesi / <i>Zeynep Aygen</i>	78

84 EĞİTİM

Mimarlık Eğitiminde "Deneyimleyerek Öğrenme"	
Uygulama Atölyelerine bir Bakış, Les Grands Ateliers Örneği / <i>Umut Tuğlu Karslı</i>	84
İstanbul Tasarım Bienali ve Bir Atölye Deneyimi: Atölye Kusurluluk / <i>Fatma Pelin Ekdi - Zeynep Günay</i>	95

101 KENT

Uyuyan Köyü Uyandırmak, Sürdürülebilir Bir Geçmiş: Kayaköy / <i>Özgür Ediz</i>	101
--	-----

107 FARKLI İNSANLIK DURUMLARI

Yaya Kaldırımlarında Yaşanan Sorunların Çözümüne Yönelik Temel Kurallar / <i>Erkan Avlar</i>	107
--	-----

112 ÇİZGİ

<i>Behiç AK</i>	112
-----------------------	-----

DAM Notları

Mimarlık, Rant, Mimari Tasarım...

Bu DAM Notları'na bir mimarlık öğrencisinin sorularıyla başlayalım:

Rant, "rant amaçlı"lık mimari tasarımı nasıl etkiliyor? Yapı üretimi "rant amaçlı"ysa mimar ne yapsın? Çarpık kentleşmenin ve kötü mimarinin nedeni rant mıdır?

Önce şu rant ve "rant amaçlı"lık konusuna şöyle bir değelim.

Deniz dalgasız olmaz derler ya; piyasa ekonomisinde irili ufaklı özel mülklere bölünmüş olan kentler de rantsız ol(a)maz: Her arsanın bir rantı vardır; yapılan her imar eylemi, her planlama, temelde "rant amaçlı"dır. Mal sahibi, yatırımcı "rant amaçlı" olmasa arsa rantı vardır. Rant, bir keyfilik, bir hırs ve bir açgözlülük sorunu değildir, bir ekonomik olgudur.¹

Bu olgu (fırlayan arsa rantları, arsa spekülasyonu vb.), imar edilen yerdeki diğer doğal, sosyal olgular gibi mimari ve kentsel tasarımda belirleyici bir rol oynar... Piyasa ekonomisinde mimar, tasarımda arsa rantını da hesaba katmak zorundadır...

Rantın, kent topraklarındaki mülkiyet ilişkilerinin mimari tasarım eylemine etkileri üzerinde mimarların kafa patlatması yeni değil.

Batı'da geçen yüzyılın başında, modern mimarinin öncüleri, kent top-

1. Çağdaş toplu konutlar...

2. Barselona'da bir dört yol ağzı (Hasan Çakır).

raklarının irili ufaklı özel mülklere bölünmüşlüğü modern Fonksiyonel Şehircilik'e (Fonksiyonel Urbanizm'e) engel olarak görüyorlardı; kent topraklarının kamulaştırılmasını ve kentsel fonksiyonlara göre yeniden bölünmesini öneriyorlardı.

Le Corbusier *Şehirciliğin Temel Sorunları* kitabında şöyle diyordu: "Memleket herkesindir. Toprak yeniden bölünmelidir. Prensip şudur: kent toprakları, üzerine bina dikilmesi için vardır, özel mülkiyet stoklamak için değil." (Le Corbusier, *Grundfragen des Städtebaues*, Hatje Verlag, s.89) Bazı ekonomi biginleri de, kent topraklarını kamulaştırmanın ideal, saf kapitalizmde mümkün olabileceğini, ama irili ufaklı kapitalistler bizzat rant- yer olduğu için saf kapitalizmin teorisinde kaldığını söylüyorlardı...

Durum böyle.

Öyleyse mimar ne yapsın?

20. yüzyıl modern mimarlığının öncülerinden Mimar R. Neutra şöyle diyor: "Elbette piyasa koşullarını, durmadan artan arsa fiyatlarını hesaba katmalıyız, ama toplu konutun amacı insanları bir binaya tıkmak ve üst üste yığmak değildir." (*Mimar.ist*, Sayı: 40, s.9)

Kısacası, mimarın işi zor. Hele bizim gibi mimarlığın piyasası olmayan ülkelerde ve hele mimar(lık)ların pazarında bir de cehaletin borusu ötüyorsa.

Gelelim diğer soruya:

Çarpık kentleşmenin ve kötü mimarinin nedeni "rant" mıdır?

Dünyanın her yerinde kentler kötü mimari "eser"leri ile dolu. Dolu ama, "çarpık kentleşme"nin de döküntü mimarinin de asıl sebebi rant değil. Yani, arsanın "rant"ı var diye mimarinin kötü olması şart değildir.

Bu konuya daha önce de bir DAM Notları'nda (*Mimar.ist*, Sayı: 29, s.8) "Barselona'da Köşeyi Dönmek" yazısıyla şöyle değıştim:

Barselona'da bir dört yol ağız... Dört köşesinde dördü de aynı imar duru-

muna, aynı yönetmeliğe ve aynı imar planına göre dikilmiş dört bina... Tabii dördü de rant amaçlı ve dördünün de rantı üç aşağı beş yukarı aynı. Bu binalardan biri Mimar Gaudi'nin Casa Mila'sı, şu ünlü Mila Apartmanı... Demek, mimar(lık)ların pazarında köşeyi Mimar Gaudi ve mal sahibi Mila Ailesi gibi dönmek de olası.

Bana göre iyi mimari temelde bir mimarlık sanatı, mimari kültür sorunudur... İyi mimari toplum yararınadır. İyi mimari için mimari eylemin tüm aktörlerinin iyi mimariyi "talep ve teşvik" etmesi gerekiyor; yapanın da, yaptıranın da, alanın da, satanın da, önünden geçenin de, uzaktan seyreden de, projelendirenin de, ruhsatını verenin de, ülke yönetiminin de, kent yönetiminin de...

DAM Ödülü Çağrışimleri

DAM, 1980'den beri, bir yıllık ve bir sergi ile Almanya'da mimarlığın yeni eserlerini kamuoyuna sunuyor. Mimarî buluşuyla öne çıkan bir projeye de DAM Mimarlık Ödülü veriliyor.

Bu yılki sergide, yıllığa seçilen 22 proje var. Son yıllardaki türlü çeşitli mimari eğilimleri göstermesi bakımından ilginç bir sergi. Projelerin çoğu mevcudu dönüştürme, modernleştirme ile ilgili.

2012 DAM Ödülü Mimar Max Dudler'in Hambach Sarayı dönüşüm -ek bina ve çevre düzenleme- projesine verildi. Jüri, Mimar Dudler'in mevcut ile mimari ilişkideki duyarlılığını ödüllendirmiş.

"Bu projeye mimar, mevcut mimariyi dönüştürmenin, mevcut ile mükemmel bir mimari ilişki olabileceğini gösteriyor. Ne rekonstrüksiyon ne de restorasyon olan çağdaş (modern) bir mimarlık eseri çıkmış ortaya," diyor DAM Ödülü Jüri Üyesi Lars-Christian Uhlig.

Mimari yaşayan bir varlık ve her kuşak, geçmişin mimari varlığıyla bazen iyi bazen kötü bir ilişki kuruyor... Gelecek kuşaklar Hambach

Sarayı ile nasıl bir ilişki kurar ve onu neye dönüştürür, kim bilir...

İstanbul, geçen yüzyılda, tarihî mimarisi ile iyi bir mimari ilişkisi kur(a)madı; mevcut mimarisine duyarsız ve kaba davrandı; "İç İstanbul"un² mimari varlığını hemen hemen bütünüyle yok etti; tarihî mimarisinin devamı bir modern İstanbul mimarisi yaratamadı.

İstanbul hâlâ ziyan olup gidiyor... Hele şu "Ahali konuşuyor inşaatlar sürüyor" halleri, "Dava açıyorsun yıllarca sürüyor, her yer çoktan yıkılmış oluyor" durumları, "Biz biliriz, kimse karışmasın" havaları...

İstanbul için mücadele etmeliyiz diyenler var... Ne yapsan, ne söylesen boş diyenler de, iş isten geçti diyenler de... Evet, mücadele etmeliyiz, ama nasıl? Geçenlerde, Heykeltıraş Ernst Barlach'ın 1937'de yarattığı *Gülen İhtiyar Kadın - Cadı Biberdil*, bana Peter Üstinov'un bir sözünü anımsattı: "Gülmek dünyayı kurtarabilir..."

Kim bilir, belki İstanbul'u da...

Hasan Çakır, kybeleffm@aol.com

Notlar

1. Rant: "Ekonomide, üretim faktörü olarak toprağın üretimden aldığı pay ya da toprağın fiyatı rant, toprak faktöründen belirli bir süre yararlanmak için ödenen bedeldir. Rant toprağın doğadaki ilk biçimi ile kullanımı karşılığı ödenen bedel niteliğindedir. Rantın ortaya çıkabilmesi için özel mülkiyetin var olması gerekir." *Milliyet Ekonomi Ansiklopedisi*, s.282, Milliyet Yayınları, 1991.

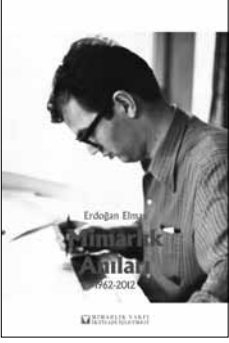
2. İç İstanbul: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, s.45, Dergâh Yayınları.

3. Hambach Sarayı onarımı, ek binası ve çevre düzenlemesi, Mimar Max Dudler (www.dam-online.de).

4. "Gülen İhtiyar Kadın-Cadı Biberdil", Ernst Barlach, 1937.

Erdoğan Elmas - Mimarlık Anıları 1962-2012

*Mimarlık Anıları
1962-2012,
Erdoğan Elmas, Mimarlık
Vakfı İktisadi İşletmesi,
İstanbul, 2012, 234 sayfa,
16 x 24 cm.*

Meslektaşım Erdoğan Elmas'ın anılarını kapsayan kitabını, okutarak dinledim. Sıkılmadım, ilgi duydum. Açık, anlaşılır, içtenlikli ve dürüst buldum. Kısa cümle yapısını, arı dilini koruyuşunu başarı olarak değerlendirdim.

Özet olarak, meslektaşımın öyküsü; kazanılan yarışmalar, elli yıllık özgün bir yaşamı yansıtan sınırsız gezilerdi. Gözlemler, yorumlamaları. Arkadaşlıklar, kurulan dostluklar, verimli ortaklıklar, bazı önemli ancak nedenleri belirsiz, açıklanamayan kırılganlıklardı.

Acaba arkadaşşımdan yukarıda belirtilenlerin dışında da başka gözlemler, yorumlamalar, özgün düşünceler duymak mümkün müydü? Bu soru kaçınılmaz bir soruydu.

Bir mimarın elli yıllık yaşamındaki sorumluluklar, özel dünyasıyla, mesleki faaliyetleri ve yaratıcılığıyla sınırlı kalabilir miydi? Galiba kalamazdı...

Mimarlık camiasının, öncelikli olarak değerli ülkesine ve sonrasında dünya denen eşsiz mekâna karşı olan sorumlulukları daha yoğun ifade edilmeliydi kanımca. Dostumuz

Erdoğan Elmas, büyük oranda özel yaşamına ve mesleki yarışmalar kurumuna öncelik tanıyordu. Oysa, ülkesi sancılı, dünya ise soğuk savaş nedeniyle tehlikeli, nükleer tehdit altında, genel ortam endişe vericiydi; insanlar karamsar, umutsuz, sancılar ve ağrılarla iç içeydiler. Bu ortamda Erdoğan Elmas'ın mimarlık anılarını, ülke ve dünya sorunlarından soyutlaması galiba bir eksiklikti.

Ancak, buna karşın soğukkanlı yazışı, tekniği, içtenlikli içeriği ve üslubu dolayısıyla kendisini kutluyorum.

Prof. Orhan Şahinler

Mimarlar için Heidegger

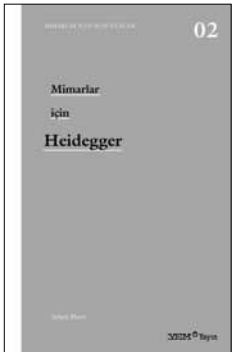
Routledge, Taylor&Francis Group tarafından 2007 yılında yayımlanmış olan, *Thinkers for Architects / Heidegger for Architects* (Adam Sharr) başlıklı kitap, YEM Yayın tarafından Türkçeye kazandırıldı. Çevirisini Volkan Atmaca'nın üstlendiği ve *Mimarlar için Düşünürler / Mimarlar için Heidegger* adıyla yayımlanan kitabın ilk baskısı Ocak 2013'de yapıldı.

"Mimarlık üzerine yazmış belli başlı düşünürlerin fikir dünyasına girmek isteyenlere açık, isabetli ve kesin bilgiler sunmayı" amaçlayan kitap dizisinin ikinci kitabı olan *Mimarlar için Heidegger*'in editörü Sharr önsözde dizideki kitapların çıkış noktasının mimarlık olduğunu belirtir. Bu kitapların, düşünürler hakkındaki araştırmalar için nihai karar verme yerleri değil, ama ilk başvuru kaynakları olduğu yönünde mimarları uyarır. Bu bağlamda *Mimarlar için Heidegger* mimarları; hem mimarlığı bir düşünme konusu edinmiş, hem de doğru-dan mimarlara seslenen metniyle

Alvar Aalto, Peter Zumthor, Christian Norberg-Schulz, Juhani Pallasmaa, Dalibor Vesely, Karsten Harries, Steven Holl gibi mimar ve eleştirmenlerin düşünce ve yapıtlarını belirgin bir biçimde etkilemiş olan Heidegger'in, başta mimarlıkla ilgili olanlar olmak üzere, tüm çalışmalarını incelemeye sevk etmeyi hedefleyen bir metindir. Beş bölümden oluşan kitabın ilk bölümü olan "Giriş"te yazar, bir yandan Heidegger'in "kırsal ve düşük teknolojili yaşam" romantizmine yönelik düşüncesinin Nazi ideolojisinin "kan ve toprak" retorisiyle olan bağıntısına, öte yandan mimarlığı teknokratik Batı dünyasına yönelttiği eleştirinin en temel bileşenlerinden biri kılmasına dikkat çekerek, düşünürün 20. yüzyıl mimarlık düşüncesindeki tartışmalı konumunu ortaya koyar ve retorisinin temel özelliklerini tespit eder: "belirli bir ahlak anlayışı; insan varlığı ve yerleşiminin değerini yükseltme; ilâhiyâtın uzak bir mistisizm; nostalji eğilimi; bilim

ve teknolojinin sınırlarına dikkati çekme gayreti." Bu özellikleri barındıran taşralıların, bedensel ve duygusal uyum sahiplerinin, geçmiş romantikleştirenlerin tarafındaki Heidegger'in istatistikçiler, teknokratlar, uzmanlar ve moda bağımlısı burjuvazinin karşısında konumlandığını belirtir. Savaş sonrası dönemin mimarlık kuramı ve pratiğinde düşünürün büyük etkisi olmamış gibi davranmanın olanaksızlığını vurgulayan yazar, bölümün sonunda kitabının, Heidegger'in varlığın dolaysız deneyiminin yetkesini en sarih biçimde savunan "İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek" (1951), "Şey" (1950) ve "...şiişel biçimde, insan mesken tutar..." (1951) başlıklı metinleri üstünde temellendiğini açıklar.

"Bir Dağ Gezisi" adlı ikinci bölümde Sharr okuyucuyu, Heidegger'in temel düşünceleriyle tanıştırmak amacıyla İngiltere'nin Göller Bölgesi'nde, "düşünmenin ormanda bir yolu takip

*Mimarlar için Heidegger,
Yazar: Adam Sharr,
Çeviri: Volkan Atmaca,
YEM Yayın, Ocak 2013,
144 sayfa, 21,5 x 14 cm.*

etmeye benzediği"ni ileri süren düşünürün Karaorman dağlarındaki Todtnauberg yakınlarında inşa edilmiş inziva kulübesi civarında sıklıkla yaptığına benzer bir dağ gezisine çıkarır. Gezinin gerçekleştiği yer tüm fiziksel ve beşerî topografyasıyla, "her tür insan faaliyetinin yetkesini varlık sorusundan aldığı, bu soruya felsefi açılımlar getirme olanakları sunduğunu" ileri süren Heidegger'in etraftaki dünyanın ve yaşamın gerçekliğine tam anlamıyla nüfuz etmenin, bu yolla varlığın farkına varmanın "çile"li yöntemi olarak uyguladığı "doğru düşünme" faaliyeti aracılığıyla, insanın kendini kendinden büyük, kapsamlı ve uzun ömürlü olanın içine yerleştirmesinin mekânına dönüşür. Ancak bu dönüşüm sancılıdır; "düşünce gezisi"nin rotası kimi zaman daha önce kullanılmış bir patikadaki izleri takip eder, kimi zaman en cazip dönemeçlere bile sapmaz, bazen çıkmaz yollara girer, bazen de yönünü yeniden bulmak için orman içindeki ağaçsız düzlüklerin aydınlığına gereksinim duyar. Varlığın yaşamsal izlerini tespit etme yöntemi olarak "düşünce gezisi" bağlamında, binalar da insanın varoluşunu konumlandıran, soyut nesnelerden çok, içinde "oturan" insanlarla ilgili olan, onların varlıklarını veya yokluklarını bildiren şeyler olarak ele alınırlar. Heidegger'e göre, ancak bu yöntemi uygulayabilenler [*ehiller*] "yaşam biçimleri içinde sahici olanlar"a vâkıf olabilirler.

Üçüncü bölüm olan "Heidegger'in Yeri Yurdu", kısa bir Heidegger biyografisi içerir. Heidegger'in hayatını, yaşadığı ve yazdığı yerler üzerinden aktaran metinde; düzenli bir yaşam biçimi içinde büyüyen, hayatı boyunca sıkı bir çalışma disiplini ve değer sistemine bağlı kalan düşünürün ila-

hiyat ve felsefe sorularıyla genç yaşta Messkirch civarında yaptığı uzun kır gezileri sırasında ilgilenmeye başlaması, düşünme faaliyetini doğanın ve doğal süreçlerin içinde kalarak icra etmenin temellerini atmasıyla öne çıkar. Atılan temellerin üstünde, elli yıl boyunca düşünürün hayatı ve düşüncesinde merkezî bir yer işgal edecek olan Todtnauberg'deki kır manzaralı küçük inziva kulübesi yükselecektir. Kulübe, "çileli" düşünmek işinin en iyi yalnızken yapıldığını bilen Heidegger için bir yandan her gün düzenli yazmasına, öte yandan odun kesmek, çeşmeden su taşımak, yürüyüş ve kayak yapmak gibi doğayla bütünleşme faaliyetlerini hayata geçirme fırsatlarına olanak tanınmasıyla neredeyse "tanrısal yetke"ye sahip bir yerdir. Sharr bölümün sonunda, Hölderlin, Rilke ve Trakl'in şiirlerinin felsefi içeriğine hâkim olan, "etimolojinin bir irfan kaynağı olduğu"na inanan, sözcüklerin anlamlarını varoluşun önkoşullarıyla bağıntılandıran düşünürün, Alman dilinin özgül koşulları ve kapasitesi içinde "bilindik sözcüklerin eski anlamları"ndan yeni bir kavram repertuarı kurmaya çalıştığı dönemde, çalışmalarının özünü "yer" kavramıyla ifade etmesinin mimarlar için önemi ne değişir. Sözcüğün başta kulübe olmak üzere Heidegger'in inziva mekânlarını belirtmekle sınırlı kalmayarak, düşüncenin oturtulacağı bağlamları içerecek kapsamdaki bir kavrama doğru evrilmesinin izinin, düşünürün dördüncü bölümde incelenecek olan üç metninde sürülebilir olduğunu belirtir.

Sharr kitabın dördüncü bölümünde, "Heidegger'in Mimarlık Üzerine Düşünmesi"ni *mimarlığa en fazla temas eden*, 1950 ve 1951 yıllarına tarihlenen ve Almanya'nın derin bir konut kriziyle kendisini açığa vuran

savaş-sonrası sosyoekonomik bağlamına yerleşen üç yazısı üzerinden ele alır. Heidegger, bilim ve teknolojinin insanın yaşamını anlamlandırmada yetersiz kaldığı, kitlesel iletişim ve ulaşım araçlarının gelişiminin insanın mesafe algısını değiştirdiği savlarından hareketle "Şey" (1950) adlı felsefi metninde, insanın çevresindeki dünyayla yaklaşmasını, oradaki şeylere bağlanabilmesini sağlayan "yakınlık" duygusunu, çevredeki "şey"leri (yaşamsal araçlar) kavrama biçimini ve bu kavrayışın dünyanın temel bileşenleriyle ilişkilmesini ele alır. Düşünüre göre "şey", dünyadan ve yaşam deneyiminden uzaklaşmış bir gözlemcinin kavradığı soyut bir *nesne*den daha fazlasıdır; "insan varlığının parçasıdır ve insanlar onun üzerinde düşünmeden önce de zaten hep oradadır." Düşünür varoluşun birincil koşulunu, ancak karşılıklı bağlantıları içinde tanımlandıklarında anlam kazanan dört bileşenin biraradalığında bulur: toprak, gök, tanrısallar ve ölümlüler. Bu bağlamda bir "şey"nin niteliği, insanın *dörtlüye* bağlanarak kendi varoluşuna yaklaşmasına olanak tanıma yetisi tarafından belirlenir.

Düşünür "İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek" (1951) başlıklı metninde, söz konusu kavramlar arasında olduğuna inandığı bütünlüğü ortaya koyarken, "Şey"de ele aldığı temaları, binaların "yer"lerini değil ama estetiğini önemsemekle eleştirdiği mimarlığın bağlamına taşır. İnşa etmek ile iskân etmenin, insanın "yer"deki şeylerle ilişkisi ve yere anlam verme çabası aracılığıyla birbirlerine bağlandıklarını savunur. Birbirlerini gerektiren iki eylemin arasındaki dolaysız bağıntının kökenini sözcüklerin etimolojisinde bulur, geçmişte ikisinin tek bir eylem

olarak anlaşıldığını gösterir. Oysa birliktelikleri ancak uzun bir zaman içinde gerçekleşebilen bu iki eylemin arasındaki çağdaş ayırım çıkar gruplarına yaramaktadır. Heidegger, daha sonra, metninde, insanın yer-yüzündeki varoluşu anlamında iki eylemin “Şey”deki *dörtlü*yle örülmüşlüğüne ortaya koyar: varoluşun yeri, insanı “yer”leştiren şey olarak *yeryüzü* (toprağın üstü), insan varoluşunu saran ve kontrol dışı güçleri barındıran şey olarak *gökyüzü*, kendilerini doğa güçleri üzerinden açığa vurarak “hayatın akılla kavranamayacak mistik boyutu”na atıfta bulunan *tanrısallar*, ve birer “ölüme-doğrularlık” olduklarının bilincindeki insanlar veya *ölümlüler* birlikte dünya üstündeki hayatı biçimlendirirler. Bu nedenle ölümlüler, yeryüzünü “korumak”, gökyüzünden “almak”, tanrısalları “beklemek” ve kendi varlıklarını “sunmak”la yükümlüdürler. Dolayısıyla iskân etmenin insanın dünya üzerindeki kontrollerinin artışı sınırlayan bir düzeni, dünyanın varoluşuna olanak tanıyan bir hürmeti vardır. Bu bağlamda, Heidegger binayı bu düzen ve hürmet çerçevesinde varolagelen insanın iskân ve inşa deneyiminin sürekliliğine eklemelerken, mekânın matematik değil, ancak deneyim yoluyla kavranan, kişilerce tikelleştirilen “yer”le varolduğuna işaret eder. Düşünürün metni, inşa etmek ile iskân etmenin birleşimi olan eylemin düşünmek olduğunun, burada varlığın çevredeki yer ve şeylerle kurduğu ilişkilerden edindiği ve felsefedekinden çok daha derin olan bir bilginin bulunduğu tespitiyle sona erer.

Sharr’ın incelediği üçüncü metin, başlıktaki dizinin alıntılı olduğu Friedrich Hölderlin’in bir şiirinin çözüm-

lemesini içeren “...şiirsel biçimde, insan mesken tutar...” (1951) adlı makaledir. Makalede insanın çevresindeki şeyleri nasıl ölçtüğüne ve anlamlandırdığına odaklanan Heidegger, tekil bir eylemde bir araya getirdiği ve bir ahlâk sorunu olarak gördüğü iskân ve inşa etmeyi tüm düşünsel insan yaratımlarını kapsayacak genişlikte tanımladığı, insanın dil ve ikâmet etme deneyimlerinin bilgisini içerdiğini düşündüğü “şiir”le bağlantılıdır. Düşünürün göre, “iskân ve inşa etme, her zaman insanın varoluşu anlamlandırmasına içkin olduğu” için şiirsel, tıpkı şiir gibi insanın dünyayla derin bir bağ kurma biçimlerinden biridir. Söz konusu anlamlandırma, insanın deneyimlerini birlikte değerlendirerek varoluş koşullarını kavrama olanağı veren “ölçme”yle gerçekleşir. Varoluşun birincil koşulu olan *dörtlü*yle bağlantılan ve *dörtlünün* benzer öğeleri arasında karşılaştırmalı bir derecelendirme yapan “ölçme”, varlığı dünyadaki şeylerle bağlantılandırarak bir birlik içine yerleştirir, onun yaşamın gizemine temas etmesine, kendi varoluşuna yaklaşmasına olanak tanır. İnsanın belirli bir bağlam içindeki dolaysız deneyimiyle ilgilidir, dolayısıyla şeyleri birbirlerinden ayırarak ve parçalayarak inceleyen bilimsel çözümlemenin ve matematiksel soyutlamanın karşısında konumlanır. Düşünür daha sonra fiziksel, zihinsel ve zamansal düzenle uyum göstermek için “dünya, zihin ve kavrayışın ölçme yoluyla bütüncül bir birliğini gerektiren bir *anlamlandırma* modeli” önerir. Metnin sonunda, iskân ve inşa eylemlerini insanın varoluş koşullarını ölçmesine, dünyayı anlamlandırmasına olanak tanımalarına göre iyi ve kötü, sahici ve sahici olmayan olarak

sınıflandırır. Ancak, Adorno’ya göre Heidegger düşüncesini Nazi ideolojisiyle bağlantılandıran damarı tam da bu sahicilik iddiası inşa etmiştir. Kitabın “Heidegger ve Mimarlar” adlı son bölümü, bir yandan Heidegger düşüncesinin mimarlıktaki en belirgin yorumlarından biri olarak değerlendirilen Peter Zumthor’un mimarlığına odaklanır. Öte yandan “mimarlığın insana ayaklarını yere basabileceği *varoluşsal* bir nokta” edinme olanağı sunduğunu belirten Christian Norberg-Schulz; yer ve yerleşime duyarlı bir *ilimli* modernizm geleneği kurmanın gerekliliğini savunan Colin St. John Wilson; mimarlıkta bilimsel akılcılığın görünmez kıldığı *anlam* duygusunun bir toplumsal *etik* sorumluluk çerçevesinde yeniden inşasını önemseyen Karsten Harries; mimarlığın araçsal ve iletişimsel, teknolojik ve yaratıcı rolleri arasındaki gerilime dikkat çekerek, çağdaş mimarlıktaki teknik temsillerin insanların ortak anlam dünyasının tarihsel etik temsillerinden uzaklaştırıldığını [*temsil krizi*] iddia eden Dalibor Vesely; insanların çağdaş hayatta yitirdikleri yer ve aidiyet duygusunu yeniden inşa edecek bir tavır olarak öne sürdüğü *eleştirel bölgeselcilik* içinde “bölgesel farklılıklara, oradaki anlam olanaklarına” duyarlı olunmasına, “yeri küçük ölçekte ve yerellik bağlamında yaratma”nın gerekliliğine dikkat çeken Kenneth Frampton gibi mimarlık kuramcıları ve eleştirmenlerinin düşünce patikalarında Heidegger’in izini sürer.

Mimarlar için Heidegger, aslında insanın varoluş sorununu düşünce-
sinin merkezine yerleştirmiş olan “Heidegger için mimarlığın ne anlama geldiği”ne ve varlığın kendisinin gerçekleşmesinde mimarlığın merkezî rolüne dair barındırdığı

ipuçları nedeniyle önemli bir kitap olarak öne çıkıyor. Son söz yine Heidegger'in: "İnsanın yerinden edilişinin temeline geri götürülmesi ilk elde, yapıcılar ve failler olarak

şairler, düşünürler, inşa edenler ve ressamlar gibi, varlığın hakikatini (...) varolanların içinde çeşitli yollarla temellendiren ve barındıran, az sayıda, yalnız ve tekensiz kişiler

tarafından gerçekleştirilir." (Martin Heidegger, *Felsefenin Temel Soruları - Seçme Mantık Meseleleri*, 1937-1938)

Erdem Ceylan

Orta İtalya'nın Ortaçağ Kentleri

Prof. Orhan Şahinler'in *Orta İtalya'nın Ortaçağ Kentleri* adlı kitabı, Yay Yayınları tarafından Temmuz 2012 içinde, Türkçe ve İtalyanca olarak yayımlandı. 120 sayfadan oluşan kitabın yayın danışmanlığı Yücel Uzman, İtalyanca metin çevirileri Deniz Engin, tasarımı ise Perihan Usta tarafından yapılmış. *Orta İtalya'nın Ortaçağ Kentleri*, kitap tasarımı, kâğıt ve baskı kalitesi ile titiz ve özenli bir çalışmanın ürünü olarak dikkat çekiyor. Kitapta yer alan çizim ve fotoğraflar, metinle etkili bir bütün oluşturarak konunun sezgisel boyutuna uygun, derinlikli ve farklı okumalara olanak sağlıyor ve kitabı değişik okur grupları için çekici kılıyor.

Orhan Şahinler'in *Orta İtalya'nın Ortaçağ Kentleri* altı bölümden oluşuyor: Giriş, Orta İtalya'nın Ortaçağ Kentleri, Orta İtalya, Ortaçağ Kentleri, Meydanları ve Mahalleleri, Çevre Mahalleleri, Eski Kentlerde Korumacılık Bakım ve Onarım. Giriş Bölümünün öncesinde, Yay Yayıncılık'ın kısa sunuşu ve Prof. Dr. Deniz İncedayı'nın "Mimarlığın bir Şairi" başlıklı yazısı, Orhan Şahinler'i bir mimar, bir kültür insanı, bir aydın ve düşünür olarak tanımlıyor ve yazar kimliğinin ipuçlarını veriyor.

Kitabın ortaya çıkış sürecinin anlatıldığı Giriş bölümü, 1954 yılının son gününde, Venedik'te San Marco Meydanı'nda başlıyor. Yazarının anlatımıyla, yeni bir yıla girişi çan sesleri ile karşılayan efsane kent Venedik'te yoğun kar yağışı ardındaki San Marco Meydanı'nın masalımsı görüntüsü kitabın yazılmasında etkili olmuştur diyebiliriz... 1955 yılbaşı gecesinin

yazarda yarattığı duyarlılıkların, zaman içinde İtalya'nın bütününe, tarihî kentlerine, kültür ve sanatına karşı yaşam boyu süren bir ilgi ve saygıya dönüşümünü anlıyoruz.

Orhan Şahinler, 1955 yılındaki Roma ve Orta İtalya gezisinden yıllar sonra, 1962 yılında tekrar İtalya'dadır. Bu defa İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü asistanı olarak devlet bursu ile gittiği Perugia kentinde bir süre yaşar ve 1963 yılında yine Orta İtalya kentlerini içeren bir gezi yapar. Orhan Şahinler'in İtalya'nın kentleri üzerine yaptığı çalışma İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi tarafından 1964 yılında yayımlanır. Elimizdeki kitap esas olarak bu çalışmanın güncellenmiş halidir.

Yazarın dileğine uygun olarak, ilk kurusuna büyük ölçüde sadık kalınarak ve özü saklı tutularak gerçekleştirilen "yeni kitap", yaklaşık yarım yüzyıl önce "ilk baskısını" yapmış olması açısından da ayrı bir önem taşımaktadır.

Orta İtalya'nın Ortaçağ Kentleri'nde Orhan Şahinler, çok sade ve özentisiz bir dil kullanarak, yüzyıllardır yoğun bir çeşitlilikle, zenginlikle oluşan kentsel dokuları, mimarileri, ortaçağa özgü gizemli mistik ve benzersiz mekânları yorumluyor, gerçek anlamda özgün, kültürel, tarihî ve mimari okumalar yapıyor.

İtalya'nın uygarlık ve sanat tarihi içindeki çok özel konumu, Ege, Etrüsk, Roma, Bizans, Antik Akdeniz Uygarlıkları, farklı dönemlerdeki Hristiyan kültürleri, İtalyan Aristokrasisi, kentsoylu sınıfın yükselişi, kilisenin yeni-

den yapılanması, farklı mimari, kültürel ve sanatsal değerlerin ve üslupların devreye girmesi, gelenekler, politik, toplumsal, ekonomik sorunlar ve değişimler, feodal düzen, siyasi erk, toplumsal bilinç, kuşaklar arası ilişki, mülkiyet, kültürel süreklilik ve kamusal bilinçaltı gibi farklı kavram ve olgular üzerinden yapılan çözümlemeler ve yorumlar kitabın güçlü, çok boyutlu, çoğulcu ve derinlikli yaklaşımlarını oluşturuyor.

Orta İtalya'nın Ortaçağ Kentleri, büyük bir duyarlılıkla kotarılmış, geçerliliğini ve güncelliğini yitirmemiş özgün değerlendirmeleri, ağır bir tempoda okunması gereken, yüklü, şiirsel metni, kuramsal boyutu, iyi seçilmiş eski tarihli ve güncel fotoğrafları, konuya çok uygun dengelenmiş analitik, bilimsel ve sezgisel yaklaşımları ile mimarlığı ve sanatı anlamak isteyen herkesin edinmesi gereken bir eser, bir başucu kitabı, bir referans kitabı...

Ülkemizde hâkim olan kaotik mimarlık ortamındaki güncel tartışmaların tozu dumanı arasında çok uzak bir zamandan ve uzamdan gelmiş güzel ve erişilmez bir imgelem gibi dursa da *Orta İtalya'nın Ortaçağ Kentleri*, güncel konularla ilgili koşutluklar ve izler barındıran, her okumada farklı anlamlar keşfedebileceğiniz, yeni nüanslar ve duyarlılıkları hissedebileceğiniz çok önemli bir çalışma...

Orta İtalya'nın Ortaçağ Kentleri'ni, sanat ve mimarlıkla ilgilenen herkese, özellikle genç mimarlar, sanatçılar ve öğrencilere, çok faydalanacaklarını düşünerek, öneriyorum. İyi okumalar...

Ahmet Tercan

Orta İtalya'nın Ortaçağ Kentleri, Orhan Şahinler, Çeviriler: Deniz Engin, Yay Yayınları, Temmuz 2012, Türkçe-İtalyanca, 120 sayfa, 21 x 25 cm.

Bir Korumama Sorunu: İzzet Baysal Apartmanı

Afife Batur

Meslek yaşamına, GSA'den 1931 yılında mezun olarak başlayan Mimar İzzet Baysal, Türkiye kamuoyunda daha çok sanayici kimliği ile ve kurucusu olduğu İzzet Baysal Üniversitesi'nin başarılı varoluşu ile tanınır.

Oysa mesleki yaşamının başlangıcından sonraki on beş yıl boyunca tasarımcı ve uygulamacı olarak çeşitli projelere imza atmıştı. Sanayi-i Nefise'den Güzel Sanatlar Akademisi'ne dönüşüm yıllarının öğrencisi olarak bu dönüşümü bir ortam algısının ötesinde birebir yaşamış olmalıdır. Bir öğrenci olarak, Vedad Bey'in Osmanlı Historisizminin ve Giulio Mongeri'nin Klasik Seçmeciliğinin ilkeleri ile başlayan bir modelden E. Egli Modernizmine geçişin zor bir süreç olduğu açıktır. Ancak dönem öğrencileri bu süreci bir şansa dönüştürmeyi de başarmışlardır. Erken Cumhuriyet Mimarlığının başarılı mimarlarından çoğu, bu dönüşüm yıllarının içinde yetişmiştir. Bunda olasılıkla değişimin zorunlu kıldığı karşılaştırma ve irdeleme eğilimlerinin olgunlaştırıcı rolü olmalıdır.

İzzet Baysal'ın 1931'de başlayan meslek yaşamı bu karşılaştırma ve irdeleme sürecinin

sonunda ulaştığı bir kararlılıkla modernizm düşüncesinin seçimi olmuştur. Bu seçim, yalnız tasarımlarında değil, yaşamının tüm süreci boyunca yaptığı çalışmalarda, girişim ve yatırımlarda da etkin oldu. İzzet Baysal'ın özelliği modernizmi yalnız eğitim veya tasarımlarında değil, bir yaşam projesi olarak Cumhuriyet'le bütünleşen bir kavrama modeline dönüştürmesi idi. Tüm yaşamında bunu sergiledi, tasarımlarından yatırımlarına ve üniversitesine kadar.

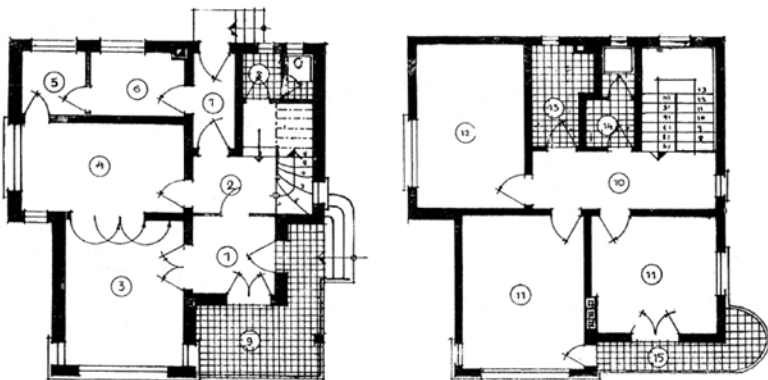
Mimar olarak İzzet Baysal yapıları büyük ve iddialı yapılardan çok, Anadolu kalkınmasını temsil eden özel ve kamusal tasarımlardı. Birçoğu da mütevazı boyutları veya çizgileri ile bir anlamda Anadolu'nun kentsel dokusunu biçimlendiren ve bu nedenle çok önemli çalışmalardı. Kanımca bir "model" değeri taşıyordu.

Yüzyıllar boyunca çokuluslu bir imparatorluk düzeni olarak yaşanmış olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan ulusal devlete ve cumhuriyete geçiş radikal bir değişimdi. Bu evrenin mimarlığı da kendi içsel dinamiklerinin yanı sıra dönüşümün paradigması tarafından belirlendi. Dönem mimarlığının altyapısal bağımlılıklarının yanı sıra çağdaş düşünce ve kavramlaştırma modelleriyle şaşırtıcı denkdüşümleri vardı. Bu kuruluş ve kurumlaşma sürecinde Ankara'nın başkent olarak imarı, kaçınılmaz bir öncelik almıştı. İzmir ve İstanbul'da kentsel yenilemeler yapılsa da H. Jansen ve Prof. C. Holzmeister'in adlarını öne çıkaran başkentin yapılandırılması başat bir Cumhuriyet projesi idi.

Aydınlanmacı ve pozitivist düşünce kaynaklarından etkilenmeler taşıyan Devrim ilkeleri yeni Türk toplumuna yenilik, akılcılık, işlev, yarar, nesnellik, bilime ve ilerlemenin determinizmine inanç gibi düşünce normları ve kavramları öneriyordu. Bu norm ve kavramların, Batı dünyasındaki mimarlık çevrelerinin mücadele ve tartışma konusu olan, Akademizm ve tarihî seçmeciliğe karşı çıkararak rasyonalist/fonksiyonalist kavramlar sistematigine oturan Modern Mimarlık'ın öncülerinin düşünceleriyle yakınlığı ilginç ve tarihî bir denkdüşümdür. Bu denkdüşüm, modernist tasarımın Türkiye mimarlığına girişine zihinsel bir zemin oluşturur.

Bolu'da konut; görünüş, alt ve üst kat planları (1933). Yıkıldığı için günümüze ulaşamamıştır.

30'lu yıllar, bu mimarlık düşüncesinin eğitim, kurumlaşma ve uygulamada devreye girdiği bir evredir. Mimarlık eğitimi yeniden yapılandırılır; ilk periyodik (*Mimar/Arkitekt*) yayına başlar; ilk örgütlenme girişimi gerçekleşir. Özgül çizgiler içeren yeni bir mimarlığın ve Cumhuriyet için bir mimarlık söyleminin geliştiği yıllardır.

Ancak, mimarlık tarihi çalışmalarında “Erken Cumhuriyet Dönemi” olarak anılan bu yılların Ankara –ve kısmen de İzmir ve İstanbul– dışındaki genelde iddiasız yapımların birçoğunun kaybedilmesi, Erken Cumhuriyeti’n kentsel dokusunun da yitirilmesini getirdi. Ayrıca dönemin yeterince belgelenmemiş ve dolayısıyla yapısal tarihinin bir ölçüde belirsiz oluşu bu kaybın boyutunu artırdı. Mimarlık ve kent tarihi açısından Anadolu’nun Cumhuriyet öncesi ve hemen sonrasındaki kentsel ve mimari modelleriyle birlikte Cumhuriyet’in dönüşüm tanıklıklarını da kaybettik.

Altı çizilmesi gereken bu kayıp listesi içinde İzzet Baysal yapılarının sayısı çok azalmış örnekleriyle Anadolu tasarım ekolünü temsil ettiği savunulabilir. İddiasız görünen ama önemli tasarım kaliteleriyle dönemin yıldız mimarlarının gerisindeki bir arka planı, yeni bir kentsel örüntüyü çizdiği belirtilmelidir.

Bu nedenle Cumhuriyet döneminin gerçekçi bir mimarlık portföyü, İzzet Baysal’ın –ve kuşkusuz yeterince incelenip belgelenmemiş diğer meslektaşların da– pek çoğu yıkılmış olan yapılarının araştırılıp incelenerek belgelenmesi ile oluşturulabilir.

Bu, ülkenin yapısal tarihi açısından zorunlu bir misyondur.

İzzet Baysal üzerine yapılmış çalışmalardan ikisi üzerinde durulmalıdır:

- Dr. H. Tahsin Selçuk’un “100 Yılda İki Mimar” Sempozyumu’nda sunduğu bildiri, doğrusu mimarlık kamuoyunun bile pek bilmediği bir kimliği tanıtırken asıl onun Cumhuriyet ideolojisi bağlamındaki yapıt ve eylem modelini sergiledi.

- Dr. Leyla Alpagut’un incelemesi ise yapılarının daha ayrıntılı bir etüdünü dönem bağlamında irdelemektedir. Her iki araştırma da İzzet Baysal’ı dönemi bağlamında irdeleme girişimleri nedeniyle Cumhuriyet mimarlığının tarih yazımına önemli katkılar oldu.

İzzet Baysal, yaklaşık 15 yıl süren aktif bir mimarlık döneminin ardından yapı imalat sektörüne yöneldi ve sektörde çok önemli bir üreticilik misyonu gerçekleştirdi. Sıhhi tesisat tica-

reti ile başlayan girişimciliği ardından ilk mekanize döküm fabrikası olan İZSAL Döküm’ü kurdu. “70’li yıllarda ürettiği ürünlerin Türkiye’de tek üreticisi ve ihracatçısı olmuştur. Birikimleriyle 1986 yılında kendi adını taşıyan vakfı kurdu.” 1993 yılında açılan İzzet Baysal Üniversitesi ve ardından gelen diğer eğitim ve sağlık kurumları, onun çağdaşlaşma tutkusunun ve servetini ülke için değerlendirme misyonunun örnekleri oldu. Cumhurbaşkanlığına verilen Devlet Üstün Hizmet Madalyası’nın ilk tevcih edildiği kişiydi.

Sanayi ve kültür yatırımlarının gerisinde kalmış görünse de mimari tasarım ve yapımlarının altını çizmeye çalıştığımız tarihî misyonu göz ardı edilemez.

Yapılarının çoğu kaybedilmiştir. Oysa İzzet Baysal’ın yapı listesi oldukça kabarıktır. Bir kısmı *Arkitekt* dergisinde yayımlanan tasarımları, başta konutlar olmak üzere hastane, halkevi, okul ve yönetim binaları içindir. Yeterince belgelenmemiş tasarımlarından özellikle konutlarının çoğu yıkılmıştır.

Ancak konut tasarımları için elimizde mimarlık tarihi açısından önemli bir örnek bulunmaktadır. İzzet Baysal’ın kendisi ve ailesi için tasarladığı ve içinde yaşamını geçirdiği konut, İstanbul Sarıyer’de büyük ölçüde özgünlüğünü koruyan bir yapı olarak ayakta-
dır:

Eskişehir Halkevleri binası (1936). Yıkıldığı için günümüze ulaşamamıştır.

YAPI	YAPIM YILI	YERİ	BUGÜNKÜ DURUMU
Bolu'da konut	1933	Bolu	Yıkılmış.
Eskişehir'de iki konut	1935	Eskişehir	Yıkılmış.
Bay Salahattin Evi	1935	Eskişehir	Yıkılmış.
Bayan Feride Evi	1935	Eskişehir	Yıkılmış.
Hava Mektebi	1935	Eskişehir	Yıkılmış.
Eskişehir Halkevi	1936	Eskişehir	Yıkılmış.
Ankara Karanfil Sokak'taki konut	1938	Ankara	Yıkılmış.
Azerbaycan Maslahatgüzarı Sadri Maksudi Evi	1939	Ankara	
Medine Muhafızı Fahrettin Paşa Köşkü	1939	Ankara	
Etlük Veteriner Laboratuvarı		Ankara	
Bolu Devlet Hastanesi	1943	Bolu	Günümüzde İzzet Baysal Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi olarak faaliyet göstermektedir.
Bolu Lisesi		Bolu	
Ziraat Bankası Evleri		Bolu	
Kız Enstitüsü		Bolu	
Kapalı Cezaevi		Bolu	
Melen Köprüsü		Bolu-Adapazarı yolu	
Abant Apartmanı	1940'lı yıllar	Taksim, İstanbul	
İzsal Han	1940'lı yıllar	Karaköy, İstanbul	İzzet Baysal Vakfı Merkez Ofisi olarak kullanılmaktadır. Adres: Tersane Cad. İZSAL Han Karaköy
İzsal Pasajı ve Apartmanı	1940'lı yıllar	Şişli, İstanbul	
İzzet Baysal Apartmanı	1962-63	Sarıyer, İstanbul	Arşimet Yayınları Dershanesi tarafından kullanılmaktadır. Adres: Piyasa Cad. Sarıyer

İzzet Baysal Yapıları.

02.2012

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

İstanbul 3 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne;

Konu: İzzet Baysal Apartmanı'nın "kültür varlığı" olarak tescili hakkında görüş ve talep.

Aynı adlı uluslararası koruma örgütünün Türkiye dalını oluşturan DOCOMOMO_Türkiye Çalışma grubu, Modern Mimarlık ürünleri ve bu ürünlerin korunması konusunda karşılaşılan sorunları tanımlamak ve gündemde tutmak için hem bilimsel, hem de popüler kamuoyu oluşturmak üzere, bu konuda çalışmalar yapan diğer kuruluşlarla işbirliği içinde kapsamlı envanter çalışmalarına başlayarak, bir bilgi-belge merkezi oluşturmayı amaç edinmiştir. Bu bağlamda öne çıkan sorunlar, dönem yapılarına kültür varlığı olarak yasal statü kazandırılması ve özellikle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan yapıların sürekliliğinin sağlanarak korunması ve değerlendirilmesidir.

DOCOMOMO_Türkiye, ilgi alanını oluşturan ve yaklaşık olarak 1920-1970 yılları arasına tarihlenen Türkiye Modern Mimarlık Mirasının belgelenmesi ve korunması için ulusal ve uluslararası düzeyde 2002 yılından bu yana çalışmalarını sürdürmektedir. Uluslararası düzeyde yapılan bilimsel çalışmalarda, tek yapılar ya da yapı toplulukları yanında, kentsel peyzajı oluşturan açık alanlar da Modern Mimarlık Mirası kavramı içinde yer almaktadır.

Bu dilekçeye konu olan "İzzet Baysal Apartmanı", mimari nitelikleri açısından inşa edildiği dönemin özelliklerini barındıran bir yapıdır. Yapı, bugün ayakta ve özgün niteliklerini büyük ölçüde korumaktadır.

Yapının mimarı İzzet Baysal, 1931 yılında DGSA'den mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından Ankara, Bolu, Eskişehir ve İstanbul'da başta konut yapıları olmak üzere halkevi, okul ve hastane gibi farklı işlevlerde modern mimarlık ürünleri tasarlamıştır. Mimari çizgisi, dönemin modern mimarlık ortamına nitelikli katkılar sağlamıştır. 1962-1963 yıllarında tasarladığı İstanbul Sarıyer'de yer alan İzzet Baysal Apartmanı, mimarın aynı zamanda kendi konutudur.

Konut yapısının ekteki anıt fişinde tanımlanan nitelikleri ve bu niteliklerin büyük ölçüde korunabilmiş oluşu, yapılacak müdahale ve işlevlendirme projeleri açısından belirleyici niteliktedir. Yapının yeniden işlevlendirilerek mimari ve kentsel çevreye katkısının sürdürülmesi önemlidir. Bu bağlamda yapılacak müdahalelerde ana yaklaşım, yapının iç ve dış mekân bütünlüğünün ve özgün detaylarının korunması olmalıdır. Önerilecek yeni işlevin niteliği ve yoğunluğu, bu niteliklerin korunabilirliğini temel almalıdır. Benzer biçimde, yapılacak strüktürel takviye projesi, mekânsal bütünlüğün ve detayların korunması gerekliliği göz ardı edilmeden üretilmelidir.

DOCOMOMO_Türkiye Çalışma Grubu olarak, İzzet Baysal Apartmanı'nın Türkiye Modern Mimarlık tarihi ve mirası kapsamında önemini vurgulayarak, bir kültür varlığı olarak tescili konusunda gereğini arz ederiz.

Saygılarımızla,

Yıldız Salman
Docomomo_Türkiye Eşbaşkanı
Mimar-Koruma Uzmanı
Y. Doç. Dr. (İTÜ)

Ebru Omay Polat
Docomomo_Türkiye Eşbaşkanı
Mimar-Koruma Uzmanı
Y. Doç. Dr. (YTÜ)

Nilüfer Yöney
Docomomo_Türkiye Sekreteri
Mimar-Koruma Uzmanı
Öğr. Gör. Dr. (İTÜ)

Solda; Ankara'da bir konut (1938). Yıkıldığı için günümüze ulaşamamıştır.

Sağda; İstanbul Sarıyer'de bulunan İzzet Baysal Apartmanı (1962 - 1963), bugün Arşimet Yayınları Dershaneleri tarafından kullanılmaktadır.

“Sarıyer Piyasa Caddesi 104/695 Ada, 98 Parsel”

1962-1963 yıllarında inşa edilen İzzet Baysal Apartmanı, mütevazı bir merdiveni olan, orta koridorlu bir şema üzerine planlanmış, işlevselliği belirgin, nerdeyse iddiasız bir aile konutudur. Yapının abartısız bir modernitesi, gösterilerden uzak ve yalın ama olgun bir çizgisi vardır. Belki daha da önemlisi, döneminin tasarım kalitesini temsil edebilen bir düzeyi tutturmuş olmasıdır. **İddiasız gibi görünen ama dönemi temsil bağlamında göz ardı edilmemesi gereken bir örnektir.**

Örnek oluşunun bir diğer yanı, son derece aktif bir sanayici olan yapı sahibinin kendisi ve ailesi için düşündüğü yaşam modelini temsil etmesidir; bir Cumhuriyet aydını olarak yaşamış olan İzzet Baysal'ın, görkem yerine yalınlığı seçmesidir. Bu özelliği ona beklenmedik bir rol misyonu yüklemiştir.

Sıralamaya çalıştığım özellik ve niteliklerine bağlı olarak, tasarımcının kimliğinin ötesinde tarihi ve sosyal bir temsiliyeti olan bu yapının “Korunması Gerekli Kültür Varlığı” olarak tescil edilmesi gerektiğini düşündüm.

Geçtiğimiz yıl, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul 3 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne 09 Mayıs 2012 tarihli dilekçe ve hazırladığım gerekçeli rapor ile başvurarak yapının “Korunması Gerekli Kültür Varlığı” olarak tescilini önerdim. Benzer gerekçelerle hazırlanmış olan bir DOCOMOMO Raporu da başvuruma ekli idi.

Ancak, İstanbul 3 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, başvuruyu, yapının “korunmaya değer olmadığını” belirterek geri çevirdi. Yanıt, ülkemizde mimari yapıt kavramının ‘biçimleme’, ‘estetik’ ve ‘tanınmışlık’ kriterlerine indirgenmesinin resmî bir belgesi olarak kayıtlara geçti.

Afife Batur, Prof. Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

An Issue of Non-Preservation: İzzet Baysal Apartment Block

İzzet Baysal, known especially in Turkish public by his industrialist identity and by the 'İzzet Baysal University' that he founded, has signed various projects as a designer and constructor in his professional life for 15 years starting from 1931. He transformed the thought of modernism that he internalized in his life of education and design into a conception model integrated with Turkish Republic as a life project.

The buildings of İzzet Baysal are special and public designs representing the Anatolian development, rather than huge and artsy ones. However many of the unpretending buildings in Anatolia of the Early Republican Period in which the İzzet Baysal buildings are also included were lost. As many of these buildings were not able to be documented sufficiently, they should be researched, analyzed and certified in order to create a realistic architecture portfolio of the Republican period.

Teoriden Uygulamaya: Çantadan Tasarım Çıkarsa

Nihan Canbakal Ataoglu

Bu çalışmada Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Meslek Yüksekokulu Tekstil Bölümü'nde işlenen Temel Sanat Eğitimi dersinin teoriden uygulamaya ve “Çantadan Tasarım Çıktı” sloganıyla bir sokak defilesine dönüşme süreci ele alınmıştır.

Kısaca değinmek gerekirse, Temel Sanat Eğitimi veya Temel Tasarım Dersleri ilk olarak Walter Gropius'un 1919'da sanat, endüstri ve zanaatı bir araya getiren Bauhaus'u kurmasıyla başlamıştır. Bauhaus, sanat, endüstri, estetik ve toplumsal ilişkiler gibi konularda renk, biçim ve malzemeyle çiraklık merkezli denemeler yapmayı, eğitimde eşit düzeyde sanat ve zanaat eğitimi vermeyi hedeflemiştir. Bauhaus'un modernlik ve işlevselliğin merkezi olması ve koyduğu prensipler bugün bile hâlâ endüstri tasarımını etkilemektedir (Bayazıt, 2008).

Temel Tasarım Eğitimi, başlangıçta sadece sanat eğitimi veren kurumlarda ana dersken, bilim ve teknolojiye gelişmelere paralel olarak büyük evrim geçirmiş ve sanattan başka, her disiplindeki eğitime aynı derecede hitap ederek bugünkü konuma gelmiştir (Gürer ve Güler, 2004). Bu anlamda öğrencilerin mesleki yaratıcılıklarının gelişimi, ken-

dilerini ve çalışmalarını ifade etme yeteneklerinin gelişimi için bu dersin Tekstil Bölümü programına alınması son derece isabetli olmuştur.

Temel Sanat Eğitimi dersi 2011-2012 Güz Döneminde 2. sınıf öğrencileriyle birlikte haftalık programda iki saat olarak işlenmektedir. Dönem başlangıcında teknik çizim bilgisi olmayan öğrencilere T cetveli, gönye ile basit çizim bilgisi öğretilmiştir. Öğrencilere yaratıcı düşünme yolları ve bu bilinci kazandırmak amacıyla ders, öncelikle kuramsal bilgi olarak sunulmuş, ardından her ders kuramsal bilgiyi pekiştirmek amaçlı uygulamalar yapılmıştır.

Bu sınırlı sürede öğrencilerin farkındalığını artırmak amacıyla yardımcı ödevler verilmiştir. Örnek olarak:

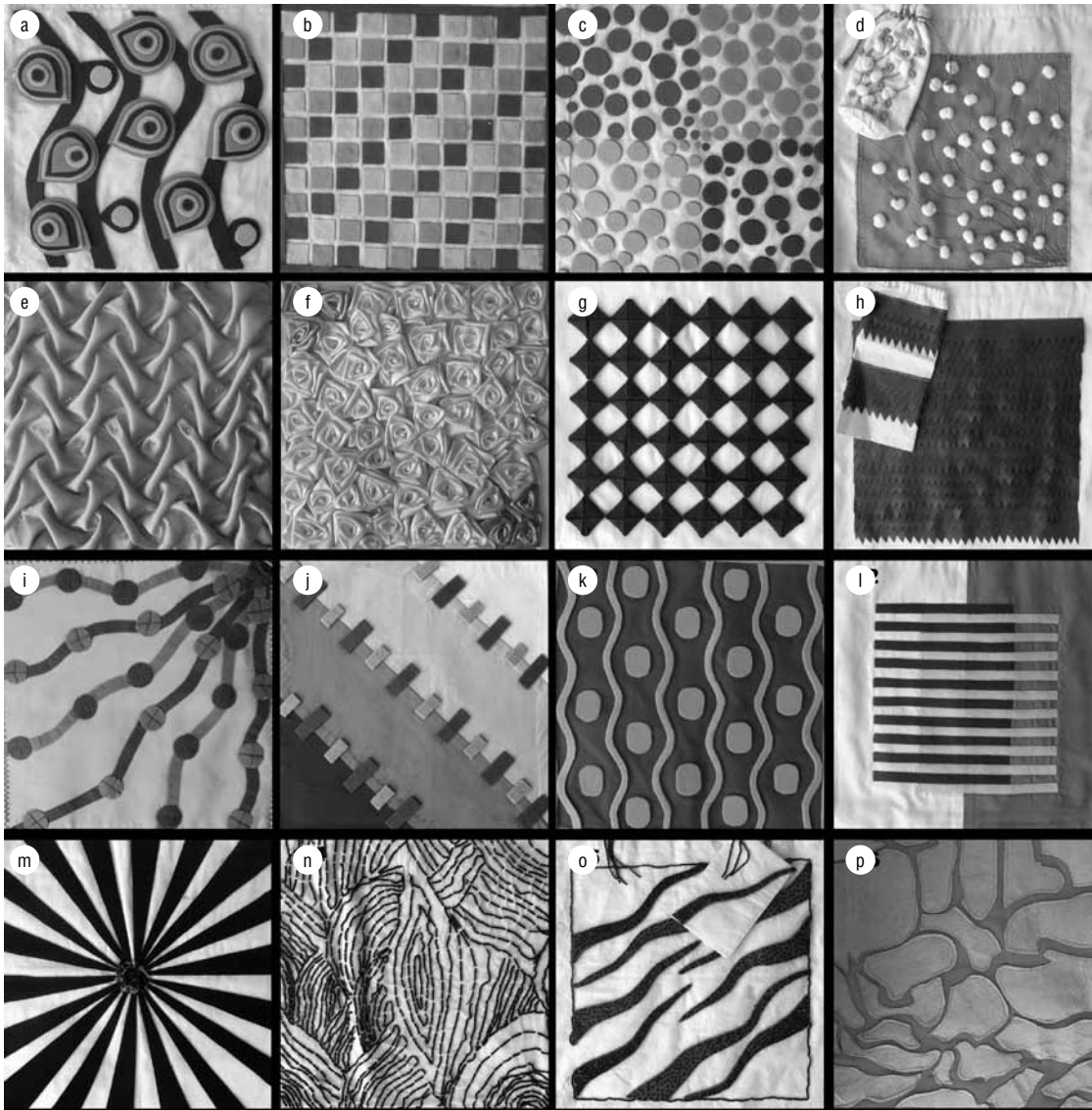
- Doğadan ve çevreden eskiz kâğıdına karakalemle kopyalayarak doku aktarmaları
- Ekose desenli kumaş parçalarıyla yaptıkları kolajlarla çizgi düzenlerini fark etmeleri
- Kazimir Malevich, Gustave Klimt, Kandinsky, Fernand Leger, Paul Klee, Picasso, George Braque, Piet Mondrian, El Lissitzky, August Macke, Mark Rothko, Joan Miro, Henri Matisse, Theo van Doesburg vb. ressamların eserlerinden örnekler sergileyerek biçim, renk, doku, kompozisyon kullanımı açısından incelemeleri istenmiştir.

Bireysel olarak verilen ödevler, dönem boyunca panolarda sergilenmiş, bu ödevlerin dönem sonunda öğrencilerle yapılan görüşmelerde yararlı olduğu, bir farkındalık ve bilinç oluşturduğu saptanmıştır.

Dönem boyunca, nokta, çizgi, yön, ölçü, biçim, değer, doku, renk olarak açıklanan tasarım elemanları, tekrar, harmoni düzen-kontrast, kuram, egemenlik, denge ve birlik olan tasarım ilkeleri açıklanmış, yakınlık, benzerlik, iyi şekil özelliği (iyi devamlılık-kapalılık) gibi görsel algı teorilerine değinilmiştir (Gürer, 2004).

Nokta, çizgi, doku (sert doku, yumuşak doku), sıcak renkler, soğuk renkler, bütünüleyici renk çiftleri, şekil-zemin ilişkileri, uygulama konuları olmuştur. Öğretilen ilkeler doğrultusunda resim kâğıdına 30x30 cm.lik alana çeşitli malzemeleri kullanarak öğrenciler, her bir konuyu verilen problemler doğ-

a-b-c. Sıcak renkler, kumaş üzeri keçe
 d. Doku, kumaş üzeri tığ işi ve ponpon
 e. Doku, saten kumaş
 f. Doku, kurdele işi
 g. Doku, kumaş üzeri keçe
 h. Doku, kumaş üzeri suni deri
 i-j. Soğuk renkler, kumaş üzeri keçe
 k. Bütünleyici renk çiftleri, kumaş üzeri keçe
 l. Bütünleyici renk çiftleri, kumaş
 m. Çizgi, kumaş üzeri keçe
 n. Çizgi, kumaş üzeri kırık boncuk işleme
 o. Çizgi ve nokta, kumaş üzeri keçe ve kırık boncuk işleme
 p. Bütünleyici renk çiftleri ve doku, kumaş üzeri keçe.

rultusunda ders içi etkinliği olarak hazırlamışlardır. Yarıyıl sonu çalışma için ise her bir öğrencinin bütün çalışmaları değerlendirilip içlerinden bir tanesi seçilip öğrencinin elindeki çeşitli malzemelerle, amerikan bezi olarak bilinen kumaştan diki- len çantalara uygulanmıştır. Kâğıt üzerindeki uygulamalar, çanta üzerine uygulanırken öğrenci- lerin beceri ve yetenekleri doğrultusunda değ- erlendirmeler yapılmıştır. Örneğin tel kırma, boncuk işleme, tığ işi, nakış işleme, kurdeleden ve kumaş- tan güller yapma gibi farklı süslemelere ve uygula- malara yer verilmiştir. Dantel, çeşitli kumaşlar, çuval bezleri, kurdeleler, iplikler, pullar-payetler, boncuklar, keçeler, düğmeler, deri, tül, gibi her türlü malzeme çantalarda kullanılmıştır. Farklı tassa- rımlar, farklı malzemelerle uygulanınca birbirinden çok farklı ve çeşitli çantalar ortaya çıkmıştır. Bazı çantaların kombini olarak keseler, saç bantları da tasarlanmıştır. Bu uygulama, öğrencileri hem şaşırtmış, hem de kâğıt üzerindeki çalışmalarının, kendi becerilerini ve yeteneklerini kullanarak bir çantaya dönüştüğünü görmek heyecan verici

olmuştur. Bahar döneminde, çantalarla okulun bahçesinde sokak defilesi yapma fikri ise öğrenciler için bir diğer heyecan verici etkinlik olmuştur.

Sonuç Yerine

Dönem başında derse yardımcı olması için aldığım Paul Klee'nin 1921-1922 yıllarında verdiği derslerden oluşan *Bauhaus Ders Notları ve Yazılar* isimli kitabını tekrar elime alıp göz atarken, yazdığım bu satırların ardında iki farklı müzik sesi olabileceğini duyumsadım.

Birincisi Klee'nin kitabının arka fonuna eşlik eden klasik bir müzik. Temel ilkeleriyle hâlâ geçerliliğini koruyan, zamana direnen bir klasik. Notaların tükenmeyen, bitmeyen, eksilmeyen klasik bir uyuma dönüştüğü yer yer dinginleşen, yer yer heyecan veren, bittiğinde ayağa kalkıp alkışlama isteği uyandıran bir senfoni.

İkincisi ise sokak defilemizin arka planında çalan, dinamik, yüksek sesli, tempolu, heyecan veren, enerjinin, yeni keşiflerin, yeni başlangıç- ların, yeni heyecanların, gençliğin müziği.

Çanta tasarımları ve sokak defilesinden görüntüler.

From Theory to Practice:

What If Design Comes Out of the Bag?

The study deals with the process in which Course of Basic Art Teaching is transformed into a street fashion show with the slogan "from theory to practice: the design comes out of the bag" at the Textile Department of Trabzon Vocational Higher School of Karadeniz Technical University.

Course of Basic Design Teaching was at first a basic course at the educational institutions that taught art but having evolved with the advancement in science and technology it has now been equally connected with the education of every discipline as well as art and has taken the current form (Gürer, 2004).

During the academic term; point, drawing, pattern bright colors, dull colors, integrating color pairs, figure-ground relationship were the course contents. In line with the principles taught, students prepared each topic as an intra-course activity in accordance with the problem given using various materials on a drawing paper of 30x30 cm. For the semester work, all of the works of the each student were evaluated and one of them was selected and placed upon the bag made by nettle cloth using different materials. Designs on the drawing papers were drawn on the bags and assessments were made in accordance with the abilities and skills of the students. When different designs, laces, various clothes, sackcloth, ribbons, threads, spangles-paillettes, beads, pads, buttons were used on different materials such as leather and curtain; different and various bags were produced.

En nihayetinde, bu satırların arkasında duyumsadığım müzik eşliğinde, iki şeyi alkışlamak istediğimi söylemek isterim: Birincisi bize bu ışıklı güzel yolu açan Walter Gropius ve arkadaşlarını, ikincisi kendi çalışmalarıyla podyumda başarıyla yürüyen genç arkadaşlarımı...

Nihan Canbakal Ataoğlu, Öğr. Gör. Dr.,
Karadeniz Teknik Üniversitesi TMYO Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü

Kaynakça:

- Bayazıt, N. (2008) *Tasarımı Anlamak*, İdeal Kültür Yayıncılık.
- Dural T., A. (2000) "Dönüştürme Sürecinde Temel Tasarım Eğitimi", *Mimarlık* 293, s.62-66.
- Gökaydın, N. (2010) *Temel Sanat Eğitimi*, Moss Eğitim.
- Gür, Ş. Ö. (2000) "Mimarlıkta Temel Eğitim Dersi Uygulaması", *Mimarlık* 293, s.25-34.
- Gürer, L. ve Güler, G. (2004) *Temel Tasarım*, Birsan Yayınevi.
- Klee, P. (2010) *Bauhaus Ders Notları ve Yazılar*, Hayalbaz Kitaplığı.
- Kuloğlu, N. (2000) "Bir Temel Eğitim Dersi Uygulaması ve Deneyimler", *Mimarlık* 293, s.44-48.
- Odabaşı, H. A. (2006) *Grafikte Temel Tasarım*, Yorum Sanat.
- Usta, G., Özdemir, İ., Kuloğlu, N., Ustaömeroğlu, A., Beşgen, A., Vural, S. (2000) "Mimarlık Eğitiminde Temel Tasarımın Yeri", *Mimarlık* 293, s.41-44.
- Ustaömeroğlu, A., Aydın, E., Engin, E. (2009) *Yapı* 327, s.92-96.

Yüz Yüze: Suretin Sireti

Hande Tulum

“Keşke tersi olabilseydi! Keşke her zaman genç kalacak olan ben olsaydım da portrem yaşlansaydı! Bunun için... bunun için her şeyi verirdim!” (Wilde, 2012)

G eçmişten günümüze yüz, insan iletişimi ve etkileşimi için son derece önemli kabul edilir (Lewis, 2012). Hatta kimi zaman en önemli unsur olduğu varsayılmıştır. Zamanla, tarih sahnesinde yerini alan yüz olgusu, insanlar için bir takıntı haline gelmiştir. Bu durum pek çok veriyle nedenselleştirilebilir.

Öncelikle, yüz her yerde bulunabilen evrensel bir olgudur. Çünkü yüz ifade ve mimiklerinin kültürel kökenden bağımsız, evrensel olduğu anlaşılmıştır (Ekman, 2012). Ayrıca, sosyal etkileşimleri etkileyen yüz, beyin ve akıl tarafından da kolayca algılanabilir. Örneğin, Lacan’ın “ayna evresi” adını verdiği deneyim, yüz algısının içselleştirilmiş bir karşılığıdır. Bebek, şempanzenin gerisinde kaldığı yaştayken bile –başka nesneleri ya da canlıları tanıyabilmesinden önce– aynadaki imgesini kendisi olarak tanır ve sevinçli bir çaba ile bedeninin durumunu az çok sarkmaya benzer bir tavırla eğerek, imgenin bir anlık parçasını tekrar yakalamaya çalışır. Özetle, bebek –insan– hem kendisini kolayca algılar hem de kendisini tekrar tekrar görmek ister (Tiken, 2009). Bebek yetişkin olduğunda ise yüzünü koruma dürtüsü iyice güçlü bir hal alacaktır. Hatta insan, yüzünü korumak için ikinci bir yüz, maske kullanacaktır. Maske, kişinin dışarıdan gelebilecek her tür baskı, şiddet, taciz karşısında kendi iç gerçeğini korumak, örtbas etmek, gizlemek amacıyla başvurduğu ve kullandığı bir araçtır (Balamir, 2010).

İnsanın yüz algısıyla ilgili takıntısının başka bir nedeni de beceridir. Çünkü bir insan, kalabalık bir alanda, bir bilgisayar sisteminden çok daha fazlasını algılayabilir (Dövcençioğlu, 2008).

Bunların yanı sıra, yüz algısı kavramı, insanın narsistik karakterinden çok daha fazlasına seslenir. Yüzselle teşhise meraklı olan insan, “yüz” algısına ve şeyler üzerine “yüz” iliştiirmeye eğilimlidir (Lubbock, 2011). Tüm bu eğilimleri,

insanı, fizyonomisi olmayan nesnelerle karşı karşıya getirir. Ve insan, fizyonomisi olmayan nesnelere de bir yüz verir ve paraları, saatleri, binaları *façade* sahibi yaparak, şey olma onuruna yükseltir (Zizek, 2012). Bu araştırma kapsamında, bu nesnelerden, *façade* sahibi olan yapılar ele alınacaktır.

Tarihsel süreçte, sanat bağlamında “yüz”ün ele alınışına bakılırsa, insanların sanatın başlangıcından beri “yüz”ü kendilerine konu edindikleri görülür. Ancak bu durum, her kültür için geçerli değildir. Örneğin paleolitik dönemden günümüze kadar varlığını sürdüren, Fransa ve İtalya’daki duvar resimlerinde insanın görselleştirilmesine rastlanmaz. Bu durumun iki nedeni olduğu öne sürülür; bazı kültürler, sanatın sunulamayacak olduğuna işaret ederken bazı kültürler de insanın görselleştirilmesini yasaklar. Ancak Afrika ve Hindistan’da, yaklaşık aynı dönemden günümüze gelen, insanı konu alan duvar resimlerine rastlanır. Gerçekçi insan resimlerinin yapılması ise ancak Antik Mısır medeniyetinde mümkün olur. Mısır’da bazı aileler oldukça realistik portrelerini yaptırır. Özetle, portreler, klasik medeniyetlerden çok daha öncesine dayanır. Antik Mısır resim alanında ilerledikçe, idealize edilmiş, stilize, hissiz bir yüze sahip insan figürü ortaya çıkar; öyle ki Yunanistan ve Roma’ya özgü ideal, simetrik insan figürüne –Antik Mısır’dakine oranla– doğada rastlamak daha mümkün olacaktır. Dönemde yaygın olan başka bir tür de, Roma döneminde, Mısır’da görülen, mumyalara uygulanan, ahşap yüzey üzerine portrelerdir. Roma imparatorluğu’nun yıkımıyla birlikte ise resim alanında bir değişim olur. Portreler dinî simgeler hale gelir, yoğunlukla İsa, Meryem gibi figürler ele alınır. Bu dönemde, Afrika’da stilize edilmiş, sıradan insan portreleri yaşamını sürdürmeye devam eder. Yeni Dünya’da ise portrede farklı malzeme ve teknikler denenir, örneğin İnkalar, resim yapımında altın ve değerli elementler kullanır. Portre konusunda farklılık yaratan başka bir unsur da “ifade”dir. Japon resminde olabildiğince ifadesiz insan yaratılırken, Batı uygarlıklarında –artık– mümkün olduğunca gerçekçi, “ifadeli”

insan resmedilir. Ortaçağ'da ve Rönesans'ta ise, yeni teknikler ortaya çıkar. Bu dönemde, insan formunun ideal oranı vurgulanır, hatta Leonardo da Vinci ideal bir yüz oranı geliştirir, diğer Rönesans ressamı da yüzü beş eşit göz genişliğine bölen bu formülü kullanmaya devam eder (Lubbock, 2011).

18. yüzyıl ise “yüz”ün konumlanışında bir dönüm noktası oluşturur. 18. yüzyılda sıradan insanlar da portreye –özellikle minyatür alanında– ilgi duymaya başlar. Bunu takiben fotoğrafın keşfedilmesi ise, orta sınıf için evrimsel bir süreç oluşturur. Portre fotoğrafları, portre resimlerin yerini alır ve tipik bir orta sınıf ailenin evine girer (Lubbock, 2011). Bu, insanın fotoğraflar aracılığıyla zamana bakma alışkanlığının da başlangıcı olur. İnsan, fotoğraflarda uzak geçmişe, yakın geçmişe hatta, yakınlarının geçmişine bakar ve bunu hep yüzler üzerinden yapar. Kendi yüzünden geçmişe bakan orta sınıf aile, kendi yabancı-sını da seçer ve onu dışlamanın yolunu bulur: “yalnız kendisine ve ‘kendisi’ olarak gördüğü kişisel dairesindekilere bakmak”.

Modern dünyada herkes bir maske takmak zorundadır ve modern maske bir koruma biçimidir (Colomina, 2011). Dolayısıyla kamusal alanda maskesini takıp herkes gibi olan insan, yüze dair bir problematiği ortaya çıkarır: “Yüz’ün üzerindeki mi, içerisindeki mi ya da ardındaki mi resmetmeliyiz?” (Lubbock, 2011)

Picasso’nun resim sanatı için yaptığı bu sorgulamanın yüzü olan bir yapı için denendiğini varsaymak olası.

Mekânların, kullanıcıyla birlikte anlamlandırıldığı modern dünyada, insan yüzlü yapıların (*face-house*) ortaya çıkması da olağan kabul edilebilir. Bu yapıların pek çok ortaya çıkış sebebi olabilir. İnsanların her yerde yüz görme isteği ve bunu kolaylıkla yapabilmesi, insanların narsistik karak-

terleri, kendilerine yakın olanı görme isteği ve böylece güven duygusu hissedilmesi...

Freud’a göre yüz, “komşu-şey”in saçtığı dehşeti saklayan nihai maskedir. Yani yüz, asıl korkutucu olanı örter. Hatta Zizek, Fransa’da yasaklanan burkanın korkutuculuğunu, “komşu-şey”in saçtığı dehşeti saklayan nihai maskeyi örttüğü gerekçesiyle açıklar (Zizek, 2011).

Sebeplerden biri de ilgi çekici bir cephe yaratmak için “yüz” olgusunun kullanımı (örneğin bir çocuk yuvasında) veya mimari bir “şaka” yapma gereksinimi olabilir. Mimari şaka uygulamasına gelince, akımın “şaka mimarisi” adı altında Japonya’da ortaya çıktığı görülmektedir.

Japonya’da yüksek yapı inşa etme gereksinimi, arazi fiyatlarının yüksekliği ve kültürün Amerikanlaşması birbirine bağlıdır. Yüksek yapıların yarattığı ekonomik problemler, şehir içi yapılaşmanın pahalılığı mimarları farklı arayışlara iter. Modern mimarlık ve kent planlama ideallerinin çözülmeye başladığı kriz ortamında ortaya çıkan mimar grubu, bireysel ifadeyi ve hayal gücünü öne çıkaran, absürdite ile fantezi arasında salınan mimarlık deneylerine yönelerek “postmodernizm” çokluğun Japon mimarlık ortamında belirmesine etki ederler. Bu perspektifteki en dikkat çekici işlerden biri Azuma’nın 1966 yılında inşa ettiği Kule Ev’dir.

Yirmi metrekare gibi elverişsiz ve küçük bir kent parçasını satın alan Azuma, aynı anda kenti olumlayan ve sonuçlarına meydan okuyan sıradanlık ve sıradışılık arasındaki özgül salınımla kent ve modernlik tartışmaları çerçevesinde önemli bir yer edinir. Ve böylece klasik estetik değerleri alt üst etmeye yönelik bir dizi yapı bu aralıkta ortaya çıkar (Altınışık, 2012). Araştırma kapsamında ele alınacak yapı ise Kazumasa Yamashita’nın “Surat Evi”dir. (1974)

Bir grafik tasarımcı için tasarlanan ev, yapı sahibi için bir reklam panosu rolü oynar. Sonraları bu mimari akımın bir “şaka” olduğu ve 1990’larda bu akıma katılan mimarların pop sanatının olumsuzluğunu en az zararla atlatmak için bu yola başvurdıkları anlaşılabılır (Yamamoto, 1994).

Yüzlerin şaka mimari içerisinde kendisine köklü bir yer edinmeyişi ya da Japonya dışındaki ülkelerde, genellikle “bilinçli bir şekilde” yüzü olan yapı tasarımına rastlanmayışı oldukça tuhaftır. Bu ülkelerde yapılar ya sokak sanatı aracılığıyla “yüz” sahibi olur ya da yapılar inşa edildikten sonra insanlar onlara bir yüz yakıştırır. Bu durum, akıllara bir soru getirir: Japonya dışındaki ülkelerde, neden –modern mimarlıkta– “espri” anlayışı yoktur?

1-2. Yüz’ün üzerindeki mi, içerisindeki mi ya da ardındaki mi resmetmeli?

3. “Kule Ev”, Azuma.

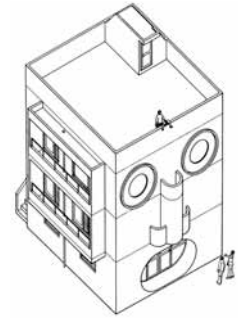

Bir şeyin ciddiye alınabilmesinin birçok yolu vardır, bunlardan biri de o şey hakkında espri üretmektir. Bu kabule göre, Japonya, mimarlığı ciddiye almak için hakkında espri üretme yolunu seçmiştir. Çoğu diğer ülkede ise bir yapının, yüzü olan bir şakaya dönüşebildiği görülür. İnsanlar, mimarlığı, hakkında konuşmaya değer bulduğu için mimarlık hakkında şaka yapma hakkını da kendisinde bulur. Modernizmin her şey hakkında konuşabilme meselesinin bu araştırmadaki sıfır noktası olduğu kabul edilirse, yüzü olan/şaka yapıların ilgi çekmesinin olağanlığı ortaya çıkar. Nitekim yüzü olan yapılar mizah bağlantısı kurup kendisini çizgi filmlerde bile belli eder. Kibirli Squidward'un narsistik yansıması olan evinin yüz şeklinde bir cephesinin oluşu ya da He-man'ın korkunç düşmanı İskeletor'un şatosunun kafatasını andırarak "yüz örtüsünün altındaki korkunç şey" motifine gönderme yapması bu duruma örnek teşkil eder.

Peki ya Türkiye?

Mimarlığın problemlili meslekleşme sorununun tam anlamıyla ne zaman sona erdiği belirsiz olan ülke... Türkiye'de mimarlığın bir türlü ciddiye alınmayışı, her alanda bir "yaşam mimarının" oluşu gibi sorunlar, mimarları ve mimar olmayan insanları, mimarlık hakkında şaka yapılmasını engeller. Bu travmatik durum modernliğe bir darbe vurur. Modernliğin konuşma, tartışma eylemlerini hedef alan yüzü, Türkiye'de karşılığı olmayan bir alanla örtüşür (Okur, 2012). Türkiye'de mimarlık hakkında yapılan şakalar çoğunlukla sokak sanatı aracılığıyla yapılabilirken, üzerinde bir yüz barındıran yapılar da çocuk yuvası, merkezi vs. şeklinde işlevlendirilir. Mimarlık hakkında –sonunda– espri yapılabilmesi ve bunun çocuk amaçlı düşünülerek yapılması, çocukların ciddiye alınmamasından kaynaklanır. "Çocuk olma, senin bu yaptığını çocuklar bile yapmaz" gibi cümleler barındıran ülke, aslında mimarlığı o kadar ciddiye almaz ki onun hakkında espri üretmeyi, ciddiye almadığı başka bir figür aracılığıyla, çocuk ile yapar.

Bunun yanı sıra, Türkiye dışındaki ülkelerde, (belli ki Türkiye henüz yüzü olan yapılarla ilgilenmiyor) mimarlık literatüründe kendisine yer edinmiş "yüz sahibi" yapıların ilgi çekici görülmesinin nedenine gelince, varsayımlarda bulunmak oldukça mümkün görünmektedir. Öncelikle, yapı ve kişi arasında özel bir bağ kurulabilir. Çünkü mekân, kişiyi –kişi de mekânı– temsil

Surat Ev, Yamashita.

ederken, ikisi de yeniden icat edilir. İcat edilmiş insan ve mekân adeta birbirinin içine geçmiştir (Tulum, 2012).

"20. yüzyılda (...) konforlu veya konforsuz (...) ev, (*burada yapı anlamıyla kullanıyorum*) yaşamın zorluklarında kendini korumak isteyen modern insanın kıvrılıp içine girdiği bir kozaya dönüşür." (Fontanel, 2007)

Kozada yaşayan, hatta bu kozayı kendisi yaratan, insan için yapı bir portreye dönüşür. Suretin sireti adeta belirlenmiştir. Jefferson'ın kendisi için kurguladığı, Zihni Sinir icatları mekânını anımsatan "Monticello"sı, bu konuda örnek gösterilebilir. Hatta mimarına adanmış bir tapınak olma niteliğini taşıyan yapı, Robert Stern tarafından şöyle tanımlanacaktır: "Mimarının tuğla ve harçla yapılmış kendi portresi!" (Tanyeli, 2007)

Ayrıca yüzü olan yapının ya da yüzü olduğu iddia edilen yapının modernist bir eser olduğu varsayımıyla hareket edildiğinde, modernist eserin öz bilinçliliği ortaya çıkacaktır. Buna göre, yüzü olan yapı, kendi gerçekliğini bir yorum ya da oyun alanı olarak dışa vurur (Sargın, 2012).

"Bana evini anlat, sana kim olduğunu söyleyeyim." (Musil, 2012)

He-man çizgi dizisindeki İskeletor karakterinin evi.

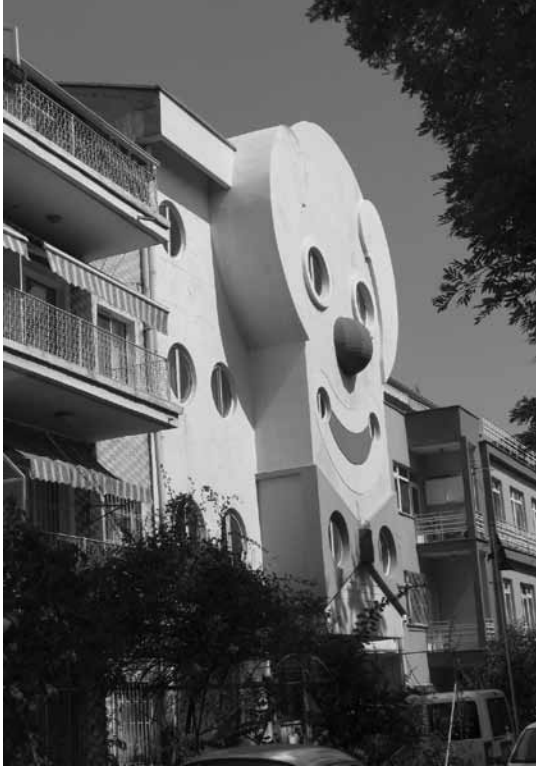
Sünger Bob çizgi dizisindeki Squidward karakterinin evi.

Sokak sanatı da evi
kişileştirebilir.

Ankara'da çocuk yuvası.

İstanbul'da çocuk yuvası.

Yapının kişilik kazanıp
kişiyle bütün oluşu;
Hitler örneği.

Musil'in ele aldığı bu önerme, Alain de Botton'ın teziyle adeta birebir örtüşür. Botton, vakit geçirdiğimiz insanların yüzlerindeki anlamı önemsememiz kadar çevremizdeki nesnelerin taşıdığı anlamları önemsememizin de doğal olduğunu belirtir ve bir yapıyı çirkin ya da güzel bulmamızı, yapının zihnimizde çağrıştırdığı insan (ya da hayvan) ile ilgili olduğunu iddia eder. Buna göre, hoş giden yapının canlı olduğu varsayıldığında, yapının sevilen ya da güzel bir kişi olarak görselleştiği düşünülebilir. Botton, buradan mimari yapılarda aradığımız özelliklerin bir kişide aradığımız özelliklerle örtüştüğü sonucuna varır. Botton perspektifinin doğru olma olasılığı mevcuttur. Örneğin evrimsel açıdan bakıldığında, kadınların ve erkeklerin bulmak üzere programlandığı belli fiziksel özellikler vardır. Buna göre, programlanan insanlar, yapılarda da belli özellikler arıyor olabilir. Ya da önceleri Antik Mısır'da başlayıp ve Roma'da, Yunanistan'da devam eden baskın olan simetri algısı bu doğrultuda bir tez oluşturabilir. Özellikle yüz algısı üzerine yapılan birçok çalışmada simetri önemli bir nokta olmuştur. Literatürde yüzün simetrisi ve yüzlerle ilgili öznel yargıların ilişkisi halen tartışmaya açıktır. Bütünsel yüz algılama kuramlarına dayanarak yüz asimetrisini ölçen bir metod olan entropi ise ortaya "umulan" sonucu çıkarır. Algılanan simetrinin açıklanması henüz mümkün olmasa da, sağlığın, güzelliğin alameti olarak kabul edilen simetri ve çekicilik kavramının birbiriyle ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca yapılan araştırmalar, insan gözünün –herhangi bir yapıdakine oranla– bir yüzdeki asimetriye oldukça duyarlı olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır (Dövençioğlu, 2008). Bu durum, insanın belki de en çok insan yüzüne önem vermesinin nedeni olarak gösterilebilir. Böylece, "yüz"ün, "simetri olgusu"nun ortaya çıkışında payı olduğu anlaşılır. Hatta simetri olgusunun, yüz unsurundan doğduğu bile iddia edilebilir.

Ayrıca öznenin sonsuzla karşılaştığı yer "yüz"dür. Etik ilişkiyi yüz yüze ilişki olarak konumlandıran Levinas, bu doğrultuda yüzü bir metafor olarak kullanır ve yüzyüze ilişkiyi totalite içermeyen bir ilişki olarak betimler. Kişiler arası ilişkide de, benle başkasını bir arada değil, yüz yüze düşünmek söz konusudur. Gerçek birleşme veya gerçek birliktelik bir sentez birlikteliği değil, yüz yüze birlikteliğidir. Buna göre, kişi, yüz yüze olma ihtiyacı yüzünden yüzü olan yapıları ilgi çekici bulur ve kabullenir. Ancak düşünülmesi gereken başka bir husus

daha vardır; suret, özgün olana (insana) yapılan bir övgüdür belki, ancak aynı zamanda da tekilliğin, tek ve biricik olmanın da ölümüdür. Sureti olmak, özgün olanın ölümsüzlüğü demek değildir, onun gölge haline gelmesi, hayaletleşmesi ve yok oluşu demektir (Öndül, 2010).

İnsan, yapılarda (bile) kendi yüzünü görmek isteyerek kendi hayaletlerini yaratmıştır. Şüphesiz, bu hayaletler de başka hayaletler yaratacaktır. Freudyen bir bakış açısıyla bakılırsa, hayaletler üreten ve artık onlarla işgal edilen insanın bizzat kendisinin tekinsiz olduğu iddia edilebilir. Gölge ve ayna görüntüsü, kopya olma durumu nasıl tekinsizse, yapılarda insan yüzünü görmek de öyle tekinsizdir. Korku filmlerinde sıklıkla işlenen cansız suretlerin “canlanması” (oyuncaklar, bebekler, robotlar vs.) durumunda olduğu gibi yüzü olan yapılarda da şu soru ortaya çıkar:

Peki hangisi gerçektir veya suret de gerçek olabilir mi?

Hande Tulum, Mimar

Kaynakça:

- Wilde, O. (2012) *Dorian Gray'in Portresi*, Can Yayınları, İstanbul.
- Lewis, M. (2012) *A Facial Attractiveness Account of Gender Asymmetries in Interracial Marriage*, PLoS One, London.
- Ekman, P. (1994) *The Nature of Emotion: Fundamental Questions*, Oxford University Press, Oxford.
- Tiken, S. (2009) “Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirlerindeki ‘Ayna’ İmgesine Psikanalitik Bir Bakış”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi TAED*, Erzurum, Sayı: 41, s.47-60.
- Balamir, E. (2010) “İtalyan Yazarı Luigi Pirandello'nun Tiyatro'ya Bakışı”, *Dil ve A.Ü. Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, Cilt: 50, Sayı: 1, s.19-35.
- Dövençioğlu, D. (2008) “Quantification of the Effect of Symmetry in Face Perception”, (basılmamış yüksek lisans tezi) ODTÜ Fen Bilimler Enstitüsü.
- Lubbock, T. (2011) *Great Works: 50 Paintings Explored*, Francis Lincoln Limited Publishers, London.
- Zizek, S. (2012) *Yamuk Bakmak: Popüler Kültürden Jacques Lacan'a Giriş*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Colomina, B. (2011) *Mabremiyet ve Kamusalılık*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Zizek, S. (2011) *Ahir Zamanlarda Yaşarken*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Altınışık, B. (2012) “Modernlikle Karşılaşma ve Hesaplaşma Zemini Olarak Japonya'da Mimarlıklar”, http://www.academia.edu/1048107/Modernlikle_Karsilasma_ve_Hesaplasma_Zemini_Olarak_Japonyada_Mimarliklar
- Yamamoto, T. (1994) “Japon Postmodernizminin Doğuşu”, *Arredamento Dekorasyon*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, Sayı: 1994-3, s.52-62.
- Okur, A. (2012) Yayımlanmamış Notlar
- Tulum, H. (2012) “Kendine Ait Odalar: Bir Gösterme Deneyi”, <http://www.futuristika.org/kultura/sanat/kendine-ait-oda-lar-bir-gosterme-deneyi/>
- Fontanel, B. (2007) “Sanatta Gündelik Yaşam Tasvirleri: Barınaktan Tapınağa”, *P Dünya Sanatı Dergisi*, P Kitap, İstanbul, Sayı: 46, s.60.
- Tanyeli, U. (2007) “Kendine Ev Yapmak”, *P Dünya*

Modernizm eleştirileriyle tanınan yönetmen Tati'nin “Amcam” filminden bir sahne.

İnsanın robotlaşmasının izdüşümü, evin makineleşmesi olabilir.

Sanatı Dergisi, P Kitap, İstanbul, Sayı: 46, s.124-139.

- Sargın, G. (2012) “Ötekinin Gözüyle Modernite Tahayyülü: Sovyet Devrim Sinemasında Bellek Kaybı ve Anımsama”, *Konferans: 1930-1950 ve 1950-1970'lerde Türkiye'nin Modernleşmesi*, Salt Galata, 24 Kasım 2012.
- Musil, R. (2012) *Niteliksiz Adam*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Öndül, S. (2010) “Gölgeler İçindeki Gölgeler”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Ankara, Sayı: 2010/2, s.13-26, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/13/1648/17611.pdf>

Face to Face: Path of Replica

Face is a fact that can be found everywhere. People who are curious about facial recognition want to attach faces on things. Among those things, buildings are extremely important in this research.

This article focuses on faces and its relation with architecture. Because human's desire 'to see faces' causes facehouses. Mostly, these are the results of postmodernist –joke– architecture. In this case, in modern world where the space is meaningful with the inhabitant facehouses are quite normal beings. Turkey has a different role in the 'face' world. Architecture doesn't have a serious effect in Turkey. So, architectural jokes are hard to be applied here. That's why facehouses are only for kids or street artists. As a result, Turkey seems not to care faces.

On the contrary, it is claimed that a thing's face is important as much as person's face. A person finds a building beautiful or ugly because he/she relates it with a person/animal that he/she likes or hates. Consequently, people who desire to see themselves –I mean faces– everywhere create new ghosts: copies-replicas...

Bir Mimarlık Öyküsü: Akademi Binasının Yenilenme Süreci, 1949-1953 Geçmişe Yönelik Bir Okuma Denemesi: Notlar, Düşünceler

Nezih R. Aysel

*“Her yapının bir öyküsü vardır;
bazen de efsanesi. Bunu ancak mimarın
kendisi bilir. Efsane yapının içinde
fisıldanır. Bu mimarın
sesidir. Mimar sorgulanır, hesap verir.
Yapı durdukça hesaplaşma sürer.”*
Muammer Onat

Bu yazıya konu olan yapıların dolayısıyla mekân/mimarlığın öyküsü; Sultan Abdülmecit Han’ın, kızları Cemile ve Münire Sultanlar için, 1860 yılında Boğaz’ın Avrupa kıyısında Fındıklı mevkiinde bir çift saray yaptırmayı başlatması ile başlar. Batılılaşan Osmanlı Devletinin yeni yüzünün simgesi olan Dolmabahçe Sarayı ile aynı dönemde inşa edilen Çiftesaray, birbirinin eşi iki büyük Harem Yalısı ve onların bir diğerine uzak uçlarında yer alan Selamlık Köşklerinden oluşan yapılar grubudur. Yapıldığı dönemin plan özelliklerini yansıtan yapıların her biri, biri merkezde diğer ikisi yapının iki ucunda olmak üzere, üç sofalı plan tipine sahiptir.

Öykünün diğer önemli aktörü, 1883 yılında Osmanlı batılılaşmasının sanat ve mimarideki çizgisini belirleyen Türkiye’nin en eski sanat kurumu olan Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi’dir. Mektep, Cumhuriyet döneminde Güzel Sanatlar Akademisi adını almış ve bu kez Türkiye’nin modernleşme projesinin eğitim alanında kilit taşı rolünü üstlenmiştir.

Cumhuriyet dönemi eğitim ve kültür politikasının sonucu olarak, Osmanlı Devleti bakayası binaların (özellikle Feriye Sarayları, askerî kırsalları vb.) eğitim amaçlı olarak tahsis edilmesine yol açan meclis kararı neticesinde, Cemile Sultan Sarayı Maarif Vekâleti aracılığı ile Güzel Sanatlar Akademisi’nin kullanımına tahsis edilir. 1926 yılında binaya yerleşen Güzel Sanatlar Akademisi, kendinden önce Meclis döneminde yapılan değişikliklerin dışında, binanın bir eğitim binası olarak kullanılabilmesi amacıyla o zaman için gerekli küçük müdahaleleri yapmış, Mimarlık ve Resim-Heykel bölümleri binaya yerleşmiştir. 1948 yılı yangınına kadar geçen 22 yıllık sürede, Akademi yönetimi yeni açılan

bölümler ve mevcut bölümlerin ihtiyaçları doğrultusunda, binanın yer aldığı parselde, içine atölye ve eğitim mekânlarını içeren yapılar yaptırmıştır. Binanın yol tarafında kalan bahçesine Heykel Bölümü Atölyesi, Harem bahçesine ise binaya yapışık olarak planlanan bir atölye binası¹ inşa edilmiştir. Bunların dışında, eski fotoğraflarda, Selamlık Köşkü ile arasında yer alan bahçede de bir bina olduğu görülmektedir.

Yer aldığı parselde gelişimini sürdüren Güzel Sanatlar Akademisi, 1948 yılı yangını ile eğitim faaliyetinin büyük bir bölümüne mekân olan ana binasını geçici bir süre için yitirdi. Yanan bina yenilenene dek eğitim, yangından zarar görmeyen bazı yapılar ile devletin geçici olarak tahsis ettiği yakın çevrede yer alan binalarda sürdürüldü.

Çiftesaray’ın ana yapısı, Fındıklı sahilinde denize taşkın bir alanda, ahşap kazıklar üzerine oturan taş temellerin taşıdığı, genişliği rıhtım kotunda yaklaşık 100 cm., en üst katlarda ise 50 cm.e ulaşan yığma tuğla duvarlardır. Bu duvarların iç kısmında yer alan bölümler ile yapının tüm döşemeleri ahşaptır. Yangın, yapının iç kısımlarında yer alan bu ahşap bölüm ile tuğla blokların ahşap döşeme ve tavanlarına büyük ölçüde zarar vermişti. Zeki Sayar, Akademi yangını sonrasında *Arkitekt* dergisinde yayımladığı kısa yazıda, Akademi yönetiminin defalarca binanın kâgir bir yapıya dönüştürülmesi için müracaat ettiğinin bilindiği konusuna dikkat çeker.² Yazıdaki bu küçük, ama kanaatimce önemli detaydan, Akademi yönetiminin Cemile Sultan Sarayı’na taşındıktan sonra, iç bölümlerinin kâgir olarak yeniden inşa edilebilmesi için, birkaç kez bütçe talebinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiyi aklımızda tutarak, hikâyenin yangın sonrası seyrine geri dönelim ve o zamanki adı Güzel Sanatlar Akademisi olan kurumun eski saray yapısını yangın sonrası yenileme sürecini ve elde edilen projeleri, günümüzden bir bakışla anlamaya/değerlendirmeye çalışalım.

Yangın sonrasında bir süre yenileme için bütçe bulamayan Akademi yönetimi, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün ilgisi ile yeni-

leme için kaynak bulur.³ Yenileme çalışması için Akademi Müdürü Zeki Faik İzer'in⁴ de içinde bulunduğu, Yüksek Mimarlık Bölümü proje hocalarından Sedad H. Eldem, Arif H. Holtay, Ahsen Yapanar, M. Ali Handan, Asım Mutlu, Halit Femir, Feridun Akozan'dan oluşan bir komisyon kurulur.⁵ Bu komisyon, ilk olarak ihtiyaç programını hazırlar. Proje Atölyesi hocaları arasında küçük bir konkur niteliği kazanan süreçte, komisyon içinden iki farklı proje önerisi getirilir. Önerilerden biri, Yüksek Mimarlık Bölüm şefi ve Atölye öğretmeni Arif Hikmet Holtay, diğeri ise Atölye ve Milli Mimari Semineri öğretmeni Sedad Hakkı Eldem ile yine Atölye öğretmeni Mehmet Ali Handan⁶ tarafından hazırlanır ve her iki proje komisyon değerlendirmesine sunulur (Eldem ve Handan, 1954:9).

Akademi yönetimi tarafından Arif Hikmet Holtay Hocanın projesinin uygulanmasının arzu edilmesine ve önerilmesine karşın, komisyonda yer alan atölye öğretmenlerinin oy çokluğu ve etkisi ile Eldem ve Handan Hocaların hazırladıkları projenin uygulanması kararlaştırılır. Böylelikle ana ilkeleri ile bugün de az çok okunabilen proje, 1949-53 yılları arasında gerçekleştirilir (Eldem ve Handan, 1954; Türkmen, 1999:6).⁷

Sedad H. Eldem ve Mehmet Ali Handan, projeyi tanıtan ve süreci anlatan bir yazıyı dönemin tek mimarlık yayını olan *Arkitekt* dergisinde, 1954 yılının ilk sayısında yayımlamışlardır. Bu yazının içindeki çizim ve fotoğraflar arasında, Akademi'nin eski planı (yangın öncesi saray planı) ile birlikte, Arif Hikmet Holtay tarafından hazırlanan önerinin de "esas kat" planı yer almaktadır. Bugüne kadar Akademi ile ilgili yayınlarda yalnızca bu kat planına ulaştığım Holtay projesinin, SALT Araştırma Merkezi Rahmi Koç Arşivi, Sedad Hakkı Eldem Koleksiyonu içinde üç katına ait planlar bulunmaktadır. Bir başka araştırma sırasında ulaşılan bu doküman, 1953 yılında gerçekleştirilen uygulama öncesindeki süreci anlamak ve öneri iki projeyi karşılaştırabilmek, bugünden geçmişe yönelik bir okuma/değerlendirme yapmak açısından kanaatimce son derece önem taşımaktadır.

Bu çalışma sırasında Akademi binasına ait planların farklı dönemlerini ve yenileme proje önerilerini aynı ifade ile yeniden çizmeye çalıştım. Böylelikle karşılaştırma yapabilmek biraz daha kolaylaştı. Özellikle yangın öncesine ait planların çözümlenmesinde fotoğraf arşivinde yer alan eski fotoğraflar ve farklı kaynaklarda yer

alan tanıklıklardan faydalanıldı.

Eldem ve Handan tarafından, yenileme amaçlı olarak proje komisyonuna sunulan proje ile ilgili olarak, uygulama aşamasında projenin çizimine de yardımcı olan Muhlis Türkmen Hoca şunları yazar (Türkmen, 1999:2):

"...Yanan yapının rölövesinin bir ozalit kopyası üzerine elle ve bir dolmakalemle çizilmiş olup tümüyle güzel bir biçimde proje anlatılıyordu... Sedad Hakkı Eldem Hocanın bu eskiz niteliğindeki çizgilerini o günlerden bugüne önemle hatırlarım. Bu çizgiler **berrak, temiz ve ne olduğunu, neler yapmak istediğini bilen bir çizgi türü** idi. Ölçülü ve inşai bir karakteri vardı. Tek kelime ile Sayın Sedad Hakkı Eldem Hocamızın kişiliğinin ve mimarisinin işareti sayılabilirdi..."

Eldem arşivinde yer alan Holtay projesi, 1949 yılı tarihi ile birlikte Hocanın imzasını taşımaktadır. 1949 tarihi, yenileme sürecinin yangından ancak 8-10 ay sonra başladığını da gösterir. Arif Hikmet Holtay, 1948-1952 yılları arasında, yani yenileme sürecinde, Mimarlık bölümü şefliği görevinde bulunmuştur (Küreği-büyük, 2011:8).

Fikir projesi tekniğinde çizilen tüm kat planlarında duvar kalınlığının aynı gösterilmesi, projenin detaylı bir ölçüm yapılmadan hazırlandığı, alt kat ve üst kat planlarının, Holtay'ın projesinde "esas kat"⁸ olarak adlandırılan kat planına göre çözümlendiğini düşündürmektedir.

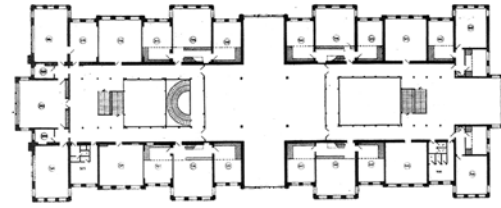
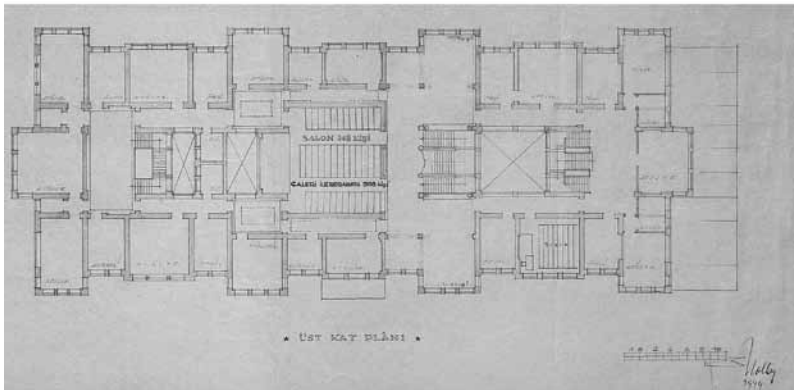
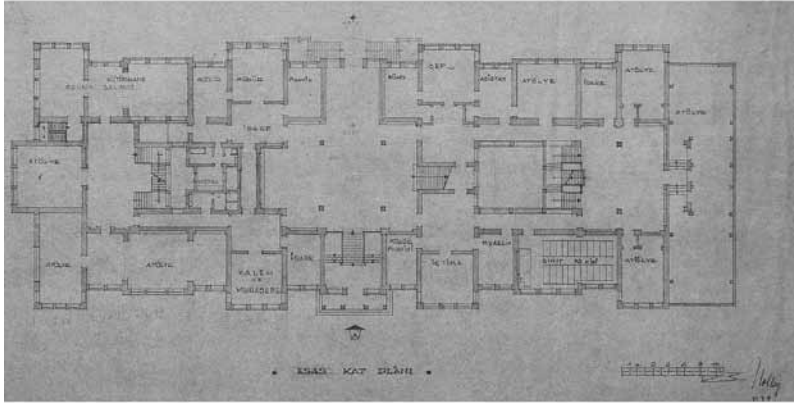
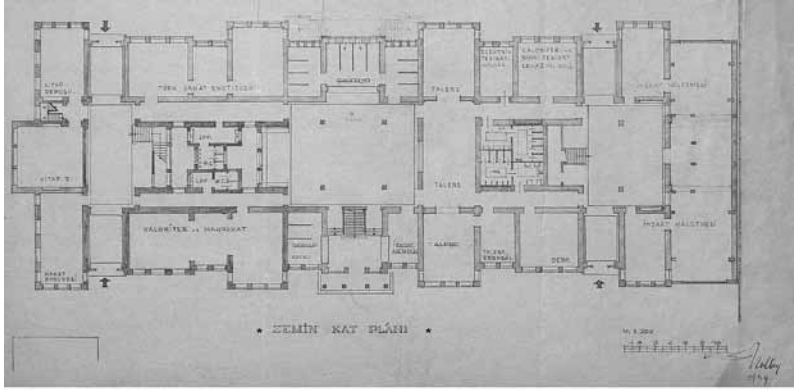
1949 tarihli proje, binanın yangın öncesi plan kurgusu ve eleman çözümlerine ilişkin güçlü referanslar içermektedir. Bu bağlamda projede; Akademi yangını öncesi fotoğraflarda görülen ve muhtemelen binanın Meclis-i Mebus'an tarafından kullanıldığı dönemde Meclis Salonunu desteklemek amacıyla sonradan eklenmiş olan iki sıra halindeki dörder kolon dizisi korunmuş ve mekân kurgusu bu kolonların yerleşimine göre yapılmıştır. Kolon dizisinin kullanılması kat planlarında iç koridorun etkisini sofa mekânında da sürdürmektedir.

Projede sofayı eyvanlardan ayıran daire kesitli iki kolon ise kullanılmamış, eyvanın sofa ile ilişkisi güçlendirilmiştir. Binanın harem bahçesinde yer alan Taut Atölyesi önündeki sofaya koridor izinde birer kolon yerleştirilmiştir. Belgeler arasında projenin bir kesitinin olmaması nedeniyle Holtay'ın koridor izlerinde nasıl bir tavır izlediğini anlamak olanaksızdır. Ancak projenin çizim tekniği ve plan çözümündeki tavrı, yangın öncesi saray kesitinden farklı bir tasarruf getirilmediği düşüncesini uyandırmaktadır.

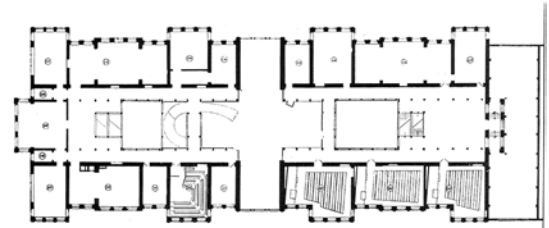
Her iki proje de sarayın özgün yapısında var olan merkezî sofayı kullanır. Sofanın iki projedeki kullanımı önemli farklılıklar içermektedir. Holtay, yangın öncesi giriş sofasını yeniden inşa etmeyi kurgularken, Eldem ve Handan'ın kabul görerek inşa edilen projesinde “sofa”, yüksek bir giriş holü olarak binanın merkezindeki yeni rolünü hazırlamıştır. Kuşkusuz, Eldem ve Handan önerisinde, eski saray sofasının yarattığı düşünceden sıyrılarak kurgulanan bu iç boşluğun düşünsel altyapısını hazırlayan bazı olaylar olmalıdır. Kanaatimce, Eldem'in o sırada yayına hazırladığı *Türk Evi Plan Tipleri* kitabında “sofa”yı plan kurgusunun ana belirleyicisi olarak değerlendirmesi, yayınlarında değindiği gibi eski ile olan ilişkisini mimarlığı öğrenmek için bir araç olarak görmesi tasarımın düşünsel altyapısını oluşturur. Belki hiçbir yerde yazılmamış, bugüne aktarılmamış ve her zaman karanlık kalacak olan bir belirleyici de; öğrencilik yıllarının bir bölümü ve hocalık yıllarını geçirdiği

saray binasının, yangın sonrasında eriyerek yok olmuş, yer yer çatısı, döşemeleri çökmüş, duvarları yıkılmış, ışığı içine sızdıran mekânları arasında dolaşırken izlediği görüntüler ve onların uyandırdığı düşüncelerdir. Eldem ve Handan, yangının yarattığı boşluğu, mekânlaştırmak Akademî'nin içinde yeniden kurgulamıştır. Bu noktada yangının güçlü beden duvarları dışında birçok şeyi yok ettiğini hatırlatmak faydalı olacaktır.

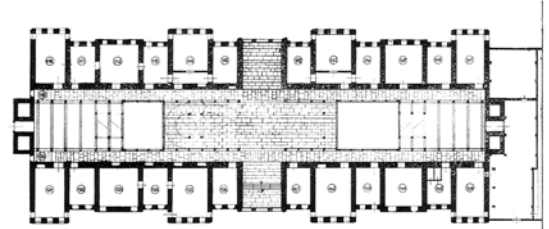
Her iki projede de sarayın üç sofalı plan kuruluşunun bir gereği olarak kat planında üç merdiven kullanılır. Bunlardan merkezî sofada yer alan merdiven, ana merdiven olarak planlanmıştır. Holtay projesinde ana merdiven girişe göre eski konumunda, ancak biraz daha önde planlanırken, Eldem ve Handan projesinde karşı yöndeki (girişe göre sol) eyvan içindedir. Holtay projesinde merdivenler konum ve biçim dili olarak saray dönemi ile benzer bir üslupta kullanılırken, Eldem ve Handan merdivenleri, binayı

İKİNCİ KAT PLANI

BİRİNCİ KAT PLANI

ZEMİN KAT PLANI

Güzel Sanatlar Akademisi Binasının yangın sonrası yenilemesi için yapılan öneriler. Solda Arif Hikmet Holtay Projesi (SALT Araştırma Merkezi, Rahmi Koç Arşivi, Sedat Hakkı Eldem Koleksiyonu: Dosya no.6, TSHPA031/01-02-03), yukarıda ise Sedat Hakkı Eldem ve Mehmet Ali Handan Projesi (Eldem ve Handan, 1954).

Eldem Arşivinde yer alan Holtay Projesi komisyona sunulmuş proje olmalıdır, ancak yukarıda yer alan Eldem ve Handan Projesi 1954 yılında Akademî Binasının açılışından sonra *Arkitekt*te yayımlanmıştır. İnşaat sırasında çekilen fotoğraflardan da anlaşıldığı üzere, projenin bazı noktalarının uygulama sırasında değişmiş olduğu anlaşılmaktadır (özellikle, merkezî sofanın kara ve deniz cepheleri yeniden yapılmıştır).

üç sofalı bir sıra yalı karakterinden kurtararak, mekân bütünlüğü sağlamak amacıyla farklı bir dilde ele almışlardır.

Öneri projelerde üst katta yer alan merkezî sofa, bir salon olarak düzenlenmiştir. Bu kullanım biçimi, Akademinin yangın öncesi kullanımına da referans verir. Düzenlemedeki temel farklılık; Holtay'ın sabit oturma düzenli ve galerili bir salon tasarlamasına karşılık Eldem ve Handan'ın üst hol olarak adlandırdıkları merkezî salon için hol, sergi, konferans kullanımlarını da içeren esnek bir mekan önermiş olmalarıdır (Aysel, 2012; Aysel vd., 2012).

Holtay projesinde, üst kat sofasında yer alan salonda, zeminde 240 kişi, galerilerde ise 268 kişinin oturabileceği bilgileri yer almaktadır. Projeye ait eldeki çizimlerde, üst galerilere nereden ulaşıldığı ve neresinin galeri olarak değerlendirildiği belirsizdir. Ancak bu salonun, yönlendirilme ve galerili çözümü ile 1930 yılı salonu ile bir tasarım bağı olduğu düşünülebilir (Aysel, 2012). 1930 salonu ile arasındaki farklılık, Holtay'ın daha büyük bir salon oluşturmak amacıyla, sofayı dolduran salonun dış tarafında, kara ve deniz yönünde yer alan eyvanlar üzerine birer geçit/koridor açmayı planlamasıdır. Böylelikle projede, eyvanlar merkezî sofa ile ilişkilerini kaybetmiş, cephe derinlikleri az, sık birer odaya dönüşmüştür. Bu katta, salon katına ulaşan ana merdivenin çevresindeki yığma bloklara ait duvarlar yer yer kaldırılarak, salon için bir ön mekân (fuaye) ve sergi alanı oluşturulması düşünülmüştür. Muhtemelen salon galerilerine de yangın öncesinde olduğu gibi bu holden ulaşılan merdivenlerle çıkılması planlanmıştır. Eski saray binasının duvarları içinde, eğitim binasının ihtiyaçlarına yönelik çözümler arayan bu planlama anlayışı, özellikle üst kat sofası ve çevresinin yeni yorumu ile yangın sonrası saraydan geriye kalan yığma yapının planimetrisine uymayan çözümleri içermektedir.

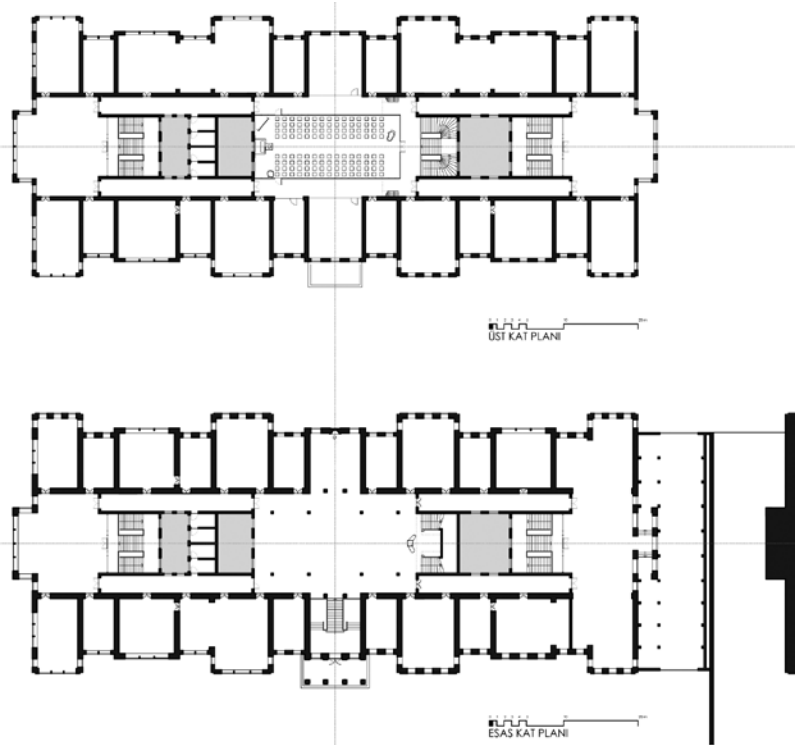
Eldem ve Handan, giriş sofasını rıhtım kotuna indirerek, bina içinde yüksek ve aydınlık bir giriş holü oluşturmuş, esnek kullanımlı sofa/salon çözümü ile eski saray sofasına güçlü ve çağdaş bir referans vermiştir.

Her iki projenin bir diğer ortak yönü ise sarayın harem bahçesinde inşa edilmiş olan, Taut Atölyesi⁹ olarak anılan tek mekânlı salonu tasarımlarına katmış olmalarıdır. Akademi yangınında zarar görmeyen Taut Atölyesi, yangın sonrasında bir süre yönetim binası olarak kullanılmıştır (Cezar, 1973). Her iki proje çiziminde de ana bina ile kot ilişkilerinin korunması ve

taşıyıcı sisteminin aynen projeye aktarılması, yenileme komisyonunun ve/veya müelliflerin binayı olduğu gibi koruma düşüncesinde olduğunu göstermektedir.

Holtay projesinde yer alan bir diğer önemli detay ise, Akademi Müdürü için ayrılan alanda banyo küveti, mutfak gibi donatıların yer almasıdır. Çizimde bu bölümün adeta bir lojman olarak da kullanılabilesine olanak sağlayacak bir çözüm üretildiği söylenebilir.

Binanın özgün planında, harem bahçesi yönündeki sofadan bahçeye inen merdiven biçimini Holtay, binanın *esas kat* planında yer alan merkezî sofanın deniz eyvanı aksına yerleştirerek, bina cephesinde giriş sofasından rıhtıma bir iniş düşünmüştür. Projede, zemin kat planında ana giriş dışında binaya dört giriş daha eklemiştir. Binanın iki ucunda ilk kitlelerden sonra yer alan mekânlara kara ve deniz yönünde birer kapı yerleştirerek, binanın rıhtım ve bahçe ile bağlantısını güçlendirmektedir. Bu yaklaşım, Holtay'ın, binanın cephesinde de tasarıma bağlı bazı tasarruflarda bulunduğunu göstermektedir.

Çiftesaray Binalarından Cemile Sultan Sarayı'nın Akademi tarafından kullanımı sırasında yapılan değişiklikler (Eldem, Sedad H. ve Handan, Mehmet Ali, 1954, Güzel Sanatlar Akademisi. *Arkitekt 1-2*'den faydalanılarak yeniden çizim: Nezi R. Aysel, 2012).

Mekân bölüntülerinin belirlenmesinde, cephe ve iç mekân fotoğraflarından ve yangın öncesine yönelik anlatılardan faydalanılmıştır. Sarayın Tophane yönünde yer alan Harem Bahçesindeki atölye, Taut Atölyesi olarak bilinen iki katlı atölye binasıdır. Giriş Sofasında yer alan kolon dizisi Akademi'den önce Meclis Salonunu desteklemek amacıyla yapılmıştır. İç mekânda büyük atölyeler oluşturmak için bazı ara duvarların kaldırıldığı, cephede ise özellikle Kabataş yönüne yerleşen Resim ve Tezini Sanatlar Bölümleri atölyeleri için daha fazla ışık alabilmek amacıyla pencere gruplarının birleştirilerek büyük ışık yüzeyleri oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Cephede pencere gruplarının birleştirilmesi sırasında siva silmeleri de sadeleştirilmiştir. Bu sadeleştirme yangın sonrası yapılacak olan yenileme için kaynak oluşturur.

Holtay projesinde merdivenlerin yerleri aynı olduğu gibi, aydınlıkların yer ve ölçüleri ile tuvalet ve servis alanları da plan içinde saray dönemindeki plan konumlarında çözümlenmiştir. Projenin, saray şemasını, elemanlarını da benzer nitelik ve değerle kullanarak çözümlendiği, ancak planlamada eğitim binasına dönüşümde gerekli olan mekânları da binanın kuruluş plan ilkelerini ve ana yapıyı yer yer bozmasına rağmen değiştirdiği söylenebilir. Türkmen, komisyona sunmak üzere çizimlerini yaptığı, hocası Arif Hikmet Holtay'ın projesini **“Kendilerinin düşüncelerini aksettiren ve eskinin tamamına yakın tekrarı...”** olarak nitelemektedir (Türkmen,1999). Holtay projesi bu yakla-

Arif Hikmet Holtay önerisi, 1949 (SALT Araştırma Merkezi, Rahmi Koç Arşivi, Sedat Hakkı Eldem Koleksiyonu: Dosya no:6, TSHPA031/01-02-03'den faydalanılarak yeniden çizim: Nezih R. Aysel, 2012)

Holtay Projesi özünde yanan sarayın yeniden inşasına yönelik bir ilkeyi benimsemiştir. Projenin getirdiği yenilik/değişiklikler saray binasının mevcut yapısı içine sığmakta zorlanan Konferans Salonu ve çevresinin yeniden değerlendirilmesi, özellikle yönetim mekânları için ön mekân ve holleri içeren hiyerarşik bir dizilimi öngörmesidir. Planlama kararlarının mimariyi son derece etkilediği çözüm önerisinde iç mekânda önerilen değişiklikler sarayın planimetresine de aykırı sonuçlara ulaşır. Ancak projesinin bir ön proje niteliğinde olduğu unutulmamalıdır.

şımı ile saray binasının plan kurgusu ve mekân özelliklerini, Akademinin ihtiyaçlarını çözümleyebilmek amacıyla, değiştirerek yeniden inşa etmeye çabalar. Kanaatimce önerinin temel sorunu buradadır. Akademinin saraya yerleşerek, küçük müdahalelerle binayı kullanması ile yangın sonrası binanın farklı koşullar için yeniden inşa edilmesi çok farklı iki koşulun sonucudur.

Geçmişe ait bir mekân bugün için yeniden kurgulanabilir mi? Onu biçimleyen değerlerini, aurasını, ruhunu yitirmiş bir binaya yeniden hayat verilebilir mi? Kabuğunun içine aurası, ruhu inşa edilebilir mi? Holtay projesinin temelendiği gibi, eski bir saray aynı mekânsal değerlerini koruyarak, bir okul olarak yeniden inşa edilebilir mi? Eldem ve Handan yenilemesi bu soruları tartışan, yanıt arayan, çözümü yerin ve toplumun belleğinde bulan nitelikli bir örnek olarak mimarlığımızdaki yerini alıyor. Yanan binanın simülasyonunu yapmak yerine, onu yaratan koşulları çağdaş anlamda değerlendiren bir yorum getirmeyi tercih ediyor. Kabuğunun içine, yeni bir ruh inşa ediyor. Böylelikle eski ile rekabet etmek yerine ona bağlı yeni bir değer yaratıyor.

Burada geçmişe bakarak bir şeyin hakkını daha vermek gerekir. Yangın sonrası proje atölyesi hocalarının yer aldığı, Güzel Sanatlar Akademisi Binası Yenileme Komisyonu¹⁰ iki proje arasında verdikleri kararla, en az müellifler kadar sonucun başarılı olmasına katkıda bulunmuşlardır.

Son olarak bir hatırlatmada bulunmak gerekir, yukarıdaki tartışmanın dışında, bu yazıda planları ile yer alan projeler aynı koşullarda hazırlanmamıştır. Muhlis Hoca'nın çizim tekniğine dek tarif ettiği Eldem ve Handan projesi ne yazık ki henüz gün yüzüne çıkmadı, ya da ben ulaşamadım. Dolayısıyla bu yazıda, Holtay Hoca'nın hazırladığı öneri proje ile Eldem ve Handan Hocaların inşa süreci geçirmiş projesinin karşılaştırıldığını da unutmamak gerekir¹¹.

1953 yenilemesi binanın eski durumuna öykünerek yeniden inşa etmek yerine, özünde onunla bağ kuran bir mekân anlayışının ifadesidir. Projesinin ana ilkesi, saray binasının kalın yığma duvarlardan oluşan dört bloğunu, geçirgen, şeffaf bir tek mekânla bağlayarak, bütünsel olarak algılanan bir iç mekân yaratılmasıdır. Sofa/salon bu zengin iç mekânın merkezinde bir meydan, buluşma, karşılaşma yeri olarak, Akademinin kalbinde, aynı zamanda kara ile deniz arasında son derece geçirgen bir alan olarak yer alır.

Böylelikle binanın Boğaziçi ile kurduğu ilişki yeniden yorumlanmıştır. İç mekânda inşa edilen yapının bu özellikleri mimarlar tarafından betonarme iskeletin zarif çözümünde aranır.

Eldem ve Handan'ın soruna getirdikleri çözüm ile bina, mimarlık okullarında değerlendirme ve tartışma konusu olmayı, inşasından 60 yıl sonra bugün bile hak ediyor. Son günlerde yaşadığımız, bugün artık var olmayı 'yeniden inşa etme' üzerine gelişen mimarlık tartışmaları ve özellikle bir yangın, Akademi yenilemesini ve sürecini bana yeniden düşündürdü. Galatasaray Üniversitesi tarafından kullanılan Feriye Sarayı yangını ve sonrasında yapılacak olanlar da sanırım kültür ve çağdaş mimarlık bakışımız açısından bir sınav olacaktır.

Eldem ve Handan yenilemesi; Akademi'nin 1930'lu yıllarda mimarlık eğitiminde ve Cumhuriyet dönemi mimarlığında modernist düşüncenin temelini atan Batılı mimar hocalar üzerinden üstlendiği rolü ne denli özümlediğinin göstergesidir. Türkmen'in "...saray kalıntısından tamamen sıyrılıp, genç, dinamik ve onurlu bir mimariye gidişin bir anlamı..." olarak değerlendirdiği bu deneme; eski olanı değişen değer ve ihtiyaçlara karşın yeniden inşa etme yerine, kolektif belleğin parçası olan mekânın anlamını araştıran ve yorumlayan çağdaş düşüncenin somut bir örneği olarak önümüzde durur. Kanaatimce, Akademi yenilemesi koruma kavramına getirdiği boyut ve çözümü ile mimarlığımızın en nitelikli yenileme işlerinden biri olarak her zaman tartışılmaya ve anılmaya değerdir.

Bu yazıyı başladığım gibi Hocam Muammer Onat'ın bir sözü ile bitirmek istiyorum: "İyi mimar, iyi restorasyon yapar." (Onat, 1996:21) İçinde bulunduğumuz dönemin dinamikleri içinde binaları tanı(ya)madan ve onlara kimlik veren düşünce ortamını dikkate almadan yapılan güçlendirme/yenileme uygulamaları, kolektif kültürel belleğimizin parçası olan ve özellikle 1930-60 yılları arasında inşa edilmiş modern mimarlık yapıtları için büyük bir tehdit oluşturuyor. Bu bağlamda "iyi mimar"lara her zamankinden fazla ödev ve sorumluluk düşüyor. ■

Nezih R. Aysel, Prof. Dr., MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

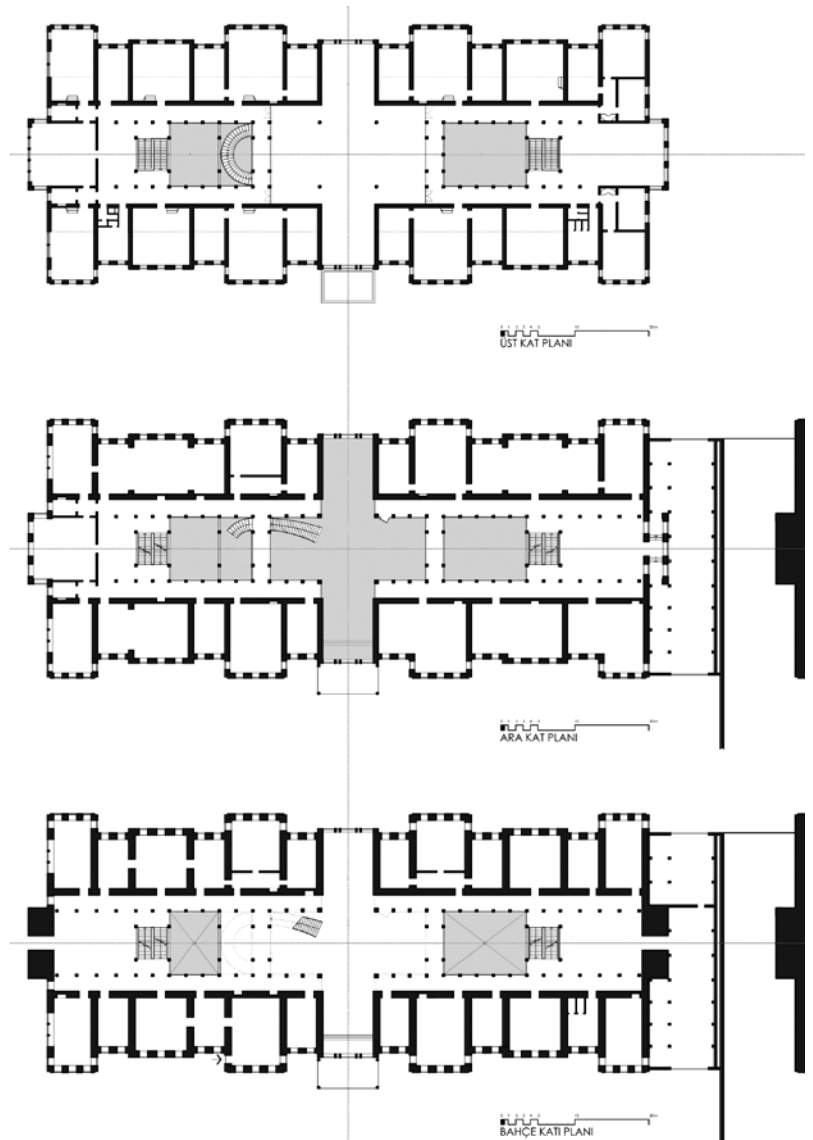
Notlar:

1. Şed çatılı bu atölye Taut Atölyesi olarak anılmaktadır. 13 Ekim 1927 tarihli "Sanayi Nefise Mektebi olarak kullanılacak olan fındıklı sarayındaki atölyeler inşaatının ihalesi" başlıklı belgeden anlaşıldığı üzere, Akademi binaya yerleşirken ek atölyeler için bir proje hazırlanmış ve uygulama ihalesi yapılmıştır. Aynı tarihlerde Egli'ye ek

atölyeler inşaatı için görev verilmiş olması, Taut Atölyesi olarak bilinen ek yapının Egli tarafından projelendirilmiş olma ihtimalini düşündürmektedir. (Ataman Demir ile görüşme, 12.03.2013 MSGSÜ Bina Bilgisi Bilim Dalı Arşivi)

2. Çalışma sırasında, bu konuda Zeki Sayar'ın yazdıkları dışında bir belgeye ulaşılamamıştır. Özellikle Akademi'ye 1974 yılında devredilen, Mimarlık Bölümü ve sonrasında Fakültesi olarak kullanılan Münire Sultan Sarayı blokunun tüm ahşap kısımları sökülerek kâgir olarak yenilenmesinde de olasılıkla bu görüş ve yangın fobisi etkili olmuş olmalıdır. Belki bir diğer etken de ikinci yapının 1974-76 yılları arasında yapılan yenilemesinin dönemin Bayındırlık Bakanlığı şartları ile ihale edilmiş olmasıdır.

3. Sayar, bu konu ile ilgili olarak Türkiye Yüksek Mimarlar Birliği'nin, eski Milli Eğitim Bakanına (muhtemelen Reşat Şemsettin Sıracı'dan bahsediyor olmalı) yaptığı başvurudan sonuç alamadığından, konunun bir kez de ülke sanatına gösterdiği ilgiden cesaretle, Dolmabahçe Sarayı'nda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü ziyaret ederek kendilerine arz edildiğini aktarır (Sayar, 1948).

Sedad Hakkı Eldem ve Mehmet Ali Handan önerisi, 1949-1953 (Eldem, Sedat H. ve Handan, Mehmet Ali, 1954, Güzel Sanatlar Akademisi. *Arkitekt* 1-2'den faydalanılarak yeniden çizim: Nezih R. Aysel, 2012)

Proje, iç mekânda yangının açtığı boşluğu, mekân olarak değerlendirir. Masif duvarlar arasındaki boşluklu ve iç mekâna derinlik etkisi kazandıran tasarım, mekân etkisini planlama çözümlerinin önünde değerlendirmiştir. Öyle ki bina bittikten sonra yerleşimde Akademi yönetimi tarafından mimarların öngörüsü dışında bir düzen uygulanmış ve buna bağlı olarak yüksek giriş holünü oluşturmak için birbirinden koparılan iki kanat, mimarlara rağmen bir köprü ile birleştirilmiştir.

Bedii Faik, ilk olarak yeni İstanbul'da yayımlanan, daha sonra *Arkitekt*'te basılan "Akademimiz" başlıklı yazısında ise yenileme bütçesinin verilmesinin bir tesadüfe bağlı olduğunu şu sözlerle aktarıyor: "...Mesela Sayın Bayar İstanbul'a gelip de, motorle Fındıklı açıklarından geçmiş olmasaydı, senelerce evvel kül olan Akademi binasının tamirine girişilmeyecekti. Allahtan Devlet Reisi o harap taş yığınının kara, kirli manzarasını gördü ve Allahtan -Maarif değil- Maliye Bakanlığının yardımı yetiştirdi de, Akademinin inşası ümitleri belirdi..." (Faik, 1951)

4. Zeki Faik İzer, 5 Kasım 1948 ile 25 Kasım 1952 tarihleri arasında müdürlük yapmıştır. Bu dönem Akademi'nin mekân açısından en sıkıntılı ve zorda kaldığı dönemdir. Cemile Sultan Sarayı, İzer'in başkanlığı döneminde yenilenmiştir.

5. Türkmen bu görevin Akademi Yönetimi tarafından Yüksek Mimarlık Bölümü Atölye Hocaları Kuruluna verildiği bilgisini aktarır (Türkmen, 1999:2).

6. "...M. Ali Handan, Sedat Hakkı Eldem'in yanında Ahmet Ağaoğlu Evinin (1936-37) proje ve uygulamasına henüz ikinci sınıf öğrencisi iken katılmış, Yalova Termal Otel (1934-37) ve İnhisarlar Genel Müdürlüğü'nün (1934-37) mobilya ve detayları ile kısmen kontrollüğünü yapmış ve hocası Eldem ile okul süresince ve onu takip eden yıllarda birçok önemli yarışmalara katılmıştır..." (Çubuk, 1984)

Ayrıca Eldem ile birlikte yaptığı çalışmalarla ilgili bilgiler Mehmet Ali Hoca'nın kendi sözleri ile *Arredamento Dekorasyon*, "Türk Mimarisinin Miheenk Taşı: Sedat Hakkı Eldem" özel sayısı içinde (Eylül 1990, s.84) yer almaktadır.

7. Akademi binasının uygulama yükleniciliğini, İnönü Stadyumu (projesi Şinasi Şahingiray ve İtalyan mimar

Vietti Violi ile), Spor ve Sergi Sarayı'nın (bugün Lutfi Kırdar Kongre Salonu) da proje ve uygulamalarını yapan 1936 Akademi mezunu Y. Mimar Fazıl Aysu gerçekleştirmiştir.

8. Bu kat, Akademi'nin yangın öncesi giriş katı olarak kullandığı yüksek giriş katıdır. Rıhtım kotu saray döneminden beri servislere ayrılmıştır.

9. 13 Ekim 1927 tarihli 'Sanayi Nefise Mektebi olarak kullanılacak olan fındıklı sarayındaki atölyeler inşaatının ihalesi' başlıklı belge ile aynı tarihlerde Egli'ye ek atölyeler inşaatı için görev verilmiş olması, Taut Atölyesi olarak bilinen ek yapının Egli tarafından projelendirilmiş olma ihtimalini düşündürmektedir. (Ataman Demir ile görüşme, 12. 03.2013 MSGSÜ Bina Bilgisi Bilim Dalı Arşivi)

10. Bu komisyonun bir adı var mı? Bilmiyorum. Ancak yangın sonrası yenileme için kaynak bulunduğu böyle bir komisyon kurulduğu bilinmektedir.

11. İnşa sırasında çekilmiş fotoğraflardan, uygulama sırasında ve hatta sonrasında da projede bazı değişiklikler yapıldığını anlaşılmaktadır.

Kaynakça:

- Anonim (1940) *Güzel Sanatlar Akademisi*
- Anonim (1991) *Mimar Sinan Üniversitesi 108. Yılında* (tanıtım kitapçığı).
- Aysel, Nezih R. (2012) "Konferans Salonu: Sanayi-i Nefise Mektebinden Üniversiteye Bir Mekânın Tasarım ve Değişimi", *Tasarım + Kuram MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, Kasım 2012, s.11-33.
- Aysel, Nezih R., Usman, E.E. ve Akkaya D.H. (2012) "GSA (MSGSÜ) Konferans Salonu, 1963", *Docomomo Türkiye Mimarlığında Yerel Açılımlar*, 12-14 Ekim 2012, Kocaali.
- Cezar, Mustafa (1973) "Kuruluşundan Bugüne Akademi", *Devlet Güzel Sanatlar Akademisi [1883-1973] 90. Yıl*, DGSA Yayını, İstanbul.
- Eldem, Sedat H. (1983) *50 Yıllık Meslek Jübilesi*, MSÜ 100. Yıldönümü Armağanı, İstanbul.
- Eldem, Sedat H. ve Handan, Mehmet Ali (1954) "Güzel Sanatlar Akademisi", *Arkitekt*, Sayı: 1-2, s.5-17.
- Faik, Bedii (1951) "Akademimiz", *Arkitekt*, Sayı: 229-230 (1951/01-02), s.5.
- Fırat, Kamil (Haz.) (2008) *Geçmiş Zaman Fotoğrafları: MSGSÜ'nün 125. Yılına Armağan*, MSGSÜ Yayını, İstanbul.
- Gülmez, F. Gülşen (2011) "Saray'dan Akademi'ye Sürdürülen Orta Sofa Karakteri: MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Orta Hol Yenileme Projesi", *Mimar.ist*, Sayı: 41, s.16-23.
- Küreğbüyük, Zeynep İrem (2011) "Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı Bağlamında Arif Hikmet Holtay", Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tarihi BD (Danışman: Prof. Dr. Afife Batur).
- Onat, M. (1996) "Frej Apartmanı Öyküsü", *Ege Mimarlık*, Sayı: 19 (1996-2) (M. Onat'la söyleşi: Afife Batur ve Ersen Gürsel).
- Sayar, Zeki (1948) "Güzel Sanatlar Akademisinin Yanışı Münasebetiyle", *Arkitekt*, Sayı: 195-196, seri: IV, s.53-54/58.
- Silivri, Kerim (2003) "1 Nisan 1948 Akademi Yangınına Dair", *Sanat Çevresi*, Özel Sayı 4, s.62-65 (ilk yayınlanma *Sanat Çevresi* 1983/53).
- Tuğlacı, Pars (1981) *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul.
- Türkmen, Muhlis (1993) "Anılarda Akademi ve Mimari Üzerine Not ve Çizgiler", *Sanat Çevresi*, Sayı: 175, s.16-20.
- Türkmen, Muhlis (1999) "Tasarım ve Kenarda Kalan Düşünceler", *Tasarım+Kuram M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Mayıs 1999 (1), s.1-8.

An Architectural Story:

Renovation Process of Academy Building between 1949-1953

An attempt of decoding the past: Notes and thoughts

The Academy continued its task of education in the Palace of Cemile Sultan having moved from the twin palaces reserved for its use since 1927. New edifice underwent major changes on its facade and interior together with newly added sections. The tradition of education continued in the newly acquired palace-turned-Academy reflecting its past heritage. Since the building became unusable, other than the later added architectural design studios, due to a major conflagration in 1948, the idea of a major renovation came afore.

A commission was established in 1949 consisting of faculty members from the Administration and Architectural Design Studio was presented two projects from the Architectural Design Studio professors. The one, which was accepted and applied is the current building, was the design of Sedat H. Eldem and Mehmet Ali Handan. Eldem and Handan published the floor plans and some photographs of the process in the Arkitekt magazine together with the 'main floor' plan of the project proposed by Arif Hikmet Holtay. The main theme of this article, which judges the Project of Holtay which proposed several aspects of process of renovation from today's perspective came afore upon reaching all floor plans of it.

The main difference between Holtay and Eldem-Handan projects is the former intending to redo the former building as it was before, whereas the latter aims at keeping the core of the former palace with contemporary touches. The final decision of the commission indicates how well received are the principles of the Republican period Architecture and the Architectural Education Reforms of the 1930's set by the foreign architects.

The renovation, which was completed in 1953 is an example of the mentality which prevailed against rebuilding the old for the current needs and values, namely bearing in mind the collective memory of the past and searching for the meaning and commenting it contemporarily.

Osmanlı İstanbul’unda Bekâr Odaları

İşıl Çokuğraş

İstanbul’un alışlageldik histoyografik kent anlatıları genelde saray çevresi, üst sınıflar ve toplumun belirli birkaç grubunun çevresinde örgütlenmiştir. Halbuki kent tarihi anlatısında toplumun farklı kesimlerinin farklı ve çoğul kültürel deneyimlerinin dikkate alınmasının önemi büyüktür. İstanbul’un çok yönlü bir okumasına olanak tanıyacak bu çalışmada karmaşık bir sosyal strüktüre sahip bu kentin göz ardı edilmiş bir kesimi olan bekârların kültürel varlıklarını ortaya çıkarmaya çalışmak amaçlanmaktadır. Bu metin kapsamında erken modern İstanbul’da bu mekânların kentsel topografyadaki konumları ve kentsel dinamikleri nasıl besledikleri irdelenecektir.

Çalışmanın ele aldığı 18. yüzyıl, İstanbul’da kamusal alanın inşası açısından kritik bir dönemdir. Bu inşa süreci Osmanlı bağlamında İstanbul gibi büyük bir metropolde bile sorunlu olarak gelişmiştir. Kamusal mekân yalnızca farklı toplumsal grupların karşılaştığı bir yer değil, meşruiyetin sınırlarıyla da oynanan bir yerdir. Bu nedenle de Osmanlı toplumunda ve özellikle İstanbul’da büyük bir çatışma alanına dönüşür. Söz konusu çatışmanın etkileri, yalnızca toplumsal dinamiklerle sınırlı değildir. Kent mekânı bu çatışmaların da bir uzantısı olarak tanımlanmaktadır.

Bu bağlamda, kentsel mekânda ayrı mekânlara sahip, hatta yalıtılmış bir grup olarak beliren bekârların barınma koşulları ve sürekli maruz kaldıkları denetim ilgi çekici gözükmektedir. Geleneksel mahalle düzeni içinde kendine yer bulamayan bu kitleler, bekâr odaları, dükkânlar ve hanlarda topluca yaşamaktadırlar. Kendi içinde örgütlenmiş bekârların kent içindeki varlığı zaman zaman kentin düzenine en büyük tehdit olarak görülmüştür. Bu kişiler sık sık içki, fuhuş ve kumar gibi suçlarla ilişkilendirilirken, bunların yaşadığı yerler de kentin suç odakları olarak algılanmıştır. Toplumun bu kitleye ve mekânlarına yönelik tedirginliğinin yanı sıra, yöneticilerin de bunları sürekli bir denetim altında tutmaya çalıştığı arşiv belgelerinde açıkça görülmektedir. Denetim çoğu zaman bu kişilerin barındıkları yerlerin kayıt altına alınması ve her bekâra kefil istenmesi ve zaman zaman da şehir dışına gönderileceklerin listelenmesi şeklinde olmuştur.

İstanbul’un kontrol dışı kalabalığı her zaman yöneticiler için bir sorun olarak görülmüş ve kente göç engellenmeye çalışılırken istenmeyen unsurların da gerekirse güç kullanılarak uzaklaştırılması için çaba gösterilmiştir. 1560’a ait erken bir belgede bile bu sorunu engellemek üzere Haslar Kadısı’na Rum İli ve Anadolu’dan İstanbul’a gelenler konusunda uyarıda bulunulmuştur (Altınay, 1987). Fakat bu çabaların pek de işe yaramadığı daha sonraki dönemlere ait belgelerde görülmektedir. İstanbul’un 16-18. yüzyıllardaki nüfusu konusunda birkaç Avrupalı gezginin muhtemelen gerçek dışı tahminleri dışında pek bir bilgi olmasa da, 19. yüzyılın ilk yarısındaki tahminler yarım milyonun altına işaret etmektedir. 1885’teki ilk nüfus sayımında ise daha önceki yarım milyon tahmininin aşıldığı görülmektedir. 1885’teki nüfus sayımından yüzde beşlik bir alan incelendiğinde, İstanbul’un merkezî mahallelerinin Müslüman sakinlerinin yüzde 52’sinin İstanbul dışından olduğu görülmektedir (Behar, 2003). Belli ki, İstanbul hemen her zaman göç alan bir kentti ve bekârlar bu nüfusu besleyen dinamiklerden birinin öznelendirdiler.

İstanbul’da Bekâr Odaları

Bekârların barındığı mekânlar, bu kişilerin kentte bulunma nedenlerine ve yaptıkları işe göre çeşitlenmektedir. Ancak sanıldığığının aksine, İstanbul’daki bekâr sınıfı yalnızca işçi ve zanaatkârlardan oluşmamaktadır. Medrese öğrencileri de bu gruba mensuptur ve medrese ve tekkelerde barınmaktadırlar. Fakat bu mekânlar özelleşmiş oluşları ve kendi iç kurumsal denetim mekanizmaları nedeniyle bu çalışma kapsamında ele alınmayacaktır.

İstanbul tarihi boyunca önemli bir ekonomik merkez olma özelliğini korumuş, dolayısıyla çeşitli köken ve niteliğe sahip göçmenlere de

ev sahipliği yapmıştır. İstanbul gibi büyük bir ekonomiyi ayakta tutan, kent içinde işleyişi sağlayan, bekârlar adı verilen bir gruptur. İstanbul'un kayıkçı, hamal ve benzer esnaf gruplarını oluşturan, büyük bir kısmı bekâr veya ailesini geride bırakmış erkekler olan bu göçmenler; bekâr odalarında, hanlarda ve dükkân üstlerinde barınmaktaydılar. 19. yüzyılın sonunda bile bekâr hamalların bir kısmının kahvehane bahçelerindeki barakalarda yaşadığı bilinmektedir (Ertuğ, 2008).

Her ne kadar geleneksel Osmanlı mahallesi-ni tanımlayan ayırım daha çok etno-dinsel nitelikte olsa ve farklı sosyal sınıfların bir arada yaşamaları sık sık görülse de (Ortaylı, 1986) bekâr odalarının bu geleneksel mahalle dokusu içinde bulunmaları çoğu zaman ciddi problemler teşkil etmiştir. Bunun en büyük nedeni İstanbul'da barınma bağlamında iki grup kentli olmasıdır: Geleneksel mahalle dokusunun bir parçası olanlar ve "ötekiler" (Tanyeli, 1996).

"Reaya", kırdaki ve kentte bir üretim, denetim ve vergilendirme birimi olan aile bazlı 'hane' kavramı esas alınarak örgütlenmiş ve tanımlanmıştır. Kentte 'mahalle' örgütlenmesi ona üst aşamada ikinci bir tanım ve denetim getirir. Bu örgütlenme içinde kendilerine yer bulamayanlarsa marjinal grupları oluştururlar. Bürokratik yönetici sınıf dışında kalıyorsa, ailesiz ve mahallesiz insan, yani tüm bekâr erkekler Osmanlı sistemi için bir anlamda marjinaldir." (Tanyeli, 1996)

Osmanlı toplumunda bireyin tanımı, geniş bir ailenin, din veya mahalli bir topluluğun veya loncanın üyesi oluşuyla ilgilidir. İşsiz bekârlar ve bu tür bağlara sahip olmayanlar toplum dışı olarak görülmektedirler. Devlet bu bireylerin maddi ve ahlaki açıdan kefilleri olması gerektiğini buyurmaktaydı. Kefil sisteminde zanaatkârlar arasında ve mahkemelerde sıkça başvurulurdu. Kefiller genelde topluluğun, loncanın ya da ailenin saygın bireyleriydiler (Zarinebaf, 2010). Kefiller, kefil oldukları kişinin, çağırıldığı zaman mahkemeye gelmesini (*kefil binnefs*) veya borcunu ödemesini (*kefil bilmal*) garanti etmekteydiler (Faroqhi, 2011). Kefil sistemi aynı zamanda, toplumdışı sayılan bu kitle için bir denetim mekanizması da oluşturmaktaydı.

Büyük bir ihtimalle İstanbul'da Bizans döneminde de var olmuş olan bekâr odaları, bugün bile farklı formlarda varlığını sürdürmektedir. Osmanlı dönemine ait bekâr odalarının düzen ve işleyişine dair en eski kaynak olan Evli-

ya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nde her bekâr odasının bir odabaşısı ve bir zabiti bulunduğu bildirilmektedir. Yine aynı metinde, 17. yüzyıl İstanbul'undaki belli başlı bekâr odaları ve bunlarda bulunan oda ve kişi sayıları şöyledir: Yolgeçen Odaları'nda 400 oda ve bin kadar bekâr uşağı, Mercan¹ Odaları'nda ise 8 oda bulunmaktadır. Ayrıca Mahmudpaşa'da Cebehane² Odaları ve Pertev Paşa Odaları, Süleymaniye'de Hilâlcî Odaları, Atpazarı ve Büyük Karaman'da kırkar bekârhane, Unkapanı yakınında yedi büyük bekârhane ve Gedikpaşa Bekârhane³ Evliya Çelebi'nin yer verdiği bekâr odalarıdır. Yedikule'nin evli mahallesinin azlığından bahseden Evliya Çelebi, burada beş bine yakın bekâr olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Yeniköy'de de peksimetçi işliklerine hizmet eden bekâr odaları ve Kavak kasabasında da bekâr evleri bulunduğu bildirmektedir (Evliya Çelebi, 2003).

Bekârların barınma koşullarının fiziksel özelliklerine dair ne yazık ki pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Yapılan sayımlardan elde edilen bilgilere göre dükkân üstlerinde 1 ile 5 kişinin yattığı, bazı han odalarında ise bu sayının arttığı görülmektedir. Bazı kayıkhanelerin üstlerinde ise kalabalık grupların birlikte kaldığı anlaşılmaktadır.

Bekâr odalarının fiziksel biçimlenişleri hakkında ipucu veren bir belgeye göre Tersane-i Âmire'de sürekli kalafatçılık hizmetinde istihdam olunan 150 Arap kalafatçının barınması için evli olanlar ve bekârlar için ayrı mekânların tahsis edilmesi istenmiştir. Tersane-i Âmire zindanı arkasındaki mirâ arazide inşaat yapmak için Mimar Ağa ve Tersane-i Âmire ricali keşifte bulunmuş ve 25 adet oda ve birbiri üzerine iki kapı koğuş yapılmasına karar verilmiştir. Binaların Hâcegân-ı Divan-ı Hümayun'dan Çarşı Bina Emîni Seyyid Mehmed Efendi marifetiyle inşasına başlanmak üzere ferman verilmiştir. Fakat mevcut arazinin yeterli olmayacağı görülmüş ve bitişikteki bazı arsaların ve hanelerin satın alınması için Kaptan Paşa ve Bina Emîni'ne istek gönderilmiştir (BOA Cevdet Bahriye 173/8162, 1208/1794). Daha geç tarihli bir belgeye göre ise daha sonra kışlaya dönüştürülen Tüfenkhane-i Âmire'de çalışan bekâr işçilerin yerleştirilmeleri ve gecelettirilmeleri için Gümüşsuyu'nda⁴ yapılmış olan bekâr odalarının bahçesine koğuş yapılacak kadar geniş bir alan olduğu görülmektedir (BOA HAT 590/29010, 1255/1840). Bu belgeler, geniş alanlara yayılmış olan bekâr

odalarının küçük birimlerden oluştuğu fikrini vermektedir.

Genellikle yan yana dizilmiş hücrelerden oluşan bu mekânlarda ortak bir tuvalet ve bazen de mutfak söz konusudur. Mahalle yaşantısından soyutlanmış olan bekârlar ortak bir yaşam sürdürürken içlerinden biri yaşamsal ihtiyaçlar için sorumlu olmakta, gündelik işleyişi organize etmektedir. Bu tip bir barınma biçiminin özellikle Osmanlı İstanbul’unda aileler için de var olduğu bilinmekte ve barınma standartları açısından bu tip bir kolektif barınma durumu en alt kademede yer almaktadır (Tanyeli, 1996). Çevrede bekâr odalarına hizmet veren çamaşırhaneler de bulunmakta ve çeşitli belgelerde çamaşırhane çalışan kadınların da bu marjinal grubun bir uzantısı olarak görüldüğü tespit edilebilmektedir.

Süleymaniye Külliyesi’nin Bimarhane altında bulunan dokuz adet bekâr odası dizi- si⁵ bugün halen görülebilmekte ve bekâr esnafın ve yardımcılarının yaşam koşulları ile ilgili bir fikir vermektedir. Yaklaşık olarak 4,80 metreye 10,30 metre boyutlarında ve 7,15 metre yüksekliğindeki tonozlu mekânlar ahşap bir döşeme ile birbirinden ayrılan iki kattan oluşmaktadır. Alt katlarının yüksekliği 2,5 metredir ve burada ışık ve hava girişini sağlayan bir yarık bulunmaktadır. Sokak kotundan tek bir kapı ile girilen bu odaların üst katlarında iki pencere ve bir ocak bulunmaktadır. Burada birçok kişinin birlikte barındığı açıktır. Mekânın iki katında da birer niş içinde bulunan tuvaletler de bu saptamayı destekler niteliktedir.

Klasik dönemde neredeyse tüm bekâr odalarının vakıf yapısı oluşu, bu marjinal kitlenin barınma sorununu doğrudan devletin ele aldığı bir kanıttır. Bu durum, bekârların memnuniyetini hedeflemenin ötesinde, bir kontrol çabasına işaret etmektedir. Bekâr odalarına ve bekârların ikamet ettiği benzer mekânlara dair belgelerin çoğunluğu buralarda barınan mülksüz, ailesiz ve işsiz kişilerin şehirden tasfiyesi için hazırlanmıştır. Birkaç belgede salgın hastalıklar nedeniyle bu mekânların hijyenik koşullarının değerlendirilmesine ilişkin isteklere de rastlanmaktadır. Bazı belgelerde ise bu mekânların içinde bulunduğu mahallede ikamet eden kişilerin şikâyetleri bulunmaktadır. Çoğu zaman bu şikâyetler, bu mekânlarda içki içildiği ve fuhuş yapıldığı yönündedir. Toplum dışı sayılan bu kitle her zaman yasadışı olanla ilişkili görülmüş, onların barındığı

Yukarıdan aşağıya;

Süleymaniye bekâr odaları sırası.

Bir birimin cephesi ve iç mekânı.

mekânlar ise ahlaki açıdan problemli olarak ele alınmıştır.

18 ve 19. yüzyılda bu bekâr kitle Osmanlı başkentinin düzenine büyük bir tehdit olarak algılanmış, zaman zaman politik ayaklanmalarla da ilişkilendirilmiştir. Bu kişilerin sayılarını sınırlandırmak için çeşitli sayımlar yapılmış, bazıları kentin dışına gönderilmiş, 19. yüzyılın ortalarında ise kente giriş çıkışlar mürur tezkeresi ile kontrol edilmeye çalışılmıştır (Behar, 2003). Hanların, hamamların, bekâr odalarının ve kahvehanelerin periyodik teftişlerinde işsiz olduğu belirlenenler ise kentten sürülmüştür.

Bekârların barınma alanlarının kısıtlanmaya çalışılması sürekli bir çabadır. Bu açıdan bir tırmanış dönemi olduğu anlaşılan II. Mahmud döneminde, 1827 tarihli bir belgede İstanbul'da (sur içi) ve Bilâd-ı Selâse'de (Eyüp, Galata, Üsküdar) bekâr odaları için han ve oda inşa ve ihdası yasak iken bir müddetten beri mülki kanunlara bakılmadığı için her tarafta

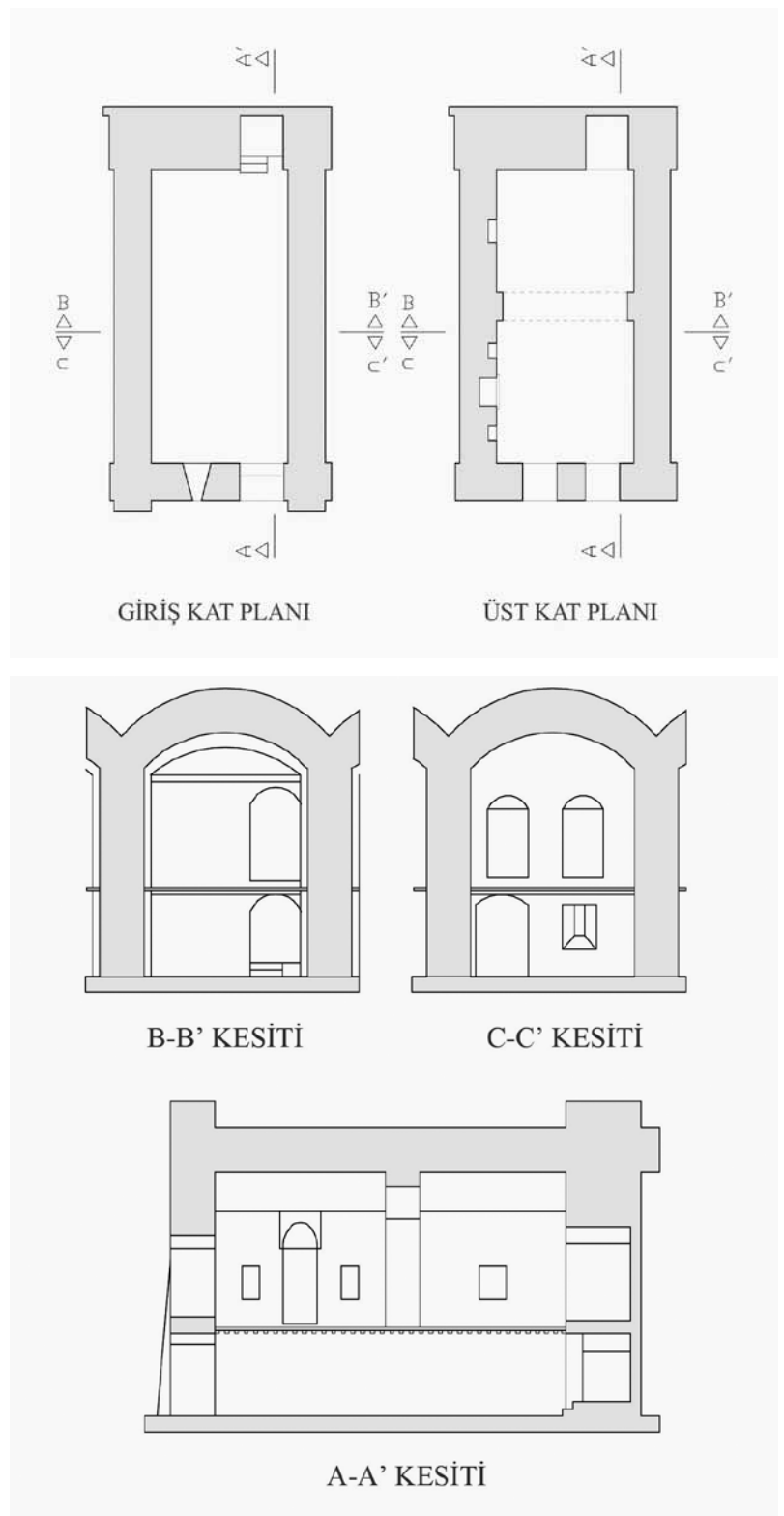

bekâr odaları, hanlar, üstü odalı kahvehaneler ve dükkânların çoğaldığından yakınılmaktadır. Bundan sonra İstanbul'da ve Bilâd-ı Selâse'de mevcut olan kâgîr ve ahşap hanlardan başka han ve bekâr odaları ihdasının tamamen yasaklandığı belirtilmiştir. Mevcut olan hanlardan tamire muhtaç olanların sahiplerinin Bâb-ı Âlî'ye müracaat edip bildirmeleri gerekmektedir. Eğer tamir olunacak han, bekârlara tahsis kılınan hanlardan ise eski yapısı üzere tamir keşfi yapılarak ruhsat verilecektir. Hanın genişletilmesinden veya büyütülmesinden sakınılması belgede özellikle belirtilmiştir. Lüzumu olmayan hanlar görülür ise, tamirine izin verilmeyeceği, sahibinin dilerse boş bırakabileceği isterse kahvehane olmamak şartıyla esnaf dükkânı olmak üzere İstanbul ahâlisinden yerli ve kefilli kimselere satabileceği veyahut kendisi yerine hane inşa edebileceği ifade edilmiştir. Mevcut dükkân üzerinde bulunan odalarda o dükkânın sahibinden başka gece gündüz hiç kimsenin kalmaması gerektiğine de dikkat çekilmiştir. Şehir dışından akrabası veya hemşerisi gelse dahi İhtisab Ağası haber aldığı anda derhal bu kişiyi dışarı çıkarıp dükkân sahibini cezalandıracaktır. İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'de dükkân üzerinde olmayıp bekârlara mahsus olarak kiraya verilmiş müstakil bekâr odalarının başka dükkânlara dönüştürmeleri sahiplerine tembih edilmiş ve han ve bekâr odaları hususuna dikkat olunması istenmiştir (BOA HAT 491/24051, 1242/1827).

II. Mahmud döneminde bekârların takibinin sıkı tutulduğu ve kentin düzeninin sağlanmasına çok önem verildiği, bahsedilen Hatt-ı Hümayun gibi pek çok emrin varlığı sayesinde açıkça görülmektedir. 1827 tarihli başka bir Hatt-ı Hümayun'da İstanbul'a kaçak yollarla girip sağda solda serserilik yapan, ahaliyi rahatsız ve huzursuz eden kişilerin cezalandırılması ve memleketlerine gönderilmesinde de İhtisab Ağası yetkili kılınmıştır. Ayrıca İstanbul'a çalışmak için gelecek amelenin de fazla olmaması ihtiyaç nispetinde bir amelenin İstanbul'da kalmasına dikkat etmesi, fazlasının ise şehirde bulunmaması kendisinden istenilmektedir. Hatt-ı Hümayun'da, bundan sonra İstanbul'a gelecek ve bugün İstanbul'da bulunan bekâr kimseler için semtlerine uydurularak Müslüman ve gayrimüslim karışık bir şekilde sakin olmak üzere İstanbul'da 3 ve 4; Üsküdar, Galata ve Eyüp'te birer ikişer han tahsis olduğu belirtilmektedir. Bundan başka şehre gelen bekârlar bir sanata girinceye kadar İhti-

sab Ağası marifetiyle doğrudan bu hanlara gönderilecektir. Bekârların başlangıçta hemşerilerinden, öncesinde de kefil alınmış takımından kendisine kefil bulması, daha sonra bulunduğu kefillerle İhtisab Ağası'nın huzuruna gelmesi, gösterdiği kefilin de güçlü kefiller olması gerekmektedir. Bundan sonra hangi dükkânda, iskelede veya hamamda çalışacak ise o mahallin kayıt defterine kayıt olanların altına ismi yazılacaktır (BOA HAT 491/24051, 1242/1827). Böylece İstanbul'daki bekârlara dair her türlü durum denetim altına alınmış olacaktır. Ayrıca hamal, kayıkçı ve sair bekârların başka yerlerde bekâr odası tutmayıp akşam işleri bittiğinde tahsis olunacak hanlarına gitmeleri gerektiği de buyrulmuştur. Tüm bu kuralların yanı sıra, İstanbul'a gelen bekâr şahıs İhtisab Ağası tarafından incelendikten sonra şehre kabul edilecektir (BOA HAT 491/24051, 1242/1827). Bu belgelerde görüldüğü gibi zamanla İstanbul'a gelen bekârların tâbi olduğu işlemler giderek zorlaşmış, üzerilerindeki denetim de artmıştır.

İstanbul'da II. Mahmud döneminde bekâr odalarının yıktırılmasından sonra bu grubun barınması için alternatifler ortaya çıkmıştır. Pek çok kişi kendi evlerinin odalarını işçi sınıfına kiralamaya başlamıştır. Dâhiliye'den Şehremaneti'ne yazılmış olan bir şikâyetle Gedikpaşa'da Divan Ali Mahallesi'nde Kayserili Dilsizoglu Artin'in hanesinin bir tarafında ailesiyle ikamet eyleyen Agob Gülbenkian'ın bu haneyi apartman şekline koyduğundan bahsedilmektedir. Kumkapı komiseri tarafından bu şahsın odalarında bekâr bulundurmakta, hanenin diğer tarafında ise üç aile halkının ikamet etmekte olduğu ve zikrolunan hanenin karşısında İslam hanesi bulunduğu bildirilmektedir. İstanbul'daki kapalı hanelerin apartman şeklinde kullanılmasının örf ve belde adetlerine aykırı olduğuna dikkat çekilirken bu durumun başka hanelere de yayılmasından çekinilmektedir (BOA DH.MKT 2133/54, 1314/1897). Bu çekincenin temel nedeni geleneksel Osmanlı kent düzeninde mahalle içinde yerleşmesi yasak olan, potansiyel düzen bozucular olarak görülen bekâr grubunun bir anda mahalle içinde yaşamaya başlamasıdır. Dâhiliye'den Zabtiye Nezaretine yazılmış bir belgede ise Kasımpaşa'da Barutçu Sokağı'nda Tersane-i Âmire Kazancıbaşı Osman Paşa tarafından inşa ettirilen hane içinde seksenden fazla bekâr işçinin ikamet ettiği ve bundan rahatsız olan mahalle

sakinlerinin Sadârete bu konuda arzuhal gönderdiği ifade edilmiştir (BOA DH.MKT 2397/86, 1316/1899).

18. yüzyıl sonunda ve 19. yüzyıl başında İstanbul'un bekâr kitlesinin barındığı mekânların denetimi modern bir merkezi yönetim otoritesinin inşasının bir parçası olarak görülebilir. Bu kitlenin ve mekânlarının iktidar tarafından ele alınışındaki değişim, kente ve kent mekânlarına bakışın da değiştiğini göstermektedir. Toplumsal açıdan her zaman bir sını-

Birimin planları ve kesitleri.

ra işaret eden bu mekânlar, suç odakları ve marjinalitenin üretildiği yerler olarak görülmektedir.

Bekârların Kentte Konumları ve Etkileri

Bekârların kayıt altına alındığı defterlerden elde edilen sayısal verilere dayanılarak, 18. yüzyıl sonunda İstanbul'da bekâr nüfusunun belli bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda İstanbul'u dört bölge içinde değerlendirmek mümkündür: Sur içi, sur dışı⁶, Galata bölgesi ve Üsküdar bölgesi. Bu defterlere⁷ göre tüm İstanbul'un bekâr nüfusunun bu dönemde yaklaşık 17 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir. Kentin genel nüfusu hakkında güvenilir bir veri olmadığından, bunun kent bütünü bağlamında nasıl bir orana işaret ettiği belirlenememektedir. Ancak, geç 18. yüzyılda 18 binin orta boy bir kent nüfusundan fazla olduğu düşünülmelidir. Bu bekâr nüfusun büyük çoğunluğu sur içinde ikamet etmekte ve bu sayının 8 binin üstünde olduğu görülmektedir. İstanbul'da sur içinde kalan bekârların 2000 kadarı Mahmudpaşa'da, 1500 kadarı Tahtakale'de, 1500 kadarı Fatih'te ve 1000 kadarı ise Vezneciler'de ikamet etmektedir. Bunu, 4 bine yakın bir yoğunlukla Galata bölgesi ve 3600'ün üzerinde bir sayıyla sur dışı izlemektedir. Daha geç tarihli bir deftere göre ise Üsküdar bölgesinde binin üzerinde bekâr bulunmaktadır. 1806 tarihli bir belgeye göre ise tüm İstanbul'da 13.551 bekâr bulunmaktadır ve bunların 871'i memleketlerine geri gönderilmişlerdir (BOA A.DVN.852, 1220/1806). Bu defterlerin kapsamına girmese de İstanbul'un Boğaz köylerinde de bekârların bulunduğu bilinmektedir.

Bekârların kent içinde barınmalarının ortaya koyduğu tablo Osmanlı İstanbul'unun kentsel yapısına dair bazı görüşlerin değişmesine neden olabilecek niteliktedir. Sayıca azımsanamayacak bu kitlenin genelde ticaret bölgelerinde kalabalık gruplar halinde ikamet ediyor oluşu İstanbul'da ticaret bölgelerinin de aslında barınma yerleri olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Mahmudpaşa ve Tahtakale gibi semtlerin gündüz ve gece işlev değiştirdiğini söylemek mümkündür. Buraları günümüz ticaret bölgelerinde olduğu gibi geceleri ıssız yerler değil, aksine İstanbul'un o dönemdeki pek çok semtinden daha kalabalık yerlerdir.

Öte yandan, İstanbul'daki nüfus dağılımının kompartmanter yapısı bekârlar için

geçerli değildir. Tüm kentte Müslüman ve gayrimüslimler mahalle düzeyinde ayrıışmışken, bu durum bekârların barınma biçimlerinde gözlemlenememektedir. Farklı din ve millet mensuplarının aynı odalarda ve hanlarda kalması tüm kentin yapısıyla çelişen bir birlikteliğe işaret etmektedir. Bu barınma biçimde öncelik din ve millet birliğinden çok mesleki ve toplumsal konum bağlamında bir ortaklıktır.

Toplumsal düzenin pek çok unsuru ile ters düşen bu grup kent içerisinde yine en çok olumsuz tepkiyi alan grup olmuştur. Bazı bekâr odalarının sahipleri ve işletmecilerinin Yeniçeriler olduğu ve bunların bu mekânlarda kaçakçılık ve fuhuş organize etmekle suçlandıkları bilinmektedir. Üsküdar'daki Balaban iskelesindeki bekâr odalarının çevre halkının burada fuhuş yapıldığına dair şikâyetleri yüzünden kapatılması buna örnektir. Melekgirmez Mahallesi'ndeki kayıkhanelerin üzerindeki bekâr odaları ile Galata ve Kasımpaşa'daki bekâr odaları da benzer bir biçimde yıkılmış, kâgir bekâr hanları ise kapatılmıştır (Câbi Ömer Efendi, 2003). Koçu, suç yuvası oluşları ile ünlü bu semtleri şöyle anlatmaktadır:

“Son Yeniçeriler devrinde Üsküdar'da Büyük İskele ve Balaban İskelesi, Galata'da Çeşme Meydanı, Karaköy, Tophane, Salıpazarı tarafları, İstanbul'da Unkapanı, Tahtakale, Yemiş İskelesi, Behçekapusu Yeniçeri erâzil ve eşkiyasının sarıca arı yuvaları gibi kaynaştığı yerlerdi. Buralarda gün ortasında dahi ırz ehli kadın, kız ve erkek çocuk, hattâ eli yüzü düzgün ve peçeli, bâzulu delikanlılar gezip dolaşmazdı. Buralardaki bekâr hanları ve bekâr odaları hakiki mânada birer fuhuş ve cinayet yuvası idi. Hele Bahçekapusu'nda sur dışında bir sokak vardı ki, iki yanı boydan boya ahşap salaş dükkânlar, kahvehaneler ve kayıkhaneler, bunların hepsinin üst katları da bekâr odası idi. Halk buraya 'Melek Girmez Sokağı' adını vermişti.” (Koçu, 1964)

1812'deki büyük veba salgınında kaynağın burası olduğu tespit edilmiş, II. Mahmud bunu fırsat bilip İstanbul, Galata, Tophane ve Üsküdar'daki bütün bekâr odalarını yıktırmıştır. Melekgirmez'deki salaşların ve odaların yıkımının hatırası olarak ise Hidayet Camii inşa edilmiştir (Koçu, 1964).

Tüm bu çatışma ve sürekli gerilim hali modernleşme sürecindeki metropol anlatılarının büyük çoğunluğunda görülmektedir. Yasallıkla yasadışılığın sınırında yaşadıklarına

inanılan, hatta zaman zaman kendilerine toplumdışlık atfedilen bir grup olarak bekârların kent içindeki varlıkları ve özellikle erken modern dönemde maruz kaldıkları denetim çabası Paris ve Londra gibi Avrupa metropol- lerinin bu dönemde yaşadığı kentleşme sorun- ları ile benzeşmektedir. Bekâr odaları, kentsel izdihamın ve kent suçlarının (belki de sadece değişimin) üst toplumsal gruplarda yarattığı tedirginlik halinin ve merkezileşen, modern disiplin araçları inşa eden yönetimin kent mekânını kontrol altına alma çabalarının tartışılması için çok aydınlatıcı bir araçtır. Varlıkları ve onları merkeze alan girişimler erken modern Osmanlı payitahtının değişiminde göz ardı edilmiş çok önemli bir tarihsel unsura işaret etmektedir. ■

İşıl Çokuğraş, Araş. Gör., YTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Tüm fotoğraf ve çizimler yazara aittir.

Notlar:

1. Mercan, Tahtakale, Kapalıçarşı ve Mahmudpaşa arasında kalan önemli bir ticaret merkezidir. Burada da tüm Eminönü bölgesinde olduğu gibi çok çeşitli esnaf ve zanaatkar grupları bulunmaktadır.
2. Cebehane; çeşitli savaş mühimmatı üretilen atölye, imalathane ve depoları kapsamaktadır. Burada Cebeci Ocağı'na bağlı cebeciler ile dışarıdan gelen ve aylık ücret karşılığında çalışan ustalar çalışmaktaydı.
3. 1811'de yıkırlana kadar bekâr odası olarak hizmet vermiştir.
4. Gümüşsuyu'nun, bugünkü konumunda değil, Tophane'ye yakın bir yer olduğu anlaşılmaktadır.
5. Süleymaniye Külliyesi ile ilgili yapılmış çalışmalarda bu odaların dükkân dizisi oldukları belirtilmiştir. (bkz. Eyüpgiller, K. ve Özalpın M., 2007, "Restitüsyon ve Restorasyon", *Bir Şaheser: Süleymaniye Külliyesi*, ed. S. Mülayim, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.193-232.) Fakat bu mekânlar dönemin dükkân tipolojisine uymamaktadır. Dışa kapalı bu mekânların Süleymaniye vakfiyesinde belirtilen odalar olduğu ve bekâr odaları olarak inşa edildikleri görülmektedir.
6. Belgelerde sur dışı olarak adı geçen yerler, Tarihî Yarımada'nın deniz surlarının dışında kalan bölgelerdir.
7. BOA A.DVN.830 1206/1792, BOA A.DVN.831 1207/1793, BOA A.DVN.832 1207/1793, BOA A.DVN.833 1207/1793, BOA A.DVN.834 1207/1793, BOA A.DVN.835 1207/1793, BOA A.DVN.836 1207/1793, BOA A.DVN.837 1207/1793, BOA A.DVN.852 1220/1805, BOA A.DVN.881 1250/1835, BOA D.BSM.TRE.15257 1208/1793, D.BSM.TRE.15745c 1253/1837, BOA NFS.d.3 1207/1793, BOA NFS.d.4 1207/1793, BOA NFS.d.6 1207/1793, BOA NFS.d.7 1207/1793

Kaynakça:

- Altınay, R. A. (1987) *Onuncu Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Behar, C. (2003) *A Neighborhood in Ottoman Istanbul*, State University of New York Press, Albany.
- Câbi Ömer Efendi (2003) *Câbi Târîhi: Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-i Sâni: tablîl ve tenkidli metin*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

- Ertuğ, N. (2008) *Osmanlı Döneminde İstanbul Hamalları*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi (2003) *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, I. Kitap*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Faroqhi, S. (2011) *Osmanlı Zanaatkarları*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Koçu, R. E. (1964) *Yeniçeriler*, Koçu Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (1986) *İstanbul'dan Sayfalar*, Alkım, İstanbul.
- Tanyeli, U. (1996) "Klasik Dönem Osmanlı Metropolünde Konutun 'Reel' Tarihi", Haz.: Ahunbay, Z., Mazlum, D., Eyüpgiller, K., *Doğan Kuban'a Armağan*, Eren Yayınları, İstanbul, s.57-71.
- Zarinebaf, F. (2010) *Crime and Punishment in Istanbul 1700-1800*, California University Press, Berkeley.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri:

- BOA Cevdet Bahriye 173/8162, 1208/1794
- BOA HAT 590/29010, 1255/1840
- BOA HAT 491/24051, 1242/1827
- BOA DH.MKT 2133/54, 1314/1897
- BOA DH.MKT 2397/86, 1316/1899
- BOA A.DVN.830, 1206/1792
- BOA A.DVN.831, 1207/1793
- BOA A.DVN.832, 1207/1793
- BOA A.DVN.833, 1207/1793
- BOA A.DVN.834, 1207/1793
- BOA A.DVN.835, 1207/1793
- BOA A.DVN.836, 1207/1793
- BOA A.DVN.837, 1207/1793
- BOA A.DVN.852, 1220/1805
- BOA A.DVN.881, 1250/1835
- BOA D.BSM.TRE.15257, 1208/1793
- D.BSM.TRE.15745c, 1253/1837
- BOA NFS.d.3, 1207/1793
- BOA NFS.d.4, 1207/1793
- BOA NFS.d.6, 1207/1793
- BOA NFS.d.7, 1207/1793

Bachelor Rooms in Ottoman Istanbul

The paper aims to reveal the cultural presence of the 'bachelors' which is an ignored group in the historiography of Istanbul. The research focusing on locating spaces of this group in the urban context and discussing their role in the urban dynamics in the early modern period is important for a multiple reading of Istanbul's urban history. The sheltering conditions and the limited spatial information on the subject are introduced. This group of labourers and artisans live in bachelor rooms, shops and khans collectively, as they are not allowed to reside in mahalles. Their existence in the city was always conceived as a threat to the urban order and continuous auditing of the bachelors is remarkable especially in the 18th century. As they were considered to be in close relation to alcohol consumption, prostitution and gambling, the spaces they reside in were perceived as main centres of urban crime. This attitude brought frequent attempts of discipline to both this group and the urban space. This neglected constituent of the urban history points out to the early modern Ottoman authorities' changing relation with the urban environment.

Ayşe Orbay: “Koruma Tasarım İlişkisinde Tasarımcı Kimliği Çok Önemli”

Söyleşi: T. Gül Köksal - Selcen Yalçın Coşkun

İlk bağımsız işi olan Ercüment Kalmık Müzesi koruma projesi ve yeni ek tasarımıyla övgü alan Ayşe Orbay, koruma alanında etkinlik gösteren bir mimar. Orbay, koruma uygulamalarında mimarın tasarımcı kimliğinin ön planda olması gerektiğini düşünen, böylelikle her uygulamasına da çağdaş bir değer katabilen mimarlardan. Topkapı Sarayı Hazine Koğuşu, Süleymaniye Rabi Medresesi gibi simgesel değeri tartışılmaz yapılarından sivil mimarlık örneklerine farklı ölçekte proje ve koruma uygulamalarını üstlenmiş olan Orbay’la koruma ve tasarım ilişkisi, koruma müdahalelerinde mimarın tasarımcı olarak etkin rolü ve gerçekleştirmekte olduğu güncel projeler üzerine bir söyleşi gerçekleştirdik.

Merhaba, öncelikle söyleşi teklifimizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. İlk sorumuz şöyle olacak; kendi çalışma ortamınızı oluşturana dek birlikte çalıştığınız kişileri belirlerken nasıl bir yol izlediniz?

Etkisi altında kaldığım ilk kişiyi ben belirlemedim. Turgut Cansever teyzemin eşi, dolayısıyla

çok yakınımnda olan bir insandı, çocukluğumdan itibaren yaz ve kışları yakın oturduk. Bütün çocukluğum, lise ve üniversite yıllarında hep önemli bir figürdü, beni çok etkilemiş ve yönlendirmiştir. Ahşap evlerin aslında bir strüktür olduğu, bütün biçimlerin o strüktürün bir sonucu olduğu hep söylerdi. Çürüksulu Yalısı’nı ve Erteğün Evi’ni bitirdiği zaman ben henüz mimarlık öğrencisi değildim. Her ikisini de gezdirmişti. Her iki mekân da çok etkileyiciydi. Erteğün Evi’nde mevcut yapıyla arkadaki mandalina bahçesi arasına yerleştirdiği direkli yapının içindeki mekân algısı çok etkileyiciydi. Dolayısıyla strüktür-biçim ilişkisini doğru kurmak, ahşap-sivil mimari mirası doğru okumak açısından Cansever’in rolü çok belirleyici olmuştur. Ablam da, Cansever’in tüm çocukları da mimarlık okudu. Üniversitede Cansever’in etkisiyle doğru Nezih Eldem’e gittik. Nezih Bey de bana bağlamın ne kadar önemli olduğunu öğreten kişi oldu. Tasarıma kendimi çok yakın hissediyordum, ama tarihi mirasla da bir şeyler yapmak istiyordum. İtalya’nın bunun en iyi örneği olduğunu düşünerek İTÜ restorasyonda yüksek lisansı bitirdikten sonra İtalya’ya gittim. İtalya’da Pisa Şehri’ndeki belediyenin proje bürosunda iki yıl kaldım. Döndükten sonra bir süre daha Turgut Bey ile çalıştım, ardından Atilla Yücel ile çalıştım. Ondan sonra da bağımsız çalışmaya başladım.

Turgut Cansever, Nezih Eldem, sözettiğiniz kişiler mesleki bakış açılarıyla son derece değerli insanlar, onlarla çalışmak çok yol gösterici olmuştur.

Her ikisi de hem mimari mirasa doğru bakan, onu doğru okuyabilen, hem de tasarımcı tarafları ağır basan insanlardı. O dönem için de sayılı kişilerdi. Şimdi koruma çok daha gündemde, bütçe ayrılıyor, ama koruma ve restorasyon o yıllarda çok ihmal edilen bir alandı.

Yeni bir kültürel değer yaratırken, geçmişten gelen bir kültürel değerın hayatın içerisinde sürdürülmesini sağlamak, buna yönelik bir

Ayşe Orbay, 1983 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi’nden mezun oldu. Aynı yıl, İTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bölümü’nde yüksek lisans eğitimine başladı. 1986-1988 yılları arasında İtalya’da Pisa şehri belediyesinin proje bürosunda çalışan Orbay, 1986-1989 yılları arasında da Pisa’da Campo Santo’nun rölöve çalışmasında bulundu. 1990 yılında Mimar Turgut Cansever’in bürosunda çalışmaya başladı. 1991-1997 yılları arasında Mimar Atilla Yücel’in bürosunda çalıştıktan sonra mimarlık mesleğini, kurucusu olduğu Ayşe Orbay Mimarlık Ltd. Şirketi’nde sürdürmektedir.

kaygı taşımak çok önemli. Bu dönemde mimarlık dâhil her şeyin parçalanmışlığı söz-konusu iken, koruma ayrı, tasarım ayrı bir konu gibi ele alınıyor, mimarlar da o şekilde hareket ediyorlar. Belki burada koruma ve tasarım ilişkisini nasıl değerlendirdiğinizden söz edebiliriz. Özellikle ilk uygulamanız olan Ercümen Kalmık ile başlayan ve sonra da yaptığınız bütün çalışmalarda hissedilen bu ilişkide nasıl yol aldınız?

Kalmık Müzesi benim ilk bağımsız işim. Mal sahibi Ercümen Bey'in eşi rahmetli Ayşe Kalmık'ın elinde ufak bir resim koleksiyonu vardı ve bir vakıf kurup, o vakfın bir bölümünü de müze olarak düzenleyerek o eserleri orada muhafaza etmek ve sergilemek istiyordu. O sırada Gümüşsuyu'nda oturuyordu ve bir sokak üstte bu binayı beğenerek satın aldı; hatta almadan önce bana da göstermişti, daha sonra da işi benim yapmamı istedi. O zamanki imar durumu 5 katlı bir yapıya izin veriyordu, Şişli'deki, 3 katlı eski cephenin 2 m gerisinden 6-7 kat yükselen apartmanların yapıldığı yıllar. Bu ahşap ev için de öyle yapılabilirdi, çünkü yapı ikinci derece tescilli idi ve cephesini muhafaza edip, arkasına 5 katlı bir apartman inşa edilebilirdi. Ama biz "yapabilir miyiz?" diye kurula hiç sormadık. Ayşe Kalmık çok hoş ve duyarlı bir insandı. Kendisine ahşap yapıyı ezmeyecek şekilde, doğru ölçek ilişkisini kurarak yapılacak bir küçük ekle, bu binanın hayatta kalmasını sağlayacağımızı söyledim ve o da evet dedi. Dolayısıyla proje böyle gelişti. Ahşap evin dış mekân bağlantısı yok olmuştu, muhtemelen boğaz manzarası vardı yapıldığı zaman. Arkaya çok geçirgen bir ek ekleyip onun vasıtasıyla nitelikli bir dış mekân algısı yaratmak, o şeffaf ek üzerinden arka bahçeyi görmek projenin ilk kararlarıydı. Yapılacak ek yapının, ahşap ev yüksekliğinde olması çok önemliydi. İki yana yapılan o taş duvarlar yatay derinliğin algılanmasını sağladı ve apartmanlarla ilişkiyi inanılmaz bir şekilde kesti, öyle olacağını pek tahmin etmiyordum. Hep düşünürüm 5 katlı iki apartman arasındaki 2 katlı bir binayı korumanın anlamı ne? Ama o arkadaki derinlik ona nitelikli bir dış mekân ilişkisi sağladı ve yapı hayatta kaldı. Bence o müdahalenin en önemli kısmı, 2 katlı bir yapı nasıl nitelikli bir şekilde hayatta kalabilir sorusuydu? Bu açıdan iyi bir örnektir. Tabii ek yapı, ahşap evde olmayan bir takım unsurları içerdiği için, mevcut olana artı bir değer katmak açısından da önemlidir. Var olana bir ek yaparken hem katmanlaşmayı arttırıyorsunuz, hem de bir artı

değeri ekliyor ve zenginleştiriyorsunuz. En keyifli kısmı da bu olsa gerek. Kalmık Müzesi öyle bir deneyimdi. Zaman telaşı yoktu. Uygulamayı başından sonuna ben kontrol ettim. Burada öğrendiğim başka bir şey, proje ve uygulamanın ayrılmaz bir ikili, bir bütün olduğuydu; yani başından sonuna kadar bu süreçte sizin olmanız gerektiği. Restorasyon konuları böyle. Siz ne kadar analiz, tespit ve proje yaparsanız yapın, binayı açınca bir sürü öngörülemez durumla karşılaşıyorsunuz ve her şeyi yeniden kurgulamak istiyorsunuz. Çünkü kararların alınmasına neden olan mevcut durum değişiyor, okuma farklılaşıyor. Koruma tasarım ilişkisinde tasarımcı kimliği bence önemli. Çünkü sonuçta karşınızda bir mimari uygulama var ve onu doğru okumanız lazım. Onu okurken de, ona müdahale ederken de tasarımcı kimliği önemli.

Katılıyorum, ancak bugün çoğu proje uygulamasının künyesine baktığımızda koruma projelerinin belirli kişiler tarafından yapıldığını, ancak müdahale ve yeni kullanım kararlarının ilk aşamadan bağımsız başka mimarlarca ve hatta ayrı bakış açılarıyla ele alındığını görüyoruz. Tabii projeye de iş bitmiyor, ihale süreçleri ve uygulama aşamaları ile bu sefer başka aktörler devreye giriyor. Bu durumda ayrışma daha da keskinleşiyor. Bu bağlamda sizin önemli uygulamalarınızdan biri olan Rabi Medrese'ye değinebiliriz.

Tabii. Sizin deminki sorunuz dinlerken şunu düşündüm. Uzun süre ikinci derece eser adı altında çok sayıda ahşap bina yıkıldı, betonarme olarak yapıp cepheleri kaplandı. Burada da bugün de aynı yanlış yaklaşım var. Korunmaya çalışılan cephe yani biçim, aslında korunmasına gerek görülmeyen strüktürün bir sonucu, sonuç olarak koruma çabaları bir korumamaya dönüştü. Şimdi betonarme olup kötü bir şekilde cephesi kaplanan yapılar aslında çoktan yok oldular, bir daha restore edilemeyecekler.

Bir yandan da o yapılar halen tescilli olduğu için koruma altındalar.

Evet, onların cephe kaplamaları çürüdüğünde ne yapılacak? Böyle bir gerçeğe hâlâ yüzleşemiyoruz. Bugün de durum pek farklı değil, giderek muhafazakârlaşan koruma kararları yeterli düşünsel arka plandan yoksun bence. Sonuçta sivil mimari ek alabilir, gerektiğinde müdahale edilebilir; öyle dokunulmaz bir şey değil, yaşaması gereken bir şeydir. Bir anıt yapı ile ahşap evin restorasyonunu karıştırmamak lazım.

Rabi Medrese, orta avlu (üstte) ve avlu-saçak (Aykut Köksal).

Rabi Medrese’de Vakıflar binanın kullanımını Türkiye Bilimler Akademisi’ne tahsis etti. Ben projeyi ve uygulama boyunca kontrolörlüğünü yaptım. Birinci aşamada -ki müteahhit firma işe gerçekten sadece ve sadece kâr amaçlı yaklaşan bir firmaydı, iki düşman haline geldik. Benim amacım yapıya doğru müdahale edilmesi, onun-ki de para kazanmaktı. Neyse ki yapının sadece bir bölümünü ihale edilmişti. İkinci aşamada yönetim buradan ders çıkararak daha nitelikli bir firma arayışına girdi ve Türkiye’deki sayılı firmalardan biri, hakikatten olağanüstü duyarlı, başındaki kişinin mimar-restoratör olduğu bir firma olan Sayka ihaleyi aldı. İlki ne kadar şansız bir deneyim olduysa, ikincisi de o kadar olumlu bir işbirliğine dönüştü. Benim gibi mimar ve restorasyon eğitimi almış olan bir şantiye şefi görev yaptı ve son derece nitelikli bir iş çıktı.

İlk iş yapıdaki 20. yüzyılın yanlış müdahalelerini açıklamaktı. Bütün çatının üzeri çelik hasırlı bir beton tabakası ile kaplıydı, bu söküldü ve yükler alındı. Kubbelerdeki delikler tuğla ve özgün harcın yakını bir harçla örüldü. Kubbelerin arasındaki eğimli bölümler çok dolmuş, kubbeler betonun içine gömülmüştü. Onlar özgün seviyelerine indirilince, kubbeler ortaya çıktı. Ama yapılamayan şeyler de oldu. Yapının içindeki ocak davlumbazları ‘önceki restorasyonlarda sökülmüş, yerlerine kalıp içine betonarme olarak dökülenler konulmuş; iş kalemi artsın ve müteahhit para kazansın diye yapılmış ve tam bir katliam. Çünkü 20 küsur odanın 20’sinde de davlumbazın harap olması mümkün değil. Aynı şekilde küfeki taşı bacaların hepsi sökül-

müş, beyaz çimentoyla yapılanlar konulmuş, hiçbir özgün baca kalmamış. Onlara dokunamadık. Bu çalışma sırasında derz ve taş tamirlerinin oldukça zor bir konu olduğunu fark ettim ama bizi mutlu eden sonuçlar elde edildi. Kumun ve içindeki küçük pudimaların rengi, harcın karışımı, harcın taşın yüzeyine göre hafif geride bırakılması, fırçalanarak ya da süngerlenerek bitirilmesi güzel oldu. O açıdan iyi ve düzeyli bir iştir. Bu uygulamada bir çağdaş ek tasarımı oldukça sınırlıdır. Kalmık Müzesi’nde tasarım ne kadar ön planda ise, Rabi’de de o kadar geri plandadır. Rabi’de sadece pencerelere yapılan doğramalar bugünün izini taşıyor. Pencerelerin özgün kapakları, duvarın iç yüzündeki ahşap künde-kari kapaklar, dışta ise lokmal demir parmaklıklar bulunuyor, o dönemde büyük levha halinde cam üretimi henüz yok. Sonradan lokmal demir parmaklıkların gerisine eklenmiş ahşap doğramalar son derece kötüydüler. Onları kaldırıp kayıtsız düşey menteşeli camlar yerleştirdik. Bu şekilde demir parmaklık ve taş söve ilişkisi yeniden içeriden de görülebilir hale geldi ve aynı zamanda künde-kari kapaklarla hiçbir şekilde yarışmayan, bugünün izini taşıyan bir detay eklenmiş oldu. Detayı, camı üretecek firmanın yetkili kişisiyle birlikte oluşturduk. Bir diğer önemli husus da nitelikli, deneyimli ustaların çalışmak şart olduğu. Usta iyi değilse zaten sonuç kötü oluyor, yapacak bir şey yok.

Müteahhit firmanın bir ekibi var mıydı?

Tabii sürekli bir ekibi vardı. Onun dışında da kurşun ustasını buldular, künde-karileri bir marangoza verdiler. Hepsini için örnek yapıldı. Yüklenici firmanın da önceliği yapıyı korumaktı ve yaklaşımı doğrudu.

Süreler yeterli miydi?

Gerekli süre uzatımları yapıldı. Yönetim bu işin doğru yapılması için gerekli sürelerin hepsine saygı gösterdi ve kullandı. Öngörülemeyen işler için %50 oranında bütçe artırımları yapıldı. Bu tür işlerde, işverenin, işin niteliğini kavraması çok önemli. En sıkıntılı olduğunu düşündüğünüz süreç nedir diye sormuştunuz, bence en sıkıntılı işverenin zaman ve bütçe açısından durumu doğru kavrayamaması. Örneğin Topkapı Sarayı’nda kısa bir zaman vardı. Öyle bir yapı o kadar kısa zamanda ele alınmamalı tabii ki, onun tedirginliğiyle iş yapılıyor, doğru bir şey değil. Süreler çok önemli, iş kendi süresini dayatıyor.

Rabi Medrese, ara avlu cephesi ve ön avlu.

Anıtsal yapı uygulamalarınız arasında Topkapı Sarayı'na değinirken süre sıkıntısından sözettiniz. Böylesi durumlarda sanırım bir mimar olarak tavır almak gerekiyor. Belki de karşılaşılan bu tür sıkışmışlıkları aşmak için herkesin tavır alması lazım. Yaptığınız uygulamalarda süre baskısı karşısında nasıl tavır alıyorsunuz?

Elimden geldiğince karşımdakine anlatmaya çalışıyorum. Zaten size gelen o insan sizin bir uygulamanızı görüp gelmiş oluyor. Ben de işin niteliği nedir, onu anlatmaya çalışıyorum. Tabii o kadar sürelerde yapılamayacağına ikna olmayanlar da gidiyor, öyle de olmuştur birkaç tane işi acele olup, başkalarına giden.

Anıtsal ve sivil yapılara müdahale ederken ne tür yollar izliyorsunuz?

Sivil yapılar tabii çok farklı, birkaç tane 19. yüzyıl ahşap binası açtıktan sonra artık yapım tekniğine hâkim oluyorsunuz, ama Rabi Medrese, başlangıçta çekindiğim zor bir konuydu. Çünkü bakıyorsunuz yapım tekniklerine, daha önceki çalışmalar hiçbir şekilde belgelenmemiş, yayınlanmamış, kaynak yok. Gülsün Tanyeli'nin tezi dışında başvurabileceğim bir kaynak yoktu. Öte yandan bütün anıtsal yapılar 20. yüzyılda defalarca açılmış, restore edilmiş, ama hiçbir şekilde belgelenmemiş, yapım tekniği, strüktür bilgileri hiçbir potada toplanmamış, hâlâ da öyle.

Fotoğrafla belgeleme yapılmış olmalı?

Fotoğraflara da ulaşamıyorsunuz. 1950'lerde Salis ve Rabi Medrese birlikte, 1980'lerde de sadece Rabi restore edilmiş. Vakıfların kapısını defalarca aşındırdım; ama arşivimiz taşınıyor, yerleşmedi vb. denildi ve hiçbir belgeye ulaşamadım. Yapıyı restore ederken hep şunu düşündüm, bir merkez olsa, bütün yapıların belgeleri ortak bir havuzda burada toplansa, açık bir arşive dönüştürse. Bilginin paylaşılması çok önemli.

Siz bu uygulamayı yayınlayacak mısınız?

Evet, yayın yapmayı arzu ediyorum, ama henüz zaman olmadı.

Dediğiniz gibi bir merkez olsa, belgeleri toplar ve yayın için bir ekip de oluşturur. Mimar da süreçte destek olur. Çünkü yayın da ayrı bir alan, ayrı bir uğraş.

Doğru, tabii ki.

Türkiye'de çok sayıda restorasyon uygulaması var, bir kısmında da önemli uzmanlar,

hocalar görev alıyor, danışmanlık yapıyor, ama maalesef kapsamlı yayınlar çok yetersiz. Evet, neredeyse yok. Beylerbeyi'ndeki iki katlı bir ahşap köşkün basit onarımını, geçtiğimiz Ağustos ayında başlayıp, bir ay önce bitirdik. Esra Balcı ile birlikte çalıştık. Şimdi bu çalışmayı bir makaleye dönüştüreceğiz. Yapıyı ele aldığımızda iki cephesi sıvalıydı, diğer iki cephesinde ise ahşap kaplamalar duruyordu ve cephe elemanlarından yapının 19. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu anlaşıyordu. Daha sonra arka cephedeki sıvanın altından çıkan 2- 3 sıra kaplama-

Rabi Medrese, dersane cephesi.

Rabi Medrese, ön avlu-sacak.

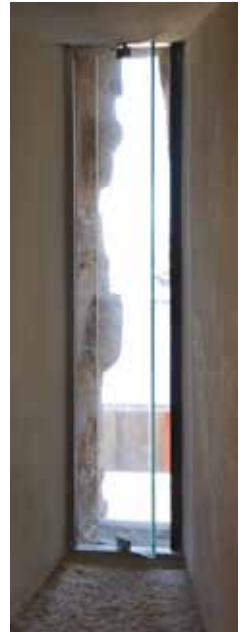
Taş tamirleri.

Taş tamirleri.

Derzler.

Mazgal pencere.

dan yapının daha eski olduğunu anlaşıldı, kaplama detayı, Çengelköy Sadullah Paşa Yalısı'ndakinin eşi. Yapı muhtemelen 19. yüzyıl başı, yani 1800'ler. 60- 70 sene sonra bir tamir geçiriyor ve üç cephesi dönemin geçerli üslubuna göre yeniden düzenleniyor. Yapının 19. yüzyılın başından itibaren geçirdiği evrime ilişkin bir sürü ilginç detay bulduk, bunları belgeledik. Şimdi onları bir makaleye dönüştüreceğiz. Bu çalışmada yapılan çağdaş ek, özgün mermer lavabolara eklenen çağdaş sifon ve bataryalardan ibaret. Yani eski tarz pirinç musluklar kullanmadık.

Topkapı Sarayı uygulamasından da söz edermisiniz?

Topkapı Sarayı kompleks ve katmanlı bir yapı ve aslında içindeki objelerin sergilendiği bir yer yerine, kendi mimarisinin sergilendiği bir müze olmalı, ama öyle değil, objelerin sergilendiği bölümlere girdiğinizde mimari ikinci planda hatta bazen okunamaz derecede ve geri plandadır. 2000 yılındaki sergi için müdahale edilen koğuşlardan biri Has Odalar Koğuşu'ydu. Orada fazla bir şey yoktu ve kullanılmıyordu. Duvarlarda birtakım delikler açarak üzerine tutturulmuş sergi amaçlı bir ahşap karkas vardı. Yapılan iş onların ayıklanması ve açılan yerlerin tamiriydi. Hazine koğuşundaysa ciddi bir betonarme ek vardı. Bunu yönetim istemiyordu. Çünkü kör noktalar oluştuğu içi kameralar tarafından kontrol edilemiyordu. Sökülmesi şu açılardan doğru oldu; pencerelerin içine briket duvar örülmüştü. Dolayısıyla o mekânın olağanüstü güzel bir avluya bakan bir mekân olma özelliği yok edilmişti, oldukça hoyrat bir müdahaleydi. Onu kaldırıp mimarinin dış mekân bağlantısını kurup sergilemeyi de ona göre yapmak gerekiyordu. Ayrıca betonarme katın döşemesi zemin katındaki basık kemerlerin hizasından geçiyordu ve kemerleri tahrip etmişti. Bunlar düzeltilmiş oldu.

Bu arada şu da önemli. Topkapı Sarayı'nda mevcut ihale mevzuatıyla rölöve, restitüsyon, restorasyon projesi ihaleye ediliyor. Topkapı Sarayı gibi çok kompleks ve çok katmanlı bir yapı için, Topkapı'ya özel bir analiz, tespit ve projelendirme süreci lazım. Ayrıca saraydaki objelerin sarayın dışındaki mekânlarda sergilenerek binanın hafifletilmesi lazım.

Koruma kurulları ile karşı karşıya geldiğinizde yaşadığınız önemli süreçler oldu mu?

Koruma kurullarının işi zor, çünkü o kadar çok

yapıya bakmak zorundalar ki, bence şu andaki model sorgulanması gereken bir model. Örneğin Moda'daki Ferit Tek Evi'nde projede yapının depremdeki yatay yüklere direnci zayıf bulunduğu için, içine rijit bir taşıyıcı çekirdek önerilmişti. Kurul önerdiğimiz statik müdahaleye uzun bir süre direndi ama kurulda da bunu değerlendirebilecek mühendis yoktu. İnşaat mühendisi giderek kurula anlattı, sonunda önerdiğimiz müdahale kabul edildi. Ama tabii uzun süreçler bunlar.

Mühendislik hizmeti de çok önemli.

Tabii, onların da bir koruma duyarlılığının oluşmuş olması gerekiyor.

Sizin düzenli olarak çalışmayı tercih ettiğiniz bir mühendis ekip var mı, yoksa onlar da proje veya uygulamaya bağlı olarak değişiklik gösteriyor?

Üst üste birden fazla projeyi birlikte yaptığımız ekipler oldu, sadece o projeye yönelik araya giren mühendislik büroları da oldu. Siz konuya, strüktüre hâkimseniz yönlendiriyorsunuz zaten.

Şu anda hangi yapılarla ilgili çalışmalarınız sürüyor?

Beylerbeyi'nden daha önce Moda'da Tek Esin Vakfı'na ait bir Ferit Tek Evi var, Kalmık'tan hemen sonra onun projesini yapmıştım. Vakfın bütçesi yoktu, bina çok uzun zaman bekledi. Uygulama Sayka'ya verildi ve ben de kontrolör-lüğünü yaptım. Bugünlerde kesin kabulü yapıyor. Bir de Üsküdar İcadiye'de üç katlı, 19. yüzyıl sonuna ait evinin restorasyonu sürmekte. Ahşap kafesi ciddi hasarlı çıktı, strüktürel müdahale yapılıyor, neredeyse bütün ahşaplar elden geçmek zorunda kaldı, yapıldığı dönemde ucuz malzeme kullanılmış.

Proje hazırlarken ya da uygulama süreçlerinde danışmayı tercih ettiğiniz, tereddütte kaldığınız noktalarda birlikte hareket ettiğiniz kişiler oluyor mu?

Oluyor. Turgut Cansever'e çok danıştım. O her zaman güvenli bir limandı diyebilirim. Örneğin Kalmık Müzesi'nde yol ayrımlarında kendisine danışmıştım. Ahşap binanın arkasında eski bir mutfak eki vardı, koruyayım mı, korumayayım mı açmazında Turgut Bey burada arkeoloji yapma, mimarlık yap, demişti. Yine müzenin bahçesinde Scarpa etkisiyle beton yüzeyler yapmak için uğraşıyorum, bahçeyle çok uğraşma, bahçe ikinci planda olsun demişti.

Benzer konuları Aykut Köksal ile de paylaşıyorum. Açıkçası görüşlerine itibar ediyorsam, güveniyorsam danışmayı severim. Birlikte düşünmek, eleştiri almak güzel ve keyifli.

Siz yeni yapılarla da uğraşıyorsunuz aynı zamanda değil mi, herhangi bir ayrımınız yok?

Ayrımım yok, ama ne iş yaparsanız yeni işler onun üzerinden geliyor. Bana genellikle restorasyon işleri geliyor. Ama ben isterim, yeni yapı yapmak, ayırım yapmıyorum.

İster eski bir yapıyla ilişki olsun, ister yeni bir yapı, aslında herşey bir bağlamın parçası. Nezih Bey'le ilgili sözünüzde de demiştiniz bağlamla ilişki kurmayı. Sonuçta bu bir değer yaratımı meselesi, koruma da değerli bulup onun o değerini sürdürmek, ona artı bir değer katmak. Konu bir eski eser olduğu zaman daha fazla hassas olmak, daha incelikli düşünmek gerektiği durumlar olabiliyor, ama o da nihayetinde bir tasarım, birinde büyük ölçekte bir tasarım, birinde detay, yani ölçek değişiyor. O nedenle çok da farklı değil birbirinden.

Evet değil, bir de şöyle bir şey var, siz eğer bağlamdan yola çıkarsanız yaptığınız müdahale tek defalık oluyor. Özgün bir şey, şimdiye kadar yapılmamış bir şey yapmak gibi bir niyetiniz varsa bunun için çaba göstermenize gerek yok. Zaten bağlamı esas alırsanız o bir defaya mahsus, tekrar edilemez bir şey oluyor.

İki katlı ahşap ev restorasyonu, Beylerbeyi, İstanbul.

Evet bir yandan da niteliğin hiç önemli olmadığı bir ortamda bu kadar da hassas çalışmanın getirdiği sıkıntılar oluyor.

Tabii ki, bunlar öyle büyük bütçeli işler olamıyor. Zaten restorasyon işleri bir kere pahalı

uygulamalar oluyor, iyi ustalarla çalışmak zorundasınız. Onlara da emeklerinin karşılığını vermek zorundasınız ki, iş yapılabilsinler. Dolayısıyla maddi getirileri çok fazla işler değil. Tabii seçici olup iş yapmak ve bir yandan da bir ofisi döndürebilmek hiç kolay değil.

Ofis koşullarınızdan da söz edebilir miyiz? Proje üretme, uygulama kontrol süreçlerinde sözgelimi İstanbul dışında işleriniz olursa süreçleri nasıl denetleyebiliyorsunuz?

İstanbul dışında işim olmadı diyebilirim. İstanbul içinde olanlarda da işin büyüklüğüne, bütçesine, o işe özgü bir düzenleme oluşturunum. Bir kontrolörlüğü ya da şantiye yönetimini bir iki kişilik küçük bir ekiple yapmak mümkün.

Teşekkür ederiz bize ayırdığınız zaman için.

Ben de teşekkür ederim. ■

Solda; Moda, Ferit Tek evi restorasyonu.
Sağda; Rumeli Hisarı, Ahmet Vefik Paşa Kütüphanesi.

Projeler

1991-1996	Ercümen Kalkık Müzesi proje ve uygulaması
1997-1998	Moda, Ferit Tek Evi restorasyon projesi
1998-1999	Feyhaman Duran Müzesi ek kanadı projesi
2000	Topkapı Sarayı Müzesi Padişah'ın Portresi sergisi, restorasyon ve sergi tasarımı
2002-2003	Süleymaniye Rabi Medrese restorasyon projesi
2004-2005	Rumeli Hisarı, Ahmet Vefik Paşa Kütüphanesi rölövesi
2005-2009	Süleymaniye Rabi Medrese restorasyonu mimari kontrolörlüğü
2009	Üsküdar, üç katlı ahşap ev restorasyon projesi
2009-2010	Rumeli Hisarı, Ahmet Vefik Paşa Kütüphanesi restorasyonu mimari kontrolörlüğü
2011-2013	Moda, Ferit Tek Evi restorasyon uygulaması mimari kontrolörlüğü
2012-2013	Beylerbeyi, iki katlı ahşap ev restorasyonu
2012	Üsküdar, üç katlı ahşap ev restorasyonu

Ayşe Orbay: "Designer Identity is Important in the Relation between Conservation and Design"

Interview by Gül Köksal - Selen Yalçın Coşkun

Ayşe Orbay, well-known and praised with her first independent work; Ercümen Kalkık Museum conservation project and its extension is an architect whose activities mostly focus on the field of conservation. Orbay who believes that architect's identity as a designer should go along with her responsibility as a conservation architect have given contemporary contributions in all her projects with new designs besides conservation decisions. She has undertaken a variety of projects of different scales, such as symbolic monumental buildings like Topkapı Palace Treasury Wards, Süleymaniye Complex Rabi Medrese and traditional wooden houses in Bosphorus villages in İstanbul. We realized an interview with Ayşe Orbay on issues like the close relationship of conservation and design, the active role of the conservation architect as a designer on practice and her contemporary works.

Dosya:

Kent ve Konut Politikaları

Kent ve Konut Politikaları

Deniz İncedayı

Günümüzün egemen küresel politikaları paralelinde hızla dönüşen yapı çevrenin mimarlık ve planlama alanlarında yarattığı baskılar, tehditler ve tartışmalar her zamankinden yoğun biçimde meslek gündemimizde. Yaşamın birçok alanında olduğu gibi, mimarlık alanında da küresel ölçekte giderek yaygınlaşan birörnekleştirici ve metalaştırıcı yaklaşımla karşı karşıyayız. Bu yaklaşım, meslek ve yaşam kalitesinin bilimsel ilkelerini ve doğrularını, toplumsal sorumluluklarını göz ardı ederek ya da indirgeyerek, mimarlık ürününü ve hatta mimari tasarım sürecini sermayenin cazip bir aracına dönüştürebiliyor. Yönetimimizin mesleki alanlarda tartışmaya açmaktan kaçındıkları büyük ve çok boyutlu projelerin ve söz konusu projelerin sahip oldukları koruma, kentsel planlama, toplumsal duyarlılık anlayışının bugün kenti tarihi bir kırılma noktasına ve geri dönmeye noktaları sürüklediği açık. Kuşkusuz, böylesine büyük çaplı bir kentsel dönüşüm süreci, uzun vadeli bir vizyon çerçevesinde düşünülerek çok yönlü değerlendirilmeyi, “insan hakları”, “kentli hakları”, “kültür-sağlık-çevre hakları” gibi boyutlarıyla uluslararası toplumun, uluslararası mesleki sözleşmelerin ve hukukun da kapsamında ele alınmayı gerektiriyor.

Dosyamızda ele aldığımız “kent ve konut politikaları” başlığı da, sözü edilen sürecin bir bileşeni olarak çok yönlü tartışmaları kapsıyor. Konut üretim yöntemlerinin, 21. yüzyılın tanımladığı sosyal ve kültürel sorumluluklar anlayışıyla ve kamu hakları perspektifinden bakılarak özgün örnekler üretmesi beklenirken, İstanbul bugün sorgusuzca gelişen yoğun imar sürecinin, betonlaşmanın dünya çapında olumsuz bir örneği durumuna gelmiştir.

Sorun, konut üretim politikalarındaki işlev değişiminin yarattığı birörnekleşmiş konut blokları yığınlarından öte, dönüşümün kültürel ve sosyal olarak vardığı ve varacağı boyutları da kapsıyor. Küresel piyasa mekanizmasıyla ulusal ve uluslararası sermayenin sınırsız çıkarları doğrultusunda kentsel mekan, doğa, kültür değerleri ve yaşam kaynakları günümüzde değişim değeri üzerinden pazarlanan metalara dönüştürülmüştür. Bir taraftan kültürler arası barışı ve diyalogu geliştirmeye, çoğulcu kent yönetimi söylemini yaşama geçirmeye, katılımcılığı ve mesleki rolleri yeniden tanımlamaya çalışırken, diğer taraftan kenti içeriğinden, tarihinden, kültürel birikimlerinden ve insandan soyutlayarak, çılgın imar furçasına teslim etmek temel kent ve kentli hakları ihlalleri olarak tanımlanmaktadır.

Gerek afet politikaları gerekse kentsel yaşam tehditleri açısından “kaçınılmaz” olarak lanse edilen dönüşüm süreci, farklı bakış açılarıyla irdelendiğinde sorunun esasını oluşturuyor. Kentin köhneleşmiş merkezi alanlarında gündeme getirilen “yenileme” projeleri (Tarlabası, Fener-Balat, Fikirtepe, Sulukule vb. gibi) yerel sakinler açısından sürgün edilme ya da sosyal ayrımcılık projeleri olarak algılanıyor. Batının uzun tartışmaların ardından terk ettiği “soylulaştırma” anlayışına alternatif olarak bugün dünya ülkeleri yeni konut üretim politikalarıyla, çevresel ve sosyal duyarlılık, enerji verimliliği, ekonomik erişilebilirlik, katılım, kamu hakları, miras değerleri gibi konuları gündeme getirmeyi ve başarılı örneklerini sergilemeyi amaçlıyorlar. Ülkemizde ise konut üretiminin soylulaştırmanın, yabancılaşmanın, sosyal ayrışmanın ve çevresel tahribatın aracına dönüştüğünü görmek bugün meslektaşlar arasında paylaşılan ciddi bir endişe oldu. O nedenle, geliştirilen alternatif yaklaşımlar dünya ülkeleri için olduğu gibi, ülkemiz için de başat bir değer taşımaktadır.

Süreç, uluslararası toplumun ve meslek örgütlerinin sürekli gündemde tuttukları “kentsel yaşam kalitesi”, “kent hakkı” gibi kavramlar çerçevesinde değerlendirildiğinde olumsuz tablo gözler önüne serilmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri (UN- Habitat) Programı yetkililerinin, Mimarlar Odası, Ankara ve İstanbul Büyükşehir Şubelerini ziyaretleri fırsatıyla gerçekleştirilen toplantılarda dile getirdikleri gibi, kentimiz ne yazık ki, bu konuda küresel pazar mekanizmasının motoruna dönüşmüş dünya kentleriyle yarışır durumdadır. Küresel veya ulusal çaplı emlak spekülörlerinin konutu “piyasa değişim değeri” üzerinden pazarlayarak yatırım aracına dönüştürmeleri, insanlara ve topluma öykünmecî, yapay çevreler sunmaları ülkenin yüzyıllardır biriktirdiği mimarlık kültürünü de yok saymaktır.

Emlak sayfaları insanlara bir taraftan, Büyükçekmece’de “Toskana Vadisi”, İstanbul’da “Alaçatı Evleri” ya da “Venedik”, Küçükçekmece’de “Bosphorus City” projeleriyle sahici olmayan dünyalarda yaşama çağrısı yaparken, diğer taraftan da kentin doğal değerleri, oksijen depoları, su havzaları üzerinde yerleşen konutların, “büyük fırsat”,

“kente hükmetme aracı”, “özel bir ayrıcalık” oldukları açıklamalarıyla, eşitlik ve hukuk temeli yerine sosyal ve ekonomik fırsatçılık, ayrımcılık ve egemenlik anlayışı körüklenmektedir.

Yapay kentler, çevreler, yaşamlar ve giderek insanlar...

İmar etkinliğinin yatırım aracı olarak değerlendirilmesi, menkul değere çevrilmesi ve böylelikle mimari-kentsel tasarıma değişim değeri üzerinden bakılmasıyla birlikte meslek alanında sağlıklı yapılaşmadan ve çevresel kalite ölçütlerinden, korunması gerekli kültür değerlerinden, kamu yararından konuşmanın olanağı da ortadan kalkmaktadır.

Bu saptamalardan yola çıkarak, son yıllarda İstanbul kentinde hız kazanan konut imar süreçleri ve üretim politikaları üzerinde dosyamız aracılığıyla daha çok düşünmeyi ve tartışmayı hedefledik.

Değerli yazarlarımız belirlenen çerçevelerde ve uzmanlık alanlarından yaklaşarak dosyamıza önemli katkılar sundular:

Yrd. Doç. Dr. Ebru Firdin Özgür, “*Barınma, Tüketim ve Yatırım Üçgeninde Konut ve Planlama*” başlıklı yazısıyla konut üretimi alanında bugün geline noktayı özetlerken, kar amaçlı yaklaşımın belirleyiciliğine değiniyor. Ülkemizde konut üretim politikalarının tarihçesiyle konuyu açarak piyasanın aktörlerini, konut üretim biçimlerini irdeliyor ve konunun önemini, planlama bilimiyle ve yaşama ilişkisini kurarak vurguluyor.

Ekonomist, gazeteci- yazar **Mustafa Sönmez** ise, “*Kenti Yık, Konut Yap, Biriktir, Biriktir*” başlıklı yazısında, ülkemizin dış kaynak bağımlısı ekonomik tablosu içerisinde inşaata dayalı planlama, yatırım, metalaştırma anlayışının egemenliğini vurgulayarak, konutun “değişim” değerinin “kullanım” değerinin önüne geçişini ekonomi alanı uzmanlığıyla değerlendiriyor.

Prof. Dr. Hatice Kurtuluş ve Doç. Dr. Semra Purkis, “*İstanbul’da Yeni Konut Sunumu: Dinamikler ve Aktörler*” başlıklı yazılarında 1970’lerden günümüze ekonomi politikalarının kentsel metropoliten alanda yarattığı dönüşüm süreçlerini toplum ilişkileri bağlamında irdeliyorlar. Günümüzde, kentsel merkezi alanların dönüşümünde aktörlerin değişimini ve yatırım aracı olan konut üretimi ile sermaye baskısının bu bağlamdaki işbirliğine vurgu yapıyorlar.

Y. Mimar Öncül Kırılancı yaptığı derlemede, yurt dışından son yıllarda yayımlanmış ve mimarlığın çevresel, sosyal sorumluluk yaklaşımlarına, yaşam biçimlerine dair önerilerini sunan kısa bir seçkiyi okuyucularımızla paylaşıyor.

Doç. Dr. Ahmet Tercan ise, “*Kentsel Biçim ve Sürdürülebilirlik İçin Farklı Yaklaşımlar ve İstanbul’da Yeni Konut Projeleri*” başlıklı yazısında, kentsel dönüşümün yarattığı “kentsel yayılma” baskısı ve siyasi erkin tercihlerine paralel yaşanan kritik çevre tehditleri eşliğine dikkatleri çekiyor ve konunun yaşamsal boyutlarının altını çiziyor. Sorunların bilimsel ve nesnel değerlendirilmesinde çağdaş planlama anlayışının ve ortak aklın çağrısını yineliyor.

Ataşehir, İstanbul 2012.
Fotoğraf: Ahmet Sıtkı Demir.

Doç. Dr. Zeynep Aygen, “O Rüya’yı (Satın) Alacağım – Varolan Yapıların Konut Olarak Yeniden İşlevlendirilmesi” başlıklı makalesinde, tarihsel süreç içerisinde konutun toplumsal açıdan taşıdığı anlamı ve bu çerçevedeki değişimleri irdeleyerek, konut birimlerinin dönüşüm projelerinin, işlevsel değişim projelerinin yurt dışından farklı örneklerini vererek ülkemiz ve kentimiz için bina stoklarının yeniden değerlendirilme olanaklarına dair bir öneriyi sunuyor.

Dosya kuşkusuz sadece konut sorununa değil, bunun ötesinde kentsel kararların alınması mekanizmasının dönüşümüne ve kent ile kentli hakları alanında gelişen duyarsızlıklara dair bir çerçeve sunmayı da amaçlıyor. Mesleki süreçlerde bilimselliğin devre dışı bırakılması, siyasal erkin karar vericiliğinin mesleki uzmanlıkların önüne geçmesi anlayışının çevre üzerinde yarattığı çok yönlü kayıpların, katılımcı - şeffaf ortamlarda, objektif olarak ve toplumla da paylaşılarak tartışmaya açılmasına her zamankinden daha çok ihtiyacımız olduğu ise bir gerçek.

Dünya çapında sosyal ve çevresel duyarlılıkla ünlü meslektaşlarımızın konuya ilişkin fikirleri ve uygulama örneklerinden söz etmeyi de unutmamalı.

Geçen yıllarda ülkemizde de konferans vermiş olan Güney Afrikalı mimar J. Noero, projelerinde ülkesinin sosyal sorunlarına, demokratikleşme sürecine katkı vermeyi amaçlıyor. Dönüşüm önerilerinde yoksulluğun ve mekansal eşitliğin sözcülüğü rolünü mimar olarak üstleniyor. Diğer bir Güney Afrikalı mimar Peter Rich, çevresel doğal ve kültürel zenginliği, dünya kültür mirası listesindeki yerel varlıkları özgün ve çağdaş mimari yorumuyla tanıtmayı amaçlayan “Mapungubwe Merkezi” binasıyla “2009 Yılı Dünya Binası” ödülüne layık görülüyor. Avustralyalı ünlü mimar Glenn Murcutt, özgün değerlerin bugün geçen zamanlardan çok daha fazla değer taşıdığına işaret ediyor ve Finlandiya Mimarlık Müzesinde açılan sergisinde, küresel yıldız mimarlığı karşısında yerel varlığın ve kaynakların çevre ve yerel halk açısından yaşamsal önemini, insan doğa ilişkisine dair yorumlarını sunuyor.

Bunlara çok sayıda meslektaşın yaklaşımları, eserleri eklenebilir. Burada önemle altı çizilmek istenen, kentsel değerlerimizin, mekanlarımızın, doğal ve kültürel varlıklarımızın insan ve toplum ilişkilerinden kopartılarak sermayenin hizmetine sunulması politikasına ait bir eleştiridir.

Mimarlık ürününün metalaştırılması, mimarlığımızı olduğu kadar çevre, kültür politikalarımızı, insan hakları duyarlılığımızı da dünya ülkeleri arasında en alt seviyelerine indiriyor ve sürecin tarihi belgelerini oluşturuyor. Bu nedenle bugün meslek alanımızda, öykünmeden ve gösteriş mimarlığından uzak, yerel olana, özgün varlıklara ve insana değer veren duyarlı politikanın çağdaş bir yaklaşım ve temel meslek ilkesi olarak benimsenmesi konusu aciliyet taşıyor.

Konut üretimi, tasarım açısından ve temelde sosyal ve politik açıdan, nasıl ele alınmalı ve bugün nasıl ele alınıyor? Çevremizde giderek birörnekleşen konut alanlarının,

çevresel ve toplumsal bağlamdan kopuk TOKİ konutlarının yerele özgü nitelikleri, tasarım ilkeleri, toplumsal araştırmaları mimarlığın bilgi ve üretim alanını besliyor mu? Ülkemizde ve dünyada giderek yaygınlaşan disiplinlerarası anlayış söylemi böylesi önemli ölçeklerde ve projelerde yaşama taşıyor mu? Bilimsel çalışmaların yönetimlerle koordinasyonu ile kurumlar arası ilişkiler yönetimlerin gündeminde mi? Sivil toplumun desteği, katılımı, sosyal sorumlulukları uygulama süreçlerine yansıyor mu?

Üzerine düşünülmesi gereken birkaç soru. Umarım dosyamızın değerli yazarları, yanıtları aramada bizlere ışık tutacak ve mesleki bakış açımızı “kent ve kentli hakları”, “sosyal - çevresel duyarlılıklar” ve “kültürel bağlam” açlarına yönlendirmede olumlu katkılar sağlayacaktır...

Dosya Editörü: Deniz İncedayı

Ataşehir, İstanbul 2012.
Fotoğraf: Ahmet Sıtkı Demir.

The City and the Housing Policies

In the last decades the big cities are under inevitable pressure of global marketing process which cause serious environmental destructions. The urban transformation implementations are rapid than ever and represent extreme loss in the context of urban and environmental quality.

This dossier under the title “The City and the Housing Policies” aims to highlight the rapid urban transformation process caused by the related global approaches and housing policies. Today, most of the big cities and especially their public areas as well as their tangible and non tangible heritage values get damaged by these commercializing understanding. Especially the housing strategies set and evaluated apart from the social and cultural issues create a big challenge for the future of our cities and delicate environment. Istanbul is one of the big cities which has many negative reflexions in that frame and live through the fast process of marchandisation.

Aiming to underline the wide effects of the insensible housing policies the dossier also tries to propose a new viewpoint and alternative approaches for the future of the cities.

Barınma, Tüketim ve Yatırım Üçgeninde Konut ve Planlama

Ebru Firidin Özgür

Bu yazıda, konut konusunun önemi ve yüklendiği anlamlar, konut sorunu konusunda kamunun rolü ve bu kapsamda güncel konut üretiminin incelenmesi amaçlanmaktadır. Özel sektör yatırımları yerel yönetimler açısından giderek önem kazanırken, mimariden tüketime her alanda genel geçer ve kârlı olanın belirleyici olduğu bir aşamaya gelinmiştir. Yeni yatırım alanlarının kentsel gelişim, kamusal mekânlar ve yaşam biçimleri üzerinde etkili olmaya başladığı görülmektedir. Bu açıdan konut alanları da plan yönlendirmesinden çok, kârlılık esaslarına göre biçimlenen alanlar halini almıştır. Konut alanları, toplumun yaşam kalitesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Konut üretiminin yalnızca kârlılık ölçütü üzerinden ele alınması, bir yandan planlamanın rolünün sorgulanmasına neden olurken, diğer yandan yeni yaşam biçimleri beklentilerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Tüketim toplumu dinamikleri ile yönlendirilen bu durum, aynı zamanda yeni kentsel politikalar adı verilen ekonomik politikalarla ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Konut alanlarının özel sektör tarafından üretim biçiminde geline aşamanın hem planlama hem de mimarlık disiplinleri açısından sorgulanması gerekmektedir.

Konutun Anlamı ve Konuta Yaklaşımlar

Konut konusu, kent planlama bilimi açısından temel öneme sahiptir. Bu durum, sadece konutun barınma hakkı çerçevesinde bir insan hakkı olarak kabul edilmesinden değil, konut ve çevresinin sunduğu olanakların, kişilerin ve ailelerin yaşam koşullarının biçimlenmesinde temel etkenlerden birisi olmasından kaynaklanmaktadır. Konutun yeterli olması, yani altyapı olanakları ve yapı teknolojisi açısından yeterli koşulları sağlaması işin bir yönünü oluştururken, konutun içinde yer aldığı çevrenin kişilerin temel gereksinimlerini karşılayacak biçimde planlanması gerekliliği, yaşam koşullarındaki belirleyici rolü açısından, konunun bir diğer yönünü oluşturmaktadır. Konutun içinde bulunduğu çevrenin sunduğu olanakların yanı sıra kentle kurdu-

ğu ilişki ve kişiye sağladığı, topluma ve kente aidiyet hissi de konutun planlama açısından önemli hale gelmesine neden olmaktadır. Ancak konut ve çevresi sadece sunduğu olanaklar ve nitelik açısından tartışılmamaktadır.

Konut konusu, ilk kez 1800'lerde, konut ve çevresinin sunduğu olanakların, kişilerin yaşam koşulları ile doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya çıkaran raporların¹ dikkate alınmasıyla bir sorun olarak ele alınmaya başlamıştır (Ragon, 2010; Engels, 1992; Benevolo, 1981). O günden günümüze kadar da toplumun mekânda hareketinin artması, nüfusun belli kentlerde yığılması, nüfus ve hane sayısının artması, nüfus yapısının değişmesi, dönem dönem konut sayısında azalmaya neden olan yıkımlar ve herkesin bütçesine göre konut üretilmemesi gibi nedenlerle her zaman kent planlama alanının gündeminde olmuştur. Konut konusunun farklı boyutları bulunmaktadır. Konut toplumsal, sınıfsal, ekonomik hatta psikolojik açılardan değerlendirilebilir: Kişilerin tercihlerinin, olanaklarının, yaşam tarzının bir göstergesi olarak anlaşılabilirken, aynı zamanda psikolojik olarak kişinin aidiyet hissi geliştirebildiği, doğrudan ilişki kurabildiği mekânlardır. Piyasada alınıp satılması ise konutun, toplumsal yansımaları olan ekonomik boyutunu oluşturur. Piyasa mekanizması, toplumda eşitsizlik yaratarak bazı kesimleri konut piyasasının dışına iterken, orta ve üst sınıflar için konutun barınma gereksinimini karşılamamanın ötesinde, bir yatırım aracı haline gelmesine neden olmaktadır.

Konut hakkı ile ilgili tartışmayı oluşturan asıl meselelerden birisi konutun mülkiyete konu olmasıdır. Bu açıdan konut üretimi, süreçte yer alan aktörler ve kamunun rolü açısından çeşitlilik göstermektedir. Piyasa içinde alınıp satılması dolayısıyla konutun kullanım değeri dışında değişim değeri de önem kazanmakta, böylece mülkiyeti açısından konutun kendisi bir yatırım aracı haline gelmekte ve sonuç olarak piyasa koşullarında konuta erişimde kişilerin gelir düzeyi belirleyici olmaktadır. Gelir düzeyinin yarattığı eşitsizlikler dolayısıyla kişilerin yaşam

koşullarında önemli rol oynayan konut sahipliği, sosyal refah devleti uygulamalarında barınma hakkı çerçevesinde ele alınarak eşitsizlik üreten bir konu olmaktan çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun için, sosyal refah devletinde, kamu tarafından üretilen sosyal konutlar, ucuz kiralık konutlar ya da yerel yönetimlerin ürettiği ya da sahip olduğu kâr amacı gütmeyen konutlar, konut edinme olanağı olmayan ve yüksek kiralara ödeyemeyen kişiler ve hanelerin konut sorununu çözmede kullanılan araçlar olarak sunulmuştur. Böylece kamu, vatandaşları arasındaki en önemli eşitsizlik kaynaklarından birini azaltmak üzere, barınma hakkını koruma altına almış ve toplumun dar gelirliyle el uzatmasının araçlarını, toplum adına harekete geçirmiş olmaktadır.

Türkiye’de Konut Üretimi ve Konut Hakkı

Konut üretimi farklı açılardan ele alınabilmektedir, yasal ya da yasadışı konut üretimi, düzenli ya da planlı konut üretimi ile plansız konut üretimi olarak sınıflanabilirken, üretimin hacmi (toplu konut, bireysel üretim) ya da üreticinin niteliğine (kâr amacı gütmesi ya da gütmemesi) göre de tanımlanabilmektedir (Coşkun, 2003; Ergun ve Yirmibeşoğlu, 2003). En ayrıntılı sınıflama İlhan Tekeli tarafından yapılmıştır. Tekeli (2009), Türkiye’deki konut üretiminde yedi farklı tür tanımlamaktadır: bireysel konut üretimi, yapı kooperatifleri eliyle konut üretimi, yapsatçı üretimi, toplu konut şirketleri eliyle konut üretimi, yapı kooperatifi birlikleri - yerel yönetim eliyle toplu konut üretimi, bireysel gecekondü üretimi ve son olarak yarı örgütlenmiş gecekondü yapımı. Sayılan her türdeki konut üretiminin kentler açısından farklı sonuçları bulunmaktadır. Örneğin gecekondü üretimi, kentlerin ve kentleşmenin toplumsal ve sınıfsal boyutlarını gözler önüne sererken, toplu konut ve kooperatif boyutu, orta sınıf konut alanlarının oluşumunda belirleyici olmuştur. Ancak geneline bakıldığında, konut üretiminin kamu tarafından yasal altyapısı oluşturulduktan sonra piyasa koşullarına bırakıldığı görülmektedir. Kat mülkiyeti kanunu, kooperatifler yasası, gecekondü kanunu, imar afları, toplu konut kanunu ile getirilen yasal düzenlemeler, konut üretiminde kamunun getirdiği düzenlemelerdir ve bugün Türkiye kentlerinin aldığı biçimde etkili olmuşlardır. Son dönemde, bu yedi üretim biçimine, gayrimenkul şirketlerinin büyük sermaye ile ürettiği lüks konutlar, hedef kitlesinin belli toplumsal gruba (üst gelir gruplarına)

yöneldiği dolayısıyla ve gelişmiş pazarlama faaliyetine konu olmasıyla ayrı bir kategori olarak eklenebilir. Bu tür konut üretimi, konutun tam anlamıyla metalaşmasını, tamamen değişim değeri üzerinden pazarlanmasını hatta giderek markalaşmasını göstermesi açısından da farklılaşmaktadır. Toplam konut sayısını konutun üretim biçimine göre oranını irdeleyebileceğimiz veriler Türkiye İstatistik Kurumu tarafından ayrıntıları ile yayınlanmadığı için, konutun, üretim biçimine göre ayrıntılı oransal dağılımını kesin olarak tahmin edememekle birlikte, son dönemde, eskiyen yapıların üzerinde bulunduğu parseller üzerinde yapsatçı konut üretimi, toplu konut üretimi ve gayrimenkul şirketleri ile konut üretiminin hakim hale geldiği, buna karşın bireysel konut üretiminin ve kooperatifler yoluyla konut üretiminin azalma gösterdiğini gözlemek mümkündür. Bu durum, özellikle İstanbul’da net biçimde gözlemlenebilmektedir.

Türkiye açısından bakıldığında, konut üretim biçimlerinin kişiler arasındaki eşitsizliği giderme yolunda kamu tarafından düzenlenmesi ve piyasa koşullarına uyum sağlayamayan kişi ve hanelerin yeterli konutlarda barınma haklarının garanti altına alınması için yeterli araçların geliştirilmediği görülmektedir. Türkiye’de konut üretimi piyasa koşullarına bağlı kalmakta, daha çok bireysel olarak konutu mülk edinmeye yönelik olarak işlemektedir. Bu durumun istisnalarına birkaç başlıkta değinmek mümkündür. Bazı yerel yönetimlerin ucuz konut üretme çabaları ve Toplu Konut İdaresi’nin (TOKİ) bazı kısıtlı sayıda uygulamaları, dar gelirliyle konut edindirmede sayılabilecek temel araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında özellikle 23.06.1965 yılında çıkan 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu’nun olanaklı kılması ve Sosyal Sigortalar konut fonlarının kooperatifler eliyle dağıtılmaya başlanması ile az çok birikime sahip kesimlerin konut edinmesi, konut kooperatifleri yoluyla kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. 1970’ler ve 1980’lerde yaygın bir konut üretim aracı olan konut kooperatifleri, Türkiye’de orta sınıfın konut ihtiyacının karşılanmasında önemli rol oynamıştır. Bazı kamu kuruluşlarının elindeki lojmanlar da bu kesimlerde çalışanların barınma sorunu açısından bir çözüm olarak değerlendirilebilir. Sonuçları açısından farklı değerlendirmelere konu olabilmekle birlikte, kamu arazisinde üretilen gecekondular, kamunun sağlamadığı ucuz konut yerine, kişilerin kendi başının çaresine bakarak oluşturduğu “geçici” konutlara göz yumulması ve böylelikle

barınma hakkının sağlanması olarak da ele alınmakta, ancak devlet müdahalesinin konut sorununu çözmekten çok yatıştırıcı olduğu ileri sürülmektedir (Balaban, 2011). Sonuç olarak, Türkiye’de barınma hakkı ya da konut sorununun çözümü açısından tutarlı bir toplumsal politika geliştirildiğini ve izlendiğini söylemek mümkün değildir.

Konut sorununu çözmeye kamu müdahalesi esastır. Türkiye’de kamu eliyle konut üreten en büyük kurum olan TOKİ’nin ürettiği konutlar içinde dar gelirli konut üretiminin, orta ve üst gelir grupları için üretilen konuta göre çok düşük oranda kaldığı gözlenmektedir. İstanbul, bu açıdan çarpıcı bir örneği oluşturmaktadır; TOKİ tarafından üretilen ve –idarenin kendisi tarafından– alt gelir grubu/yoksul gelir grubu içinde tanımlanan konut üretimi, İstanbul’da TOKİ tarafından üretilen tüm konutlar içinde kendine % 1 oranında pay bulabilmektedir. TOKİ’nin diğer konut uygulamaları kaynak geliştirme, hasılat paylaşımı, idare konut uygulaması, konut ve sosyal donatı, kentsel yenileme ve afet konutu olarak toplam yedi kategori içinde tanımlanmıştır. Bunlar içinde en büyük paylar, TOKİ’nin internet sitesinde yer alan verilere göre İstanbul örneğinde % 40 ile hasılat paylaşımı ve % 22 ile kaynak geliştirme olarak ortaya çıkmaktadır (Firidin Özgür, 2013b). Bu anlamda İstanbul’daki yüksek arsa değerinin kamu eliyle diğer illere aktarıldığı, ancak gelir dağılımında eşitsizliğin en yüksek olduğu kent olan İstanbul’da alt gelir grubunun konut sorununa TOKİ’nin –en basit ifadeyle– müdahale etmediği, hatta bu kesimin daha da yoksullaşması ve yoksunlaşması pahasına kaynak aktarımı yaptığını göstermektedir. Bu veriler, TOKİ’nin, görev tanımının değişmesiyle birlikte, tamamen piyasadaki diğer aktörler gibi hareket etmeye başladığına da işaret etmektedir. 1984 yılında kurulduğunda amacı, dar gelirli konut edindirmek olarak tanımlanmışken, 31.07.2003 tarihinde Toplu Konut Kanunu’nda yapılan değişiklikle TOKİ her tür konut üreten ve finanse eden bir kurum haline getirilerek görev ve yetki alanı genişletilmiş; ayrıca geniş planlama yetkisiyle donatılarak içinde yer aldığı kentin planından bağımsız hale getirilmiştir.

Konut açısından bu durum, hâkim ekonomik ve toplumsal politikalardan bağımsız olarak ele alınmamalıdır. İnşaat sektörünün ekonomik anlamda kısa vadede değer yaratarak ekonomiyi canlandıran ve inşaat dışında belli bazı üretim

sektörlerini de canlı tutan yapısı dolayısıyla hükümetler tarafından desteklendiği bilinmektedir. Bununla birlikte, Avrupa ülkelerinde de kamunun sosyal konut, ucuz kiralık konut gibi uygulamalarda 1980’lerden sonra kısıntıya gittiği ve bu eğilimin 2000’lerden bu yana artış gösterdiği de bir gerçektir (Fenton vd., 2012). Kamu alanının daralması, piyasa baskısı karşısında kamu kaynaklarının azalması sonucunda, sosyal devlet uygulamaları aşınmaya başlamıştır. Bu durum, vatandaşlar arasında eşitlik sağlamaya yönelik politikaların da geriye çekilmesine, kısıtlanmasına neden olmuştur. Örneğin İngiltere’de kamunun elindeki sosyal konut stokunun yavaş yavaş özelleştirilmeye başlanması sonucunda kentsel arsa değeri yüksek olan merkezde barınamayan kesimlerin giderek kent dışına doğru itilmesine neden olduğu belirtilmekte, bu durumu oluşturan nedenler, ekonomi politikaları ile ilişkili olarak kamunun piyasa aktörleri karşısında gücünü yitirmesiyle açıklanmaktadır (Fenton vd., 2012). Dünya üzerinde hâkim olan serbest piyasa baskısı (neoliberal ekonomi politikaları), konut üretiminde de kamunun rolünü sınırlamakta ya da kamunun etkin rol oynamadığı Türkiye gibi ülkelerde özel sektörün önünü açmakta ve toplumun farklı kesimleri açısından eşitsizlik yaratan bir konut üretim sürecinin baskın hale gelmesine neden olmaktadır. Böylece günümüzde konut piyasasında neden büyük gayrimenkul şirketlerinin ağırlık kazandığı da açıklığa kavuşmuş olmaktadır.

Yeni Kentsel Politikalar ve Günümüzde Etkili Olan Konut Üretim Biçimleri

Günümüz kentleşmesi, kamunun belirleyiciliğinden çok, serbest piyasa gereksinimlerine göre yönlenecek, bunda da “yeni kentsel politikalar” (*new urban politics*) etkili olmaktadır.² Yeni kentsel politikalar, özetle, kentsel gelişimde sermaye hareketini kolaylaştıran politikaları hayata geçiren büyüme koalisyonları, kamu-özel ortaklıkları, kentsel girişimcilik ve rövanşizm kavramları ile açıklanan kentsel politika biçimlerini ortaya çıkarmakta ve bu politikaların yerel yönetimler ve hükümetler tarafından da desteklendiği aktarılmaktadır (MacLeod, 2011; MacLeod ve Jones, 2011). Böylece kamunun da desteğiyle, yeni bir kentleşme biçimi üretilirken kentlerin fiziksel ve mekânsal yapısı değişmekle birlikte, yaşam koşulları, sosyal ve psikolojik ortamı da derinden etkilenmektedir. Tüm

dünyada görülen yeni kentsel politikalar sonucu ortaya çıkan yeniden yapılanma, özellikle projeler ile mekânsal ifadesini bulmaktadır. Bunlara verilen örnekler arasında feodal beylikler gibi işleyen kapalı siteler, eski sanayi alanlarının yenilenmesi ve dönüşümü, konut alanlarının ve mahallelerin yenilenmesi, İngiltere'deki Kentsel Rönesans uygulamaları, alışveriş merkezleri, arsa değerinde artış potansiyeli olan bölgelerin yenilenmesi ya da yeniden inşası gibi her türden kentsel proje sayılmaktadır (MacLeod, 2011).

Bu anlamda yeniden işlevlendirilen alanların yanı sıra, eski ve yeni konut alanları da projelere konu olarak kentsel değer artışının yeniden paylaşılmasını sağlamaktadır. Kentlerin ekonomik üretim alanları olarak yeniden yapılanması, kentsel arsa değerlerinin ve emlak sektörünün kârlı yatırım alanları olarak ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Emlak sektörünün, harekete geçirdiği yan sektörler ve sağladığı geçici istihdam ile birlikte, ekonomik açıdan kârlı sektörlerden biri olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda yenilenen ya da yeni inşa edilen kentsel alanların yarattığı artı değer dolayısıyla kentlerin büyük çaplı bir inşaat faaliyetine konu oldukları görülmektedir.

Konut alanları açısından bakıldığında, Türkiye ve özellikle İstanbul'da yatırımların kentsel alanlarda yenileme yerine yeniden inşa etme, henüz yapılaşmamış alanlarda ise kapalı site ve rezidans türü konut üretimine yöneldiği görülmektedir. Burada temel aktörün özel sektör olduğu göze çarptıkça, özel sektörün kamu tarafından doğrudan TOKİ eliyle arsa ve arazi tahsis yoluyla ve teşviklerle (vergi muafiyetleri vb.) ya da dolaylı olarak planlama kararlarında yapılan değişikliklerle desteklendiği göze çarpmaktadır. Planlama yolu ile kamu, özel sektörün inşa faaliyetine artan emsal değerleriyle destek vermektedir. Burada en çarpıcı örnekler arasında, emsal değeri iki katına çıkarılan Kadıköy, Fikirtepe mahallesinde, tarihî doku içinde emsal artışına gidilen Beyoğlu, Tarlabası semtinde, Kartal sanayi alanında yapılan projeler sayılabilir. Kartal'da yapılan proje, planlama hiyerarşisi kuralını devre dışı bırakarak, sanayi alanının konut alanlarını da içeren yeni bir merkeze dönüşümünde sanayicilerin yönlendirmesi ile ortaya çıkmıştır. Proje, bu açıdan kamu ile özel sektörün oluşturduğu üstü örtülü bir koalisyona dayanmaktadır ve bu süreçte Kartal'da yaşayan kesim, proje dışında bırakılmıştır (Firdin Özgür,

2013a). Bu projelerin tümünde kamu alanı, yerel yönetimlerin hazırladığı planlar aracılığıyla emsal değeri artışı sağlayarak bir anlamda emlak sektörünü destekleyen koalisyonlar yaratmaktadır. Benzer bir yaklaşım, TOKİ tarafından inşa edilen hasılat paylaşımı projelerinde de görülmektedir. Burada da kamuya ait arazilerin özel sektöre devredilmesi yoluyla kamu ve özel sektörün birlikte hareket ettiği görülmektedir. Tarlabası projesi örneğinde olduğu gibi, emsal artışı isteyen yatırımcının lehine düzenlenen plan kararlarıyla, tarihî, kültürel, mimari ve kentsel mirasın korunması bir yana, yerle bir edilerek yerine taklitleri inşa edilmekte, yaşayanlar ise barınma hakları hiçe sayılarak yerlerinden edilmektedir.

Günümüz Konut Üretim Biçiminin Kent Yaşamına Etkisi

Konut üretiminde, özel sektörün başını çektiği projeci yaklaşımın hâkim olması sonucunda, konutta bir markalaşma ortaya çıkmakta, konutun kullanım değerinden çok, değişim değeri önem kazanmaktadır. Değişim değerinin ön plana çıkmasının ardında, konutun markalaşmaya, yoğun bir pazarlama faaliyetine konu olması yatmaktadır. Konutun pazarlanabilmesi, bir tüketici kesime yani tüketim toplumuna hitap etmesi anlamına gelmektedir. Pazarlamanın yapılabilmesi için konuta ek olarak yaratılan sanal ihtiyaçlar, konutla birlikte sunulan bazı özelliklere dönüşmüştür. Bunlar kimi zaman yüzme havuzu, kimi zaman teknolojik olanaklar (kapalı devre izleme sistemleri, akıllı bina teknolojileri vb.), kimi zaman da sunulan hizmetler ya da mülke eklenen bir imge (Hitit vazosu, Boğaziçi, mahalle yaşamı, modern yaşam vb.) olabilmektedir. Ancak bunlardan daha da ayırt edici olanı, seçkinliğe, toplumun geri kalanından farklı olmaya ve iyi bir yaşama yapılan vurgudur. Pazarlanan her konut alanı, az çok benzer olmakla birlikte, bir ayrıcalıklar dünyasını vaat etmektedir.

Tüketim toplumu, farklılaşma ve toplumsal anlam arzusu ile işlemektedir (Baudrillard, 2004). Yani, tüketim toplumunda insanlar, ne ürettikleri ile değil, ne tükettikleriyle, tükettikleri mal ve hizmetlere atfedilen göstergelerle toplum içinde kendilerine bir konum elde ettiklerini sanmaktadırlar. Toplum tüketimcilik ile yönlendirilmektedir. Konut da bu anlamda, tüketilen bir metaya dönüşmektedir. Tıpkı diğer hizmetlerin ve ihtiyaçların özel sektör

sunumlarıyla karşılanması gibi, konut da bir özel sektör ürünüdür artık. Bu noktada konutun bağlamının, içinde yer aldığı kentten koptuğu görülmekte ve bazı sorun alanları görünür hale gelmektedir. Öncelikle, konutun içinde bulunduğu çevre ile birlikte, kentle kurduğu ilişki ortadan kalkmakta, aidiyet hissine neden olan mekânsal ve toplumsal çerçeve kaybolmakta ve sonuçta konut, bir üst sürümü piyasaya çıktığında yenilenecek herhangi bir eşyaya dönüşmektedir. Bu durum, konutun kişisel ve toplumsal anlamının aşınmasına neden olmaktadır. Metalaşma, yalnızca konut alanı ile sınırlı değildir. Kamu hizmetlerinin özelleşmesi ile eğitim, sağlık gibi temel hizmetler de mekânsal bağlamından kopmakta ve konut çevresi için belirleyici olmaktan çıkmaktadır. Bu açıdan konut alanları planlamasında ilk adım kentsel donatıları (eğitim, sağlık, yeşil alanlar, günlük ticaret vb.) göz önünde bulunduran mahalle odaklı planlama anlayışının uygulanması da fiili olarak imkânsız hale gelmektedir (Firidin Özgür, 2011). Kentsel hizmetler de tıpkı konut alanları gibi, toplumsal ayırmaya uğramaktadır. Üst gelir grupları, kentsel hizmetler açısından da toplumun geri kalanından ayırmakta ve toplumsal kesimlerin kentte kullandığı alanlar tümünden farklılaşmaktadır. Bu durumda konut ve çevresinin en alt düzeyde, temel hizmet alanlarıyla birlikte planlanması anlayışı da temelsiz hale gelmekte ve planlama açısından sorgulanması gereken bir konuyu oluşturmaktadır.

Buna benzer şekilde, proje alanı olarak inşa edilen konut alanı, yoğunlukla kapalı siteler ya da rezidanslar biçiminde tasarlanmakta ve dışlayıcı biçimde kurulmaktadır. Burada konut alanının kurgulanmasında toplumsal ve sınıfsal ayırışmanın belirginleştiği görülmektedir. Önce üst gelir grupları için başlayan kapalı konut alanlarının, giderek tüm kesimlere yayılan genel bir yapılaşma biçimine dönüşmesi, toplumun kapalı kapılar ardında yaşamasına ve giderek parçalanmasına neden olmaktadır. İçeridekiler ve dışarıdakiler arasında ilişkiyi sağlayacak kamusal mekânların da giderek alışveriş merkezleri içine çekilmesi, yeni kentsel politikalar ile belirlenen günümüz kentleşmesinde, tabloyu tamamlayan son nokta olarak dikkati çekmektedir.

Kapalı alanlar olarak inşa edilen konut alanları, toplumsal ve mekânsal açıdan ilişkisizlik sorunundan daha fazlasına yol açmaktadır. Aynı zamanda yoksul kesimlerin kent merkezinden

uzaklaştırılması, yaşadıkları yoksunluğun da artmasına neden olmaktadır. Böylece, aslında, kentler kamusal mekândan yoksun bir biçimde birbirine kapalı, girişi korumalı yamalar biçiminde inşa edilirken, toplumsal sınıfların birbirlerine dokunmadan, birbirleriyle karşılaşmadan yaşayacakları bir kentleşme süreci hâkim olmaktadır.

Planlama Açısından Günümüz

Konut Üretiminin Anlamı

Planlama açısından, yeni kentsel politikaların yönlendirdiği konut alanlarına dair saptamalar iki düzeyde yapılabilir. İlki, planlama süreci açısından planlama hiyerarşisi, planlama kararlarının tutarlı olması gerekliliği, çevresel ve tarihî koruma ilkelerine uygunluk bağlamında irdeleme yapmak mümkündür. Planlama hiyerarşisi kuralı, kabaca alt ölçek ve üst ölçek planları arasındaki ilişkiyi kuran kuraldır ve alt ölçekteki planların üst ölçekteki planlara aykırı olamayacağını tanımlar. Böylece, planlar arasında tutarlı bir ilişki kurulurken, alt ölçekte verilecek kararların, üst ölçekte tanımlanan genel çerçeveye aykırı olmaması, kentin sorunlarına planlama ilkeleri açısından bütüncül yaklaşım getirilmesi sağlanarak, alt ölçek kararları ile kent bütününde olumsuz etkilere neden olacak kararlar verilmesinin önüne geçilmiş olur. Bu açıdan yeni konut alanları, özel projeler yoluyla, alt ölçekte plan kararlarının değiştirilmesi ile inşa edildiklerinden, planlama hiyerarşisi kuralına uymamaktadırlar. Projeler yoluyla nüfus ve yapı yoğunluğuna ilişkin kararlar değiştirilmekte, bu da üst ölçek plan kararlarının bozulmasına neden olmaktadır. Aynı biçimde, korunması gereken doğal ve tarihî çevrenin korunmasının önünde de engel teşkil ederek, planlama ilkelerine uygun olmayan bir kentleşme biçimi üretmektedirler. Örneğin, üst ölçekli planda su havzası içinde olduğu için rehabilite edilecek konut alanı olarak tanımlanmış olan bir alan, alt ölçekte gelişme konut alanı olarak tanımlanarak, havzanın korunması yerine yapılaşmaya açılmasına neden olmaktadır. Ayrıca, planlama yoluyla kamu kaynakları belli kesimler için kullanılmakta, yaratılan kentsel değer artışı topluma geri dönememekte ve eşitsizlik üreten bir kentleşmenin önü açılmış olmaktadır.

İkinci düzey ise planlama süreci sonunda ortaya çıkan kent açısından ele alınabilir. Daha önce de değinildiği gibi, yeni konut alanları dış-

layıcı biçimde üretilmektedir. Dışlayıcı konut alanları, sınıfsal olarak insanların yaşadıkları yerlerin de sınıflandırılmasına, toplumsal ayrışmaya, giderek toplumun parçalanmasına ve hatta toplumsal çatışma ortamına zemin hazırlamaktadır. Diğer yandan toplumsal ayrışmanın bir sonucu olarak mekânsal parçalanma da söz konusudur. Girişi kapalı, duvarlarla çevrili, güvenli konut alanları, içerideki ve dışarıdaki arasındaki ayrımı kuvvetlendirmekte, mekânın geçirgenliğini azaltmakta ve kamusal mekânların özelleşmesine neden olmaktadır (Firidin Özgür, 2006). Duvarlar ardındaki ortak mekânlar kamusal özellikler taşımazken, toplum da kullandıkları kamusal mekânlara göre farklılaşmakta, ayrışmakta ve giderek ötekileşmektedir. Aynı durum, kentsel hizmetler için de geçerlidir. Eğitim ve sağlık gibi temel hizmetler belli kesimler için özel sektör hizmeti satın alınarak karşılanırken, dar gelirli kesim niteliği giderek düşen kamu hizmetini almaktadır. Böylece üst ve alt sınıflar kentsel hizmetler açısından da ayrışmaktadır. Sonuç olarak yeni kentsel politikalar ile üretilen kentleşme biçimi, toplumsal olarak ayrılmış, mekânsal olarak parçalanmış ve kamusal ortak mekânlardan yoksun bir kentleşme olmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Yeni kentsel politikalar, konut hakkının bir insan hakkı olarak tanınması ile konutun piyasada bir metaya dönüşmesi arasındaki gerilimi artırmaktadır. Bir yandan devletler, hem uluslararası anlaşmalar ile hem de anayasaları düzeyinde konutu bir insan hakkı olarak kabul ederken, diğer yandan yeni kentsel politikaların yönlendirdiği kentleşme içinde konutun metalaşmasına göz yumulmaktadır. Bu noktada, kentsel arsa değerinin belirleyici olduğu bir yapılaşma biçiminde, yoksul kesimlerin konut sorununa müdahale için araçların geliştirilmediği görülmektedir. Günümüzde konut üretimi hem emlak sektörü hem de hedef kitle açısından “değer kazandıracak” bir yatırım olarak pazarlanmaktadır. Dolayısıyla meta haline gelen konutun bir barınma hakkından uzaklaşarak artık bir yatırım alanı olarak görüldüğü tespit edilmektedir.

Yeni kentleşme biçiminde, konut alanları projeler yoluyla biçimlenmektedir. Arsa değerinin belirleyici olduğu projeler, kent merkezinde mahalle ölçeğinde yapılırken, merkezî iş alanı içinde rezidans kuleleri olarak yükselmektedir.

Tarlabası'nda “gerçek” mimari ve kentsel miras (<http://bianet.org/biamag/bianet/136198-kirlangic-sokagin-son-sakinleri>).

Tarlabası'ndaki mimari ve kentsel mirası yerle bir eden projenin “imgesi” (<http://www.emlakkulisi.com/tarlabasi-kentsel-donusum-projesi-21-karede/130204>).

Henüz yapılaşmamış alanlarda kapalı siteler şeklinde biçimlenen konut alanları, kenti, kentle ve kentsellikle ilişkisi olmayan parçalara bölmektedir. Bu parçalı büyüme, kentlerin kamusal mekânlarının da kullanıcılarına göre ayrışmasına neden olmaktadır.

Kent merkezindeki eski mahallelerde yapılan projeler, (Sulukule, Tarlabası, Fikirtepe örneklerinde olduğu gibi) yeni proje alanında yaşamın bedelini karşılayamayan yerlilerin, kent dışına itilmesine, nüfusun yer değiştirmesine neden olmaktadır. Uzun vadede yoksulluğun kent dışına itilmesi ile sonuçlanabilecek bu süreç, toplumsal ayrışmayı daha fazla keskinleştirebilecek, sadece konut açısından değil, merkezden dışlanan kesimin, kentteki kamusal mekânlar ve hizmetlerden faydalanmasının da önüne geçecek, hatta istihdam alanlarına erişimde sorunlara yol açacaktır.

Yeni oluşturulan proje alanlarında ise kentsel değerlerden çok mülk değerleri ön plana çıkmakta, insanlara otopark, havuz, yeşil alan gibi bir takım olanaklarla cisimleştirilen sorunsuz bir hayat vaat edilmektedir. Bu proje alanları, üst ölçek planlardaki yoğunluk, ulaşım, kentsel donatı, arazi kullanımı kararlarını alt üst ederken, kentsel gelişimi de “boş alan”lar olarak görülen tarım ve orman alanlarına ve su havzalarına yönlendirmektedir. Çevresel açıdan bu durum, sürdürülemez bir kentsel yayılmayı teş-

vik etmektedir. Ayrıca, yine, belli bir ödeme gücüne sahip olanlara hitap ettiğinden, sonuç olarak toplumsal ayrışmayı körükleyen alanlar olmaktadır.

Burada iki nokta dikkati çekmektedir. Yukarıda açıklandığı gibi, planlama yoluyla emsal değerleri artırılarak yaratılan değer belli bir kesime aktarılmakta, diğer yandan dar gelirli olanların konut sorununu çözmede kullanılabilecek kentsel değer artışının kamuya dönmesine engel olunmaktadır. Böylece günümüz konut politikaları, toplumsal eşitliği sağlamaktan ziyade, emlak sektörünün sermaye birikimine hizmet etmektedir. Böylece, kentsel değer artışları ile emlak sektörü desteklenerek, üretici sektörler yerine inşaatın yarattığı geçici döngü desteklenmiş olmaktadır. Diğer nokta ise piyasa koşulları içinde konut edinme olanağı olmayan kesimlerin giderek konut piyasası dışına itilmesidir. Arsa değerlerinin belirleyici olduğu yeni konut üretim biçiminde konutun kullanım değeri artık bir önem taşımazken, metrekare değerleri üzerinden yapılan paylaşım, insani olan her şeyin önüne geçmektedir. ■

Ebru Firidin Özgür, Yrd. Doç. Dr.,
MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Notlar:

1. Guepin (1835), Blanqui (1848), Considerant (1848), Engels (1845), Taine (1861), Marx (1867) ve Chadwick (1842) tarafından İngiltere ve Fransa'da çalışan kesimlerin yaşam koşullarına ilişkin hazırlanan farklı komisyon ve araştırma raporlarında, yüksek ölüm ve hastalık oranları ile bu kesimin yaşamak zorunda kaldığı altyapıdan yoksun, sıhhi koşullara uymayan, hava ve güneş almayan konutlar ve kentsel çevre arasında doğrudan

bağlantı olduğu ortaya konulmuştur. Bu raporlar sonucunda, konut ve çevresindeki koşulların, çalışma koşullarının ve yaşam niteliğinin iyileştirilmesi yönünde ilk yasalar çıkarılmıştır. Bu yasalar, Sanayi Devrimi döneminde "reformlar" olarak da anılmaktadır.

2. Yeni kentsel politikalar, kısaca, kentlerin liberal ekonomik politikaların yönlendirmesiyle, küresel yarışma içinde yatırım çekme arayışları sonucu ortaya çıkan ve kamu tarafından da desteklenen kentsel politikalar olarak tarif edilebilir. Bu politikaların mekâna yansımada, kentlerin giderek beyaz yakalı olarak anılan üst ve üst-orta gelir grubuna hizmet edecek biçimde dönüştüğü görülmektedir, özellikle kamusal mekânlar, konut alanları, eğlence ve alışveriş mekânları ile ulaşım altyapısı bu politikalar ile biçimlenmektedir. Burada yalnızca konut konusundaki etkilerine değinilecektir.

Kaynakça:

- Balaban, Utku (2011) "The Enclosure of Urban Space and Consolidation of the Capitalist Land Regime in Turkish Cities", *Urban Studies*, 48 (10), s.2162-2179.
- Baudrillard, Jean (2004) *Tüketim Toplumu*, Çev. H. Deliaçaylı, F. Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Benevolo, Leonardo (1981) *Modern Mimarlığın Tarihi, Birinci Cilt: Sanayi Devrimi*, Çevre Yayınları, İstanbul.
- Coşkun, N. (2003) "Türkiye'de Konut Sunum Modelleri ve Satıcı Açısından Konut Pazarlama", P. Özden, vd. (ed.) *Konut Kurultayı*, ŞPO Yayını, İstanbul, s.195-200.
- Engels, Friedrich (1992) *Konut Sorunu*, (ilk basımı: 1872), Sol Yayınları, Ankara.
- Ergun, N., Yirmibeşoğlu, F. (2003) "İstanbul'da Planlı ve Plansız Konut Alanlarında Hanehalkı Tercihleri", P. Özden, vd. (ed.) *Konut Kurultayı*, ŞPO Yayını, İstanbul, s.399-411.
- Fenton, A, Lupton R, Arrundale R, Tunsdall R. (2012) "Public Housing, Commodification and Rights to the City: the US and England Compared", *J. Cities* (2012), <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2012.10.004>
- Firidin Özgür, Ebru (2006) "Sosyal ve Mekansal Ayrışma Bağlamında Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul Çekmeköy Örneği", yayınlanmamış yüksek lisans tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Firidin Özgür, Ebru (2011) "Konut Alanlarında Güncel Eğilimler ve Mahalle Olgusu", *TOL*, Güz 2010-Bahar 2011, Kayseri MO Yayını, s.16-24.
- Firidin Özgür, Ebru (2013a) "Urban Design Projects and the Planning Process: The Kadıköy Old Market Area Revitalization Project and the Kartal Industrial Area Regeneration Project", *J. Cities*, 31 (2013), s.208-219.
- Firidin Özgür, Ebru (2013b) "Tüketim Bağlı Bir Kimlik Ögesi Olarak Konut ve Planlama Açısından bir Değerlendirme", *Tasarım + Kuram*, Sayı 14, s.29-45.
- MacLeod, Gordon (2011) "Urban Politics Reconsidered: Growth Machine to Post-democratic City?", *Urban Studies*, 48(12), s.2629-2660.
- MacLeod, Gordon, Jones, Martin (2011) "Renewing Urban Politics", *Urban Studies*, 48(12), s.2443-2472.
- Ragon, Michel (2010) *Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi*, Kabcacı Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İlhan (2009) *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- URL 1: <http://www.emlakkulisi.com/tarlabasi-kentsel-donusum-projesi-21-karede/130204>, erişim tarihi, 06 04 2013
- URL 2: <http://bianet.org/biamag/bianet/136198-kirlangic-sokagin-son-sakinleri>, erişim tarihi, 06 04 2013.

Housing and Urban Planning in the Framework of Habitation, Consumption and Investment

The importance and social meaning of housing and the role of public bodies in housing question will be evaluated in this article, according to current housing production. Under the pressure of free market, private sector investments gained importance for local governments in terms of economic prosperity, and hence architectural products and urban projects became entities that should be profitable, as every single product that is subject to consumerism. New investment areas have drastic effects on cities in several ways, such as urban development, public spaces and new ways of life. In this respect, housing areas become areas that designed for economical profitability, instead of planning for social and environmental needs. The importance of housing areas arises from its role in defining the living quality of the inhabitants. Taking housing production as a merely profitable issue put the role of planning in question on the one hand and housing estates become a commodity on the other hand. Mainstream in society is manipulated by the dynamics of consumerism, which, at the same time, is a result of new urban politics. Within this framework, current housing production should be critically evaluated by both disciplines of architecture and urban planning.

Kenti Yık, Konut Yap, Biriktir, Biriktir...

Mustafa Sönmez

AKP iktidarında yükselen **inşaat**, özellikle de **konut üstünden sermaye birikimi**, önümüzdeki on yıllara da taşınacak bir “mecburiyet”. Neden böyle? Çünkü izlenen birikim modelinde bir tükeniş söz konusu ve inşaat, bu rejimin tutunduğu en önemli ama bir o kadar da zayıf dal. Resmi büyüterek, konuyu anlamaya çalışalım:

AKP rejimi son on yılda, neredeyse yıllık 50 milyar doları, toplamda **500 milyar doları** bulan dış kaynak girişinden, “**döviz kazanan** bir ekonomik yapı” yaratamadı. Tersine, gelen dış kaynağı içeride harcayıp üretim dinamiklerini köreltmeye mal olan bir **hovardalık** sergilendi. Kaynak gelsin diye, **döviz ucuz tuttukça**, hem ithalatı kamçılادılar, hem borç iştahını... Buna karşılık ihracatı köreltiler. Sonuç, **patlayan ithalat**, geride kalan, hatta hızla ithalata bağımlı hale gelen ihracat ve devasa dış ticaret, giderek tırmanan döviz açığı, yani **cari açık**... Hem de öyle bir cari açık ki, dünyanın kalburüstü ekonomileri içinde **rekortmen!**... 2011’de 77 milyar doları, milli gelirin yüzde 10’unu bularak parmak ısırtan bir açık... 2012’de büyümesi yüzde 2’ye gerilemesine rağmen döviz gideri azalmayan ve yine de 50 milyar dolar cari açık vermekten kurtulamayan **marazi bir ekonomi**...

Ihracatı, döviz kazandırmayı özendiremeyen bir ekonomi, mecburen, **içe döner**. Nitekim öyle oldu. Ailelere görülmedik konut kredileri, otomobil kredileri, ihtiyaç kredileri açıldı. Ceplere kredi kartları tıkıştırıldı. Sonunda aileler, takatlerinin çok üstünde borç yükü altına girdiler.

Bir tükeniş göstergesi olarak borç kamburlarını verelim. Türkiye’nin **dış borç yükü 350 milyar dolar**. Bunun üçte ikisi özel sektörün, üçte biri devletin. Dış borçların üçte biri **kısa vadeli**. Büyük risk! Sadece bu yıl geri ödenmesi gereken dış borç **150 milyar dolar**. İkinci tükeniş göstergesi, **ailelerin borç yükü**. 2013 Ocak ayı itibariyle hanelerin borçları (8 bin TL’nin üstündeki borçlar) 220 milyar TL’yi aşmış durumda. Geri ödemede güçlükler başladı.

Bankaların Ocak 2013 sonu itibariyle batık kredi tutarı 25 milyar TL ve bunların yüzde 36’sı tüketici batağı...

Betonlaşma

Onca dış kaynaktan “döviz kazanan bir ekonomi” yaratılamadı. Tersine, rekabet gücü adım adım yok edildi, daha kötüsü bir **morfinman** gibi her yıl daha fazla dış kaynak girişine muhtaç duruma düşüldü. Bunun için de her tür tavizi, faizi vermeye mahkûm, **kemik erimesinden** malul bir ekonomi kaldı geriye. Bu durumda çöküşü geciktirecek iki serüvene sarıldılar. Bunlardan birincisi, “**İnşaat ya resulallah!**...” diye dağa taş bina dikmek, betona sarılmak. Diğeri ise **Irak Kürdistanı** petrolüne sulanmak, kıymeti kendinden menkul bir **Türk-Kürt Federasyonu** hayalini pazarlayarak hem PKK belasını baştan savmak hem de kitleleri fetih ruhuyla oyalamak...

Tükenişin hızlanmasıyla birlikte can havliyle sarıldıkları bu iki serüvenden **inşaat, bu yazının konusu**... Başta İstanbul olmak üzere büyük kentler birer **şantiyeye** çevrildi. Konut, ofis, alışveriş merkezleri, kentsel altyapı yatırımları ile “inşaat odaklı bir birikim” formatı hakim kılındı. İnşaat sektörü 2009’daki yüzde 19 küçülmenin ardından izleyen iki yılda ortalama yüzde 15 büyüdü ama 2012’de büyümesi **yüzde 1’e çakıldı**. Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları, büyük müteahhitlik şirketleri biçiminde örgütlenen ve Başbakan’a doğrudan bağlı **TOKİ** tarafından yönlendirilen inşaatın 2012’de hız kesmesinde, iç talebin iştahının kesilmesi önemli bir etken oldu. Konutu metalaştıran, hane halklarını borçlandırarak konut sahibi olmaya özendirme üstüne kurulu, “konuta dayalı birikim rejimi” kısa sürede **tıknefes** hale geldi. İstanbul **arsa rantından** nemalanmanın peşinde olanların da talebi, stoku eritmeye yetmiyor. Betona sarılarak ayakta kalma saldırganlığında, olan, başta İstanbul olmak üzere kentlere, kentlilere oluyor... Tarihî miras, doğal varlıklar hunharca yok ediliyor...

Konutu Metalaştırma Devri

Türkiye kapitalizmi, tıpkı bir dönem, her eve beyaz eşya, TV, otomobil satmayı nasıl hedef haline getirdiyse, şimdi de olabildiğince her aileye ev satmak, varlıkla konutu “tasarruf aracı”, spekülasyon nesnesi yapmak, bunun için de konutu bir dayanıklı tüketim malı, bir “meta” haline getirmenin çabası içinde. Bunda epeyi yol alındı da.

Konut daha önce metalaşmamış mıydı? Bu kadar değil. Konut, daha önce insanların başlarını sokacakları bir barınaktı ve ticaret için değil, daha çok “**kullanım değeri**” için üretilirdi. Nüfusun ağırlığı köylerde iken herkes dayanışma ile konutunu kendi üretti. Kente göç ile birlikte “gecekondu” ya da bahçeli evleri, küçük aile apartmanlarını üretmenin biçimi yine gelenekseldi. Küçük müteahhitlerin, yap-satçıların geleneksel kâgir binaları, konakları yıkarak yerlerine yaptıkları çok katlı binaların satılık daireleri, konutta ilk metalaşmaydı, ama yine de **büyük sermaye işi** değildi. Büyük sermaye, o sıralarda yüksek kârları **sanayide** buluyordu. Beyaz eşya, otomobil, kimya, elektronik... Kâr bu sektörlerdeydi ve evlere bu malları üretip satarak birikim elde ediliyordu. Şimdi devir, konutu tıpkı diğer dayanıklı tüketim malları gibi, yeni bir mal gibi, seri üretip satmak, birikimi buradan elde etmek. Şimdi sahnede küçük müteahhitler, yap-satçılar değil, eskinin sanayicileri, finansçıları var ama yeni adları “**Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı**”... *Afken, Akmerkez, Alarko, Ağaoğlu, Doğuş, Eczacıbaşı, İş, Emlak, Kiler, Halk, Nurol, Zorlu, TSKB, Vakıf, Torunlar...* Eski ve yeni nesil holdingler, şimdi inşaat, özellikle konut sektörünün baş aktörleri durumundalar...

Konut üretiminin büyük sermaye işi haline gelmesi, konut ya da ofis, otel gibi inşaat ürünlerini, tıpkı **bir fabrika düzeni** içinde üretmek demek. Klasik müteahhit gibi, arsa bulup inşaat yapmak, sonra bunu satıp yeni bir işi beklemek yok. Büyük inşaat firmalarında kadrolu mimarlar, mühendisler, teknik elemanlar, ustalar, nitelikli işçiler var. Devasa makine parkları, pazarlama şirketleri var. Yatay-dikey birbirini tamamlayan şirketler var. Bunların hiç atıl kalmaması, sürekli bandın üstünde ürün olması, üretilmesi ve yeniden üretilmesi gerekiyor; ne olursa; konut, otel, ofis, stadyum, AVM, köprü, metro, okul, hastane... İnşaatta harcin bitmesi de, paydos da yok artık. Sürekli betondan üretim, betondan birikim... Yeni fabrika bu...

İstanbul Rantı

AKP rejimi, vizyonunu, planını, **ihracatçı bir sanayi**, yüksek katma değerli bir sanayi birikimi üstüne yapmadı. Daha kolayına kaçtı. Başta **İstanbul** olmak üzere, büyük şehirlerin kent toprağını yağmalamaya ve yağmalatmaya dönük, **inşaat üstünden birikim** olarak yapıldı tercih. Şimdi de tek yolu buradan ilerlemek. Tam da burada, konutu metalaştırmanın, konut üstünden birikimin, bize özgü, üstünde bir de **incir yaprağı** var. Buna ipek şal da diyebilirsiniz. O da “**depresyon**”!.. Konutu bir dayanıklı tüketim malı haline getirmek yetmiyor, beyaz eşya, otomobilden farklı olarak, onu almak, yenilemek neredeyse bir **mecburiyet** haline getiriliyor. “**Kentsel dönüşüm**” adıyla yapılan ve içinde tam da AKP rejiminin ruhuyla uyuşan, bir dizi otoriter, despotik, “ekonomi dışı zor”u barındıran düzenleme, konut üstünden para kazanmanın, birikimin talebini de hazır tutuyor. O kadar ki, dönüşüm alanı içindeki ada-parselin sağlam binaları bile, “uyum” adına yıkılıp yeniden yapılabilecek. Önümüzdeki 20 yılda **7 milyon konut** hedefi ile yılda 350 bin konut üretiminin hazırlıkları, büyük sermaye için seri konut üretiminin hazırlığı aslında. Konutu tamamlayan ve kamu kuruluşları, belediyelerce finanse edilen donatı alanları, yollar, köprüler, kentsel altyapı ise inşaat pazarının diğer öğeleri, sermaye birikiminin ek kanalları...

Biriktiriniz, biriktiriniz! İşte, Musa da bu, peygamberler de bu! K. Marks'ın Das Kapital’inde “Sermayenin Birikim Süreci” bölümünde yer alan bu cümle, metalaşmaya konu olan şey değişse de, mesela beyaz eşya otomobilin yanında konuta yoğunlaşsa da, değişmeyen tek amacın sermaye birikimi olduğunu bize hatırlatıyor. Kuşkusuz amaç değişmese de birikimin yeni yöntemleri, devletin katkı biçimleri, yeni yolun istikrarı gibi boyutlar değişebiliyor.

Kent Odaklı Birikim

Sermaye birikiminin inşaat, özellikle de metalaştırılan konut üstünden sürdürüldüğü AKP devrinde, bu yolun mümkün olduğu kadar genişletilerek önümüzdeki on yıllara uzatılması hedefleniyor. AKP, bu yolla organik İslami sermayedarlarına olduğu kadar, kendisine biat eden, uysallaşan her tür sermaye kategorisine de alan açtığını düşünüyor. Hatta bu süreçlerin kontrolünü tümüyle elinde tutarak bir tür **korporatist kapitalizm** formatı geliştiriyor.

Bunun yanında, **sağlıkta dönüşüm** isimli operasyonla birlikte “**kentsel dönüşüm**”,

AKP'nin tabanını genişletmede, seçmen yelpazesini büyütmede kullandığı hamleler. Sağlığa erişimi kolaylaştırmak ile kentsel dönüşümde küçük mülk sahiplerine rantı koklatmak, AKP'nin her sınıftan, her kimlikten seçmen devşirmesinin önemli iki aracı. Bunlardan sağlığa erişim, 2012'ye kadar işe yarar göründü ama büyüyen SGK açıklarının bütçeye getirdiği yük, zorlanıyor. Sağlığa erişim artık **cepten harcamayla** mümkün olacak. Ama kentsel dönüşüm ile küçük mülk sahiplerini ranttan faydalanma hülyalarına daldırmak, yeni bir hikâye...

İnşaat üstünden birikim modelinin inşasında en önemli ayağı ve desteği sağlayan, atıl duran **kamu arsalarını** kullanma cinliği oldu. Arsa Ofisi'ni Başbakan'a doğrudan bağlı ve denetimden uzak TOKİ'nin emrine vermek, arsa yağması için yeterli oldu. AKP rejimi, kamu arsalarına sınırsızca müdahale etme, kullanma, kullandırma yoluyla, hem birikime yön veriyor, hem de üretici firmaları, finans kurumu GYO'ları kontrolünde tutuyor, yönlendiriyor, eğip bükebiliyor. Neredeyse **Mussolini** döneminin **korporatist kapitalizminin** bir versiyonunu uyguluyor... TOKİ, çeşitli kamu iktisadi teşebbüslerini, kamu varlıklarını satan savan **Özelleştirme İdaresi'ne** koşturarak başka tür bir özelleştirmenin yetkili kurumu aslında. Özelleştirdikleri ise, bir başka kamu varlığı olan kent arsaları, kent toprakları, hatta tarım toprakları... Merkezî bütçeden kaynak kullanmaya şimdilik hiç ihtiyacı olmayan TOKİ ve kentsel dönüşüm projesi için yeni kaynak, 2B arsa gelirleri ve el konacak yeni kamu arsaları, hatta okul, hastane gibi kamu binaları, askerî alanlar...

Stok Bilinmiyor...

En çok merak edilen, başta İstanbul'da (yüzde 25'e yakını) olmak üzere kentlerde hızlanan **konut arzına, talep** olup olmadığı, bu anlamda satılamayan konut stoklarının akıbeti... TÜİK'e göre, 2009 kriz yılında 518 binde kalan daire yapım ruhsatları 2010'da 906 bine fırladı, 2011'de 656 bine, 2012'de ise 745 bine çıktı. Yine TÜİK'e göre konut satışları 2009'da yüksek seyrettikten sonra 2010 ve 2011'de olağanüstü değil. Sonuçta, arz ile satış arasındaki farkın 2010'da 559 bini, 2011'de 227 bini bulduktan sonra 2012'de 315 bine çıktığını görüyoruz. Elde, **birikimli satılık konut stoku** ile ilgili bir veri yok. Firmalar saldırganca reklamlara yükleniyorlar. Bu da bir sıkışmışlığın ifadesi.

Konutta stokların birikmesine karşın **fiyatlarda artışın** seyri ayrıca dikkat çekicidir.

TCMB verilerine göre, 2011'de yıllık yüzde 10 artış gösteren konut fiyatları, 2012'de yüzde 12'ye yakın arttı. Yıllık TÜFE'nin bu yıl yüzde 6'larda seyrettiği anımsanırsa konutta **fiyatların şişirildiği** söylenebilir. Hele ki İzmir'de yüzde 9, Ankara'da yüzde 12'de kalan yıllık konut fiyat artışının **İstanbul'da yüzde 15'i** bulması daha da dikkat çekicidir.

Konut fiyatlarında hem aşırı düşüş, hem aşırı çıkış, finansal istikrar açısından ciddi bir tehdit sayılır. Unutmayalım; derin bir kriz yaşayan **İrlanda, İspanya, Yunanistan'ın** bankacılık sektörlerindeki sorunlar, hem konut sektörünü etkiledi, hem de konuttan etkilendi.

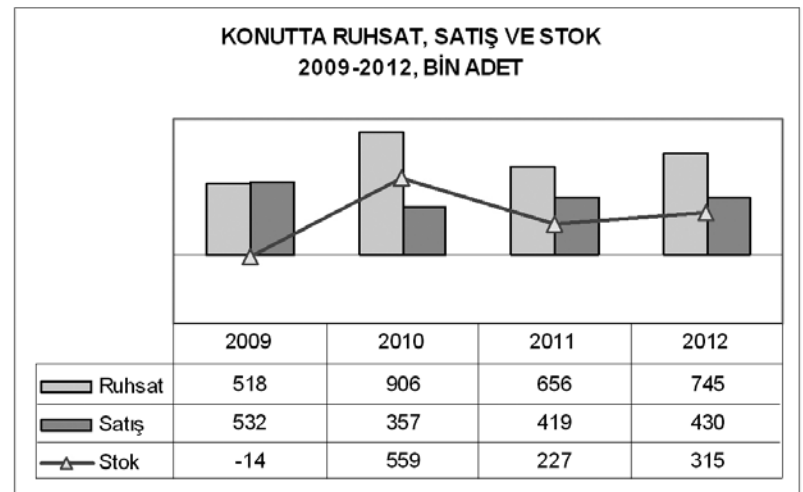
Konut stoklarının birikmesi ve yeterli iç talebe ulaşamaması karşısında, (çoğu AKP rejimi ile organik ilişki içinde) **inşaat baronlarının** büyük sorunlar yaşamaları çok muhtemel. Kimi firma açık ve örtülü bir sarsıntıyı zaten yaşarken inşinin hız kazanması, bu firmalarla kredi ilişkisi içindeki bankaların da ateş çemberine çekilmelerini kaçınılmaz kılar.

Ancak, burada her şey bitmiyor; böylesi durumlarda yakın zamanda ve halen Avrupa'da gördüğümüz gibi, **hükümet sahneye** çıkıyor ve kamu kaynaklarını, zordaki firmalar için kullanmaya girişiyor. **Kentsel dönüşüm** isimli yağma projesi de aslında bu resmin bir parçası.

Dışa Bağımlı...

İnşaatın yükselen aktörleri firmalar ve GYO'lar ile konut üretimi üstünden birikimin sürdürülebilirliği önünde en büyük engeli, tıpkı diğer dayanıklı tüketim mallarının üretiminde olduğu gibi, **dışa bağımlılık** ve iç talebe mahkûmiyet oluşturuyor. Tıpkı diğer malların üretim sürecinin yarattığı gibi, metalaşmış konut süreci de, yoğunlukla dış kaynak kullanmaya, iç pazarda satmaya, **döviz üretmeyen, döviz yutan** bir

Konutta ruhsat, satış ve stok (Kaynak: TÜİK).

"Tepeden Bakış"
Yenisahra, İstanbul, 2011.
Fotoğraf: Emin Murat
Şensu.

karaktere sahip. Dönüşüm projelerini alan firmalar, ister istemez dış kredi bulmak zorunda kalacak, böylece toplamı 225 milyar doları aşan özel kesim dış borç stoku biraz daha büyüyecek. Bu döviz borcunun ani bir kur şokuna uğraması için, bu kesimin TL'nin değerli tutulması için baskıları sürecek. Böylece **düşük kur**, ithalatı, dolayısıyla **cari açığı** büyütme devam edecek.

Pull down the City, Construct Houses, Accumulate, Accumulate...

The government of AKP (Justice and Development Party) attaches to construction sector for dear life while its saving models run short, and current deficit and loans grow increasingly. The capital accumulation made through industry once is today made through housing. AKP exploits the fact of earthquake and enables a transition from the period of 'whiteware and automobile for every home' to the period of 'an apartment for every family' through the operations carried out under the title of 'urban transformation'. As public sources are being opened limitlessly to the construction sector, capital accumulation is made through housing on one hand and AKP expands its voter base by the promise of unearned income share on the other hand. In other respects, a clear data of supply and demand relation in housing sector can not be put forth and the prices of houses increase day by day. This instability in the housing sector is inevitable to create a crisis similar to of the one in the European countries. As AKP has no more scenarios other than housing to be staged, this forced play is to be played and everyone will be forced to take part as bit players. Among all this offensiveness, what is done is done to cities, especially to İstanbul, to citizens, to historical heritage and to natural assets. However the ones who adopt looting and impoverishment for the sake of capital accumulation should not be allowed.

Bu birikim modelinde de **duvara toslama kaçınılmaz**. Toslama, tüm zorlamalara ve kamu kaynaklarıyla teşvike rağmen, iç talebin yeterince yaratılamaması, plansız bir üretimle konut stoklarının büyümesi, spekülasyonla **balonların oluşması**, ithalata bağımlı üretim sonucu **cari açığın artması**, dış sermayenin kaçması-kesilmesi şeklinde tezahür eder. Konut balonu yaşayan ABD ve İspanya örneklerinde de görüleceği üzere, alınan kredilerin geri dönmemesi, oluşan balonların patlaması hep ihtimal dahilinde.

Kısaca, büyük sermaye, beyaz eşya, otomobil üretirken **ne yaşıyorsa**, iç pazara dönük **konut üretiminde** de aynı şeyleri yaşamaya mahkûm. Öne çıkan ürünün adının konut olması bu birikim tarzının karakterini pek değiştirmez. Ama büyük sermayenin, onun iktidarlığına soyunmuş AKP'nin konuttan başka sahneye koyacağı bir senaryosu kalmadığı için, bu **zoraki oyun** oynanacak ve herkes de buna figüran olarak katılmaya zorlanacak.

Barınma hakkını metalaştıranlara, konut üstünden birikimi yol edinenlere, bunun için kamusal varlıkları yağmalayan, kentin parkını, yeşilini, kamusal alanını yaşanmaz hale getirenlere, güvencesiz, sendikasız çalışmayı sistemleştirenlere, yoksullaşmayı hızlandıranlara meydanı boş bırakmamak gerekiyor. **m**

Mustafa Sönmez, Ekonomist, Gazeteci-Yazar

İstanbul'da Yeni Konut Sunumu: Dinamikler ve Aktörler*

Semra Purkis - Hatice Kurtuluş

1970'lerden itibaren, yeni liberal ekonomi politikaları dünyanın ileri sanayileşmiş ülkelerinin kentsel-metropoliten alanlarında olduğu kadar, geç-az sanayileşmiş ülkelerinin kentsel-metropoliten alanlarında da önemli dönüşümler yaratmaya başlamıştır. Türkiye'de de bu yıllarda siyasi ve ekonomik anlamda radikal değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde küresel, bölgesel ve kentsel ölçeklerde mekânsal işbölümünün hızla değişmesi, bu işbölümüne bağlı olarak mekânda yerleşmiş toplumsal sınıfların da mekânda hareketliliğini radikal biçimde artırmıştır. Mekânsal işbölümünün değişmesi metropoliten alanlardaki sınıf coğrafyalarının yeniden biçimlenmesine neden olmaktadır. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yeni liberal politikalara bağlı olan yeni kentleşme politikalarının benimsenmesiyle bu dönüşüm yaşanmaya başlamıştır.

1984 yılından itibaren gerçekleşen kapsamlı yasal düzenlemeler, yerel yönetimleri ve TOKİ'yi imar planlamasıyla ilgili geniş yetkilerle donatmıştır. Özellikle ilçe belediyelerine aktarılan imar yetkileri, kentin metropoliten çeperinde büyük ölçekli kentsel projelere olanak sağlamıştır. Kent merkezlerindeki mülkiyet hakları, büyük şirket ve şirket gruplarının ofislerinin bulunduğu gökdelenler, çok katlı lüks alışveriş merkezleri, lüks oteller ve lüks konutların inşası için el değiştiren; kentlerin çeperlerindeki araziler, büyük toplu konut projeleri, alışveriş merkezleri ve bazı kentsel hizmet işlevlerinin (otogarlar, yaş ve kuru gıda halleri, vb.) desant-rilizasyonu projelerine uygun olarak hızla imara açılmıştır. Bu projeler için gerekli arazi ise, hazine arazilerinin yanında, geniş özel mülk çiftliklerinin satın alınması veya kamulaştırılması yoluyla edinilmiştir. 1950'lerde kırsal göçmenlerin kentsel mekânda tutunmalarına olanak veren, boş kamu arazilerinin üzerinde ortaya çıkan gecekondu mahalleleri ve orta sınıfları konut sahibi yapan parselasyon rejimi ve yapsatçı inşaatçılıkla oluşmuş mahalleler, bu yeni arazi ve emlak pazarındaki aktörler için avantajlı alanlar haline gelmiştir. 1980'li yıllardan itibaren

gecekondu mahalleleri, çoğu çöküntü alanı haline gelmiş tarihi kent merkezindeki konut alanları ve metropoliten çeperdeki geniş araziler üzerinde geniş çaplı dönüşümlerle, metropoliten makroform yeniden yapılanmaktadır.

Yine 1980'li yıllarda, eski gecekondu mahalleleri, daha önce gecekondu bölgesinde yaşamayan orta sınıf içinde düşük gelirli düz büro işçileri ya da yarı becerili meslek sahipleri için de bir barınma alternatifi oluştururken (Erder, 2004; Buğra, 2000); gerek kent içinde yerinden edilen yoksullar gerekse kente yeni gelen göçmenlerin yaşadığı mutlak yoksulluk mekânları ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca, gecekondu yerleşimlerinin üzerinde bulunduğu araziler, yeniden dönüşüm sürecine girmektedir. Bu nedenle gecekondu yerleşmelerinin “yeri” kentsel dönüşüm sürecinde özel bir önem kazanmıştır. Bazı gecekondu yerleşimleri bulundukları “yere” bağlı olarak “kentsel dönüşüm” projeleri ile yapıyı çevre olarak kalıcı bir dönüşüm sürecine girerken; bazı gecekondu yerleşimleri orta sınıfların konut talebi ile düşük maliyetli apartmanlaşma ile büyümekte; bazı gecekondu yerleşimleri ise, yine bulundukları “yere” bağlı olarak mutlak yoksulluk alanına dönüşmektedir. Bir diğer deyişle, gecekondu bölgelerinin bir kısmı kentsel gelişme sektörünün sermaye birikim alanına girerek dönüşme baskısı altına girerken, bir diğer kısmı da yeni göçlerle giderek değeri düşen emeğin yer seçtiği yoksulluk ve çöküntü alanlarına dönüşmektedir.

Bu dönemde, kentleşmeyi, sadece planlama aracını elinde bulunduran kamusal otorite değil, topraktaki tarihsel mülkiyet örüntülerinin yarattığı, fırsatları kontrol eden güç sahipleri belirlemektedir. İstanbul'un tarihsel dönemler içinde fiziksel büyüme hızını en üst düzeye çıkaran bu dinamikler kentin hem merkezî konut alanlarında yoğunluk artışı hem de çevresine doğru büyük parçalarla genişlemesine neden olmaktadır. Bütün bu gelişmeler İstanbul'un sınıfsal coğrafyasının yeni konut sunum biçimleriyle radikal olarak yeniden biçimlenmesine neden olmaktadır.

İstanbul'un II. Dünya Savaşı Sonrası Hızlı Kentleşme Modelinde Konut Sunum Biçimlerinin Rolüne Kısa Bir Bakış

İstanbul'un 19. yüzyıldaki büyümesine nitelik ve hız bakımından hiç benzemeyen ikinci büyüme dönemi II. Dünya savaşı sonrasında başlamıştır. Günümüz metropoliten kent formu üzerinde büyük ölçüde etkili olan bu kentleşme biçimi kendine has bazı özellikler içermekle birlikte dünyanın geç kapitalistleşen pek çok ülkesindeki-ne benzer bir seyir izlemiştir. İstanbul bu dönemde uluslararası ticaretin değil ama ulusal sermayenin çekim alanına girmekte ve ulusal bir büyüme kutbu oluşturmaktadır. İstanbul'un II. Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı kentleşme sürecinde, üç farklı konut sunum biçimi en etkin rolü oynamakta ve kentin yeni mekânsal işbölümü ile sınıf coğrafyasını belirlemektedir. Bu konut sunum biçimleri aynı zamanda İstanbul'un bir üçüncü dünya metropolü olarak temsilinde de önemli rol oynayacaktır (Kurtuluş, 2011). Bu özgün konut sunum biçimleri gecekondular, kooperatifler ve yapsatçı apartmanlaşmadır.

1940'ların sonlarından itibaren İstanbul, aldığı yoğun göçlerin de etkisiyle hızlı bir nüfus artışı sürecine girmiştir. 1927-1950 yılları arasında İstanbul'un nüfusu ülke nüfusunun yüzde 5'ini oluştururken bu oran 1955 sayımında yüzde 6,5'a çıkmış ve artarak devam etmiştir. Bu dönemde kentte var olan mekânsal işbölümü yeniden yapılanırken, kentin çevresindeki sayfiye yerleşmeleri banliyöleşmeye başlamıştır. Sayfiyelerin banliyöleşmesinde göçlerin yarattığı konut ihtiyacı ile birlikte aynı yıllarda banliyö treninin her iki yakada da devreye girmesinin önemli etkisi olmuştur (Şenyapılı, 1978). Banliyö treni Avrupa yakasında Sirkeci-Halkalı hattında ve Anadolu yakasında Haydarpaşa-Pendik hattında sayfiye yerleşmelerinin içinden geçmektedir. Bu nedenle kent merkezlerindeki eski mahallelerde yığılan nüfusun bir kısmı, özellikle düzenli çalışma saatleri olan orta sınıf memurlar sayfiye yerleşmelerine taşınmakta ve her gün banliyö treni ile işlerine gidip gelmektedirler. Dolayısıyla sayfiye yerleşmeleri sadece yaz aylarında yaşanan yer olmaktan çıkmakta ve sürekli yaşanan orta sınıf banliyölerine dönüşmektedir.

Bu süreçte eski çiftlik arazilerine ait tarlalar, bostan ve bahçeler parsellenip satılarak müstakil ya da iki katlı konutlar yapılmaktadır. Bu sayede eski sayfiye yerleşimleri çevrelerindeki arazilere doğru yayılmakta ve genişleyen banliyö semtleri (Bakırköy, Yeşilköy, Kadıköy, Erenköy gibi) oluşturmaktadır. Diğer yandan, aynı yıllarda,

Sultan Beyazıt Vakfına ait pek çok çiftlik arasında bulunan Levent Çiftliği'nin arazisinde ise İstanbul'da ilk toplu konut projesi olan Levent Evleri ile modern bir banliyöleşme süreci başlatılmak istenmektedir (Kurtuluş, 2000). Ancak bu proje Levent Evleri ile sınırlı kalacak ve bu döneme damgasını vuracak iki yerleşme şekli, sayfiye yerleşmelerini de çevreleyecek biçimde hazine ve vakıf arazileri üzerinde hızla büyüyen gecekondular yerleşmeleri ile kentin merkezî mahallelerinde geleneksel bahçeli ahşap evlerin ve birkaç katlı kâğır binaların parselleri üzerinde kat karşılığı yapılacak apartmanlardır. Bu iki konutlaşma modeli, kentin yeni sınıfsal coğrafyasını oluşturan en önemli unsur olurken, aynı zamanda mekânsal işbölümü ile oluşan iş, ev, mahalle ve sınıfsal aidiyetleri de belirleyecektir.

Sınıfsal Coğrafyada İşçi Sınıfının Mekânsal Temsili Olarak Gecekondular

Yakın zamana kadar, üçüncü dünya kentleşmesinin özgün yerleşim biçimleri olarak ele alınan gecekondular yerleşimlerini, az gelişmişliğin simgesel göstergelerinden biri olmanın ötesinde, kapitalist kentleşmenin özgün bir formu olarak ele almak, kentlerin mekânsal iş bölümü ve sınıfsal coğrafyalarını ve bu oluşumda sınıf ilişkilerinin rolünü analiz etmeyi kolaylaştırabilir. Bu özgün formlar, kapitalist kentleşmenin de tek bir biricik formu olmadığını, sermaye birikim süreçlerindeki politik iktidar ile sınıflar arasında kentsel arazi üzerinden kurulan bağların farklı kentsel formları ortaya çıkarabildiğini göstermektedir. İstanbul'un periferisinde, 19. yüzyılın ikinci yarısından Kurtuluş Savaşı'na kadar olan dönemde yeniden şekillenmiş olan arazi kullanım biçimlerinin, fazla dönüşüm geçirmeden 1950'li yıllara kadar geldiği söylenebilir. Buna karşılık periferide değişen mülkiyet örüntüleri, sadece 1950'li yıllarda başlayacak olan gecekondulaşma süreci üzerinde değil, aynı zamanda 1980'lerden sonra başlayacak olan yeni orta sınıfa ve üst orta sınıfa yönelik banliyöleşme üzerinde rol oynayacaktır.

İstanbul'un periferisinde hazine arazisine devrolan arazilerin yanında, bakımsız kalmış çok sayıda vakıf çiftlikleri mevcuttu. Cumhuriyetin erken yıllarında kentin kaybettiği nüfus ve girdiği ekonomik durgunluğa bağlı olarak bu arazilere "kentsel arazi" olarak önemli bir talep yoktu. Ancak II. Dünya Savaşı yıllarında Avrupa yakasında dış çeper olarak görülebilecek Çekmece Gölleri etrafındaki çiftliklerin bazıları Alman işgali korkusu ile satılmaktaydı. Bu çiftliklerin sahipleri Anadolu yakasında çiftlik satın alırken,

savaş nedeniyle araziye yatırım yapmayı kârlı gören sermaye sahipleri de bu çiftlikleri değerinden çok ucuza alıyordu (Tekeli, 1994; Kurtuluş, 2000). Bu nedenle II. Dünya savaşı yıllarında İstanbul'daki arazi spekülasyonunun, "kentsel arazi" talebine değil, savaşa bağlı olarak ve daha çok özel mülk araziler üzerinde yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Savaştan hemen sonra yoğunlaşacak olan iç göçler ise tam tersine "kentsel arazi" talebini artıracaktır. Bu talep, yukarıda sözü edilen atıl durumdaki "mülksüz" kamu arazisi konumunda bulunan hazine ve sultan vakıflarına ait arazilerden karşılanacaktır. Göçmenlerin, eski çiftlik yollarından başka yolu dahi olmayan bu altyapısız arazilere yaptıkları "izinsiz" konutlarla başlayan gecekondulaşma sürecinde, periferideki kırsal araziler, gecekondu-banliyöler aracılığı ile kentsel araziye dönüşecektir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında İstanbul'un aldığı yoğun kırsal göçün yanı sıra, Demokrat Parti iktidarının, İstanbul üzerindeki politikaları da, kentsel mekânın bir yandan gecekondu diğer yandan parselasyon yolu ile üretimini kolaylaştırmıştır (Resneli, 1955). Adnan Menderes İstanbul'da giriştiği büyük imar hareketi ile geleneksel konut alanları içinden büyük bulvarlar geçirerek çok sayıda evi, küçük orta büyüklükteki esnaf ve zanaatkârın dükkânını yıkmakta ve kentin geleneksel sınıf coğrafyasını dağıtmaktaydı. 1955-1960 yılları arasında eski kent merkezlerinde çok düşük istimlak bedelleri ödenerek yıkılan binlerce ev ve dükkân, bu mahallelerde yaşayan nüfusu kentin periferisine itmekteydi. Bu nedenle periferide atıl durumda bulunan geniş ölçekli hazine ve özel mülk çiftlikler, sadece göçmenlerin değil, aynı zamanda kentin yerleşik işçi, memur, zanaatkâr ve esnaf olan alt ve orta gelirli sınıflarının arazi talebini de karşılayacaktır.

Gecekondu genellikle hazine arazisi denilen, pek çoğu 19. yüzyılın sultan ya da vakıf çiftliklerinin arazileri üzerinde yerleşmiştir. 19. yüzyıl haritalarına bakıldığında açıkça görüldüğü gibi; Zeytinburnu, Ümraniye, Karanfilköy ve Sultanbeyli üzerine yapılmış çalışmalarda da bu büyük gecekondu yerleşmelerinin eski çiftlikler üzerinde kurulduğundan bahsedilmektedir (Hart, 1969; Şenyapılı, 1978, 1992; Erder, 2004). Bu çiftliklerin bir kısmı 1947 yılında belediyenin yayımlamış olduğu *İstanbul Sanayi Bölgelerine ait Talimatname*'de sanayi bölgesi olarak ilan edilmiş alanlarda yer almaktadır. Bunlar, Avrupa yakasında Rami, Maltepe, Davutpaşa, Kazlıçeşme, Zeytinburnu, Yeşilköy ve

Bakırköy'ün mücavir alanları ile; Anadolu yakasında Maltepe, Kartal ve Kadıköy mücavir alanlarıydı (Şenyapılı, 1978). 1950'li yıllarda bu mücavir alanlarda yer alan çiftliklerin arazilerinin hızla yerleşime açılması (gecekondu ve parselasyon yoluyla) tesadüfi değildir. Bu dönemde kentin periferisindeki hazine arazileri, yeni palazlanan ulusal sermayeye ucuz işgücü sağlamamanın bir yolu olarak görülmüştür. Dolayısıyla gecekondu emeğin yeniden üretimini ucuzlattığı için ücretlerin düşük tutulmasına ve kamu kaynaklarının daha büyük bölümünden sanayicilerin yararlanmasına olanak vererek sanayi sermaye birikiminde önemli rol oynamıştır. Devlet de Batı'daki gibi sosyal konutlar yapma yükümlülüğünden bu yolla kurtulmuştur.

Sınıfsal Coğrafyada Silik Bir İz Olarak İşçi ve Memur Kooperatifleri

Yapı kooperatifleri II. Dünya Savaşı sonrası hızlı kentleşme sürecinin bir diğer konut sunum biçimidir. Kooperatifler ilk olarak 1930'lu yıllarda, Ankara'da üst düzey memurların konut ihtiyacına cevap arayışı içinde ortaya çıkmıştır. 1950'li yıllarda, henüz kat mülkiyeti yasası çıkmadan önce, tek parsel üzerinde konut yapımının memurlar ve güvenceli gelir sahibi fabrika işçileri için pahalı olması, onları kooperatifleşmeye yönlendirmiştir. 1965'te Kat Mülkiyeti Kanunu'nun çıkmasıyla bir miktar yaygınlaşmakla birlikte, işçi ve memur kooperatifleri İstanbul'un etkin bir konut sunum biçimi olarak sınıfsal coğrafyada belirleyici bir rol oynamamıştır. 1960'lı yılların planlama anlayışı, konut üretimi alanında yapsatçı üretime alternatif olarak kooperatifler eliyle konut sunum biçiminin özendirilmesini getirmiştir (Tekeli, 1998). Önce Ankara'da 1930'lu yıllarda memur kooperatifleriyle başlayan bu sunum biçimi, daha sonra 1950'lerde bütün Türkiye kentlerinde konut sorununu çözmek için denenmiştir. Kooperatif, kişisel ilişkiler düzeyinde sağlanamayacak bazı olanakları, kurumlaşmış ilişkiler ölçeğinde sağlama olanağı vermiştir (Tekeli, 2010). Yapı kooperatifleri eliyle konut sunumu 1965'te çıkarılan Kat Mülkiyeti Yasası sonrasında yeni bir aşamaya geçmiştir. Bundan sonra Sosyal Sigortalar Kurumu, konut fonlarını Emlak Kredi Bankası aracılığı ile dağıtmaktan vazgeçmiş, kendi örgütü aracılığı ile sadece konut kooperatiflerine dağıtmaya başlamıştır. Bu koşullar dar gelirli ücretli sınıfların kent içinde artan arsa değerlerini bölüşerek ödemelerine olanak vermiştir. Ancak işçilerin konut edinme-

sini amaçlayan bu düzenlemelerden yararlananlar, yine büyük ölçüde orta sınıflarla, işçi sınıfı içinde göreceli yüksek maaşlı, güvenceli işçi kesimi olmuştur (Tekeli, 2010).

1970’li yıllardan sonra yapı kooperatifleri birlikleri ve yerel yönetimler işbirliği içinde toplu konut sunum biçimi gelişmiştir. Bu yolla düşük gelirlilerin de konut sahibi olmaları, başa geçen sosyal demokrat anlayıştaki belediyelerce amaçlanmıştı. Bu sunum biçimi için gerekli olan büyük toprak parçalarının kamulaştırılması yerel yönetimlerle işbirliğini gerektiriyordu. Bazen bu işbirliğine üçüncü bir aktör olarak yapım şirketleri de katılıyordu (Tekeli, 2010). Ancak kooperatifler biçiminde sunum biçimi kentli işçi sınıfı ve orta sınıfın konut sorununu çözmekten çok, mevzii planlarla Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinin kıyı kesimlerinde ikinci konut sitelerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Ekinçi, 1998). Türkiye’de 1980 öncesinde konut kooperatiflerinin toplam konut sunumu içindeki düşük oranları da kooperatiflerin sınıfsal coğrafyayı oluşturmadaki silik rollerini ortaya koymaktadır. Kooperatiflerin Türkiye’de toplam konut sunumu içindeki oranı 1970’te yüzde 5,2; 1975’te yüzde 8 ve 1980’de yüzde 8,7’dir (TUIK). Bu oranlar içinde kıyılardaki yazlık kooperatiflerin olduğu da hesaba katıldığında, 1980’e kadar kentsel konut sunumunda kooperatiflerin etkin bir model olmadığı anlaşılmaktadır. 1990’da bu oranın yüzde 25,2’ye yükselmesi de, Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra Toplu Konut İdaresi’nin kurulmasını ve toplu konut sunumunun kooperatifçilikten çok farklı yeni bir boyuta geçtiğini göstermektedir.

Yapsatçı Konut Sunumu ve Mekânda Biçimlenen Modern Orta Sınıf

19. yüzyılın sonlarından itibaren İstanbul’da geleneksel orta sınıflar ile modern orta sınıfların oluşturduğu iki tür konut alanı ve mahalle bulunmaktaydı. Birincisi tarihî merkezde yer alan ağırlıklı Müslüman olan geleneksel devlet dairesi memurlarıyla geleneksel esnaf ve zanaatkarların yaşadığı Üsküdar, Fatih Beşiktaş gibi mahalleler; ikincisi ise 19. yüzyılda gelişen ticaretin modern büro memurları, modern uzman meslek sahipleri (doktorluk avukatlık, mimarlık gibi) ve belli uzmanlık alanındaki zanaatkarların yaşadığı, gayrimüslim nüfusu da barındıran, Harbiye, Şişli, Nişantaşı, Teşvikiye, Kadıköy gibi mahallelerdi. 19. yüzyılın sonlarından savaş yıllarına kadar kentin genişleyen orta sınıflarının konut ihtiyacını karşılamak üzere bir yandan geleneksel mahalle-

lerde yeni binalar yapılmış, bir yandan da tarihî merkezin hemen dışında modern mahalleler kurulmuştu. Her iki tür mahalledeki konut stoku, 1940’lara kadar kentin orta sınıf konut ihtiyacını karşılayacaktır. Savaş sonrası kentin kaybettiği nüfus nedeniyle orta sınıflar arasında bir süre konut kıtlığı yaşanmamasına karşın, bu konutları kiralamaya gücü yetmeyen yoksul sınıfların konut ihtiyacı radikal bir biçimde artıyordu. Kentte 1940’larda sözü edilen konut kıtlığı orta sınıflar için değil, sefalet koşullarında yaşayan yoksul kesimler içindir (Kessler, 1949).

Bu nedenle 1950’li yılların başlarına kadar İstanbul’da orta sınıflar için yaygın bir konut sunum biçimi yoktu. Birden çok katlı ortak binada tekil konut sahipliğini düzenleyecek bir kat mülkiyeti yasası olmadığından, bina inşa ettirmek arsa sahibinin bütün maliyeti üstlendiği bir biçimde gerçekleşmekteydi. Binanın ya da arsanın sahibi bir inşaat ustası ya da kalfasıyla anlaşarak apartman inşaatını yaptırmakta ve daireleri de genellikle kiraya vermektedir. Bu dönemde İstanbul’un inşaat müteahhitleri ise daha çok kamuya ve devlete taahhüt işleri yapan mühendislik/müteahhitlik firmaları olan inşaat sermayesi sahipleri idi (Tekeli, 2009; Gülöksüz, 2009). Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra İstanbul’da T.C. Hazinesine devrolmuş büyük kamusal arazi/arsa stokunun yanında, kentten ayrılan gayrimüslim nüfusun ucuza elden çıkarıldığı arsalar üzerinden ortaya çıkmış bir arsa pazarı bulunmaktaydı. İstanbul’un zengin tüccar ve esnafı ile kamuya ve devlete taahhüt işleri yapan inşaat sermayesi sahipleri birikimleri ile arsa alıp bir yatırım biçimi olarak bina yaptırıyorlardı (Kurtuluş, Purkis ve Alada, 2012).

1950’li yılların ortalarına doğru kentleşme süreçlerinin hızlanmasına karşın, kentin spekülâtif arsa pazarını kontrol eden aktörlerle iktidar seçkinleri arasındaki çıkar koalisyonları ve kayırmacı ilişkiler, geniş Hazine arazilerine rağmen kamu eliyle imarlı arsa üretimini engellemekteydi. Bu nedenle İstanbul’un artan kentleşme hızı, spekülâtif arsa piyasasında fiyatları yükseltmekte ve bireysel konut sahipliğini zorlaştırdığı gibi, kira fiyatlarının da yükselmesine neden olmaktaydı. Bu durumda tek parsel üzerinde birden fazla kişinin bir araya gelerek gerçekleştirdikleri apartmanlarda hisseli mülkiyet üzerinden kat sahipliği çözüm olarak gelişmiştir. Bu çözüm 1954 yılında 6217 sayılı Tapu Kanunu’nun 26. maddesinde yapılan değişikliklerle mümkün olmuştur. Bu değişiklik ile irtifak hakkının tanınması sayesinde bireysel mülkiyet-

te olan 1-2 katlı evler yıkılarak yerlerine çok katlı binalar yapılmaya başlanmıştır. Bu değişiklik yeni bir konut sunum biçimi olarak yapsatçılığın yasal zeminini oluşturmuştur (Kurtuluş, Purkis ve Alada, 2012).

Yapsatçılığın ortaya çıkışı çok boyutlu bir süreçtir. 1950'li yıllarda değişen ekonomi politikaları ile desteklenen bu konut sunum biçimi, aynı dönemde İstanbul'da büyük altyapı projelerini de içeren imar hareketleriyle paralel gitmekte ve arsa spekülasyonu ve inşaatı dayalı bir ekonomik büyüme hedeflenmektedir. Türkiye'ye has bu konut sunum modeli, şehir plancısı ya da kamu otoritesi eliyle değil, ama açık ya da örtülü ekonomi politikalarına, mülkiyet ve sınıf ilişkilerine bağlı olarak sınırlı sermaye ve yoğun emek kullanımı ile ortaya çıkmaktadır. Bütün bu unsurlar, belli bir tarihsel bağlamda bu özgün modelin "tutmasına" neden olmaktadır. Yapsatçı konut sunumunda sermaye ile işgücü arasındaki ilişkileri belirleyen temel öge, yapsatçı sermayenin arsa sahibi ile kurduğu ilişkilerdir. Işık, bu ilişkiyi şöyle açıklamaktadır: "Kentsel yapı çevrenin üretimi ve kullanımı sürecindeki ilişkiler sermaye-işgücü ilişkisine indirgenemeyecek ölçüde karmaşıktır. Çok sayıda aktör toprak rantından ve üretim sürecinde elde edilen artı değerden pay alma uğraşı içindedir. Konut sunum sürecinde arsa sahibi ile yapımcı arasındaki temel çelişkinin yapsatçılığa özgü çözümü, kat karşılığı olarak bilinen sistemdir. Bu sayede kentsel arsa, yapsatçının sermaye döngüsüne girmemekte, böylece de hiçbir nakit ödemede bulunmadan konut yapımına uygun arsa elde etmiş olmaktadır. Sermayenin konut kesimine girişinde büyük engellerden biri olan kentsel arsa sorunu, böylece daha en başta yapımcının hiçbir harcamada bulunmasına gerek kalmadan çözümlenmektedir. Buna karşılık arsa sahiplerine arsanın bedeli, enflasyon baskısı karşısında bir an önce elden çıkarmak isteyecekleri bir değer (nakit) cinsinden değil de, enflasyon karşısında hızla değer kazanan ürün (konut birimleri) üstünden ödenmektedir." (Işık, 1995)

Arsa sahibinin kat karşılığında arsasını yapımcıya verdiği bu sistemde kentsel arsa azaldıkça arsa sahipleri tekeli konuma gelerek arsa rantının büyük bir kısmına el koymaya başlamaktadırlar. Kent içindeki arsalar azaldıkça arsa sahibi lehine, yapımcının aleyhine bozulan bu denge durumu yapsatçı konut sunumunun sonunu getiren en önemli nedenlerden biri olmaktadır. Yapsatçılık, farklı toplumsal grupların çıkarlarının kesiştiği bir konut sunum biçimi

olması nedeniyle varlığını 40 yılı yakın bir süre sürdürebilmiş ve İstanbul'un sınıfsal coğrafyasında orta sınıfı billurlaştırmıştır. Yapsatçı konut sunumunun çıkarları kesişen aktörlerine bakıldığında, kültürel olarak birbirinden farklı ama sınıfsal yakınlıkları olan toplumsal gruplar olduğu görülmektedir (Kurtuluş, Purkis ve Alada, 2012). Hatırı sayılır bir kısmı Karadenizli olduğu için popüler kültürde "Laz müteahhitler" olarak bilinen, küçük sermayeli girişimciler, 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin kentsel alanlarda başlattığı düzensiz ve hızlı imar hareketleri içinde bir fırsat olarak ortaya çıkan yapsatçı konut sunumunu yaygın bir konutlaşma modeline dönüştürmüşlerdir.

İstanbul'da Yeni Konut Sunumu ve Sayısal Arka Plan

İstanbul metropoliten alanının, II. Dünya Savaşı sonrası gecekondular ve yapsatçı apartmanlaşma ile genişleme modelinden biçimsel olarak çok farklı, ama kentsel arsa üzerinde çıkar gruplarının koalisyonları ve güç ilişkileri bakımından benzer üçüncü büyüme dönemi 1980'lerin sonlarından itibaren başlamaktadır. Yeni liberal ekonomi politikaları ile şekillenen bu yeni kentleşme modeli, bir yandan büyük kamu ve özel sektör inşaat yatırımları ile üretimi genişletirken, diğer yandan gayrimenkul sektörü üzerinden finansal sermayenin genişlemesine olanak sağlamaktadır. Bu dönemde konut üretiminde yeni bir aşamaya geçilmektedir. Bir yandan metropoliten çeper bir dış halka yaratacak biçimde, geniş ölçekli toplu konut yatırımları ile genişlemekte; diğer yandan da kentin geleneksel orta sınıf mahalleleri ve onlarla bitişik hale gelmiş olan eski gecekondular mahallelerinden oluşan merkez, kentsel dönüşüm projeleri ile yeniden inşa sürecine girmektedir. Bu dönemde İstanbul'un II. Dünya savaşı sonrasında gecekondular ve yapsatçı konut sunumu ile oluşan konutlaşma modeli yerini büyük sermaye yatırımları ile gerçekleşen yeni konut sunum biçimlerine bırakmaktadır.

Türkiye'nin 2012 yılında 74,7 milyon olan nüfusunun yüzde 18'i İstanbul'da yaşamaktadır. İstanbul'dan sonra en kalabalık ikinci kent olan Ankara'dan yaklaşık üç kat, İzmir'den ise 4 kattan daha fazla nüfus barındıran İstanbul, GSYİH'dan yaklaşık yüzde 21,5 pay alırken, Türkiye'de üretilen gayrisafi katma değer yüzünde 28'i İstanbul'da üretilmektedir. İstanbul'da yaratılan gayrisafi katma değer içinde hizmet sektörünün payı 2008 yılında yüzde 73, sanayi sektörünün payı yüzde 27 ve tarım sektörünün

payı yüzde 0,2'dir (TÜİK, 2011). Bu nedenle İstanbul bir yandan hizmet sektörünün hızla büyüdüğü bir metropole dönüşürken, diğer yandan, imalat sektörü, gelişmiş ülkelerin aksine, kentte hâlâ önemli bir yer tutmaktadır (Eraydın, 2008). Dolayısıyla İstanbul, kent içi imalat sanayisinde çalışan güvenceli-güvencesiz kol işçilerinden oluşan işçi sınıfı ile sınıf içi bölünmeler ve mekânda farklılaşmalarla ayrışarak genişleyen orta sınıfların mekândaki hareketliliği ile yeniden biçimlenmektedir. Yeni konut sunum biçimleri bu aşamada bu ayrışmanın ve mekânsal farklılaşmanın dinamiklerinden biri olmaktadır.

Türkiye'de hane halklarının yaklaşık yüzde 68'i kendi konutlarında otururken, bu oran İstanbul'da yaklaşık yüzde 58'dir. 2010 yılında Türkiye'de 132.589 binanın yüzde 86'sı ikamet amaçlıdır. Bu binaların 12.876'sı için İstanbul'da ruhsat verilmiştir ve bunun 11.849'u ikamet amaçlıdır. Kaba bir hesaplamayla Türkiye'de ikamet amaçlı konutların yaklaşık yüzde 15'i İstanbul'da bulunmaktadır (TÜİK, 2010). 2002'den 2010'a Türkiye'de toplam bina sayısı üç kat, daire sayısı ise beş kattan fazla artmıştır. Bu konutların yaklaşık yüzde 85'i özel kesimce üretilmiştir.

2000 yılı bina sayımına göre Türkiye'deki 13.597.676 kentsel konutun yüzde 38'i ruhsatsızdır. İstanbul'da ise 3.136.931 kentsel konutun yüzde 52'si ruhsatsızdır.¹ Türkiye'deki kentsel konut stokunun yüzde 23'ü İstanbul'dadır. Diğer yandan 2001-2007 yılı konut yapı ruhsatları, 2000 sayımına eklendiğinde, İstanbul'da kentsel konut stoku 2007'de 3,7 milyona, 2010 yılında ise yaklaşık 4 milyona çıkmaktadır. Yani İstanbul'da yapı ruhsatı verilen konut stoku 2010 yılında, 2000 yılına göre yaklaşık yüzde 30 artmıştır. Türkiye'de en çok konut yapım izni verilen yer İstanbul'dur. 2010 yılı, ruhsat verilen konut sayısı açısından rekor bir yıl olmuştur. İstanbul'da üretilen konutların yaklaşık yüzde 50'sinin ruhsatsız olduğu göz önüne alınırsa İstanbul'da konut sayısının minimum 4,5 milyon olduğu düşünülebilir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin tahminlerine göre İstanbul'da hane sayısının 2010 yılında 3578 olduğu düşünülmüşürse², İstanbul'da konut stokunun hane halkı sayısından fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumda İstanbul'da konut açığı değil, ancak önemli oranda konut fazlası olduğu anlaşılmaktadır.

İstanbul'da konut satışları 2009 yılında yaklaşık yüzde 27 artmış, 2010 yılında ise yaklaşık yüzde 41 düşmüştür.³ Ancak TÜİK'e göre 2011

yılında konut satışları artmıştır. Özellikle 2011 son çeyreğinde bir önceki döneme göre en yüksek artış yüzde 31,12 ile İstanbul'da olmuştur.⁴ Bu sayılardan çıkarılabilecek başka bir sonuç da konut alanlarının büyük bir bölümünün ilk defa konut alanlardan değil, daha önce bir veya birden fazla konuta sahip olanlardan meydana gelmesidir. Bu da son yıllarda ekonomik krizle birlikte konut yatırımlarının daha güvenli bir yatırım alanı olarak görülmesi ve getirisinin diğer yatırım araçlarına göre daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Son yıllarda özellikle üst orta ve üst sınıflara yönelik olarak yapılan markalı lüks konutlara olan talep artmıştır. Markalı konutlar, dolar, euro, altın ve Hazine bonosuna göre çok daha yüksek getirilere ulaşmıştır.⁵ Örneğin İstanbul'da binlerce konut projesini aynı anda yürüten en büyük inşaat şirketlerinden Ağaoğlu Şirketler Grubu Yönetim Kurulu Başkanı Ali Ağaoğlu'na göre, gayrimenkul sadece en güvenli değil, en istikrarlı yatırım aracıdır.⁶ Ant Yapı Yönetim Kurulu Başkanı Mehmet Okay ise İstanbul'daki markalı konutlarda değer artışının Avrupa ile yarıştığını söyleyerek, "2008'de Anthill'de ilk satışa başladığımızda metrekaresini 3 bin dolardan sattığımız daireler, bugün 4 bin 500 dolardan alıcı buluyor," derken; Selenium Twins projesiyle dört yılda yatırımcısına yüzde 200'e varan oranda kazanç sağlayan Aşçıoğlu İnşaat Yönetim Kurulu Başkanı Yaşar Aşçıoğlu da "İstanbul gibi konut fiyatlarının hâlâ gereken değerlerine ulaşmadığı bir yerde gayrimenkul en çok kazandıran yatırım aracı olmaya devam edecek," demektedir.⁷

Konut kredilerinde İstanbul, 2010 yılında toplam konut kredilerinin yüzde 36,5'i ile en fazla konut kredisi kullanan kent olmuştur. İstanbul'da eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelire göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık gelirlerin dağılımında 2010 yılına bakıldığında (en alt gruptan yukarıya doğru) en alt yüzde 20'lik grup toplam gelirin yüzde 7,1'ini; 2. grup yüzde 11,4'ünü; 3. grup yüzde 15,5'ini; 4. grup yüzde 21,1'ini ve beşinci grup yüzde 44,9'unu almaktadır.⁸ Aynı rakamlara yüzde 10'luk gruplar halinde bakıldığında ise en yüksek gelir grubu toplam gelirin yüzde 30,3'ünü alırken en düşük gelirli yüzde 10'luk grubun, gelirin yüzde 2,8'ini aldığı görülebilir.⁹ Bu rakamlara bakıldığında İstanbul nüfusunun yüzde 20'sinin İstanbul'un gelirinin yaklaşık yarısını aldığı görülmektedir. Bu durum İstanbul'da gelir dağılımındaki eşitsizliği gösterdiği gibi, bu eşitsizlikte eski ve yeni

orta sınıfların paylarının da yeni orta sınıflar lehine değiştiğini söylemek mümkün olabilir: Yüzde 10'luk sıralamada 6. gruptan 9. gruba kadar olan kesim yeni orta sınıflar olarak düşünülürse, yeni orta sınıfların İstanbul'da gelirin %44,3'ünü aldığı söylenebilir. Nüfusun kalan yüzde 50'si ise (ilk beş yüzde 10'luk grup) toplam gelirin yüzde 25,7'sini almaktadır. Bu durumda İstanbul'da yeni konut sunumu içinde üretilen farklı nitelikteki konutlar, yeni orta sınıf içinde kredileri geri ödeme kapasitesi yüksek gruplarla, tasarruf olanağı yüksek gruplar tarafından satın alınmaktadır. Oysa konut ihtiyacı düşük ve orta gelir grupları için söz konusudur.

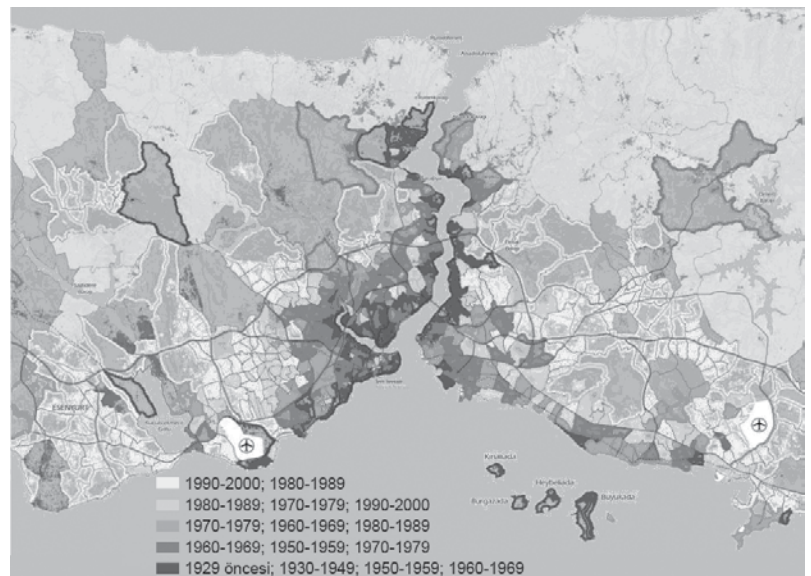
İstanbul'un bir küresel kent olup olmadığı tartışılırken küresel kentlerin karakteristik özelliği olarak kabul edilen derin sosyal ve mekânsal ayrışmanın İstanbul'da da yaşandığı öne sürülmektedir (Keyder, 1999). Bunun tersini savunan görüşlere göre ise İstanbul'daki ayrışma diğer küresel kentlerde görülen ayrışmadan farklıdır, ırk ve etnisite temeline dayalı mekânsal ayrışmadan çok, kent sınıfsal olarak mekânda ayrışmaktadır (Kurtuluş, 2005). İstanbul'da yaşanan mekânsal ayrışma, küresel kent tartışmasının ötesinde özgün tarihsel ve mekânsal olumsuzluklarla da beslenen yeni bir sınıfsal coğrafyanın şekillenmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte bazı araştırmacılar, İstanbul'un barındırdığı bazı özgünlüklere bağlı olarak¹⁰ sosyal ayrışmanın 1990-2000 yıllarında az da olsa azaldığını öne sürmektedirler (Güvenç ve Işık, 2002; Pınarcıoğlu ve Işık, 2009; Eraydın, 2008). Ancak İstanbul'da açıkça izlenen radikal mekânsal ayrışmanın yaratacağı sosyal ve sınıfsal ayrışmaların hızı ve niteliğine ilişkin bilgi üretmek için resmî istatistiklerden daha çok, yeni ampirik verilere gereksinim vardır.

Diğer yandan İstanbul'da 2002 yılından sonra düzenli ve uluslararası nitelikte bir gayrimenkul piyasası gelişmeye başlamıştır. Yatırımların gelişiminde en temel etken yatırımların getirileridir. İstanbul uluslararası en prestijli kuruluşlarca yapılan değerlendirmelerde son yıllarda birinci sırada gösterilmektedir. Yeni yatırımlara ilişkin öngörülerde 2011 yılında İstanbul ikinci sıraya çıkmış, mevcut ticari gayrimenkullerin satın alımlarında ise birinci sıraya yükselmiştir (GYODER, 2010). Son yıllarda yabancılar Türkiye'de gayrimenkul sektörüne hem faaliyet göstermek için doğrudan yatırım yaparak hem de gayrimenkul satın alarak girmektedirler. Türkiye'de kurulan yabancı sermayeli kuruluşların büyük bir bölümü yukarıda

Yıllar	İnşaat İzni	Kullanım İzni
1955-59	271.000	-
1960-64	478.800	-
1965-69	587.700	290.900
1970	154.825	71.589
1980	203.989	139.207
1983	169.037	113.453
1984	189.486	122.580
1985	259.187	118.205
1986	392.825	168.597
1987	497.674	191.109
1988	473.582	205.485
1989	413.004	250.480
1990	381.408	232.018
1991	392.943	227.471
1992	467.024	268.804
1993	548.129	269.695
1994	523.791	245.610
1995	518.236	248.946
1996	454.295	267.306
1997	464.117	277.056
1998	414.573	219.737
1999	339.446	215.613
2000	315.162	245.155
2001	279.616	243.464
2002	161.920	161.491
2003	202.854	162.908
2004	330.446	164.994
2005	546.618	249.816
2006	600.387	295.389
2007	584.955	326.484
2008	503.565	357.286
2009	518.475	404.058
2010	858143	363053

İnşaat kullanım izinlerine göre konut üretimi (daire sayısı) (Kaynak: TÜİK).

İstanbul'da konutun tarihsel gelişimi (Kaynak: Urban Age, İstanbul).

belirtildiği gibi İstanbul'dadır ve gayrimenkul sektörü yatırımları gözde yatırım alanlarının başlarında gelmektedir. Bütün bu gelişmelerden en fazla etkilenen kent İstanbul'dur.¹¹ Bunun nedeni olarak da ABD ve Avrupa'da emlak fiyatları düşerken Türkiye'de yükselmesi olarak gösterilmektedir. 2011 yılında gayrimenkul sektörüne yönelik yabancı yatırımlar da rekor düzeyde artmaktadır (GYODER, 2011b; 2011c). Bu gelişmenin temel nedeni, dünya ekonomisinde krizle birlikte kendisine yeni yatırım alanları arayan aşırı sermaye birikiminin yol açtığı finansal şişkinliktir. Diğer nedeni de Türkiye'de yapılan hukuksal düzenlemelerle mekâna yapılan yatırımların hem yerli hem de yabancı sermaye yatırımcıları için gün geçtikçe daha kârlı hale getirilmesidir.

İstanbul'da 1980'li yıllara kadar orta ve üst orta sınıfların konut tercihleri yapsatçı konut sunum biçiminin ürettiği apartmanlar ve kooperatiflerce üretilen konutlardır. Tablo 1'den izlenebileceği gibi yapsatçı konut sunum biçiminin hızlandığı 1960-69 yılları arasındaki on yılda Türkiye'de 1.066.500 konut üretilmiştir. 1986-1995 yılları arasındaki on yılda bu sayı dört buçuk kattan fazla artarak 4.608.616'ya çıkmıştır. 1986-2010 arası 15 yılda ise yaklaşık yüzde 43 artarak 6.574.572'ye ulaşmıştır. 1980'li yılların ortalarından başlayarak ve 1990 ortalarından itibaren hızlanan bir biçimde büyük sermayenin emlak sektörüne girişiyle birlikte sadece konut değil, yaşam tarzı olarak üretilip pazarlanan kapalı siteler biçiminde konut üretimi bu sınıfların tercihleri haline getirilmiştir. Deprem, güvenlik ve prestij sloganlarıyla yapılan reklamlar ve özel pazarlama teknikleriyle bazen binlerce konutu kapsayan bu kapalı sitelere talep yaratılmaktadır.

İstanbul'da Yeni Konut Sunumu ve Aktörleri

İnşaat sektöründe faaliyet göstermek üzere kurulan şirket sayısı son üç yılda yaklaşık yüzde 95,2 artmış ve yatırımcıların gözde sektörü haline gelmiştir. İnşaat sektöründe kurulan şirket sayısı 2008 yılında 7035 iken, söz konusu rakam 2011 yılında 13.733'e yükselmiştir.¹² Böylece büyümenin lokomotif sektörü olmaya devam etmektedir. Türkiye, 2010 yılında en büyük 225 inşaat firmaları listesinde 33 firma ile Çin'den sonra ikinci sırada yer almıştır. 1970'li yıllarda Libya ile başlayan uluslararası piyasalara açılım, ilerleyen yıllarda gerek coğrafi gerekse de taahhüt çeşitliliği bakımından geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Türk inşaat firmaları bugüne kadar 90 ülkede toplam

tutarı 200 milyar ABD dolarını aşan ve toplamda 6000'in üzerinde taahhüt üstlenmiştir.¹³ 1972'den 2002'ye 30 yılda yurtdışında alınan toplam iş miktarı 44 milyar dolar, 2002-2010 yılları arasında ise 146 milyar dolardır. İnşaat sektörü, 8 yılda, 30 yılda aldığı iş miktarının değerinin 3 katını gerçekleştirmiştir.¹⁴

Faiz oranlarında artışla birlikte konut kredilerinde durağanlık, konut fiyatlarında ve kiralarında 2007 yılına göre Türkiye genelinde ve özellikle İstanbul'da artış eğilimi olmasına karşın, konut sektöründe dördüncü çeyrekte alınan yapı ruhsatları, yeni arzlar ve satışlar üçüncü çeyreğin üzerinde gerçekleşmiştir. Konut satışları son dokuz çeyreğin en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Ticari gayrimenkul (ofis, AVM, otel vb.) inşaatları ise hızla artmaktadır. 2011 genelinde inşaatla yüzde 35 ve gayrimenkul sektöründe yüzde 62 oranlarında olmak üzere kullanılan kredilerde genişleme eğilimi sürmektedir.¹⁵

2011 yılında Türkiye'de gerçekleşen 15,9 milyar dolar düzeyinde toplam uluslararası doğrudan yatırımın, 13,9 milyar dolarlık kısmı sermaye bileşeni, 2 milyar dolarlık kısmı ise yurtdışında yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin Türkiye'deki gayrimenkul alımlarından oluşmaktadır. Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri ile inşaat sektörlerine olan uluslararası doğrudan yatırımlar 2006'dan beri hızla artmış, 900 milyon dolara ulaşarak toplam uluslararası doğrudan yatırımlarının (UDY) yüzde 5,6'sına ulaşmıştır. Uluslararası sermayeli şirket sayısı 2006'da inşaat sektöründe 1991'den, 2011'de 2778'e çıkmış; gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetlerinde ise 1684'ten 4719'a çıkmıştır. Toplam uluslararası sermayeli şirketlerin yüzde 25,5'i gayrimenkul ve inşaat sektörlerindedir. 29.399 adet uluslararası sermayeli şirketin yüzde 56,6'sının faaliyette bulunduğu İstanbul ilinde, uluslararası sermayeli şirketlerin en yoğun olduğu alanlar sırasıyla toptan ve perakende ticaret, imalat sanayi, gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektörleridir (Ekonomi Bakanlığı, 2012).

Son çıkan yasalardan sonra inşaat sektörüne, özellikle Arap ülkelerinden yabancı sermayenin ilgisinin artacağı beklenmektedir. Bu durumu, inşaat sektörünün büyük firmalarının yöneticileri şöyle ifade etmektedir:

"İki ayrı şehir projesi 2B, Kentsel Dönüşüm ve Mütakabiliyet gibi yasalarla birlikte sektörde büyük hareketlenme başladı. Bu hem bu kanunların yurtdışına verdiği imaj, hem Türkiye'nin gelişmesi hem de Arap Baharı ve Batı'daki krizin etkilerinden kaynaklanıyor. Bunlardan dolayı Tür-

kiye bugünlerde çok popüler. Bu nedenle 2005 yılından beri olan hareketlenme bu yıl pik yaptı. Neredeyse her hafta bir iki görüşme yapıyorum. Genelde Dubai, Katar gibi yüzde 70'i Arap dünyasından firmalarla görüşmeler yapıyorum. Her gelen randevuya cevap versek neredeyse iş yapamaz duruma gelecek durumdayım. İstanbul eğer mülkiyet ve imar sorunlarından arındırılarak doğru imar planları yapılırsa 10 yıl içinde 1 trilyon dolar para girişi sağlanabilir. Türkiye çapında kentsel dönüşüm için 400 milyar dolara ihtiyaç var. Bu parayı Türkiye içinde bulmak mümkün değil, mutlaka yabancı kaynağa ihtiyaç var.”¹⁶

“Yurtdışından burada yatırım yapmak isteyen yatırımcıların talepleri vardı. Önceden de vardı ancak yasa çıktıktan sonra arttı. Şimdi birçok firmayla görüşmemiz devam ediyor. Hatta dünyadaki gayrimenkul şirketleri bize gıpta ile bakıyorlar. Bizimle birlikte üçüncü ülkelerde ve kendi ülkelerinde bu projeleri hayata geçirmek istiyorlar.”¹⁷

“Ölçeklerin büyümesi ile yabancı ortaklığı sektörde çok konuşuluyor. Firma olarak biz de bu tarz görüşmeler yapıyoruz. Ancak bundan sonraki süreçte özellikle kentsel dönüşümle birlikte bu işbirliklerine sıcak bakmak gerekiyor. Çünkü firmaların kentsel dönüşümde aktif olması için bu işbirlikleri gerekebilir... Müteakabiliyet, kentsel dönüşüm ve 2B ciddi bir hareketlilik yaratacak.”¹⁸

“Ortadoğu’da ertelenen yoğun talep var. ABD ve AB ekonomilerindeki sıkıntılar nedeniyle kendine yer arayan para bize akacak. Bir anlamda hortumda biriken suyun yönü Türkiye olacak.”¹⁹

İstatistiki verilere ve inşaat sektörü ile ilgili kuruluşların yayınlarında yapılan değerlendirmelere bakıldığında gelişmiş ülkelerde durgunlaşan ya da küçülen inşaat sektörü yatırımlarına karşın, gelişmekte olan ülkelere sektör hâlâ kârlı bir sektör olarak görülmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında dünyada kriz dönemlerinde ve hatta genişleme dönemlerinde de aşırı birikmiş sermayenin sürekli mekânsal yatırımlara aktıldığını, bu akıtmanın aracılığıyla da finansal kurumların hem yatırımcılara hem de tüketicilere kredi vererek yaptığını görmek mümkündür.

ABD ve Avrupa’da emlak balonunun patlamasıyla gelen krizlerin ardından inşaat sektörünün girdiği durgunluk, uluslararası sermayeyi dünyanın başka yerlerinde hâlâ yapılı çevreye yapılan yatırımların kârlılığının yüksek olduğu yerlere çekmektedir. Bu anlamda kendisine en avantajlı koşulların sağlandığı yerlerde uluslararası sermaye ile işbirliği yapabilecek düzeye gelen yerli sermayelerle, bazen ortaklıklar kura-

rak bazen alt sözleşme ilişkileri içinde bazen de doğrudan yatırımlar biçiminde özellikle büyük ölçekli yatırımlar yapmaktadır. Sermayenin dünya ölçeğinde akışkanlığının önündeki engeller büyük ölçüde kalktığından bir “yer”de düşen kârlılık, sermayenin başka “yer”lere sorunsuz akışını kolaylaştırmaktadır. Uluslararası sermaye 2008 krizi sonrası yatırımlarını özellikle Afrika ve Latin Amerika ülkelerine kaydırmadaki istekliliği bu çerçevede açıklanabilir. Türkiye de yapılan düzenlemelerle bu sermayeyi çekmeye çalışmaktadır, ancak dikkat edilmediğinde gelişmiş ülkelerde yaşanan senaryonun tekrarlanması Türkiye’de ekonomik krizi kaçınılmaz kılabilir.

Son Söz

Türkiye’de İstanbul odaklı mekânsal üretimin sınıfsal coğrafya üzerindeki dönüştürücü etkisi kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Bu etki ile İstanbul’un merkezindeki eski modern orta sınıf mahalleleri olduğu kadar, İstanbul’un eski metropoliten çeperine yerleşmiş olan gecekondu mahalleleri ve yeni çeperindeki tüm arazi kullanım biçimleri hızla dönüşmektedir. Bu nedenle kentin toplumsal sınıfları bu mekânsal işbölümü içinde kendilerini yeniden mekânda inşa etmeye çalışmaktadırlar. Orta sınıf bu hareketliliğin en merkezî sınıfı konumundadır. Kentli yeni orta sınıflar, kentin mekânsal olarak bir patlama gibi, büyük inşaat yatırımlarıyla yeni çepere sıçramasını takip eder biçimde, hareketlenmektedir. Bu hareketlenmede kentin merkezî mahallelerindeki “eskimiş” konut stoku ve sınıfsal-mekânsal sınırların muğlaklığına karşın, çeperde inşa edilen konut alanlarında sunulan çevre düzeni ve güvenliği sağlanmış, sınıfsal-mekânsal sınırları açık “yeni” konut alanlarının çekiciliği belirleyici olurken, aynı zamanda finans sektörünün geliştirdiği yeni kredi yöntemleri de konutu önemli bir yatırım aracı haline getirmektedir.

Yeni orta sınıflar kentin merkezî mahallelerinden kentin çeperlerine doğru, maddi, kültürel ve sosyal sermayelerine uygun olarak süzülürken, kentin merkezî mahallelerindeki modası geçmiş ve yıpranmış apartman bloklar değer kaybına uğramaktadır. Merkezî mahallelerdeki arazi değerlerinin yüksekliğine karşın, özellikle bakımsız ve eskimiş apartman bloklarındaki konutların değerinin düşmesi, inşaat sermayesi açısından kentin merkezinde yeni bir fırsat yaratmaktadır. Kentin merkezindeki orta sınıf mahallelerinde, inşa edilmelerinin üzerinden henüz 30-40 yıl geçmesine rağmen, yeni inşaat teknolojileri, yapı malzemeleri ve mimari-estetik gelişmeler nede-

niyle “eskimiş” hale gelen konut stokunun üzerinde yeniden inşa edilen göreceli lüks apartman blokları, kentli orta sınıfların kentsel hareketliliği üzerinde çok önemli rol oynamaktadır. Tıpkı bir önceki yapsatçılık modelinde olduğu gibi, sermaye sahibi ile binasını yenileyecek ekonomik güce sahip olmayan mülk sahipleri arasında yapılan anlaşmalarla binalar yıkılarak yeniden yapılmaktadır. Ancak bu yeni yapsatçılık bir önceki modelden pek çok yönüyle ayrılmaktadır. Birincisi bu pazarlıkta sermaye kesimini, eski yapsatçılıkta olduğu gibi ağırlığı küçük-orta ölçekli sermaye sahibi bireysel üreticiler değil, binanın tamamını satın alma gücüne sahip inşaat firmaları oluşturmaktadır. İkincisi, binada daire sahibi olanlar dairelerine karşılık elde edecekleri yeni daireler, eski dairelerinden ya daha küçük olmakta ya da üstüne bir fark ödemek zorunda kalmaktadırlar. Çoğu zaman yapsatçı firma binadaki bütün daireleri, bölgedeki arsa fiyatlarına göre oldukça düşük bir fiyata satın alabilmektedir. Kentin çeperinde çok sayıda ve fiyat çeşitliliğinde toplu konut sunumu, kentin merkezinde gelirleri artan yeni orta sınıfları çeperde yerleşmeye iterken, gelirleri giderek düşen eski orta sınıflar üzerinde de yerinden edilme ve rant baskısı oluşturmaktadır. ■

Hatice Kurtuluş, Prof. Dr.,
İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü

Semra Purkis, Doç. Dr.,
Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

*Bu yazı, 110K061 No.lu TÜBİTAK Projesi kapsamında, Prof. Dr. Hatice Kurtuluş, Prof. Dr. Adalet Alada ve Doç. Dr. Semra Purkis tarafından gerçekleştirilen, “İstanbul’da Yeni Konut Sunum Biçimleri ve Orta Sınıfın Mekânda Yeniden İnşası” başlıklı araştırmaya dayanmaktadır. Araştırmanın tamamı 2013 yılı içinde kitap olarak yayımlanacaktır.

Notlar:

1. GYODER; 2006, Gayrimenkul sektörü ve İstanbul için Öngörüler 2015, s.6.
2. İstanbul Ekonomisi, 2008/2009, İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
3. GYODER, Türkiye Gayrimenkul Sektörü Temel Göstergeleri 2010.
4. TÜİK, Haber Bülteni, Konut Satış İstatistikleri, 2011, IV. Dönem
5. www.emlakkulisi.com
6. www.emlakkulisi.com
7. Dilek Taş, www.emlakkulisi.com
8. İstanbul için Gini katsayısı 0,373; TÜİK; istatistik yıllığı, s.366.
9. TÜİK (%10'luk gruplara bakıldığında İstanbul’da ikinci %10'luk grup gelirin % 4,3’ünü, üçüncü grup 5,3’ünü, dördüncü grup 6,2’sini, beşinci grup 7,1’ini, altıncı grup 8,4’ünü, yedinci grup 9,7’sini, sekizinci grup 11,5’ini, dokuzuncu grup 14,7’sini almaktadır.)
10. İstanbul’da sosyal mekânsal mobilitenin hâlâ çok hızlı olması, dolayısıyla emlak piyasasındaki fırsatlardan alt sınıfların da çıkar sağlayarak bir ölçüde zenginleşmelerinin

yollarının açık oluşu, İstanbul’a eğitilmiş göçünün artması ve bunların yer seçimleri gibi.

11. Global Property Guide, PwC (Price Waterhouse Coopers) ve ULİ (Urban Land Institute) gibi uluslararası kuruluşların hazırladıkları raporlara göre İstanbul, emlak yatırımcıları açısından en cazip kent sıralamasında Münih, Berlin, Stockholm gibi kentleri geride bırakarak en üst sıraya yerleşmiştir. <http://emlak.kanald.com.tr>; <http://www.invest.gov.tr>.
12. TOBB, <http://www.tobb.org.tr/> BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.aspx.
13. Kalkınma Bakanı, Cevdet Yılmaz, INTES, 2011a.
14. Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan, INTES, 2011a.
15. GYODER, 2011 IV. Çeyrek Raporu.
16. İnanlar Yönetim Kurulu Başkanı Serdar İnan, <http://www.emlakkulisi.com/genel/turk-gayrimenkul-sirketlerine-yurtdisinden-teklifler-yagiyor/124487>
17. Varyap Varlıbaş Yönetim Kurulu Başkanı Süleyman Varlıbaş, <http://www.emlakkulisi.com/genel/turk-gayrimenkul-sirketlerine-yurtdisinden-teklifler-yagiyor/124487>
18. Dumankaya Yönetim Kurulu Üyesi Ali Dumankaya <http://www.emlakkulisi.com/genel/turk-gayrimenkul-sirketlerine-yurtdisinden-teklifler-yagiyor/124487>
19. Çalık Gayrimenkul Genel Müdürü Feyzullah Yetgin, <http://www.emlakkulisi.com/genel/turk-gayrimenkul-sirketlerine-yurtdisinden-teklifler-yagiyor/124487>

Kaynakça:

- Buğra, A. (2000) “Türkiye’nin Ahlsız Konut Ekonomisi”, *Devlet-Piyasa Karşılığının Ötesinde: İhtiyaçlar ve Tüketim Üzerine Yazılar*, İletişim Yayınları.
- DİE (2000) Bina Sayımı.
- DPT, 2005 Programı.
- DPT, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Kalkınma Planları (1-9). <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan.asp>, erişim: 22.12.2011.
- Ekinci, O. (1998) “Kaçak Yapılaşma ve Arazi Stoku”, 75 *Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, s.191-198.
- Emlak Kulisi, <http://www.emlakkulisi.com/>
- Emlak Proje Haber, <http://m.emlakprojehaber.com/>
- Emlak.kanald.com.tr, <http://emlak.kanald.com.tr/>
- Eraydın, A. (2008) “The Impact of Globalisation on Different Social Groups: Competitiveness, Cohesion and Spatial Segregation in Istanbul”, *Urban Studies*, 45, 8, s.1663-1691.
- Erder, S. (2004) *Ümraniye: İstanbul’da Bir Kent Kondu*, İletişim Yayınları.
- Gülöksüz, E. (2009) “İnşaat Sanayinde Uluslararasılaşma ve Sermayeler Arası İlişkiler”, *Praksis*, 19, s.157-189.
- Gürlesel, C. F. (2006a) Türkiye’de Konut İhtiyacı ve Talebine Bağlı Konut Finansman Sisteminin Gelişme Potansiyeli 2015, Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER) *Gayrimenkul Araştırma Raporu 2*.
- Gürlesel, C.F. (2006b) Gayrimenkul Sektörü ve İstanbul İçin Öngörüler 2015, Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER), (2006b).
- Gürlesel, C.F. (2008) *Türkiye Gayrimenkul Sektörü Temel Göstergeleri*, Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER).
- Gürlesel, C.F. (2010) *Türkiye Gayrimenkul Sektörü Temel Göstergeleri*, Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER).
- Gürlesel, C.F. (2011a) *Gelişen Ülkeler ve Türkiye’de Gayrimenkul Sektörü Değerlendirme ve Öngörüler*, Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER).
- Gürlesel, C.F. (2011b) *Türkiye ve Dünya Gayrimenkul Sektör Raporu 3. Çeyrek*, Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER).
- Gürlesel, C.F. (2011c) *Türkiye ve Dünya Gayrimenkul Sektör Raporu 4. Çeyrek*, Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER).

- Güvenç, M., Işık, O. (1996) "İstanbul'u Okumak", *Toplum ve Bilim*, 71, s.6-60.
- Güvenç, M., Işık, O. (2002) "A Metropolis at the Crossroads: The Changing Social Geography of Istanbul Under the Impact of Globalization", *States and Cities: The Partitioning of Urban Space*, (der. P. Marcuse and R. van Kempen), Oxford University Press, Oxford, s.203-220.
- Hart, W. (1969) *Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi*, İstanbul Ticaret Odası Yayını.
- INTES (2011a), Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, *Dünyayı İnşa Edenler Dergisi*, Ağustos.
- INTES (2011b) Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, Genel Ekonomik Veriler, İnşaat Sektörü Sorunları ve Çözüm Önerileri, Temmuz.
- INTES (2012) Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, *İnşaat Sanayii Dergisi*, 2012'ye Bakış, 129.
- Işık, O. (1995) "Yapsatçılığın Yazılmamış Tarihi", *Mimarlık*, 261, s.43-45.
- İBB; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, *İstanbul Ekonomisi 2008/2009*, Mali Hizmetler Daire Başkanlığı Finansman Müdürlüğü.
- Kessler, G. (1949) "İstanbul'da Mesken Darlığı Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı", *Arkitekt*, 209-210.
- Keyder, Ç. (1999) *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, Çev. S. Savran, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kurtuluş, H. (2000) *The Roles of Çiftlik on the Formation of the Metropolitan Fringe in the Expansion of Istanbul Metropolitan Area*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Kurtuluş, H. (2011) "Gated Communities as a Representation of New Upper and Middle Classes in İstanbul", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s.44, 49-66.
- Kurtuluş, H. (Yay. Haz.) (2005) *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar*, Bağlam Yayınevi, İstanbul.
- Kurtuluş, H., S. Purkis ve A. Alada, *İstanbul'da Yeni Konut Sunum Biçimleri ve Orta Sınıfların Sosyo-Mekânsal Yeniden İnşası*, 110K061 Nolu TUBİTAK Proje Raporu, Ulakbim.
- Pınarcıoğlu, M., Işık, O. (2009) "Segregation in İstanbul: Patterns and Processes", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100, 4, 469-484.
- Resneli, M. N. (1955) *Parselledim Satıyorum*, İstanbul.
- Şenyapılı, T. (1978) *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*, ODTÜ Yayınları, Ankara.
- Şenyapılı, T. (1992) "A New Stage of Gecekondu Housing in İstanbul", *Development of Istanbul Metropolitan Area and Low Cost Housing*, T.S.S.A; Municipality of Greater İstanbul; IULA- EMME, İstanbul.
- TBB (2008) Türkiye Bankalar Birliği, *Konut Kredileri Uygulamaları Hakkında Yararlı Bilgiler*, No.259, İstanbul.
- TC. Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (2010) *Türkiye Gayrimenkul Sektörü Raporu*, Ocak.
- TC. Ekonomi Bakanlığı (2012) *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2011 Raporu*, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Nisan.
- TCMB, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, <http://www.tcmb.gov.tr/>, erişim: 5.05.2012.
- Tekeli, İ. (1994) *The Development of Istanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning*, IULA-EMME, Kent Basımevi, İstanbul.
- Tekeli, İ. (1998) "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, s.1-24.
- Tekeli, İ. (2009) *Kentsel Arsa Altyapı ve Kentsel Hizmetler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2010) *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TMB (2011/01) Türkiye Müteahhitler Birliği, *Gündem*, Kasım.

- TMB (2012) Türkiye Müteahhitler Birliği, *İnşaat Sektörü Analizi: Dünya-Türkiye İnşaat Sektörü*, Nisan.
- TOBB, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, <http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AnaSayfa.aspx>, erişim: 35.05.2012.
- TOKİ, TC. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi, Geleceğin Türkiye'sini İnşa Ediyoruz, TOKİ Kurum Profili, 2010-2011.
- TOKİ, TC. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi, <http://www.toki.gov.tr/>, erişim: 15.01.2012.
- TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, *Haber Bülteni*, 2010
- TÜİK, Konut Satış İstatistikleri, *Haber Bülteni*, 1. Dönem 2012.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Enstitüsü, *Ekonomik Göstergeler 2011/II*.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Enstitüsü, *Ekonomik Göstergeler 2011/IV*.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Enstitüsü, *İstatistik Göstergeler 1923-2009*.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Enstitüsü, *İstatistiklerle Türkiye 2011*.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Enstitüsü, *Türkiye İstatistik Yıllığı*, 2011.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Enstitüsü, *Yapı İzin İstatistikleri 2010*.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, İnşaat Ciro ve Üretim Endeksleri, 2011/IV, *Haber Bülteni*.
- TÜİK, Yapı İzin İstatistikleri, *Haber Bülteni*, 1. Dönem 2012.
- TÜİK, Yoksulluk Çalışması, *Haber Bülteni*, 2010
- UNCTAD Dünya Yatırım Raporu.
- YASED (2009) Uluslararası Yatırımcılar Derneği, *Türkiye'de Sanayi Sektöründe Yabancı Sermaye*, Temmuz.
- YASED (2012a) Uluslararası Yatırımcılar Derneği, *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2011 Yılı Sonu Değerlendirme Raporu*, Şubat.
- YASED (2012b) Uluslararası Yatırımcılar Derneği, *2012 1. Çeyrek Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu*, 1, Mayıs.

New Phase of Housing Supply in İstanbul: Dynamics and Actors

Demand for housing in İstanbul was met by two main supply models until the mid-1980s. These are gecekondu built by migrant labour and middle class multi-storey apartment blocks built by small producer (yapsatçı) on few storey traditional houses in the inner city. Realisation of legal and administrative reforms in the framework of neo-liberal economic policies during the first half of the 1980s laid the foundations for the legitimisation and implementation of urban transformation processes became increasingly salient in the second half of the 1990s. In the 2000s, it reached to the extent of changing the type of urban representation characterised İstanbul since the 1970s. The new urban representation of İstanbul is characterised by urban segregation led by large scale capital investments in the shape of mass housing projects constructed on the new metropolitan fringe, huge shopping malls as well as recreational activities and gentrification in the inner city that has changed the built environment of 1970s. Parallel to these transformations, main actors of the housing supply has changed from small scale capital owners to large scale companies which are representatives of finance capital in collaboration with the public authorities. This paper is trying to explore the relation between global and local dynamics of the new phase of housing supply in İstanbul.

Dünya Ülkelerinden Yaklaşımlar: Konut Projeleri Örnekleri

Derleyen: Öncül Kırlangıç

Ülkemizde olduğu gibi, birçok dünya ülkesinde de hızlı değişen koşullara bağlı olarak yeni konut yerleşim yaklaşımları ve projeleri gündemde ağırlıklı konumda. Bir yönden küresel ekonominin yarattığı baskılar, diğer yönden ise kritik çevre sorunlarının ve enerji politikalarının acil çözümler araştırması, doğal olarak konut politikalarına da yansıyor. Dosyamızı desteklemek amacıyla, mimarlık dergilerinde eleştirilere açılmış son döneme ait bazı projeleri okuyucumuzla paylaşmayı amaçladık. Diğer taraftan, konut politikalarına dair eleştirileri

desteklemeyi; meslektaşlarımıza, plançılara ve de yöneticilerimize son yıllarda mimarlık alanında önemli bulunan projelerden küçük bir seçki ile seslenmeyi istedik. Bu projelerin bizlere yeni fikirler yaratmada ve tartışmalarımızda esin kaynağı oluşturmalarını umut ediyoruz. **m**

Kaynakça:

- *Bauwelt*, Sayı: 10, Mart 2012, s.22-25.
- *Bauwelt*, Sayı: 45, Kasım 2011, s.20-24.
- *Architectural Record*, Sayı: 1, Ocak 2012, s.35-42.
- *Architectural Record*, Sayı: 11, Kasım 2011, s.55-61.

“Via Verde”

Güney Bronx, ABD

Dattner Architects & Grimshaw Architects

222 konut ünitesi barındıran bu proje, “New York Yeni Konut Miras Projesi” (New Housing New York Legacy Project) başlıklı bir mimarlık yarışmasının sonucunda elde edilmiştir. Yarışmanın amacı, katılımcıların ekonomik açıdan karşılanabilir, sürdürülebilir ve esnek bir tasarım üretmeleridir. Dattner Mimarlık ile Grimshaw Mimarlık Bürosu’nun birlikte geliştirdikleri proje, standart konstrüksiyonları özel tasarlanmış cephe sistemleriyle buluşturan ve yaratıcı, yenilikçi bir konut mimarisinde birleştiren bir proje olarak yorumlanarak ödüle değer bulunmuştur.

“Via Verde” (Yeşil Yol) ismi, yeşil çatı sisteminden gelmektedir. Konut sakinleri, iç avluda oluşturulmuş bahçelerden geçerek katları inip spor salonuna ve zemin katta-

ki sağlık merkezine ulaşabilmektedirler. Bu çözümle, merdivenler çekici hale getirilerek asansör kullanımına alternatif oluşturmak amaçlanmakta, “sağlıklı yaşam” anlayışı desteklenmekte ve 2010 yılında çıkartılan “Aktif Tasarım Rehberi” (*Active Design Guidelines*) konulu yerel yönetmeliğe uygun bir örnek oluşturulmaktadır. Ayrıca yapının kullanım sürecinde standart bir konuta göre % 30’un üzerinde enerji tasarrufu sağlanması da öngörülmektedir.

Yarışmanın jüri üyelerinden olan New York Tasarım ve İnşaa Dairesi (New York City Department of Design and Construction) yöneticisi David Burney, bugün yaşanan konut sorunun çözümünü şöyle açıklamaktadır: “Sorun tasarımda değil, konut inşaatını nasıl desteklediğimizde. Dünyada bu, kamusal finansmanla yapılıyor. Her ay savaşlara harcanan milyarlarca doların sadece bir kısmını konut yerleşmelerine ayırabiliriz...”

(Kaynak: *Bauwelt* 10/2012)

İç avlu: Katlardaki bahçeler, konut sakinleri tarafından ekilebilmekte.

Bergen Avenue’den görünüş: Cephelere hazır panel güneşlik ve balkon monte edildi. Malzemeler arasında tahta, elyaf takviyeli çimento levha ve alüminyum bulunuyor.

Solda, Via Verde’ye güneyden bakış: sağda, 1970’lerden kalma bir konut kompleksi ve bir okul. Aşağıda, kulenin terastan Manhattan yönündeki manzarası.

Sağda, iç avlu: Zemin kotunda farklı kullanım alanları bulunmakta.

“Buchheimer Weg”

Köln, Almanya

Astoc Architects and Planners

Ren nehrinin doğusunda yer alan Köln-Ostheim bölgesi, savaş sonrasında büyük konut bloklarının ve 70'li yılların yoğun apartmanlaşmasının izlerini taşıyan ve uzun bir süredir toplumsal sorunlara neden olan eski bir işçi yerleşim bölgesidir. “Buchheimer Weg” yerleşmesi de, söz konusu bölgede iki üçgen adadan oluşan büyük bir yüzölçümünü kapsamaktadır.

Yerleşme, II. Dünya Savaşı sonrası önemli ölçüde artan konut ihtiyacını karşılamak üzere 1954 -1958 yılları arasında, sosyal konut inşa eden bir şirket (GAG für Wohnungsbau) tarafından uygulanmıştır. Üç ve dört katlı olarak bitişik nizam inşa edilmiş bloklar, standart 396 adet konut ünitesinden oluşmakta ve yerleşmenin çevresinde gelişigüzel biçimde yeşil alanlar bulunmaktadır.

Köln kentinin en büyük konut üretim şirketlerinden olan GAG, 70'li yıllarda “Buchheimer Weg” yerleşmesinin yarısını elden geçirerek ilk yenileme çalışmasını gerçekleştirmiştir. O dönemdeki uygulamalarda ön cephelere balkonlar eklenmiş, ısı yalıtımı sağlanmış, ıslak hacimler yenilenmiş ve merkezî ısıtma sistemi kurulmuştur.

Yerleşmenin geri kalan kısmının sökülerek yeniden uygulanmasına karar verildiğinde, Astoc Mimarlık ve Planlama Bürosu bu konuda geliştirdiği kavramsal yaklaşımla yerleşmenin genel mimari karakterini korurken, konut bloklarını farklı tasarımlarla yeniden üreterek var olan anonimliği ve monotonluğu gidermeye çalışmıştır. Tasarımcılar bunu, yeni blokları düzenlerken hafif eğrisellikler kullanarak ve yönlerini belirli ölçülerde değiştirerek başarmışlardır.

Tasarımda öne çıkan diğer bir unsur ise renktir. Blokların cephelerinde yeşilin beş farklı tonu kullanılmış, bu tonlar güneş ışığının yansımalarına göre hesaplanarak yerleşmenin dışından ortalarına doğru yaklaşıldıkça blokların renginin koyudan açığa doğru dönüşümü sağlanmıştır. Giriş ve merdivenlerde ise gri renk kullanılarak yarı kamusal alanlara işaret edilmektedir.

Projede hedeflenen, yeniden yapım sürecinde farklı toplumsal ve altyapısal unsurların da dönüştürülebilmesidir. Binalara doğrudan erişimi olan üç yeraltı garajı, demans hastalarına ayrılmış daireler ve engelsiz erişilebilirlik de düşünülmüştür. Ayrıca kafe ve çocuk yuvası gibi toplumsal ortak gereksinimler de yerleşmede ihmal edilmemiştir.

Kat planlarının önemli bir özelliği de modüler olarak tasarlanmış olmasıdır. Bina kütlesine eklenmiş modüler odalar, istenildiğinde dairelerle birleştirilerek kullanım alanının 45-75 m² arası genişlemesine olanak sağlamaktadır. Yerleşme, ilk yapım yılları ile karşılaştırıldığında 37 konut ünitesi ve 10 bin m²’lik konut alanı ile daha büyük bir kapasiteye ulaşmıştır. 50 m² olan standart dairelerin

büyüklikleri 80 m²’ye çıkartılmış, kira fiyatları da buna paralel olarak yeniden düzenlenmiştir.

(Kaynak: *Bauwelt* 45/2011)

Kuzeydoğu yönünden görünüş.

Yeni bloklar eğrisel biçimde düzenlenerek cephedeki monotonluk kırılmıştır.

Kat planı: Modüler planlama sayesinde daireler 45 - 75 m² arasında genişleyebilmektedir.

Tasarımın bütününde erişilebilirlik ilkesi gözetilmiştir.

“Triangle”

Swindon, İngiltere

Glen Howells Architects

36 yeni konutu ve altı daireyi kapsayan bu proje, konut geliştirme şirketi Hab ile Westlea Konut Merkezi ortaklığının sonucunda gerçekleşmiştir. Ortakların projeye başlarken ana hedefleri, yatırımcıların, geliştirdikleri projelere rant odaklı değil, çağdaş bir mimarlık anlayışıyla yaklaştıkları takdirde insanlara mutlu bir yaşam çevresi sunabileceklerini kanıtlamaktır.

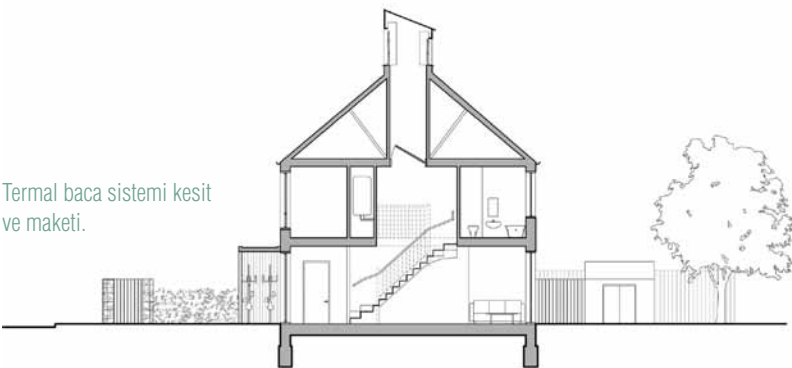
Tasarımın ilk stratejik adımı, bölgesel ve parçalı bahçelerden vazgeçerek, bunların yerine kullanıcılar tarafından paylaşılacak merkezî bir yeşil alan yaratmaktır. Yerleşimin ortasında üçgen şeklinde tasarlanan bu yeşil alanın

Projenin genel görünüşü ve maketi.

Konutlardan cephne örneği.

Termal baca sistemi kesit ve maketi.

çevresinde aynı zamanda sebze ve meyve ekim alanları ile çocuk parkı da bulunmaktadır. Yerleşime verilen “Triangle” ismi de bu üçgen yeşil alandan gelmektedir.

Projenin odak noktası, “sürdürülebilirlik” fikridir. Bu nedenle duvarlar organik bir yapı malzemesi olan *hempcrete* ile uygulanmıştır. Kendir otu esaslı olan bu malzeme, karbon negatif olma özelliğine sahiptir. Yaz mevsiminde, konutlarda bulunan termal bacalar sayesinde yükselen sıcak hava dışarıya verilebilmektedir. Ayrıca zemin katta duvara monte edilen bir ekran yardımıyla konut sakinleri enerji ve su kullanımları konusunda da bilgilenebilmektedirler.

Tasarım ekibi için mücadele verilmesi gereken konu ise, çok sayıdaki konut biriminin yaratacağı monotonluk ve yoğunluk hissi olmuştur. Geniş açıklıklar ve rahat giriş katları bu soruna çözüm olarak görülmüş ve insanlara sağlanması gereken temel bir hak olarak yorumlanmıştır.

Diğer taraftan, hem mahremiyet hem de toplumsallık duygusunu karşılayacak konutların nasıl sağlanabileceği üzerine çalışan tasarımcılar, topluma katkının en iyi yolunun komşular arasında paylaşılacak şeyler önermek olduğuna karar vererek merkezî üçgen yeşil alan etrafında ortak bahçeler ve tarıma elverişli bir zemin oluşturmuşlardır. Hatta bu fikri desteklemek amacıyla, peyzaj mimarı Luke Engleback, bölge sakinleri için *Grow 2 Eat* isimli bir rehber ve yemek kitabı hazırlamıştır.

Proje tamamlandığında piyasanın durumu oldukça sönük olduğu için şu an bütün konutlar, konut listesinde bulunan başvuru sahiplerine (bir gün satın alabilecekleri umuduyla) kiralanmış durumdadır. Bu nedenle, Triangle konut projesi ekonomik açıdan karşılanabilir konut projelerinin içerisinde başarılı bir örnek iken, mevcut ekonomik kriz nedeniyle, konut fiyatlarının uygunluk kriteri de geçerliliğini şu an için yitirmektedir.

(Kaynak: *Architectural Record*, Ocak 2012)

Giriş ve 1. kat planları.

Projenin merkezinde bulunan üçgen yeşil alan yerleşime de adını vermektedir.

Sosyal Konut

Paris, Fransa

Hamonic + Masson

Paris'in 12. Bölgesinde, nehir kıyısında önemli bir konumda bulunan bu alan, 1950 yılında "Paris Habitat" tarafından 5-11 katlı yapıların Sen Nehri'ne paralel olarak yerleştirilmeleriyle geliştirilmiştir. 1990'lı yıllarda, "Paris Habitat" buradaki konut yerleşmesini yıkmaya ve yeniden inşa etmeye karar vermiştir. Bu projeye konut sayısında da % 9,5 oranında bir artışa olanak sağlanacaktır.

Bölge için proje çalışması yapacak olan ekiplerden Hamonic + Masson bürosu, alanın ciddi bir çevresel çirkinlik yaratan kütleleri karşısında, üretilecek yeni projenin bütünü dönüştürecek bir "katalizör" olması gerektiğini açıklamıştır. Bu noktadan yola çıkarak tasarımlarında özgün, şaşırtıcı görsel elemanlar kullanarak ortamdaki sıradanlığı aşmayı denemiştir.

Örneğin, uzun kulede yer alan düşey çelik kaplamaların, bilinçli olarak, Paris'in her yöresinde rastlanan ve belediye yönetmeliklerinin gri ve yeşil rengindeki yol bariyerlerini çağrıştırmaları istenmiştir.

Projede tasarlanan iki bina birbirlerine benzemektedir ancak kesinlikle aynı değildir. Tasarımcılar yükseklikleri farklılaştırmayı seçerek (kulelerden biri 12 kat, diğeri ise 9 kat yükselmekte) zemin kotlarını farklılaştırmış ve böylelikle katlar da aynı kotlara gelmediğinden görsel bir mahremiyet sağlanmış olmaktadır.

Projede tasarlanan cömert teras alanlarıyla (25-35 m² arasında değişen büyüklüklerde), sakinlerin bahçeli bir eve sahip olma istekleri karşılanmaya çalışılmıştır. Daire tipleri, stüdyo tipinden dört yatak odalı iki katlı birimlere kadar uzanan bir yelpaze sunmaktadır.

Taşıyıcı sistem, cepheler ve asansör - merdiven çekirdeği olduğundan, binaların tüm iç duvarları kaldırılmaya uygundur. Bu özellik, dairelerin istendiğinde tamamen değiştirilebileceğini veya farklı bir kullanım için dönüştürülebileceğini göstermektedir.

Hamonic + Masson ekibi bu projede özel detay tasarımları için mücadele etmişler. Örneğin, iki katlı konutlardaki hantal ahşap küpeşterler yerine, daha pahalı olan metal küpeşterleri kullanmakta ısrarlı olmuşlar. Birçok konuda kontrol ekibini tasarımın özgünlüğü adına ikna etmeleri gerekmiş. Mevcut kaynaklar çerçevesinde, inandıkları tasarımları için mücadele iradesi, projeyi sıradan sosyal konutlardan öteye ve yukarıya taşımaktadır.

Mimari ekip bu projeyi, tasarım anlamında sadece kamu sektöründe risk alınabileceği düşüncesiyle gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu yaklaşımları, uzun zamandır tartışılan bir konuyu da gündeme getirmektedir: Nerede yaşayacaklarını seçme olanağı bulunmayan sosyal konut kiracılarına, farklı bir estetik anlayışı dayatmaya hakkımız var mı?

(Kaynak: *Architectural Record*, Kasım 2011)

Kulelerin kesit ve planı.

Genel görünüş: kuleler hem yükseklik, hem cephe, hem de kot olarak farklıdır.

Cömertçe tasarlanmış teraslar, binanın etrafından dolanarak konut sakinlerine ek bir geçiş alanı sağlamaktadır.

Kulelerin dikkat çekmesi için, cephedeki çelik kaplamaların, Paris belediye yönetmeliklerinin gri ve yeşil rengindeki yol bariyerlerini çağrıştırmaları istenmiştir.

Approaches from World Countries: Examples of Housing Projects

New housing approaches and projects are predominant in the agenda in many countries as it is in Turkey. The pressure by the global economy on one hand and research of urgent solutions for critical environment problems and energy policies on the other hand are reflected naturally to the housing policies. In the scope of our dossier we aimed at presenting a few projects having been criticized in architecture periodicals lately. In other respects we wish to support the criticisms of housing policies, and present to our colleagues, to planners and to our governors a little reader of recent important architectural projects. We hope these projects to be a source of inspiration for us in creating new ideas and in our discussions.

Kentsel Biçim ve Sürdürülebilirlik için Farklı Yaklaşımlar ve İstanbul'da Yeni Konut Projeleri

Ahmet Tercan

Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da planlanan “yeni konut projeleri” kentin farklı birçok bölgesinde gerçekleşme sürecine girdi. Projelerden bir bölümünün yapımı başladı, belli projeler önemli ölçüde tamamlandı. Öte yandan çok sayıda yeni proje inşaat ruhsat aşaması sürecinde ve muhtemelen daha da fazlası tasarım aşamasında... Kent içinde ve çevresinde, kule vinçler, inşaat kamyonları, reklam panoları ile konut şantiyeleri, artık gündelik hayatın bir parçası durumunda...

Brüksel Belçika’da Savonneri Heymans Sabun Fabrikası dönüştürmesi, 2005, Tasarım: MDW. Yarışma sonucu gerçekleşen bir proje, alanın endüstriyel “aurası” korunarak, farklı büyüklük ve programa sahip 32 birimlik bir yerleşme. İç avlu ile yarı özel bir mekân yaratılıyor ve mekânın kentsel evrimini okunaklı kılan bir tasarım geliştiriliyor.

İstanbul gibi bir metropolde, bu çapta ve yoğunlukta bir dizi “Yeni Konut Proje”sini tüm boyutları ile ele almak elbette bu yazının sınırları içinde olanaklı değil. Ancak, arka plandaki **karmaşık ve çok boyutlu karar süreçleri, farklı aktörler, yönetim erki, ekonomik belirleyiciler, toplumsal değişim ve siyasi tercihler** gibi pek çok etkeni göz ardı etmeden, belirli kavramları ve yaklaşımları irdeleyerek, kendi içinde sağlıklı bir çözümleme yapmak mümkün olabilir.

Konut projelerini, kentsel çevre ve kent sakinleri toplulukları için önemini ortaya koyarak, sürdürülebilirlik üzerinden yeni bir kapsamlı dönüşüm olanağı ve alanı olarak tanımlayan kayda değer çalışmalardan, 2005 yılında gerçekleştirilen İklim Değişikliği Yönetimler Arası Paneli konuyla ilgili önemli kavramları tartışmaya açmıştır. Bu etkinlik dolayısı ile IPCC Başkanı Rajendra Pachauri ve iklim değişikliği konusundaki çalışmaları nedeni ile Al Gore Jr.’a 2007 yılı Nobel Barış Ödülü verilmiştir.

Nobel Ödülü komitesi tüm dünyanın dikkatini çevre konusunun önemine tekrar çekerek, sorunun büyük olasılıkla **insanoğlunun bugüne dek küresel boyutta karşılaştığı en önemli ve yaşamsal tehdit** olduğuna vurgu yapmıştır. Yönetimler arası panel ve dünyadaki birçok resmî ve sivil inisiyatif gibi Al Gore’un çalışmalarında da kentler ve kentsel çevre önemli bir yer tutuyor. Bu küresel ilginin nesnel gerekçeleri çok açık; kentler dünyada üretilen enerjinin yaklaşık % 75’ini tüketiyor ve tüm sera gazlarının % 50’si atmosfere kentlerden yayılıyor. Öte yandan belli başlı tüm önemli çalışmaların kentlere vurgu yapmasının, kentlerin aynı zamanda çözüme ilişkin büyük bir potansiyel taşıdığına dair inançtan kaynaklandığını belirtmek gerekir.

Yönetimler arası panel, genel olarak, sürdürülebilir kent için, doğal kaynakların yönetimi, çevre sorunları ve toplumsal boyutları yeniden tanımlayarak yeni bir ekonomik yapılanma ve yönetsel düzenlemeler öngörüyor.

Bu çerçevede, Türkiye ve İstanbul’daki koşullar bağlamında ele alındığında sürdürülebilir kent için üç önemli ilke öne çıkıyor:

1. Doğal alanların korunumu ve kent içinde yeşil alanların çoğaltılması
2. Kentsel yayılmanın önlenmesi ve verimli mekân kullanımı
3. Yeni bir yönetim anlayışının geliştirilmesi, toplumsal boyut

İstanbul'da kentsel mekân kalitesini yükseltmek ve sürdürülebilir kent ilkelerini tartışabilmek için **kent çevresindeki doğal dokunun korunması ve yeşil alanların çoğaltılması hedefleri** belirleyici ön koşullar olarak tanımlanabilir. Yeşil alanları çoğaltmak, kentin farklı bölümleri ile ilişkilendirerek, erişilebilir, güvenli ve kaliteli kamusal mekânlar oluşturmak, kent içinde sosyal refah, psikolojik ve fiziksel sağlık koşullarını sağlaması açısından kaliteli kentsel tasarımın temel ölçütlerini ortaya koymaktadır. Doğa ile ilişkinin devam etmesi ve sürdürülebilir çevre, kentte yaşayan insanlar için en geçerli sosyal uyum, kaliteli yaşam ve kişisel refah kalıplarını temsil etmektedir (Wilson, 1984; Miller, 2005).

Konut projeleri ve yeni yerleşim alanlarında, sürdürülebilir kent tasarımı için öngörülen **kentsel yayılmanın önlenmesi, yeşil alanların ve doğal dokunun kullanılması sürdürülebilir tasarım için büyük önem taşımaktadır**. Verimli mekân kullanımı ilkeleri, gerek küresel, gerek yerel ölçekte çok gündeme gelen önemli bir tartışma alanını tanımlıyor. Bu bağlamda sürdürülebilir tasarımda kentsel yoğunluğun önemi ve etkileri, kentsel sınırlar ve doğal büyüme eşikleri tartışmanın temel sorunsallarını oluşturmaktadır.

Yeni konut projeleri uygulamalarında kentsel yayılma ile ilişkili önemli ölçütlerden biri kuşkusuz kentsel yoğunluk profilidir. Tarihsel süreç içinde İstanbul'un kentsel yoğunluk/kentsel yayılma evrimine baktığımızda 1950 yılında yaklaşık 1.000.000 nüfusa karşılık 62 km² kentsel alan ve 15,6 k/ha kentsel yoğunluk değeri olduğunu görebiliriz. Aynı oran, 2012 yılı verileriyle 12.660.000 nüfus ve 1347 km² kentsel alan olarak hesaplandığında 9,4 k/ha olarak gerçekleşmektedir. Başka bir deyişle İstanbul kabaca son 60 yıl içinde nüfus artış oranından daha büyük bir oransal alana yayılmıştır ve kentsel yoğunluğu azalmıştır. İstanbul'u kentsel yoğunluk açısından dünyanın diğer metropollerini ile kıyasladığımızda, çok belirgin bir tablo ile karşılaşırız:

Tablonun bir ucunda, Houston, Boston, Los Angeles, Atlanta gibi yaklaşık 5 - 10 k/ha değerleri ile düşük yoğunluklu kentler yer alır.

Ogadugo-Burkina Faso, Afrika, Tasarım: Fare Mimarlık. 3000 kadın için danışma ve sağlık merkezi. Kadınların toplum içinde yardımlaşması ve çocukların bakımının üstlenilmesi.

Santa Monica, Kaliforniya, ABD, Tasarım: Daly Genik. Düşük bütçeli konut yerleşmesi. Ucuz görünümlü malzemelerden kaçınılarak, bütçeyi aşmadan yaratıcı ve sade çözümlerle mekânsal ve inşaat kalitesi elde edilmiş.

Bu kategoride düşük yoğunluk, kent merkeziyle ilişkisi zayıf kentsel büyüme alanları ve yüksek otomobil kullanım oranlarıyla ayırt edici özelliklerini ortaya koyar.

Kopenhag, Toronto, Hamburg, Paris, Stockholm, Londra, Münih, Amsterdam, Viyana, 50 - 120 k/ha değerleri ile orta yoğun kentler olarak tanımlanırken, Hong Kong, Pekin, Tokyo, Singapur 150 k/ha değerini aşan yoğunlukları ile nüfus yoğun kentler olarak tablonun diğer ucunda yer almaktadır.

İstanbul'un 9,4 k/ha yaklaşık kentsel yoğunluk değeriyle Atlanta ile Kopenhag arasında yer alacağını öngörebiliriz. Bu profil, sürdürülebilir kentler için öngörülen değerler açısından yetersiz kabul edilebilir ve enerji verimli, sürdürülebi-

Lions Park Oyun Alanı, Queensboro, Alabama, ABD, Tasarım: Rural Studio. Çocuklar için tamamen geri dönüşümlü "ready made" malzemelerle yaratıcı, labirent benzeri bir oyun alanı.

Hazelwood Okulu, Glasgow, İskoçya, Tasarım: Alan Dunlop. Toplum için sosyal destek birimi projesi, özel eğitim alması gereken çocuklar için merkez. Doğal ışık, tasarımın ana fikri.

lir bir çevre için **İstanbul'da yalnızca fiziksel ve niceliksel anlamda değil, toplumsal ve niteliksel açıdan da dönüştürücü kentsel politikalar üretilmesinin önemini** ortaya koyar.

İstanbul için ideal kentsel yoğunluk profili, sürdürülebilir kent ölçüt ve ilkelerini benimsemiş Avrupa metropollerinin oranlarına, yaklaşık 40 k/ha değerlerine yaklaşma hedefi tartışmaya açılmalıdır. Bir anlamda asıl altı çizilmesi gerekli husus, İstanbul'un karşı karşıya kaldığı kentsel yayılma baskısının ne kadar kritik olduğudur. Kentsel yayılma baskısı ve eğilimleri kentsel dönüşüm ve yeni konut projeleri üzerinden denetlenemezse İstanbul, yakın gelecekte korunması gerekli doğal dokusunun bir bölü-

Şiddeti Önleme ve Güvenlik programı, Cape Town, Güney Afrika. Suç işlenme oranı yüksek bir çöküntü bölgesinde kentsel restorasyon projesi, öncesi ve sonrası.

münü daha kaybedecek ve kentsel yayılma nedeniyle, verimlilik ve sürdürülebilirlik açısından çok olumsuz bir profile sahip olacaktır.

Kısa ve orta erimde İstanbul'un doğal çevre dokusunu tahrip edebilecek kentsel yayılmaya karşı, kentin doğal genişleme eşiklerini dikkate alan, sürdürülebilir çözüm ve politikaların üretilmesi ve ödün verilmeden uygulanması kaygı verici bir zorunluluk olarak karşımızdadır.

İstanbul'da var olan kent içi yapılaşma alanlarının yeniden planlanması ve üretilmesi, uygun kentsel yoğunluk, kentsel yayılmanın denetlenmesi ve verimli mekân kullanımı açısından ilkel olarak, kentin çeperlerinde ve doğal dokuyu tahrip ederek yeni yerleşim alanları açmaktan çok daha olumludur. Ancak kent içindeki yenileme ve dönüşümlerin belli ilkelere ve duyarlılıklara uygun; demokratik ve katılımcı süreçlerle tasarlanması, kentsel yaşam ve mekân kalitesi, sürdürülebilirlik, verimlilik ve mekân kalitesi açısından vazgeçilmez bir ön koşul olmalıdır.

Doğal dokunun korunması ve kent içi yeşil alanların artırılarak kentsel mekânlarla entegre edilmesi yaklaşımının diğer bir boyutunu ise fosil esaslı yakıtların en az düzeyde kullanılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının oranının artırılması ve CO₂ gazı salım değerlerinin düşürülmesi gibi ilkeler oluşturur.

Bu anlamda İstanbul'daki **büyük projelerin** ve genelde tüm yapılanma etkinliğinin karar vericilerinin, doğru tercih ve seçimleri yaparak ve bu süreçleri toplumsal boyutları ile yaşayıp içselleştirerek, **sürdürülebilir kent** niteliklerine ve kimliğine uygun yaklaşımlar ve davranış özellikleri geliştirmesi önemlidir. Böylelikle kent, iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir aktör olarak işlev üstlenecek, sürdürülebilir kent ilkelerini ve söylemini toplumsal katılımı ile yaşama geçirebilecek ve **İstanbul'a özgü, tarih, doğa ve toplumsal çeşitliliğin korunması gibi sürdürülebilirlik değerlerini** üreterek yeni ve güçlü bir kimlik ve bilinç yaratabilecektir.

Kentsel ölçeği iyi düzenlenmiş, sınırları kentin doğal, tarihi ve işlevsel belirleyicileri

ile uyumlu ve bütünsel bir çevre için tasarlanmış yeni konut projelerini gerçekleştirmek, toplumsal uyum ve mekânsal kaliteyi artırmak amacıyla **inandırıcı, yaratıcı, farklı modelleri denemek ve semt / mahalle ölçeğinde yönetsel birimler oluşturma konusunda öncü olmak** yine kentten beklenen çözüme yönelik yaklaşımlardır. Tasarım, ulaşım, çevre, kamusal mekân, toplumsal ilişkileri birlikte düşünerek, yürünebilir mesafelerde, enerji verimli, hatta enerji üreten, entegre edilmiş kent içi ulaşım birbirlere ve kent merkezine bağlanan konut mekânları yaratmak, aynı zamanda **yeni bir düşünme ve inşa etme kültürünü de geliştirmekle** mümkün olabilir.

Her yıl tüm konut projelerinin % 20 oranında sosyal konut projesi üretmek, yüksek çevre kalitesi, cephe tasarımı ve yönlenme, yapı kabuğu tasarımı, malzeme ve sistem performansları, yalıtım sistemleri, güneş kolektörleri ile enerji verimli bir mimari dil ve gelenek oluşturmak ve yeni projeleri çevre ile entegre etmek dikkat edilmesi gereken ilkeler arasındadır.

Kent içinde iklim verilerine uygun planlama, yazın soğutma yüklerinin tasarım ve bitkilendirme yoluyla azaltılması, yeşilin ve su ögesinin kullanılarak mekânsal kalitenin artırılması, kamusal alanlarda rekreasyon, yenilenebilir enerji kaynaklarının binalara ve kentsel öğelere entegre edilmesi, kış mevsiminde ısıtma yüklerinin en aza indirgenmesi ile ısıtma yükünün ve CO₂ emisyonunun denetlenmesi, su ve hava kirliliği ile mücadele, yaya erişimini ve bisiklet kullanımını yaygınlaştırmak, tüm aşamalarda kullanıcı katılımı sağlamak, toplumsal ve bireysel refahı amaçlamak ve benzeri yaklaşımlar **yeni inşaat ve yönetim anlayışının** parçaları olabilir. Mal sahibi, mimar, yüklenici ve kullanıcı paylaşılmış ortak amaçlarla inşaat kültüründe yeni bir zihniyet ve mekân kalitesini oluşturmak ve sürdürmek için güçlü bir iletişim geliştirilmelidir.

Günümüzde konut projelerini tasarlarken salt işlevsel çözümler ve kalıpları aşan tasarımlar geliştirmek, kullanıcıları tarafından benimsenen başarılı konut çevreleri yaratmak için zorunludur. Artık konutlarda, hatta sosyal konut olarak adlandırılan düşük gelirli için yapılan konutlarda ve belki tam da bu tür düşük bütçeli projelerde amaç yalnızca **“başını sokacak bir yer”** yapmak değildir. Sosyal konutlarda ucuz ve kalitesiz konut projeleri ile özdeşleştirilen çözümlerden ve malzemelerden kaçınmak ve sosyal konut bütçesi içinde mimari yaratıcılık yoluyla **mekânsal ve inşaat kalite algısını yaratmak** çok önemlidir.

Konut projelerinde yerel verilerin özgün yorumu, toplumsal ilişkilerin doğru çözümlenmesi ve çözümlere yansıtılması gerekir. Aile yapısındaki farklılaşmalar, parçalanmış aileler, çalışan anneler, yalnız yaşayan bireyler ve yaşlı çiftler geleneksel çekirdek aile prototipini değiştirmektedir. Özellikle düşük gelirli toplum kesimlerinde yardımlaşma ve sosyal destek mekanizmaları tasarımıyla birlikte düşünülmelidir. Çocukların eğitim öncesi dönem bakımı, anaokulu ve ilkokul yıllarında kamusal mekân içinde toplumsal yardımlaşma ile çözümlenme imkânını yaratmak önemlidir.

Yeni konut projeleri bireysel ve toplumsal sağlığı düşünmek ve ortak alanlar, parklar, spor alanları gibi ilgili kentsel donatılar, yerel toplumsal gereksinimlere uygun olarak tasarlanmalıdır. Yerel unsurları dikkate alan bir “Kentsel,

Sandbag Houses, Cape Town, Güney Afrika, Tasarım: 10x10 Mimarlık. Yerel mimariyi yorumlayan bir yenileme projesi.

“Proyecto Urbana Integral”, Medellín, Kolombiya, Tasarım: L.F. Arango. Suça yatkın, şiddet görmüş çocuklar için sosyal program; oyun aracılığıyla barış ve iletişim.

Yürüyen Okul Otobüsü Projesi, 1994-bugün. Yerel topluluklar için sosyal yardımlaşma projesi, kırsal alandan okula giden çocuklara rehberlik.

Mimari, Çevresel Kalite Yönergesi” hazırlamak bir yöntem olarak 2020 Avrupa Birliği Hedefleri açıklamalarında önerilmiştir. Kalite yönergesinin halkın doğrudan katılımı ile gerçekleşecek toplantı, konferans, sempozyum ve bienallerle desteklenmesi düşünülmektedir.

Yeni yönetim anlayışının ve kent kültürünün bir parçası olarak, kendi enerjisini üretmeyi hedefleyen yönetim birimleri, geri dönüşümlü ekolojik malzeme ve sistemler kullanmak, araştırma, geliştirme ve bilgilendirme programları ve atölyeler, çevre performans hedefleri, konut satış fiyatlarında sınırlamalar ve konutların tek-

rar satışlarında spekülasyonu önleyici yasal ve kurumsal düzenlemeler hayata geçirilmelidir.

İstanbul’da konut projelerinin amacı, barınma işlevini karşılamadan yanı sıra, toplumsal refahı ve uyumu sağlamak, çevre ve kentsel mekân kalitesini yükseltmek, doğal dokuyu ve yeşil alanları restore ederek kentsel doku ile bağlamak, toplumsal, sınıfsal ve demografik çeşitliliği elde etmek ve sürdürmek olmalıdır.

Yeni konut projelerinin sunduğu büyük potansiyel ve toplumsal vaat çok büyük bir özenle, çevreye karşı gerçek bir duyarlılık içinde, toplum yararına kullanılmalı ve yapıcı, sürdürülebilir, demokratik bir dönüşüm doğrultusunda hayata geçirilmelidir. Unutmamak gerekir ki bu tür büyük ölçekli projeler onarma ve iyileştirme potansiyeline sahip oldukları kadar tahrip etme, tahakküm aracına dönüşme, rant üretme, ayrıştırma ve şiddet uygulama gücüne de sahip olabilirler. Önemli olan, çoğu kez ne yaptığımız değil, nasıl yaptığımızdır. Yıkıcı ve

“Bir umut olarak futbol”,
Tasarım: ARG Design,
Sponsor: FIFA. Afrika’da
20 noktada süren bir
sosyal destek projesi, spor
aracılığı ile sağlık ve
liderlik geliştirme.

En sağda, Tasafaronga
Evleri, Oakland,
Kaliforniya. 550 üniteli
orta-düşük gelir grubu için
konut yerleşmesi, açık alan
tasarımında yeşil doku
entegrasyonu ve avlu
kullanımı, çevre kalitesi-
kullanıcı ilişkisi.

Petrolsüz Ekonomiye Geçiş Projesi bilgilendirme toplantısı, Totnes, İngiltere.

Sosyal destek programı, sağlıklı beslenme projesi, gezici halk pazarı otobüsü, Illinois, ABD.

tahrip edici olanla, yapıcı ve iyileştirici olanı birbirinden ayırabilmektir. Sürekli artan nüfusu, yapılaşma baskısı, ulaşım sorunları, toplumsal ve fiziksel dönüşüm gerginlikleri ve tükenen doğal kaynakları ile İstanbul, olası yanlış uygulamalar sonucunda son derece çaresiz bir durumda kalabilir.

Kuşkusuz bu değerlendirmenin, bir çözüm olarak, taşıdığı açmazdan çıkmanın kolay bir yolu yok gibidir. Çünkü en başından beri önemini vurguladığımız kültürel, sosyal, tarihî bağlamdaki yeri ve anlamı ne olursa olsun, yerel değerleri ve yaşamları dikkate almama hakkını ticari bir sözleşmeyle elde eden, kendine ve çevresine yabancılaşmış bir “yeni girişim ruhu” ve “konut kullanıcıları” ister istemez tüm süreci dönüştürecek.

Öte yandan, kentsel süreklilik, paradoksiyal biçimde Arendt’in tanımına yakın durur: Son hesapta, “kamusal mekân özgürlüğün ortaya çıkabileceği yerdir. Ve insanların ahenkli olarak eylendiği her yerde böyle bir mekânın ortaya çıkma potansiyeli daima vardır”. Her şeye rağmen kentin üreteceği ortak aklın, bilimi, demokrasiyi ve toplum refahını etkin kılacağı ümidi ile...

Ahmet Tercan, Doç. Dr.,
MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Halk pazarı otobüsünün içi: İhtiyacı olanlara ücretsiz yiyecek yardımı.

New York'ta işlevini kaybetmiş demiryolu hattının bir kamusal mekân / yeşil alan olarak restorasyonu.

New Approaches in Urban Form and Sustainability, and New Residential Projects in İstanbul

The unexpectedly comprehensive residential projects construction boom in İstanbul has been dominating the agenda of the city, literally becoming a part of the everyday life.

The city produces the half of the greenhouse effect, and the three fourth of the total energy consumption. As mentioned in the 'Intergovernmental Panel on Climate', the 'new' world requires new economic regulations to maintain ecological design in city, with the three uses of ecological economy: 1. A thrifty economy (without petrol), 2. A decrease of CO₂, and 3. A new governance.

The future of İstanbul has rather depressing matters to be taken seriously: 1. Actor of fight against climate change and urban spread out, 2. New values of sustainability, 3. Urban ecology encourages employment, 4. Quality of the public space, 5. Increase of the green areas in city.

The urban density has been the main coefficient for the urban for residential projects in İstanbul, to prevent the urban spread out.

The social dimension of the big projects is to be discussed within the objectives of urban regeneration. The social back up is critical to the success of İstanbul's projects that seem to be an important issue in order to bring out the potential of the city through the projects.

‘O Rüyaı (Satın) Alacağım’ Var Olan Yapıların Konut Olarak Yeniden İşlevlendirilmesi

Zeynep Aygen

“Pek çok genç işçi ve onların aileleri banliyölere taşınmak için kent merkezini terk etti. Gençler eski kentlerdeki etnik karakterli mahallelerdeki anne babalarını ve akrabalarını geride bırakıp ‘O Rüyaı (Satın) Alacağım’ adlı moda şarkıyı mırıldanarak yeni otomobilleriyle yeni sıra evlerde yaşamaya koştular.”

Dolores Hayden (1984:36) yukarıdaki satırlarla II. Dünya Savaşını izleyen 1950’lerde Amerikan kentlerinin nasıl boşaldığını, otomotiv endüstrisinin de desteğiyle, Amerika’da 1940’larda 34,9 milyon olan banliyö evi sayısının 1980’de 80,4 milyona çıkışının öyküsünü anlatır. Dick Haymes ve Helen Forrest’in seslendirdiği 1945 tarihli “O Rüyaı (Satın) Alacağım” (*I’ll Buy That Dream*), bu gelişmenin, Amerikan rüyasının hit şarkısıdır. Şarkıda evlenmek üzere olan bir çift, “Kahire’de balayından sonra Dallas yakınlarında kendi küçük plastik saraylarına” yerleşmenin hayalini kurar. Öte yandan bu rüyanın faturası kentlere çıkar; artık sadece ofis bloklarına ayrılan ve geceleri boşalan merkezî kent alanları çöküntü bölgelerine dönüşür. Üstelik Hayden’in de belirttiği gibi bu banliyö evleri enerji harcamak için birebirdir; otomobil ile kat edilen uzun mesafeler ve geniş pencere, ısıtması masraflı evleri ile banliyö konsepti Amerika Birleşik Devletleri’ne enerji faturası yüklü bir hesap çıkartmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nin Rio ve Kyoto Anlaşmaları’na karşı çıkmasında da ülkede hâlâ geçerli olan bu yaşama biçiminin de önemli bir rol oynadığı açıktır.

Atlantik Okyanusu’nun karşı kıyısında, İngiltere’de de durum çok farklı değildir. Savaşta çoğu kentlerden köylere sığınmış olan pek çok insan savaş sonrasında da köylerde yaşamayı sürdürmüşlerdir. Maddi kaynakları savaş nedeniyle hayli tükenmiş olduğundan da banliyöde yeni yapılan evlerde de tıpkı geleneksel evler gibi pencereler küçük tutulmuş ve toplu taşımaya önem verilmiştir. Ayrıca İngiltere bir ada ülkesi olduğu için Amerika’nın aksine arazi son

derece kısıtlıdır. Buna rağmen Ebenezer Howard’ın iki yüzyılı aşkın bir süre önce başlatmış olduğu “bahçe kent” fikri hâlâ geçerlidir ve araştırmacı Tony Champion’un da (2001) vurguladığı bir diğer gerçek de İngilizlerin günümüzde de köy ile kent arasında sürekli hareket halinde olması, akışkanlık göstermesidir. Buna kırsal kesimdeki işsizlik ve çiftliklerin kapanması da eklenince yer sıkıntısı çeken yapı sektörü dahiyane bir çözüm geliştirir: samanlıkların ve diğer çiftlik yapılarının konuta dönüştürülmesi. Bu çözüm gerçekten dahiyanedir; çünkü İngiltere’de kırsal alana yapı yapabilmek hem orman ve yeşil alan koruma yasaları nedeniyle, hem de köylerde oturanların yakınlarında yeni yerleşmeleri istememeleri ve bunları durdurmak amacıyla belediye meclislerine baskı uygulamaları nedeniyle gerçekten çok zordur. Oysa terk edilmiş tarımsal yapılar, hele tarihî değerleri olup da tescil edilmişse kırsal kesimde var olan yapı stokunun yeniden değerlendirilmesine olanak verir. Margaret Wise Brown’un (1910-1952) ünlü çocuk kitabı *Büyük Kırmızı Samanlık* (*Big Red Barn*) İngilizlerin bu tarımsal yapı türüne verdikleri değerin bir kanıtıdır ve bu yapıların çoğunun koruma altında olması da yitirilen bir tarımsal geçmişe duyulan özlemin bir uzantısıdır.

İngiltere’de bir tarımsal yapıyı konuta dönüştürüp doğrudan konut olarak satan yatırımcılar olduğu gibi, bu tür yapılarda yaşamak isteyenlere onları “ham” halde alıp kendileri dönüştürmek isterlerse nelere dikkat etmeleri konusunda öğüt veren bloglara çokça rastlanır. Örneğin “Dönüştürmek İçin Samanlık Bulmak” (*Finding Barns to Convert*) adlı bir blog, eğer böyle “eşsiz bir ev” sahibi olmak istiyorsanız, bunun dönüştürme ruhsatının size satan kişi tarafından belediyeden alınmış olmasının sizin yararınıza olacağını belirtmektedir. Ama bu ruhsat yoksa yine de avantajlı olabilirsiniz; çünkü fiyatı % 10-20 oranında düşecektir. Emlakçiler tarafından oluşturulmuş olabilecek bu blog, ruhsatı alınmamış, imar izni olmayan bir samanlığı 79.950, yani yaklaşık seksen bin

sterline alabileceğinizi açıklamakta, bir de II. dereceden tescilli bir yapı olan bu samanlığın adresi ve fotoğrafıyla birlikte imar izninin alınmış olduğunu da belirtmektedir. Öte yandan bu blog size tescilli bir yapıyı restorasyon yönetmeliklerine uygun olarak dönüştürmenin ne kadar pahalıya mal olacağından ya da olası altyapı sorunlarından hiç söz etmemektedir. Bu tür yapıların konuta dönüştürülmesinde en büyük sorunlardan biri bunların genellikle su, doğal gaz ve elektrik bağlantılarının olmamasıdır. Bu bağlantıların kurulması hem uzun sürer, hem de hayli masraflıdır. Derby bölgesinden Yapı Ustaları Birliği'nin (*Derbyshire Builders Organisation*) uyardığı gibi eğer yapı tescilliye, baca ekleyemeyebilirsiniz, televizyon ya da uydu anteni takamazsınız ve yeni kapı ve pencere açamazsınız. Ancak İngiltere'de kırsal bölgede yapılacak yeni yapılara çok zor ruhsat alınabildiği için samanlık kentten uzak yaşamak isteyen kentlilere yine de seyrana olabilmektedir.

Kırsal alana yerleşmiş kentli İngilizler, yakınlarına yeni yerleşmeler yapıp da kırsal alanın kimliğinin bozulması tehlikesine karşı son derece duyarlıdılar. Eski ve yeni köylüler bu konuda birlik olup yeni yerleşmeleri protesto ederler. Halen iktidarda olan hükümetin kırsal yeşil alanların yapılaşmasına yol açan bir yönetmeliği çıkartmasının ardından bu protestolar daha da yoğunlaşmıştır. Örneğin Kırsal İngiltere'yi Koruma Kampanyası (*The Campaign to Protect Rural England*) adlı sivil toplum birliği geçtiğimiz mart ayında hükümeti, İngiltere'nin yeni ulusal planlama politikası yönetmeliğinin bazı maddelerini yerel protestolara karşı yeşil alanlara yapılaşma izni verecek şekilde çarpıtmış olmakla suçlamıştır (Jill Sherman, 2013). Yine geçtiğimiz mart ayında Lancashire Eyaleti'nin Blackburn ve Darwen Belediyesi'nin yeşil alanı lüks evlerin yapılmasına tahsis etmesiyle belediye ile bölge sakinleri arasında başlayan mücadele halen bütün şiddeti ile sürmektedir (Kate Jackson, 2013). Böyle bir ortamda yalnız samanlıklar değil, konuta dönüştürülebilecek her tür kırsal yapı yeniden işlevlendirilmektedir. "Bir İngiliz'in evi onun kalesidir" sözünü doğrularcasına apartman dairelerinde yaşamaktan hoşlanmayan ve kırdaki bir ev sahibi olmayı isteyen İngilizler, terk edilmiş değirmenlerden deniz fenerlerine, köy kiliselerinden eski gözetleme kulelerine kadar her türlü yapıyı konut olarak yeniden kullanabilme konusunda çok başarılıdılar.

İngiltere'de yeniden işlevlendirilip konuta dönüştürülen yapılar arasında en sıra dışı olan

grup terk edilmiş kiliselerdir. "Terk edilmiş" sözü burada cemaati kalmamış bir kilisenin "kutsal kimliğinin" Kiliseler Komisyonu tarafından iptali, yani yapının artık dinî bir işlevi olmadığına resmen ilan edilmiş olması anlamına gelir. İngiltere'de pek çok yerde kiliseye gidenlerin sayısı azalmış ve özellikle pek çok küçük kırsal yerleşimde kiliseler kapatılmıştır. Bu konumda bir yapı Kiliseler Konseyi'nin kararıyla artık yeniden işlevlendirilebilir. Değişik kategorilerdeki yapıların konuta dönüştürülmesi konusunda potansiyel alıcılara yardımcı olmak amacıyla güden web sitesi www.homebuilding.co.uk, kiliseleri konuta dönüştürmek isteyenleri bu işin zorlukları konusunda uyarmaktadır. Büyük olasılıkla yapıda, özellikle dış cephede fazla değişikliğe izin verilmeyecektir. Ancak gün ışığı yetersizse çatıda ek çatı fenerleri yapılabilir. Diğer bir güçlük de eğer kilisenin yanında bir mezarlık varsa ve dönüştürmeden etkilenenirse, yeni alıcının buradaki mezarların başka bir yere taşınmasından sorumlu olmasıdır.

Bir sonraki sayfada resmi görülen Londra, Ealing'de bulunan Acton Green bölgesindeki 1889 tarihli St. Alban Kilisesi İngiltere'de konuta dönüştürülmesi planlanan dinî yapılarla ilgili sorunlara yönelik iyi bir örnek oluşturur. Bu örnekte mimari sorunların ötesinde sembol niteliğindeki yapıların yeniden işlevlendirilmesinde oluşabilecek kullanıcı tepkileri de belirgindir. Müteahhit firmanın belediyeye sunduğu dönüşüm dosyasında kilisenin içine on adet daire yerleştirileceği ve hemen yanına da iki adet iki katlı konut ekleneceği duyulunca Belediye Meclisi'nin bazı üyelerinin (Gary Malcom ve Andrew Steed) ve Ealing milletvekili Angie Bray'in desteği ile projeye karşı protesto eylemleri başlamıştır. Bu protestolar çerçevesinde Ealing'deki sivil toplum örgütleri üç alternatif öneri ile gelmişlerdir; bunlar kilisenin okula

Konuta dönüştürülmüş bir samanlık, İngiltere (www.primelocation.com).

veya tiyatroya dönüştürülmesi ya da Ortodoks Kilisesi'ne tahsis edilmesidir. Sonunda Belediye Meclisi kilisenin konuta çevrilmesini reddetmiş, ancak müteahhit firma bu red kararı konusunda soruşturma açılmasını isteyerek yasal yollara başvurmuştur. Bu arada Polonya Katolik Kilisesi de binaya talip olmuştur; soruşturma 25-26 Mart 2013'te sonlanmış olup bu müfettiş raporlarının gelmesiyle yakında bir karara bağlanması beklenmektedir.

Bu olayda St. Alban's (W4) Residents' Association adlı kullanıcı grubundan Chris Chauncy'nin görüşleri (14 Nisan 2013), diğer yapı gruplarıyla karşılaştırıldığında dinî yapıların yeniden işlevlendirilmesinin kullanıcı katılımı açısından ne denli incitici olabileceğine iyi bir örnek oluşturur. Chauncy 125 yıl önce kamusal arazide kamusal bir amaca hizmet etmesi için yapılan bu yapının özel mülkiyete geçmesinin yanlışlığına dikkati çekmektedir. Yine aynı kulla-

nıcı grubundan Catherine Day'in yapmış olduğu araştırmanın gösterdiğine göre (Chauncy, 14 Nisan 2013) kilise binası için daha 2006 yılında bir yatırımcı ile konuta dönüştürülmesi için anlaşma yapılmıştır. Bu arada kilisenin içine yerleştirilecek konutların mimari planları çizilmiş, onaylanmış ve kilisenin dinî işlevi iptal edilmiştir. Bütün bu süreç içinde kilise ibadete kapalı kalmış, fakat önüne ibadete açık olduğuna ilişkin bir tabela yerleştirilmiştir. Kamu ise durumdan ancak 2011 Haziran'ında haberdar olabilmıştır. Tüm süreç bu tür bir yaklaşımın ne gibi sonuçları olabileceğinin somut bir örneğidir; öte yandan aynı kilisenin papaz evinin 2006 yılında özel mülkiyette konut olarak kullanılmak üzere Londra'nın bu bölgesinde bir ev için o zamana kadar ödenmiş en yüksek fiyata, 3,2 milyon sterline satılmış olduğu göz önüne alınırsa, olayın mali boyutu daha iyi anlaşılacaktır.

İngiltere'ye ek olarak, terk edilmiş kiliselerin konut olarak yeniden kullanıldığı ülkeler arasında Amerika Birleşik Devletleri ve Hollanda önde gelir. Amerika örneğinde New York'ta Manhattan, Massachusetts'te Watertown, Hollanda'da Utrecht ve Rotterdam bu tür projelere oldukça sık rastlanan yerlerdir (Karl-Ludwig Diehl, 2013). Watertown'daki 19. yüzyıla tarihlenen Baptist Kilisesi'nin Brian Badrigian'ın girişimi sonucu kondominium olarak işlev değiştirdiğini anlatan reklam amaçlı bir yazıda bu yapının "dünyada işlev değişikliği sonucu kiliselerden kazanılan lüks konutlardan biri" olduğunu belirtmektedir (Lauren Schuker Blum, 2013). Schuker Blum, Badrigian'ın bu iş için 9 milyon dolar harcadığını, dairelerden sekizinin kilisenin içine, ikisinin eski papaz evine, dördünün de kilisenin park yerine yerleştirildiğini ve bunlardan beşinin 700.000 ile 1,5 milyon dolar arası meblağlara satıldığını aktarmaktadır. CoStar Group'un hazırlamış olduğu bir rapora göre Amerikan bankaları 2011 yılı içinde 108 adet kilise ve kilise mülkü satmıştır; oysa bu sayı üç yıl öncesi itibarı ile 124'tür. Kilise satışlarındaki bu artış son yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde kiliseye gidenlerin sayısında büyük bir düşüş olduğuna işaret etmektedir.

Badrigian bu kilise binasına konu işlevi verirken bir yandan çağdaş ve sürdürülebilirlik faktörü teknikler ve malzemeler kullanmış, diğer yandan da kilisenin ahşap çatı elemanlarını ve diğer mimari özelliklerini korumaya özen göstermiştir. O bu yapıyı dönüştürürken bir yandan cemaatin başka yere gitmek zorunda kalmasına üzüldüğünü, ama azalan cemaatin yapıya bakamaması nedeniyle yapıyı kurtarmanın tek yolunun bu

Londra'da konuta dönüştürülmesi planlanan bir kilise, St. Alban's Church, Ealing.
Fotoğraflar: Chris Chauncy, St Alban's (W4) Residents' Association.

Kilisenin önündeki, kapalı olmasına karşın ibadete açık olduğunu belirten yazı. Fotoğraf: Chris Chauncy, St Alban's (W4) Residents' Association.

olduğunu düşünmektedir. Bu arada Amerika Birleşik Devletleri'nde konuta dönüştürülen dini yapılar arasında kiliselerin yanı sıra sinagogların da olduğunu eklemek gerekir. Manhattan, East Village'da konuta dönüştürülen bir sinagog kiracılarını beklemektedir.

Konut olarak yeniden işlevlendirilen ilginç yapılar arasında en popüler olan grup kuşkusuz deniz fenerleridir. İnternet arama motorlarında "satılık deniz fenerleri" olarak tarama yapıldığında, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de konut olarak kullanılmak üzere satışa sunulan deniz fenerleri ile ilgili sayısız ilan görülmektedir. Bunlar arasında en ilginçleri Potomac Nehri yakınındaki Chesapeake Bay Körfezi'nde bulunan Smith Point Lighthouse gibi denizin ortasında olup, karayla doğrudan bağlantısı olmayanlardır. Dört yatak odalı olduğu belirtilen bu tarihî fenerin yüzer bir tatlı su deposu vardır ve katı atıklar denize boşaltılmaktadır. Bazı orijinal tuğla duvarları korunmuş olan yapı, fırtınalara dayanıklı bir çatı ile donatılmıştır. Debbie Dolphin (2007) bu yapı ile ilgili yazısında bu tescilli yapının konuta dönüştürülmesi sürecinde sahibinin yaşadığı zorluklar arasında tayfuna dayanıklı özel pencereler yapabilme iznini almak için dört kez yeniden başvuru yapmak ve yapının "su altında kalabilecek arazide" olması nedeniyle sigorta ettirilememesi gibi olayları saymaktadır.

Yukarıda sözü edilen deniz feneri 2000'lerin ortasında sahibi içine yerleşip bir süre burada yaşadktan sonra 2012 yılında 'eşsiz bir manzarası' olduğu vurgulanarak tekrar satışa çıkartılmıştır. Halen satışta olan diğer pek çok deniz feneri gibi bu fener de sahibinden satılıktır. Oysa daha önce bu fenerler genellikle Amerikan Sahil Güvenliği gibi kurumlar tarafından şimdiki sahiplerine satılmış bulunmaktadır. Bu gelişmeden de görülebileceği gibi günümüzde kırsal ve kentten uzak bölgelerdeki yapıların konuta dönüştürülme hızı yavaşlamış olabilir. Bundaki başlıca etkenlerden biri artık kırsal yerleşmelerin çekiciliğini kaybetmeye başlaması, kente geri dönüş hareketinin, içinde yaşadığımız döneme hakim olmasıdır. Dünyanın ekolojik dengesinin sera gazları ile bozulmaya başlaması, enerji kaynaklarının azalması nedeniyle yakıt fiyatlarındaki artış ve trafik yoğunluğu gibi nedenlerle özellikle İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Hollanda gibi ülkelerde insanlar iş ile ev arasında artık özel araçlarını değil toplu taşıma alternatiflerini tercih etmeye başlamışlardır. Bunun önemli bir sonucu da daha önce çöküntü alanı-

na dönüşen kent merkezlerinin yeniden canlanmasıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde kente geri dönüş akımı Neil Smith'e göre (1979) daha 1970'lerin son çeyreğinde başlamıştır. Smith bu hareketin nedenini kent merkezinde çöküntü sonucu emlak fiyatlarının düşmesi nedeniyle yatırımcılara cazip gelmesiyle açıklamaktadır. Andrew C. Helms (2003) ise banliyöden geri dönüş sürecinde kentte konut piyasasını etkileyen faktörün konutların hangi mahallede olduğu ya da mahallenin altyapı olanakları değil, satın alacakları yapının ve onun yakın çevresinin özellikleri olduğunu belirtmektedir. Öte yandan Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kent merkezlerindeki ofis binaları, depolar ve endüstri yapıları hızla boşalmaktadır. Endüstrinin ağırlıklı olarak ya Asya ülkelerine taşındığı ya da kent dışı ileri teknoloji ile yapılmış merkezlere kaydığı Batı Avrupa ve Amerika ülkelerinde kent merkezlerinde çok sayıda küçük ve orta ölçekli sanayi yapıları ile bunlardan beslenen ofis yapıları ve depolar, kullanılmayan bir yapı stoku oluşturunca, bu yapılar kente geri dönen kullanıcılara yönelik meskenler olarak işlev değiştirmeye başlamıştır.

Konuta dönüştürülen merkezî yapı stokunun başında ofis binaları gelir. Delft Üniversitesi'nden Hilde T. Remøy ve Theo J. M. Van der Voord'a göre (2007) boş ofis binaları vandalizm, kent içi çöküntü ve yapıların hızla tahrip olmasının başlıca nedenidir. Yazarlar bu yapı stokunun konuta dönüştürülmesinin potansiyel yararlarına yönelik mimar, müteahhit ve yatırımcılarla görüşerek, yürüttükleri projede gerek sosyal, gerekse fiziksel sürdürülebilirlik açısından var olan ofis yapılarının yeniden konut olarak işlevlendirilmesinin yeni konut inşa etmekten çok daha verimli olacağını saptamışlardır. Bu saptama paralelinde ofis binalarının planlama izni olmadan konuta dönüştürülmesini öngören bir kanun teklifi şu günlerde İngiltere'nin gündemine oturmuştur. James Barlow ve David Gunn'ın daha 1995 yılında gerekliliğine dikkat çektikleri işlev değişikliğine ilişkin yasal düzenlemelerin esnekleştirilmesi teklifi halen uygulama aşamasındadır.

The Guardian gazetesinde Carl Dyer (2013) imzasıyla yayınlanan bir yazıda İngiltere'de yeni yapılara getirilen sınırlamalar nedeniyle konut açığı bulunduğundan konut sektörünün bu gelişmeye çok olumlu baktığı belirtilmektedir. Ancak Dyer karma kullanımın, işyeri oranı konut oranından daha yüksek bölgelerde 7/24 çalışan

Deniz fenerinde yaşamak:
Smith Point Lighthouse,
Chesapeake Körfezi, ABD;
Fotoğraf: Kraig Anderson,
<http://www.lighthousefriends.com/light.asp?ID=440>

işyerlerinin konutlardaki kullanıcıları uykusuz bırakabileceği olasılığına dikkati çekmekte, belediyelerin bu yasadan muaf olmak için başvurabileceklerini anımsatmaktadır. Zaten yasa önerisi yasanın kesin olarak geçerli olmadan önce üç yıllık bir deneme süresini içermesini kapsamaktadır; öte yandan planlama izini muafiyeti imar izni muafiyeti anlamına gelmemekte, muafiyet yalnızca işlev değişikliği için izin alma zorunluluğunu kaldırmaktadır. Dyer bunun mimarları binada yapacakları değişiklikleri yalnızca iç mekânla sınırlı tutmaya iteceğine; binalarının dış görünüşünün çok değişmeyeceğine dikkati çekmektedir. Her ne kadar Dyer bunu olumsuz olarak nitelendirmekte, büyük projeler yapmak isteyen yatırımcıları kaçıracağına dikkati çekmekte ise de, ülkemizde bir süredir yakın döneme tarihlenen ve geleceğin kültür mirasını oluşturacak yapılarda hiçbir cephenin olduğu gibi korunamayıp hızla yok edildiğine tanık olduğumuzdan, İngiliz yasaındaki bu koruyucu yaklaşımın aslında ne kadar olumlu olduğu açıktır.

Ofis binalarının konut olarak yeniden işlevlendirilmesinin ilk örneklerinden biri, Londra'nın doğusunda yer alan tarihî liman ve tersane bölgesi Canary Wharf'ın, tersaneler 1980 yılında kapatıldıktan sonra 1981 yılında ofis ve konut karma işlevi ile yeniden işlevlendirilmesi sürecinde görülür. Daha önce tek konut tipi sosyal konutlar olan bu bölge, eski depo ve ofis binalarının lüks konutlara dönüştürülmesi ve yanlarına hızla büyük şirketlerin yüksek yapılarının eklenmesi ile kısa sürede kimlik değiştirmiştir. Thatcher döneminin bu başarılı projesi, Thatcher'ın partisinin uzun süre sonra tekrar iktidara gelmesiyle tekrar canlandırılmak isteniyor izlenimini vermektedir. Nasıl ki o dönemde kapatılmış olan liman işlev değiştirip London Dockyards Development Corporation adlı kamu kuruluşunun geliştirdiği planın yardımıyla hızla bir ekonomik kaynağa dönüşmüşse, bugün de yasa ve yönetmelikler değiştirilerek boş ofis binalarına yönelik dönüş-türme girişimlerine kolaylık sağlanıp ekonomik iyileşme öngörülmektedir.

Ofis binalarının konuta dönüştürülmesi konusunda Londra ve Toronto'yu karşılaştıran Tim Heath, bu yaklaşımı sürdürülebilirlik kriterleri açısından değerlendirmekte ve bu iki kent örneğinde kent merkezlerinde II. Dünya Savaşı döneminden kalan ve artık kullanılmayan ofis binalarına konut işlevi verilmesinin yararlarını belgelemektedir. Gerçekten de kentin çeperinde yer alan ve çevreye yeni yapıların eklenmesini kaldıracak kapasitede olan Canary Wharf örneğinin aksine kent merkezlerinde ağırlıklı olarak var olan boş yapıların konut olarak kullanılması hem gece ve hafta sonları ölü duruma geçen bu bölgelere canlılık getirecek, hem de kullanıcılara ulaşım kolaylığı sağlayarak bireysel ve kamusal yararları olacaktır. Buna ek olarak ofislerin dönüştürülmesinde yeni çok katlı konutlar yapılması ile karşılaştırıldığında daha az enerji ve daha az malzeme kullanarak konut oluşturma ve yapım süreci içinde kent içi trafiği daha az engelleme gibi başka olumlu etkenler de vardır. Daha önce değinilen gürültü gibi sorunlar ise bölgedeki işyeri işlevlerine getirilecek düzenlemelerle çözümlenebilir.

Kent merkezlerinde ofis binalarının yanı sıra son zamanlarda konuta dönüştürülmeye başlanan diğer bir yapı türü de gazhane ve elektrik santrali gibi genellikle yirminci yüzyıl başına tarihlenen ve artık kullanılmayan enerji yapılarıdır. Bu yapıların anıtsal değerlerinin tescil edilmiş olduğu ülkelerde bu yapılara konut olarak yeniden işlev verme projeleri genellikle ünlü mimarlık ofisleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin Viyana'da 1886-1889 yıllarına tarihlenen gazhane binalarının konuta dönüştürülmesi projesinde Jean Nouvel, Wilhelm Holzbauer ve Coop Himmelb(l)au gibi ünlü isimler yer almıştır. Bunlardan birisi de Viyana Teknik Üniversitesi profesörlerinden olan ve "endüstri arkeolojisi" kavramını dünyaya tanıtan Manfred Wehdorn'dur. Bir sonraki sayfada bir kat planı örneği görülen Wehdorn'un projesi yeni işlevlerin okunabilirliği, üst düzey yaşam kalitesinin sağlanması ve basit bir mimari dil kullanımı olarak tanımladığı ilkeler üzerinden tasarlanmıştır (Aygen, 2012).

Şu sıralarda ülkemizin büyük kentlerindeki kent merkezleri de hızlı bir değişimden geçmektedir. Ancak bu süreç içinde yakın döneme tarihlenen kültür mirasına hiç önem verilmekte, yeniden işlevlendirme sırasında ya Emek Sineması örneğinde yaşandığı gibi yapının karakteri tümüyle değiştirilmekte ya da Mehmet Konuralp'in Karayolları Binası örneğinde oldu-

1980'lerde Canary Wharf ve çevresi. Bir yandan boş depo ve ofis binaları dönüştürülmek üzere satılık ve kiralık ilanları ile donatılırken, diğer yandan da yeni yüksek bloklar yapılıyor.
Fotoğraflar: Zeynep Aygen.

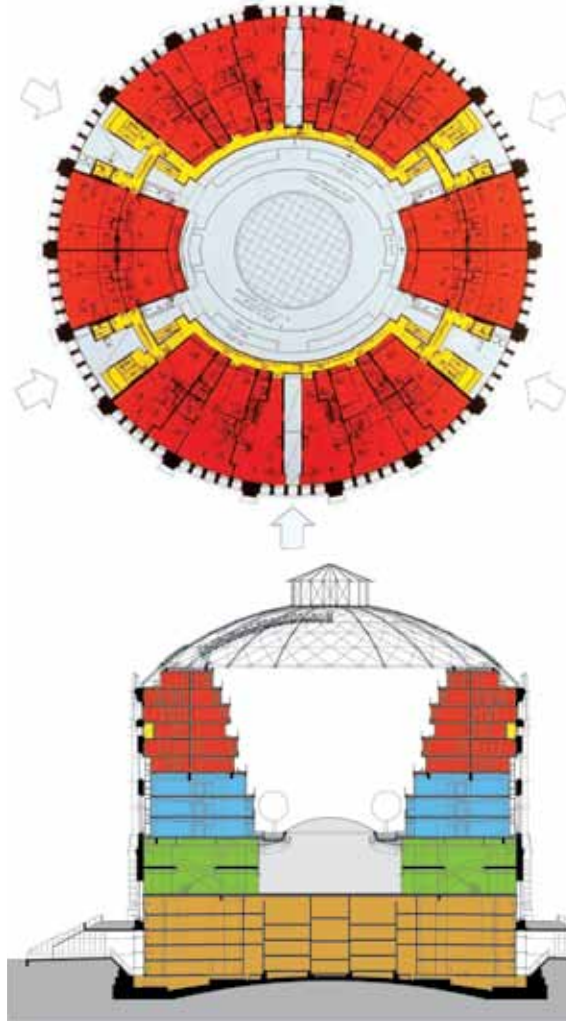
ğu gibi yapının ya da yapı kompleksinin ancak bir bölümü kurtarılabilir. Özellikle 1950-1960'lar söz konusu olduğunda pek çok yakın dönem binası da yıkılarak yerlerine "rezidans"lar yapılmaktadır. Gerek sürdürülebilirlik boyutunda gerekse yakın dönem kültür mirasını gelecek kuşaklara bırakabilme açısından ülkemizde de sürdürülebilir merkezî kentsel alanlarda konut üretiminde, bu yazıda çeşitli yönleriyle örneklenen yeniden işlevlendirme yaklaşımının benimsenmesi çok yerinde olacaktır. ■

Zeynep Aygen, Doç. Dr.,
MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Kaynakça:

- Aygen, Zeynep (2012) *International Heritage and Historic Building Conservation: Saving the World's Past*, Routledge, New York.
- Barlow, James ve Gunn David (1995) "Flexible Planning and Flexible Buildings, Using Redundant Office Space", *Journal of Urban Affairs* (Ekim 1995), Cilt: 17, Sayı: 3, s.263-276, DOI: 10.1111/j.1467-9906.1995.tb00347.
- Champion, Tony (2001) "The Continuing Urban-Rural Population Movement in Britain: Trends, Patterns, Significance", *Persée*, Cilt 18, Sayı: 1-2, s.37-51.
- Chauncy, Chris (2013) *St. Alban's (W4) Residents' Association*, e-posta ve telefon ile röportaj, 13-14 Nisan 2013.
- Derbyshire Builders Organisation, www.derbyshirebuilders.org/barn-conversions/, 8 Nisan 2013 tarihinde indirildi.
- Diehl, Karl-Ludwig (2013) <http://de.sci.architektur.narkive.com/OZGFQvFu/in-wohnanlagen-verwandelt-tempel-synagogen-und-kirchen>, 10 Nisan 2013 tarihinde indirildi.
- Dolphin, Debbie (2007) "Smith Point Lighthouse Extreme Makeover", *Preservation News*, 8 Ekim 2007.
- Dyer, Carl (2013) "Converting Blocks into Homes: Is it a Good Idea", *Guardian Professional*, 13 Şubat 2013, <http://www.guardian.co.uk/housing-network/2013/feb/13/office-blocks-homes-planning-permission>, 13 Nisan 2013 tarihinde indirildi.
- Finding Barns to Convert, <http://blog.primelocation.com/2008/11/27/finding-barns-to-convert>, 8 Nisan 2013 tarihinde indirildi.
- Hayden, Dolores (1984) *Redesigning the American Dream: The Future of Housing, Work and Family Life*, W. W. Norton Company, New York.
- Heath, Tim (2001) "Adaptive Re-Use of Offices for Residential Use: The Experiences of London and Toronto", *Cities*, Cilt: 18, Sayı: 3, s.173-184 [http://dx.doi.org/10.1016/S0264-2751\(01\)00009-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0264-2751(01)00009-9)
- Helms, C. Andrew (2003) "Understanding Gentrification, An Empirical Analysis of the Determinants of Urban Housing Renovation", *Journal of Urban Economics* (Kasım 2003), Cilt: 54, Sayı: 3, s.474-498.
- <http://www.homebuilding.co.uk/advice/existing-homes/converting-barn/conversion-guide>; 09 Nisan 2013 tarihinde indirildi.
- Jackson, Kate (2013) "Protest Group Fights 4000 New Homes Plan for Blackburn", *Lancashire Telegraph*, 9 Nisan 2013.
- Remóy, Hilde T. ve Van der Voord, Theo J. M. (2007) "A New Life: Conversion of Vacant Office Buildings into Housing Facilities", *Cilt: 25*, Sayı: 3-4, s.88-103, DOI: 10.1108/02632770710729683.
- Schuker Blum, Lauren (2013) "From Church to Condo", *The Wall Street Journal*, <http://realestate.msn.com/from-church-to-condo#1>, 12 Nisan 2013 tarihinde indirildi.

- Sherman, Jill (2013) "Local Opinions Have Been Bulldozed for 8000 New Homes Say Protesters", *The Times*, 18 Mart 2013.
- Smith, Neil (1979) "Toward a Theory of Gentrification: A Back to the City Movement by Capital, not by People", *Journal of the American Planning Association*, Cilt: 45, Sayı: 4, s.538-548, DOI:10.1080/01944367908977002.

Viyana'da mimar Manfred Wehdorn tarafından konuta dönüştürülen bir gazhane binası. Plan ve kesit. Çizim ve Proje: Prof. Dr. Manfred Wehdorn.

'I'll Buy That Dream'

Residential Re-Use of Existing Buildings

Following the move to suburbia from run-down and desolate town-centres, from 1980's onwards environmentalists started to point out that the suburbia population in the United States and Great Britain had their share on the problem caused by the now dwindling energy resources. While less people can afford the fuel prices caused by covering long distances going to work, the new regulations developed to protect the endangered nature make it more difficult for those to find new built homes in rural areas. Thus especially in Great Britain, an island with limited land, conversion of agricultural buildings such as barns, stables and water mills became popular. In addition in both aforementioned countries and the Netherlands individuals who are interested in living in interesting and unusual venues started to convert lighthouses and places of worship. In some places like London, places of worship converted for residential purposes are also sought due to the shortage of homes in popular neighbourhoods. However residential re-use places of worship may cause a number of problems, such as insulting the congregation and removal of cemeteries. On the other hand residential re-use of empty office buildings and power stations located in town centres may help upgrading a run-down urban area. The paper discusses pros and contras of conversions for residential purposes and analyses alternatives and solutions for making feasible and sustainable use of empty, disused buildings.

Mimarlık Eğitiminde “Deneyimleyerek Öğrenme” Uygulama Atölyelerine bir Bakış, Les Grands Ateliers Örneği

Umut Tuğlu Karslı

“Deneyimleyerek Öğrenme” Yaklaşımı ve Eylem Alanı Olarak Uygulama Atölyeleri

Mimarlık disiplinine konu olan yapı çevrenin dinamik algısı duyularımız vasıtası ile deneyimlenebilmektedir. Mimari tasarım süreci de döngüsel bir süreçtir; önce fikir ortaya koyulmakta, fikir üç boyutlu hale getirilmekte, mekân deneyimlenmekte ve gerektiğinde fikre geri dönülüp süreç yeniden başlatılmaktadır. Bu süreçte ilk araç çizim, küçük ölçekli modeller ve son olarak 1/1 ölçekli model yapımıdır. Her eylem diğerinin katalizörü olarak çalışmaktadır (Carpenter, 1997). Günümüzde birçok kuramcı, “tasarım/uygulama yapılmadan, tasarımın maddeleşmesini 1/1 ölçeğinde yaşamadan mimarlıkta tasarım eğitiminin söz konusu edilemeyeceğini” savunmaktadır (Şahinler, 2000). Aynı şekilde günümüz eğitim anlayışında tasarım öğrencilerinin, yargılayarak, düşünerek ve deneyimleyerek tasarım problemlerini çözmeyi öğrenmesi ilkesi benimsenmektedir (Demirkan ve Demirbaş, 2010 a,b). Mimarlık eğitiminde, öğrencilerin gerçekleştirdikleri 1/1 ölçekli prototipler, tasarladıkları mekânı deneyimleme, mekânın ölçeğini ve dış çevre faktörlerinin mekâna etkisini bire bir algılamaya olanak sağlar. Bu anlamda prototipler, mimarlık eğitiminde “deneyimleyerek öğrenme” sürecinin, amaçtan çok aracı olarak görülmektedir. “Deneyimleyerek öğrenme” yaklaşımında öğrenme, tasarım ve inşa etme süreçleri arasındaki ilişki bir bütün olarak düşünülmektedir. Öğrenme eylemi, 1/1 ölçekte yapma eyleminin biçime dönüşmesi, bir mekân/obje olarak somutlaşması ve o mekânın/objenin deneyimlenmesi sürecinde gerçekleşmektedir (Gür ve Yüncü, 2010). Bu sürecin yaşanması için mimarlık okulları bünyesinde gerektiğinde içerisinde 1/1 ölçekte yapıların, üst örtülerin, kabukların, vb. inşa edilebileceği; ışık, ısı, nem, ses vb. fiziksel etkilerin mekân üzerindeki etkilerinin test edilebileceği; vinç, köprü, CNC makineleri, marangozhane gibi yapımların olanaklarını barındıran büyük hacimli hangar tipi atölyelere ihtiyaç duyulma-

ya başlamıştır. Bu atölyelerin fiziksel varlığı, geleneksel mimarlık eğitim yaklaşımlarının yerini workshoplara benzer biçimde öğrenci deneyimi odaklı görsel ve uygulamalı eğitim modeline bırakmasına olanak sağlamaktadır. Araştırmada bu yönleri ile seçilen “Les Grands Ateliers” uygulama atölyesi fiziksel özellikleri ve bu atölyede uygulanan eğitim modülleri ile incelenerek “deneyimleyerek öğrenme” kavramı somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Les Grands Ateliers Örneği

2002 yılında Fransa’da Kültür ve Enerji Bakanlıklarının desteği ve 11 yüksek öğrenim kurumu (6 Mimarlık, 3 Sanat, 2 Mühendislik okulu ve 1 araştırma merkezi) tarafından kurulan “Les Grands Ateliers” (Büyük Atölyeler), yapı kültürü ve mimarlık eğitimi alanında tasarım, uygulama ve araştırmaya yönelik tüm isteklere cevap vermeye, hipotezleri test etmeye ve ütopyları gerçeğe dönüştürmeye elverişli bir ortam sunmayı amaçlamaktadır. Atölye binası, üye olsun olmasın tüm okul öğrencilerine, araştırma yapmak isteyen tüm profesyonellere ve bu alanda çalışan yapı sektörü çalışanlarına ev sahipliği yapmaktadır.

Atölyelerde uygulanan eğitim anlayışı “deneyimleyerek öğrenme” yaklaşımının çeşitli eğitim modülleri ile hayata geçirildiği bir laboratuvar olarak işlemektedir. Bu yaklaşımı tanımlayabilmek amacıyla araştırmada öncelikle bu eğitim modüllerinin ana kurgusu yöntem, konuya, süreye, katılımcılara, yürütücülere ve fiziksel ortam olanaklarına bağlı olarak ortaya koyulmuş; daha sonra bu modüller, amaçları içerikleri ve çeşitli görselleri ile incelenmiştir.

Les Grands Ateliers’de Uygulanan Eğitim Modüllerinin Ana Kurgusu

Yöntem

Atölyelerde uygulanan eğitim modüllerinde, her birim kendi ilkeleri dahilinde bir senaryo belirlemekte ve süreç önceden tüm aşamalarıyla tanımlanmaktadır. Öğrenci/katılımcılar, takım

çalışması yaparak önceden belirlenen ana strük-türe bağlı kalmakla birlikte sürecin gelişimi, etkileşim ortamında oluşturulmaktadır. Sonuç ürün 1/1 ya da belirlenen başka bir ölçekte uygulanmakta, ürünün çevre ve insan faktörü ile ilişkisi bire bir deneyimlenebilmektedir.

Konu

Konu seçimi, ilgili dönemin eğitsel konularına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Konular, güncel etkinlikler çevresinde oluşturulan bir master senaryonun parçası olabildiği gibi, disiplinlerarası etkileşime yönelik ya da yeni bir hipotez, fikir, proje ya da deneyimin gerçekleştirilmesine yönelik bir laboratuvar çalışması olarak seçilmektedir. Örneğin 2010-2011’de Les Grands Ateliers’de gerçekleştirilen eğitim modüllerinden bazıları “Isère Tohum Festivali”, “Lyon Işık Bayramı”, “Clermont Kısa Film Festivali” gibi etkinliklere yönelik oluşturulan bir master senaryonun parçasıdır (*Tohum Festivali, Kiosklar*). Bununla birlikte, bazı eğitim modülleri mimarlık, inşaat mühendisliği ve sanat okullarını bir araya getirerek disiplinlerarası çalışma amaçlı olarak tasarlanmaktadır (*Duvarlar ve Kaplamalar, Köprüler, Yeniliğin Uygulanması*). Eğitim modüllerinin konu seçiminde etkili olan bir diğer faktör de yeni hipotezlerin test edilmesi için bir senaryo oluşturulmasıdır (*Kütük Örmek Sistemi, Taş Kemer, Yığma Taş*).

Süre

Eğitim modülleri, kısa süreli çalışmaları kapsamaktadır. Çalışmalar 1 gün ile 1 hafta arasında sürmektedir.

Katılımcılar

Eğitim modülleri, mimarlık, sanat, inşaat mühendisliği lisans ve lisansüstü öğrencileri, araştırmacılar, profesyoneller ve diğer yapı sektörü çalışanlarına yönelik olarak tasarlanmaktadır.

Yürütücüler

Eğitim modülleri, öğretim elemanları ve profesyonellerce yürütülmektedir.

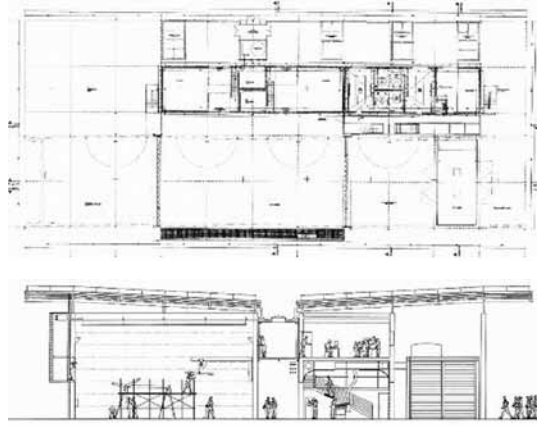
Fiziksel Ortam Olanakları

Yaklaşık 1000 m²’lik alana kurulu atölye 8 m. yüksekliğe sahiptir. Bünyesinde yer alan kayar köprü, yük asansörü, vinç, CNC makinesi,

marangozhane gibi fiziksel ortam olanakları nedeniyle eğitim modüllerinde tasarlanan objeler modelden 1/1 prototipe kadar gerçekleştirilebilmekte, istenildiği gibi şekillendirilebilmekte ve mekân içinde asılabilmektedir. Bu sayede “deneyimleyerek öğrenme” metotları için gerekli fiziksel ortam oluşturulabilmektedir.

Sonuç

Mimarlık eğitiminde “deneyimleyerek öğrenme” süreci, tasarımın iki boyutlu çizimler üzerinde kalması yerine tasarlanan mekânın üç boyutlu ve hatta 1/1 ölçekli olarak yapılması ve mekânın deneyimlenebilmesi olanağını sunmayı amaçlar. Bununla birlikte “deneyimleyerek öğrenme” anlayışı pedagojik bazlıdır. Bu bağlamda yeni eğitim prosedürleri arayışı, kav-

Les Grands Ateliers binasının planı, kesiti ve gece görünüşleri. (http://www.lesgrandsateliers.fr/formation-initiales/communication/Rapport%20dactivites_2011_VF_light.pdf/view, 15 Temmuz 2012) (<http://www.cyberarchi.com/dossier/index.php?dossier=75&article=13144&photo=14>, 10 Temmuz 2012)

ramların öğretici biçimde görselleştirilmesi, yapı ile ilgili sorunsallara giriş çalışmaları bu anlayışı destekler ve geleneksel mimarlık dersleri de bu yönde evrilmeye başlar. Geleneksel anlamda verilen “Yapı Bilgisi ve Malzeme, İnce Yapı ve Malzeme, Bina Bilgisi ve Mekân Kurulumu, Proje, Mobilya Tasarımı” vb. dersler, “mekânı tasarlama, yaratma ve deneyimleme” amacına yönelik biçimde yeniden şekillendirilmektedir. “Deneyimleyerek öğrenme” yaklaşımının eğitim modülleri birer tasarım ve yapım deneyimi olacak biçimde tasarlanmaktadır. Mimarlık okullarının bünyelerinde oluşturulmaya başlanan yapı ve konstrüksiyon atölyeleri, bu alanda oluşan ihtiyaçları karşılamak üzere oluşturulan fiziksel ortamlardır. Bu atölyeler aynı zamanda eğitim alanındaki yeni araştırmalar için bir laboratuvar gibi işlemektedir. Çok işlevli platformları “yapı, malzeme, ortam ve mekân” ile ilişkili deneyimlerin gerçekleştirilmesine izin verir. Atölye yapısı, ortak projelerin yürütülmesi için bir karşılaşma, tanışma ve birlikte çalışma platformu sunar. Bilgi akışının sağlanması ve yapı kültürünün geliştirilmesi amaçlı olarak disiplinler, sektör ve kurumlara-

rası geçişlilik desteklenmektedir. Bu binaların “karma yapısı” özellikle eğitim kurumları için büyük önem taşımaktadır. Mimarlık, tasarım, sanat ve mühendislik disiplinlerini bir araya toplamayı amaçlayan atölyeler, ortak araştırma projeleri ve çalışmalara ev sahipliği yaparak disiplinlerarası projelerin ortaya çıkışına olanak tanımaktadır. Uygulama atölyeleri geleceğin mimarisini düşünmek ve bugünden inşa etmek fikrini gerçeğe dönüştürme amaçlı olarak yenilikçi eğitim modülleri uygulamak isteyen eğitimcilere ev sahipliği yapar. Bununla birlikte yeni malzemeler, yeni hipotezler, yeni yapım teknikleri, yeni mekân yaklaşımları ve yeni eğitim yaklaşımlarının uygulanacağı bir laboratuvardır. Bu bağlamda, değişen mimarlık disiplini, mimarlık eğitimi ve eğitim yaklaşımları, günümüzde az sayıda olan uygulama atölyelerinin yakın gelecekte oluşacak ihtiyaca paralel olarak artacağına sinyallerini vermektedir. ■

Umut Tuğlu Karşı, Yrd. Doç. Dr.,

Doğuş Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

Kaynakça:

- Carpenter, W.J. (1997) *Learning by Building: Design and Construction in Architectural Education*, Van Nostrand Reinhold, New York, s.15.
- Ciravoglu, A. (2003) “Mimar Tasarım Eğitiminde Formel ve Enformel Çalışmalar Üzerine”, *Yapı Dergisi*, Sayı: 257, s.43-47.
- Demirkan, H., Demirbaş O. (2010a) “Learning Styles of Design Students and the Relationship of Academic Performance and Gender in Design Education”, *Learning and Instruction*, Sayı: 2007/17, s.345-359.
- Demirkan, H., Demirbaş O. (2010b) “The Effects of Learning Styles and Gender on the Academic Performance of Interior Architecture Students”, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, Sayı: 2(2010), s.1390-1394.
- Gür, F.G., Yüncü, O. (2010) “An Integrated Pedagogy for 1/1 Learning”, *METU JFA*, Sayı: 2010/2, s.83-94
- Şahinler, O. (2000) “Mimarlık Eğitimi, Tasarım/ Uygulamanın Akademisyen Senyörleri ve Diğerleri”, *Yapı Dergisi*, Sayı: 222, s.22-23.
- http://www.lesgrandsateliers.fr/formation-initiales/communication/Rapport%20dactivites_2011_VF_light.pdf/view, 15 Temmuz 2012, (Çeviren Umut Tuğlu Karşı)
- <http://www.cyberarchi.com/dossier/index.php?dossier=75&article=13144&photo=14>, 10 Temmuz 2012

Learning by Experiencing in Architectural Education An Outlook on Application Ateliers - The Case of Les Grands Ateliers

Architectural education is carried out correspondingly to many different approaches in historical process. In these approaches, architectural knowledge and skills required to be gained by the students were the same in essential but they were transferred in different formats and in different environments. There are three periods in architectural education history. In the first period, the master-apprentice training approach where the physical environment is “the guild and the construction area” is adopted. In the second period the physical environment transforms into “schools of architecture”. In these schools only the theoretical lessons were taught but the design experience was carried out in architects’ studios, outside of the school. In the last period of architectural education, school of architecture and practice integrates into each other and so the theory and the practice are taught/experienced in studios and ateliers. Contemporary architectural education based on the process not the result, the concept of mobilizing the imagination by providing a free environment, generating and realizing new hypotheses and ideas and finally “Learning by Experiencing” approach reveals the necessity of a new physical environment which schools of architecture needs. This environment is the application ateliers where the students experience the entire design developing process from a simple model to 1/1 scale prototypes. In this research primarily learning by experiencing approach is defined, the aim and concern of the physical environment of this approach “application ateliers” are observed and finally “Les Grands Ateliers” (Great Ateliers) which is unique in Europe in terms of its scale is investigated with its physical properties and education approach applied.

2010-2011 Yıllarında Les Grands Ateliers'de Gerçekleştirilen Eğitim Modülleri ve Kısa Açıklamaları

http://www.lesgrandsateliers.fr/formation-initiales/communication/Rapport%20dactivites_2011_VF_light.pdf/view, 15 Temmuz 2012, Çeviren: Umut Tuğlu Karslı

Renk ve Işık

Bu eğitim modülünün amacı mimari mekânlarda renk ve ışık etkilerini araştırmaktır. Çalışma, teorik dersler, proje tasarımı ve yapımı safhalarından oluşur. Renk ve aydınlatma kavramları, çalışma maketleri, sayısal çizimler ve 1/1 ölçekli mekân prototiplerinin gerçekleştirilmesi ile etüt edilir. Çalışmada 1,2 x 2,4 m. ebatlı 50 adet önceden boyanmış ve hazırlanmış pano, iki "statik" mekân, bir "geçiş" mekânı (koridor), bir "tiyatro sahnesi" tipi mekân oluşturmak için birleştirilir. Bu mekânların üstüne projektörler yerleştirilir. Gruplar, ışığın mekânlar üzerindeki etkilerini gözlemlemekte ve aydınlatma prensipleri ve olanaklarını deneyimleyerek keşfetmektedirler. Çalışma sonunda her ekip yapılan mekânlar içine girerek ışığın kendilerinde bıraktığı izlenim ve duyumları tercüme eden şiirler yazmaktadırlar.

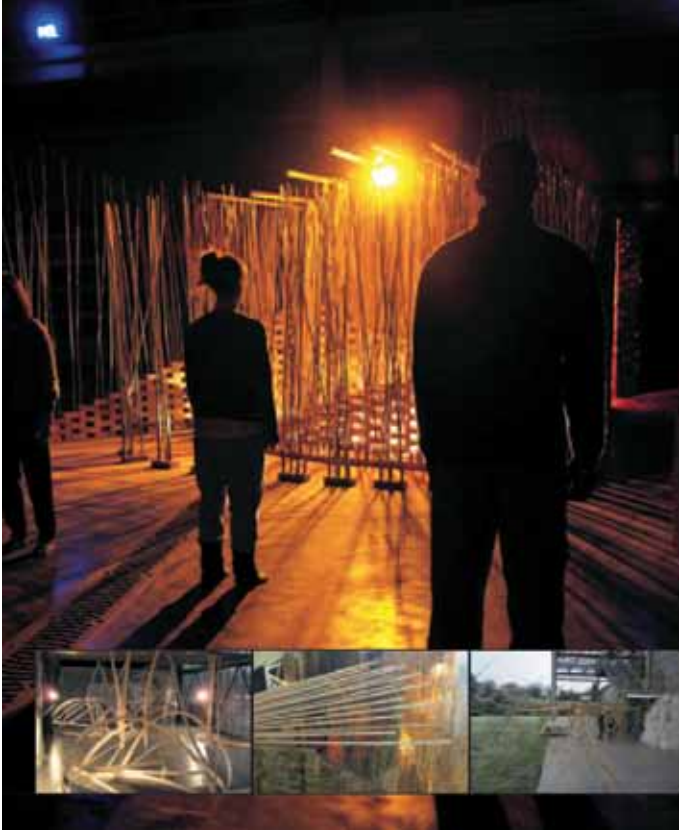
Tekstil

Bu çalışmanın içeriği, tekstil membranlar ve kablolar kullanarak büyük ölçekli bir germe strüktür gerçekleştirmek ve tekstil malzeme ile tasarlanan mimari objelerin 1/1 ölçeğinde yapımıdır. Tasarım sürecine başlamadan önce, öğrencilere asma-germe sistemlerin geometrik ve mekanik özellikleri, bilgisayar sistemleri ile tasarım ve imalat için gerekli araç-gereçlerin kullanımı ile ilgili seminerler verilmektedir. Uygulama konusu 15-20 m²'lik çift eğrili bir germe sistem tasarımıdır. 4-5 kişilik öğrenci gruplarının tasarladığı sistemler öncelikle planlar, maket ve sözlü sunumlar ile tartışılmaktadır. Önerilerin kritikleri tamamlandıktan sonra aralarından beş proje imal etmek üzere seçilir. Seçilen germe strüktürlerin yapım planları çizilerek PVC membranlar kesilir. Taşıyıcı sistem (çelik ve ahşap) şekillendirilir ve dekuppe edilir. Gergi kabloları da kesildikten sonra sistem birleştirilir.

Kiosklar

Bu çalışma, Clermont-Ferrand Kısa Film Festivali'ne ev sahipliği yapacak karşılama mekânı için 1/1 ölçekli kioskların tasarlanması etkinliğini kapsamaktadır. Öğrencilerden karşılama alanına yerleştirilecek ve buluşma-tanışma noktası olarak işlevlendirilecek beş adet kiosk yapılması istenmiştir. Kiosklardaki "oturma" işlevlerinin farklı biçimlerde yorumlanması, farklı yapım teknikleri ve mimari ortamları yansıtmaları beklenmektedir. Kioskların yerleşim alanına ve sinema konseptine uyumlu ve orijinal olması istenmekte; açık veya yarı kapalı şekilde tasarlanmaktadır. Kiosk yapımında ahşap, çelik, tekstil, bambu, karton vb. çok çeşitli malzemeler tercih edilebilmektedir.

Duvarlar-Kaplamalar

Bu profesyonel formasyon eğitim modülünde ekolojik yapı sistemlerini sorgulayan çeşitli teknikler ile örülmüş duvarlar ve sıva tipleri incelenmektedir. Çalışma otuz kişilik bir stajyer mimar ve mühendis grubu ile on kişilik bir yapı ustası grubunu bir araya getirmektedir. Çalışmanın ilk aşamasında ekolojik yapı uygulamaları ile ilgili teorik bir ders verilmekte; ikinci aşamada ise ekolojik malzeme ve teknikler ile bir duvar konstrüksiyonu gerçekleştirilmektedir. Uygulamada duvarlar, yığma tuğla, gözenekli beton, ahşap çatki, saman, kenevir, kütük örme sistemler gibi geleneksel veya deneysel yapım teknikleri ile örülmektedir. Bu duvarlar kireç sıva, toprak sıva, kenevir malzeme ile karılan yalıtımlı sıva gibi sıva tipleri ile kaplanmaktadır. Kapı ve pencere doğramalarının takılması, elektrik tesisatının çekilmesi vb. ince yapı işlerinin uygulanması ile çalışma sonlandırılır.

Kütük Örme Sistem

Kütük örme sistem, ısınma amaçlı kullanılan basit ahşap kütüklerin kesilerek birer tuğla ya da taş gibi harçla birleştirilmesi suretiyle duvar örmeyi kapsayan geleneksel, ekonomik ve ekolojik bir yapıım tekniğidir. Bu çalışmada 2,5 m. boy ve 1 m. yüksekliğinde hazırlanan kütük örme duvarlar üzerinde davranış deneyleri uygulanmaktadır. Uygulanan deneyler sadece yapı elemanlarının davranışlarını değil kesim ve örme tekniklerini de test etmeye yöneliktir. Duvarın ısısal performans ve nem geçirimi testleri gerçekleştirilirken farklı kompozisyonlu harçların davranış etütleri bir seri deney uygulamaları ile raporlanmaktadır.

Köprüler

Biçimin strüktür tarafından sorgulanması bu çalışmanın temel amaçlarından biridir. Bu sorgulama strüktürel tipolojilerin gözden geçirilmesi, ölçek kavramı ve tasarımın somutlaştırılması olarak tanımlanabilir. Çalışmada öğrencilerden 10 m.lik bir mini-köprü inşa etmeleri beklenmektedir. Öğrencilerin yaptıkları tasarım önerileri; mimari, malzeme, çevreyle uyum ve mekân kriterlerine göre değerlendirilerek, uygulanacak proje seçilir. Yapıma hazırlık aşamasında köprünün strüktürel bileşenlerinin nasıl monte edileceği, estetik kaygılar ve hangarın fiziksel olanakları tartışılarak yapıım metodu belirlenir. Öğrenciler için en büyük ödül, başarılı biçimde inşa ettikleri köprülerin üzerinden geçmeleridir.

Karton

Bu eğitim modülünde bir oturma elemanı tasarlamak ve üretmek, bir projenin fikir üretme, gelişim ve yapım aşamalarını anlamak, çizimin final prototipine etkisini deneyimlemek, temel fonksiyonu değiştirilmiş bir malzemeyi işlemek amaçlanmaktadır. Oturma elemanı tasarımı yıl içi çalışmaları sırasında kuramsal olarak çokça işlenen bir konudur. Bu önveriler ışığında her öğrenci araştırma, eskiz ve maket çalışmaları ile geliştirdikleri kişisel bir oturma elemanı projesi tasarlar. Önerilen projelerde ergonomi ve işlevsel kullanım göz önünde bulundurulmuş en önemli tasarım verileridir. Her öğrenci kendi oturma elemanı projesini, kartonu yapım malzemesi olarak kullanarak yapar. 1/1 ölçekli prototipler kesme, katlama, birleştirme ve yapıştırma teknikleriyle gerçekleştirilir. Sonuçta zengin bir oturma elemanı panoraması ortaya çıkmaktadır.

Tohum Festivali

Bu eğitim modülü Isere'de her sene yapılan "Isere Tohum Festivali" etkinliği kapsamında "toprak" yapı malzemesini kullanarak biyo-klimatik-ekolojik mimarlık yaklaşımının deneyimlenmesini amaçlar. Toprak, ekonomik, yerel kaynaklardan kolayca elde edilebilen, geri dönüşebilir, doğal ve ekonomik bir malzemedir. Bu nedenle geleceğin malzemesi olarak kabul edilebilir. Çalışma, 2010 Haiti depreminden sonra bu bölgeye düşük bütçeli ve yerel malzemeler (taş, palmye, ahşap, toprak, kerpiç, vb.) ile yapılmış konutların tasarlanması konulu yarışmaya yönelik olarak yürütülmektedir. Bu çerçevede öğrenciler, 300 dolar bütçeli bir afet sonrası konut tasarlarlar. Konut, ahşap iskelet ve kerpiç-toprak dolgulu olarak inşa edilir.

Yığma Taş

Yığma taş yapım tekniğinin olumlu yönlerinin deneysel olarak doğrulanması bu çalışma modülünün temel amacını oluşturur. Çalışmada yığma taş bir yapı inşa edilmekte; ısı, su ve hava geçirim testleri yapılmaktadır. Bu eğitim modülünde mimarlık öğrencileri ve taş ustalarına neden yığma taş yapım tekniğinin yeniden güncel yapım teknikleri arasına girmesi gerektiğinin gösterilmesi amaçlanmaktadır. Uygulamada öğrencilerden 9 x 9 m. ebadında kare planlı ekonomik bir konut inşa etmeleri istenmektedir. Cephe duvarları, 60 cm. kalınlığında, 70 cm. yüksekliğinde taş bloklardan inşa edilmiştir. Konut gündüz (yaşama+mutfak) ve gece (2 oda+banyo) bölümlerinden oluşmaktadır. Bu iki bölüm 30 cm. kalınlığında bölücü bir duvar ile birbirinden ayrılmaktadır. Öğrenciler taşları bu plana uygun olarak işleyerek örerler. Konut tamamlandıktan sonra performans testleri gerçekleştirilir; sadece ortalama üç saatte taşlar demonte edilerek depolanır.

Yeniliğin Uygulaması

Bu eğitim modülünde mimarlık veya inşaat mühendisliği alanında belirlenmiş bir problemin yenilikçi biçimde çözülmesi için gerekli strateji, metot ve gereçlerin tartışılması amaçlanmaktadır. Öğrencilerden mimari veya teknik bir objeyi tasarlamaları, ortaya koymaları ve bu objeyi gerçekleştirmek için bir yapım zinciri geliştirmeleri beklenmektedir. Ortaya koyulan probleme sunulan çözüm önerileri yenilikçi metotlar ile çözülmekte, sayısal teknolojiler tasarım ve yapım sürecine dahil edilmektedir. Bilmek Gerekenler: Maket yapabilme, yenilikler hakkında bilgi sahibi olma. Olmak Gerekenler: Grup çalışması yapabilen, kaynakları yenilikçi biçimde kullanabilen, akılcı.

Motif ve Örtü

Bu çalışma, bir mimari projenin ilk adımlarını meydana getiren yapısal motifler aracılığı ile bir üst örtü tasarlanmasını ve gerçekleştirilmesini amaçlar. Çalışmanın ilk aşamasında üreyebilen mimari bir motif belirlenir. İkinci aşamada her öğrenci belirlenen mimari motif çıkışlı olarak bir üst örtüyü çizim, eskiz, sayısal modelleme ve fotomontaj gibi teknikler yardımıyla tasarlar ve sunar. Öneriler içinden seçilen üst örtü, 1/1 veya 1/2 ölçekli olarak ahşap, polikarbonat, karton gibi hafif malzemelerden kolektif biçimde yapılır. Çalışmanın bitiminde örtüler asılarak mekânsal nitelikleri bire bir deneyimlenmektedir.

Mimari Ortamlar & Yapısal Kùltürler

Bu eğitim modülü 1. dönem master öğrencilerine yapıyı somutlaştıran malzemelere bağlı olarak gelişen kendi yapısal ve tektonik mantıklarını oluşturmalarına zemin hazırlayacak atölye çalışmalarını kapsar. Her atölye çalışması etüt edilen malzemelerin (ahşap, çelik, taneli malzemeler, hava, vb.) fiziksel özellikleri, yapısal ve çevresel performansı, kullanım alanı, mimarlık tarihindeki yeri ve son olarak tasarım mantığı ve yapısal kùltürler arasındaki kurduğu bağın somut olarak deneyimlenmesi amacını taşır. Çalışmada öncelikle ekolojik mimari tasarım metotları tanımlanmaktadır. Bu metotlar çerçevesinde yapının mekânsal kullanım başarısı, enerji performansı, aydınlatma potansiyeli, akustik ve termal özellikleri, akılcı malzeme seçimi ve kullanımı vb. faktörler göz önünde bulundurularak tasarım ve yapım gerçekleştirilmektedir. Mimari ürün inşa edildikten sonra aydınlatma, ısı ve ses testleri ile performans ölçülmektedir.

Kinestezi

Bu eğitim modülünde öğrencilerin strüktürlere uyguladığı fiziksel etkilerin strüktür davranışlarına nasıl yansıdığının deneyimlenmesi amaçlanır. Kendilerinin bir parçasını oluşturduğu bir strüktürün davranışı öğrenciler tarafından kinestezi (devinduyum) çalışması ile daha net anlaşılabilir. Öğrenciler/moleküller atölyede önceden belirlenmiş şemalara uygun olarak, tekerlekli taburelere oturarak el ele tutuşmakta ve birbirlerine güç uygulayarak, parçası oldukları strüktürün hareketlerini “yaşamak” tadırlar. Eğitimci tarafından hazırlanan farklı yerleşimler, malzemelerin değişik şartlar altında gösterdiği strüktürel davranışları ortaya koyar. Çalışmada basit bir çubuk strüktür, bir putrel ve uzay kafes sistem, öğrenciler tarafından oluşturulmakta ve çekme, basınç, bükme ve kesme etkileri bire bir deneyimlenmektedir.

Bambular

Gerçek ölçülerde deneysel bir ürün ortaya koymak bu modülün amacıdır. Bambu sapları ve bağlar kullanarak yapılan hafif konstrüksiyonlar öğrencilerin mekân ve malzeme arasındaki estetik ve yapısal bağları sorgulamalarına zemin hazırlar. Konstrüksiyon 2 m.lik bambu sapları ve plastik bağlantı elemanları ile birbirine bağlanan değişik geometrilere sahip açık ya da kapalı ortamları içerir. Malzemenin hafifliği, konstrüksiyonun kolaylıkla gelişmesine ve sonuçta armonik, esnek ve havada asılı hissi veren formlar oluşmasına olanak verir. Çalışmada her biri beş öğrenciden oluşan sekiz grup, yaklaşık 400 bambudan oluşan ve yapım kriterleri aşağıda sıralanan bir mimari ürün ortaya koymaktadır:

- Stabilité
- Basit yapım tekniği
- Serbest sirkülasyon
- Geçicilik

Şişme Strüktürler

Bu eğitim modülünde basit ve orijinal şişme strüktürlerin ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Şişme strüktürler diğer mimari elemanlar ile kolayca kombine edilebilen dinamik strüktürlerdir. Strüktürlere üflenmiş hava kolayca monte/demonte edilebilir prototiplerin gerçekleştirilmesine olanak sağlar. Çalışma öncelikle bir biçim grameri geliştirilmesi ile başlar. Akışkanlar mekaniği fizik kurallarına sadık kalarak oluşturulan basınç farkları ile basit ya da çift cidarlı strüktürler gerçekleştirilmektedir. Öğrenciler, koni, torus ve silindir parçalarının kesiştirilmesi ile bir hacim tasarlamak ve vantilatörler ile bu hacimler içine hava üflenerek strüktürlerin basınca göre davranışları gözlemlenmektedir.

Ahşap

Bu eğitim modülünde bir mimari ürünün estetik bazlı bir fikirden türetilmesini teşvik etmek ve geçici bir strüktür hazırlayarak yaşanan fiziksel ve duyuşsal bir deneyimle mekânı kavramak ve gözlemlenmek amaçlanmaktadır. Bu modül vasıtası ile mekânsal duyumlar, gerçek deneyimler ile ispatlanır: açık-kapalı (mimari mekân), yükselme (kule, piramit), engel (duvar), sirkülasyon-pasaj (labirent) vb... Çalışmada 400 ahşap elemanın birleştirilmesi ile geçici bir konstrüksiyon gerçekleştirilmektedir. Konstrüksiyon, birbirlerine bağlanmış ahşap elemanların istiflenmesi ve geçmeler ile birleştirilmesiyle elde edilmektedir. İlk aşamada yapım sistemi araştırılması yapılır. Ahşap elemanlar işlenir, birleştirilir ve sistem çatısı önerileri geliştirilir. Kolektif bir değerlendirme sonucunda ortaya çıkarılacak ürün strüktürel gereklilikler sağlanarak gerçeğe dönüştürülür.

İstanbul Tasarım Bienali ve Bir Atölye Deneyimi: Atölye Kusurluluk

Fatma Pelin Ekdi - Zeynep Günay

Kusurluluk Üzerine:

“Kusurun Kusursuzluğu”

“Kusursuz”, sözlük anlamı ile tam, bütün, eksiği bulunmayan tanımlarken; “kusurlu”, tam olmayan, noksan, hatalı, defoludur. Birbiri ile var olabilen bu iki olgunun kökeni olan kusur, “-suz” ve “-lu” ekleri ile iç içe geçen iki anlama bürünür. Kusurluluk durumu kusursuzluğa ulaşma gayreti barındırması sebebiyle hareketi, değişimi ve devinimi, kusursuzluk ise bir sonuç olması sebebiyle durağanlığı içerir. Söz konusu kent olduğunda kusursuzluk ideali organik bir biçim alır. Kenti biyolojik bir organizma olarak algılayan yaklaşım çerçevesinde organiklik, “dengeyi” bulma-kaybetme-yeniden bulma arayışı çerçevesinde sürekli değişme ve yenilenme devingenliğini taşımaktadır. Sürekli değişim halinde tam ve bütün olmak mümkün değil ise bir kentin kusursuzluğu da –tamamlanmış olmasından dolayı– ulaşılamayacak bir gayeye dönüşmektedir. Bu durum bir yandan kentlere özgünlüğünü ve kimliğini verir; diğer yandan kusursuzluğun bağlamsal olarak ideal / mükemmel ve hatta kimilerince “tanrısal olan” ile kurduğu ilişki küresel düzlemde moda olan ile örtüşmektedir. Kusurluluğu yok etme çabası kusursuzu arama çabasına dönüşürken klişeler, özgünlükler, monotonluklar, alışkanlıklar, tezatlar, kutuplar, müşterekler, kamu yararı, demokrasi gibi normlar ve doğu/batı/geleneksel/çağdaş, var olan/ideal olan, ben/sen, öteki/beriki ikilemleri çerçevesinde arayışı da beraberinde getirir. Bu arayışta Kant, bazı şeyleri olduğu gibi değil, kendi arzu ettiğimiz biçimde gördüğümüzü söyler. Bir kentte kusurun kusursuzluğu da burada başlar. Kendi gerçeğini insan yaratıyor ise kusurun kusursuzluğundan çözüm çıkarmak gene insana düşer. Çünkü kusurlulukta her karar kişisel bir seçimdir.

Tüm bu kavramlar ve sorular çerçevesinde yürütülen Kusurluluk Atölyesi kusurun kusur-

suzluğunu İstanbul üzerinden sorgulamayı amaç edinmiştir. İstanbul, neoliberal kentsel politikalar çerçevesinde yeniden üretilirken “gösterinin sahnesi” Taksim, ideolojinin kusurlarını, kusurun ticarileşmesini, kusurun soylulaştırılmasını kamusal mekâna yapılan bindirmeci fiziksel müdahaleler, işlevsel değişimler, yasaklar üzerinden okuma olanağı sağlar. Emeklerin Demirören, masaların gazete kâğıdı, toplumun tekil olduğu bir ortamda Taksim sokak modası, yeme kültürü, sokak çalgıcısı ve tarihî katmanları ile direnmeye devam eder. Binlerce yıldır katmanlar halinde insan eliyle var olan İstanbul, yine onun aracılığıyla değişmeye devam ederken, istemeden belleğini de dönüştürür. Bu noktada Kusurluluk Atölyesi sorar: Kusursuzluk standartları kime ve neye göre tanımlanır? Kusursuz model yaratılabilir mi? Kusurun da bir kusursuzluğu var mıdır? Kusurları nasıl geri kazanırız? Kusurun haritası çizilebilir mi? Halk gösteriye / oyuna nasıl katılır?

Kusurluluk Atölyesi

Kusurluluk Atölyesi 1-5 Ekim 2012 tarihleri arasında İstanbul Tasarım Bienali Akademik Programı kapsamında İstanbul Teknik Üniversitesi Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı koordinatörlüğünde düzenlenmiştir. İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve Okan Üniversitesi’nden 14 iç mimarlık, mimarlık, peyzaj mimarlığı, kentsel tasarım ve şehir planlama lisans ve yüksek lisans öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirilen Kusurluluk Atölyesinde, Fatma Pelin Ekdi, Zeynep Günay, Gamze Konca ve Meriç Demir yürütücü olarak rol almıştır. Orhan Hacıhasanoğlu, Nuran Zeren Gülersoy, Handan Türkoğlu ve Ahsen Özsoy jüri üyesi olarak çalışmalarını takip etmiştir.

Kusurluluk Atölyesi, üç odak çerçevesinde yapılandırılmıştır. Birinci odak olan seminer

programı kapsamında, İstanbul Tasarım Bienali Akademi Programları Koordinatörü Ayşe Çelebi'nin bienal teması "kusurluluk / imperfection" konusunda yaptığı ayrıntılı sunumu ile başlayan atölye çalışması, Orhan Hacıhasanoğlu'nun yürütücülüğünde ideal kent arayışları bağlamında kusurluluk ve kent ilişkisinin tartışıldığı bir düzlemde devam etmiş, kentsel ölçekte kusursuzluk arayışının insan eylemi sonucunda oluşan problemler ile ilişkisi irdelenmiştir. Seminer programının ikinci teması olan "katmanlaşma" problematiği kapsamında Nuran Zeren Gülersoy'un İstanbul kent tarihi ve gelişim süreci konulu semineri ile kusurluluk kavramı mekân düzlemine indirgenerek İstanbul ile ilişkilendirmiştir. Kusurluluğu İstanbul'un koruma gündemi üzerinden ele alan Zeynep Günay'ın semineri ile yüzyıllar içinde birbirini tamamlayarak oluşan kentsel tarihî dokunun korun(ama)ması problematiği neoliberal kentleşme politikaları çerçevesinde değişen mekân ve miras algısı üzerinden tartışılmış, bu yeni algının sosyoekonomik etkileri üzerinde durulmuştur. Kent okumaları kapsamında Gamze Konca'nın kent ve sinema konulu seminerinde kentsel mekânın analizinde bir yöntem olarak sinema ele alınmış; anlama ve bilme durumu, varoluş düzlemleri ve bu varoluşun çözümlenerek anlam bulması, kusursuzluk bağlamında incelenmiştir. Ceyda Sungur ve Barış Göğüş'ün Taksim meydanı'nın

morfolojik oluşumunu konu alan semineri ile kentteki katmanlaşmanın ve dönüşüm sürecinin politik ve toplumsal değişimlere bağlı olarak haritalanması konusunda yöntem sunulmuştur.

Kusurluluk Atölyesi'nin ikinci odağını kusurluluk ve kent kavramlarının insan, doğa ve algı bağlamında irdelendiği tartışmalar oluşturmuştur. Atölyenin yürütme yönteminin, içeriğinin ve çalışma alanının da bu tartışmalar çerçevesinde kalıplar ve sınırlandırmalar yerine kentin ve zamanın devingenliği gibi kendiliğinden geliştiği ve değiştiği atölyenin üçüncü odağında yaklaşımlarına bağlı olarak dört gruba ayrılan katılımcılar, Taksim meydanı ve İstiklal Caddesi üzerine kavramsal okuma, kusurlulukların tespiti ve haritalaması konusuna odaklanmışlardır. Atölye katılımcıları kent mekânında sosyal yapı ve politik süreç ve araçlar tarafından oluşturulan kusurlulukların kusursuzluk izlerini sürerken, kusurluluk algısının ifadelendirilmesinde kendi özgün yöntemlerini geliştirmişlerdir.

Grup 1

Kusur-a Bakmadık

Hamza Demir

(İstanbul Ticaret Üni. İç Mimarlık Böl.),

Deniz Aydın (MSGSÜ Mimarlık Böl.),

Tuğçe Sabuncuoğlu

(İstanbul Ticaret Üni. İç Mimarlık Böl.),

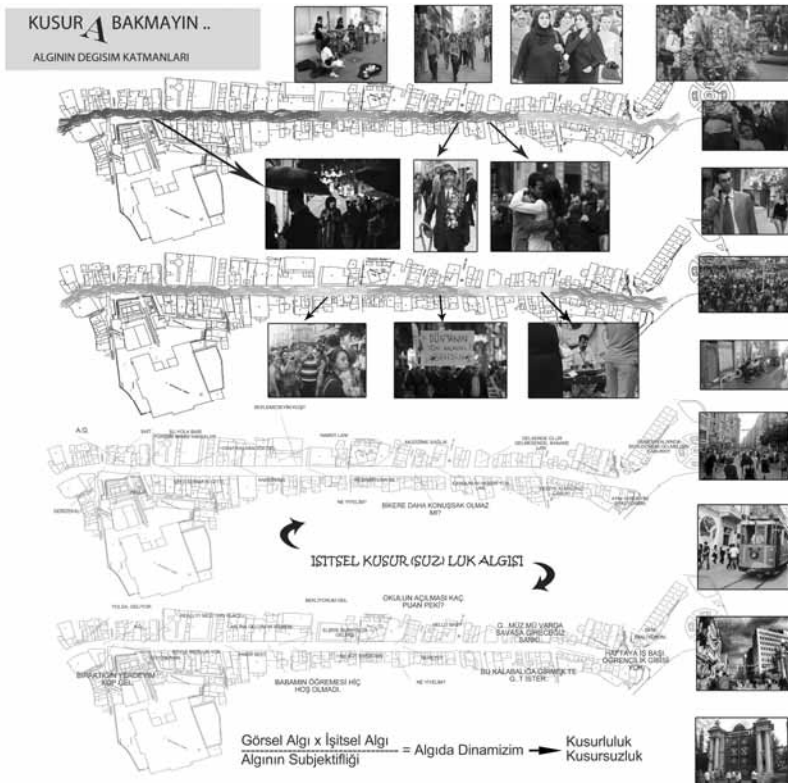
Erdem Yılmazlı (MSGSÜ Mimarlık Böl.)

Katılımcılar, kusurluluğu algı haritaları üzerinden irdelemeye çalışmıştır. İşitsel ve görsel algı üzerinden hazırlanan haritalar İstiklal Caddesi'nin farklı duyular ve bakış açılarına göre dinamizmini ve bu dinamizm çerçevesinde ortaya çıkan kusurluluk-kusursuzluk ikilemini ortaya koymaktadır.

Kusurlu mu? Kusursuz mu? Kusur mudur kusursuz olan yoksa kendisi midir kusursuzun kusuru barındıran? Günlük hayatta, ne kadar farkında insan bu kavramların acaba? Bu sorular üzerinde yapılan tartışmalar, karşı çıkışlar, kişiselleştirme ve içselleştirme süreci sonucunda, İstanbul'da kendi kentimizi oluşturduk kendi kendimizle. Tanımladık ya da bundan kaçmayı tercih sonunda...

Bize ait kenti yeni bir gözle deneyimlemek amacıyla, tartışma Beyoğlu'na taşındı. Kusursuz-lu-luk arayışı için grup tarafından belirlenen Galatasaray Lisesi - Taksim Meydanı güzergâhı, farklı duyular ve farklı bakış açılarının yardımıyla

Grup 1: Görsel ve İşitsel Kusur(suz)luk Algısı.

deneyimlenmeye çalışıldı. Belirlenen alanda, anlık olarak kusurlu ya da kusursuz bulunan olay ve durumlar, algılanılan renk ve kelimelere entegre edilerek haritalandı. Bu deneydeki ana fikir olan kusur ve kusursuzluğun sübjektifliği düşüncesi, gözlemle birlikte kişisel algının hızı ve değişkenliği, kusur ve kusursuzluk algısının zaman kavramı karşısındaki gelip geçiciliğini ortaya koydu. Gruptaki dört kişinin çıkış noktası aynı olmasına rağmen ikili gruplar halinde aynı anda aynı duyuyu analiz ederken, her bireyin farklı noktalara dikkat ettiği, birine göre kusurlu gelenin diğerine göre kusursuz olduğu ortaya çıktı. Bu deneyim, kusurluluk ve kusursuzluğun birbirinden koparılamayacak kadar iç içe ve değişken olduğu sonucuna götürdü ekibi. Bunun sonucunda, kusur ya da kusursuzluğa tek bir pencereden bakıp bu kavramları kesin ve net yargılarla tanımlamak yerine kusur/suzluğu anlık ve öznel tanımlara sahip, sürekli değişen/değiştiren iki yargı olarak görmek gerekiyordu.

Kusurluluk temalı Tasarım Bienali için İstanbul'un seçilmesinin nedeni olarak bienal kapsamında bu şehrin değişkenliğine, sosyokültürel çeşitliliğine ve kentin dinamizmine değinilmiştir. Bu katmanlaşmış dinamizm, "sınırlandırılmayan bir dinamizm" olarak yorumlanmış, İstanbul içinde İstiklal Caddesi, İstiklal Caddesi üzerinde ise sürekli değişen algı, üç boyutlu bir model ile tanımlanmıştır.

Joseph Canon'un da dediği gibi "İstanbul, sen hâlâ insanlar ve farklı gündemlerin birbirine girdiği baş döndüren bir karışımsın." İstanbul öyle bir kent ki hiçbir sınırlama onu durduramamıştır. Belki de yetenek, doğrusu bu kentin kusur(suz)(lu)luklarından faydalanabilmektir.

Grup 2

Ekümenopoli: Bir Sistem Eleştirisi

Ömer Öztop, Vildan Tunalı,

Afıtap Kutluhan, Sinem Aydın

(İstanbul Ticaret Üniversitesi İç Mimarlık Lisans Programı)

Ekümenopoli, kusurluluk sorgusunu "monopoli" oyunu üzerinden yapmaktadır. Katılımcıların birebir yeniden ürettikleri monopoli ekipmanı, oyun alanı, paralar, tapu senedi kartları, şans kartları, kamu fonu kartları, iki adet zar ve altı piyondan oluşmaktadır. Oyun mekânı İstanbul'dur. Herkes kendisinin bankasıdır. Ampul piyonu oyunun başkanıdır. Oyuna o

Grup 2: Ekümenopoli, oyunun kuralları.

Oyunun bileşenleri.

piyona sahip olan oyuncu başlar. Zarı at, gelen sayı kadar ilerle. Geldiği hane senindir, eğer sahibi varsa uygun bir yolunu bulup yine de satın alabilirsin. Bir mülke sahipsen orada senin sözün geçer. Oyuncular kendi aralarında el altından para alıp verebilirler, hiçbir sakıncası yoktur.

Kusurluluk durumu, bilerek yahut bilmeyerek bir işi gereği gibi yapmama durumudur. Herhangi bir şeyin kusurluluk kavramına girmesi, kusurlu denilebilmesi, kişisel bir fikrin

sonucudur, görecelidir. Kimine ses, kimine ses-sizlik, kimine kalabalık, kimine kırık bir köşe, kimine ağaç, kimine ise araba, değerlendirdiği yeri veya söz ettiği şeyi kişinin gözünde kusurlu hale getirebilir.

İstanbul'da kusurluluk konusunda yoğun nüfus artışı ve yoğun yapılaşma başrol oynuyor. Geleceğin İstanbul'u nasıl olacak? İstanbul yaşanması güç, gelişme baskısıyla boğulmuş, yüksek binalar arasında kaybolmuş bir şehir mi olacak? Yoksa eşsiz tarihî ve kültürel birikimini de koruyan emsalsiz, doğal zenginlikleriyle bir şehir mi olacak? Şehircilik kurallarını altüst ederek, şehri gökdelen, alışveriş merkezi, alt/üst geçitlerle dolduran ve İstanbul'u yok etmekle eş değer olan imar planları, her gün ortaya atılan yeni konut projeleri, şehrin akciğerlerini betonlaştıran üçüncü köprü projesi, "inanılmaz bir fikir"miş gibi gösterilen çılgın projeler, kentsel dönüşüm projeleri, restorasyon adı altında kentin tarihini, belleğini (sanatı) yok eden projeler,

doğayı sunuyor-muş, yaşıyor-muş gibi icat edilen kat bahçeleri ve kusurları yok etmek amacıyla yapılan ama yeni kusurlar ortaya çıkaran çözümler...

Biz de İstanbul'u oyuncak-mış gibi ele alan zihniyetlere karşı bu oyunu tasarladık. Ekümenopolî oyununda bulunan her şey simgeseldir. Bu oyunda kaybetmek yoktur. Bugüne kadar oynanan oyunlar arasında "İstanbul" en kârlı oyundur.

Grup 3

Oyun: Kusuru Bul

Kıymet Uzun, Aycan Saraylıoğlu

(Okan Üniversitesi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı Lisans Programı)

"Kusuru Bul" oyunu yapboz şeklinde tasarlanmış kusurlu bir oyundur ve amaç kusuru bulmaktır. Kendisi kusurlu olan bir oyunda kusuru bulma arayışı bir yandan sistem eleştirisi getirirken, diğer yandan halkın katılımıyla elde ettikleri veriler ile toplumun meşrulaştırdığı kusur okumalarına gönderme yapmaktadır.

Kusur, kelime anlamı olarak eksik olan, tam olmayandır. Kusur hayatta hep vardır ve olacaktır. Fakat insanoğlu hayatı boyunca kusursuzu arayıp durmaktadır. Bu kusur bazen parçada, bazen bütünde ve hatta bazen hepsindedir. Kusurlardır ilk göze çarpan her zaman ve insanlardır düzeltmeye çalışan. Belki de kusur bu arayıştır.

İstanbul ve kusur deyince akla bir sürü şey gelir. Eksiklikler hep giderilmeye çalışılır, tam olmayan tamamlanmaya çalışılır gibi. Tam olan hali bilinmeksizin, hep vardır bir eylem, bir hareket, bir çaba... Önemli değil aslında ne yaptığın, sadece amaçtır, kusuru bulmak. Hayatta kusur olarak belirlenen bazı şeylerde bize standartları verilir ve o standarda uymayan şeyler kusur, kusurlu olarak belirlenir. Bütün bunlardan yola çıkılarak bir oyun tasar-

Grup 3: İstanbul Tasarım Bienali Akademi Programı İTÜ Taşkışla Sergisi Basın İzlemesi sırasında katılıma/oyuna açık sergi.

Sağ altta, "Süreç: Yapboz".

Atölye "KUSURLULUK"

Oyun: Kusuru Bul!

Kusur, kelime anlamı olarak eksik olan, tam olmayandır. Kusur hayatta hep vardır ve olacaktır. Fakat insanoğlu hayatı boyunca kusursuzu arayıp durmaktadır. Bu kusur bazen parçada, bazen bütünde ve hatta bazen hepsidir. Kusurlardır ilk göze çarpan her zaman ve insanlardır düzeltmeye çalışan. Belki de kusur bu arayıştır. İstanbul ve kusur deyince akla bir sürü şey gelir. Eksiklikler hep giderilmeye çalışılır, tam olmayan tamamlanmaya çalışılır gibi. Tam olan hali bilinmeksizin, hep vardır bir eylem, bir hareket, bir çaba... Önemli değil aslında ne yaptığın sadece amaçtır, kusuru bulmak. Bütün bunlardan yola çıkılarak bir oyun tasarlandı. Oyun, kusurlu bir oyun ve tek amaç kusuru bulmak.

YÖNTEM

Taksim meydanının bir fotoğrafı çekilmiştir. Bu fotoğraf ilk prototip olarak A4 boyutuna bastırılmıştır ve karton zemin üzerine yapıştırılmıştır. Daha sonra gelişigüzel parçalara bölünmüştür.

OYUNUN AÇIKLAMASI

Oyunda bir fotoğraf vardır düzensiz bir şekilde parçalara ayrılmıştır. Parçalar dağınık, düzensiz bir şekilde yatay zemindedir. Referans alınacak bir diğer fotoğraf yoktur. İlk olarak, insanlardan beklenen bu referansız fotoğrafın parçalarının birleştirilmesidir ve sonradan çıkan kusur(lar)ın bulunmasıdır.

OYUNUN KUSURU

Oyun, kusurlu bir oyundur. İstenen tam hali bir referans olmayan bir fotoğrafın parçalarının tekrar bir araya getirilmesiydi. Fakat parçalar bir türlü birleşmemektedir. Eksik kalan parçalar fotoğrafı bir bütün olarak sunamaz ve fotoğraf net olarak görülmediği içinde içindeki kusur bir türlü bulunamaz. Oyunun referans bir fotoğrafının bulunmaması aynı bir kusurken, eksik parçalarının olması onu aynı bir kusurdur. Kusur, fotoğrafta mıdır; yoksa oyun başlı başına bir kusurlu mudur?

landı. Oyun, kusurlu bir oyun ve tek amaç kusuru bulmak.

Oyunda Taksim Meydanı'nın bir fotoğrafı kullanılmıştır. Bu fotoğraf ilk prototip olarak A4 boyutuna bastırılmış, karton zemin üzerine yapıştırılmıştır ve gelişigüzel parçalara bölünmüştür. Parçalanarak dağınık, düzensiz bir şekilde yatay zemindedir. Referans alınacak bir diğer fotoğraf yoktur. Daha sonra "oyun" çeşitli yerlerde (İTÜ Taşkışla Kampusu, Taksim Meydanı, Mecidiyeköy Metrosu gibi insan yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde) yaşlı, orta yaşlı, genç kişilere oynatılmıştır. İlk olarak, insanlardan beklenen, bu referansız fotoğrafın parçalarının birleştirilmesidir ve oyun sırasında çıkan kusur(lar)ın bulunmasıdır.

Oyunun Kusuru: İstenen, tam haliyle bir referansı olmayan bir fotoğrafın parçalarının bir araya getirilmesiydi. Parçalar bir türlü birleşmemektedir. Sonuçta eksik kalan parçalar fotoğrafı bir bütün olarak sunamaz ve fotoğraf net olarak görülmediği için oyundaki kusur bir türlü bulunamaz. Oyuna ait referans bir fotoğrafın bulunmaması kusurlardan biriyken, eksik parçalar da bir diğer kusurdur. Kusur fotoğrafta mıdır, yoksa oyun başlı başına kusurlu mudur?

Sonuç: Belirli yaş grubuna merkezî yerlerde oynatılan bu oyun, ilgi görmüş ama ne olduğu çok da anlaşılamamıştır. Görüntü itibarıyla yapboz gibi görünmesi insanlarda parçaları birleştirme çabası uyandırmıştır. Bütüne dikkat etmeden parçalar birleştirilmeye, resim tamamlanmaya çalışılmıştır. En belirgin şey kimsenin kusuru sorgulamadan bulmaya çalışmasıdır. Tıpkı hayatta, kusurun ne olduğunu, neye göre, kime göre olduğunu bilemediğimiz gibi... Ayrıca bir standart yok, yani insanlara sadece "kusuru bul" deniliyor ve doğal olarak ona odaklı düşünceler canlanıyor ve belki de bu yüzden resim tamamlanınca kusurlu olan şey bulunacak diye düşünüyorlar. Oyunun kusurlu olması, hatta belki de çıkan resmin kusuru (kişiye göre) oyunu her anlamda fiziksel olarak kusurlu yaparken; asıl kusurun bizim davranışımız olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bir şeyin insanlar üzerinde kusurlu olarak empoze edilmesinin de nasıl bir etki oluşturduğu, oyuna yaklaşımları ve oynamak için gönüllü olmaları bunun bir göstergesidir.

Grup 4

Duvar

Ece Nur Erdoğan (MSGSÜ ŞBP Lisans Programı),
Öznur Saka (MSGSÜ, ŞBP Lisans Programı),
Selen Kuş (İTÜ KET YL)

Duvar projesinde katılımcılar kusurluluk kavramının nesnel ve öznel değişkenliğini, duvarın barındırdığı farklı fiziksel, sosyal, ekonomik ve politik anlamlar üzerinden sorgulamaktadır. Kenti ve insanı buluşturan ortak bir öge olarak tanımlanan duvarın kusurluluk yargısına ve algısına katkısı irdelenmektedir.

Atölye kapsamında kusurlu/suzluk kavramları karşılaştırılarak anlamlandırılmaya çalışıldı. Ulaşılmak istenen kusursuzluk muydu? Kusursuzluk yolundaki sürecin kusurluluğunun kusursuzluğu muydu yoksa kusurluluk sürecin kendisi miydi? Kusurlu/suzluk kavramlarının bileşenleri nelerdi? Kusurlu ya da kusursuz olma durumu neye göre, kime göre değişkenlik gösterirdi? Bu sorular altında kusurlu/suzluk kav-

Grup 4: Kusurluluk duvarı.

ramının algı ile ilgili olduğu noktasına varıldı. Algı ise, kişiden kişiye değişen, öznel bir yargı olarak nitelendirildi. Bir durumu kusurlu veya kusursuz bulmak, kişinin bakış açısıyla ilgiliydi. Bu bakış açısı kişinin yaşına, cinsiyetine, yaşadığı yere, aldığı eğitime göre değişkenlik gösterebilirdi. Sonuç olarak, kusurluluk ya da kusursuzluk kavramının tamamen kişisel yargılar olduğu noktasına gelindi.

Tüm bunların izinde acaba “kent” ile kusurun ya da kusursuzluğun ilişkisi nasıl olabilirdi? Kentte bir kusurlu bulunabilir miydi? Kusurlu varsa neydi/kimdi? Kentin bileşenleri miydi? Eğer kusursuzluk varsa amaç kusursuza mı ulaşmaktı? Sonunda ulaşılan her ne ise, onun kusursuz olduğundan nasıl emin olabilirdi kişi? Belki de kusursuz olan, kusursuza ulaşma çabasıydı. Tatmin olunan da sürecin kendisi olabilir miydi? Kentin bileşenlerinden ayrı düşünülebilir miydi? Yoksa kente bakmak her bir bileşene bakmak mıydı? “Kentın ve insanın sınırlarını tanımlar; bu sebeple ikisinin ortak bileşeni”, DUVAR. Duvar neydi? Yalnızca koruyan, sınırlandıran, bölen, birleştiren düşey bir eleman mıydı?

Duvar, tanımlanan düşeysellüğının dışında kentin ve insanın ortak bir bileşeni olarak ulaşıl-mak istenen bir amaç, tanımlanan bir aks, geçmiş ve geleceği birleştiren bir bellek, simgesel bir anıt, duyulan bir kaygı, anlatılmak istenen bir sanat, gösterilmek istenen bir temsil, aşıl-mayan bir önyargı, gizlenen bir kusur, vurgula-nan bir yaşam, kör olmuş bir göz, duymayan bir

kulak, çözölemeyen bir varlığın ve yokluğun kendisiydi. “*Hissedilen Algılanan Arzulanan Yasaklanan*”, “*Görölen Gösterilen Duyulan*” Duvar aslında kusurun ve kusursuzluğun temsi-liydi. Kusurlu/suzluk duvarları kusurlar saklan-mak mı isterdi, ortaya çıkmak mı? Örtülerin ardındaki kusurlu muydu? Örtü kalkınca ortaya çıkan kusursuz muydu? Yoksa kusur duvarın kendisi miydi?

Bütün bu sorgulamalar sonucunda kusurlu/suzluk duvarının, kenti ve insanı ortak bir pay-dada birleştiren bir öge olduğu tanımlandı. Kimine göre kusur, kimine göre kusursuzluktu. *Önemli olan:* Sen duvarın neresindesin?

Sonuç

Kusurluluk Atölyesi İstanbul’u ve “kusurlarını” birer meslek insanının gözü / eli / kulağı ile deneyimlerken, Taksim Meydanı ve İstiklal Caddesi, bir oyunda, bir duvarda, bir haritada kusurluluk kavramının insan-mekân-sistem iliş-kisi kapsamında küresel / bölgesel / yerel düz-lemde irdelenmesi için gösterinin öznesi olmuş-tur. Katılımcılar “maddesiz kusurluluk” kavra-mının kent üzerinde gündelik yaşam ile edindi-ği maddeyi aramışlardır. Kusurluluk kavramının nesnel ve bireyler için ne ifade ettiğini tanımla-yan öznel anlamının kent mekânında algıya bağlı olarak nasıl ortaya çıktığı ve bu anlamın farklı yöntem ve duyularla nasıl ifadelendirildiği konularında yürütölen tartışmalar ile katılımcı-lar kusuru okuma, haritalama, kusurluluğu ekonomi-politik gündemle ilişkilendirme ve kusurdan kusursuzluğa yaklaşma deneyimi kazanmışlardır. Gündelik, mesleki, kültürel deneyimlerine bağlı olarak kusurluluk tanımının algıyla değişiklik gösterdiğini ortaya koyan bu tartışmalar katılımcıların özgün yöntemlerini geliştirmelerini sağlamıştır. Bu bağlamda; gün-delik hayatın akışını kültürel ayrışmalar üzerin-den oluşan zıtlıklar ve çelişkiler, semboller, mimari, ekonomik, kültürel ve ideolojik kat-manlar aracılığıyla bir oyun içinde birer oyuncu olarak aramışlardır. ■

Fatma Pelin Ekdı, Araş. Gör.,
İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü

Zeynep Günay, Öğr. Gör. Dr.,
İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Istanbul Design Biennial and a Workshop Experience: Imperfection Workshop

This article presents the results of Urban Imperfection Workshop that was organized by İstanbul Technical University Interdisciplinary Urban Design Master Program in October 2012, within the context of the İstanbul Design Biennial Academy Program. The workshop was realized by the participation of 14 undergraduate and graduate students from different universities and different departments including urban planning, architecture, interior architecture and landscape design. The 5-day intensive workshop program started with the seminars on the notions of imperfection and perfection, ideal city, urban development, public space, historic preservation, urban perception and mapping, which were followed by the theoretical discussions, studio works and perceptual observations. The results of the workshop revealed students' interest in experiencing and mapping the (im)perfection particularly in Taksim Square and İstiklal Street by their own methodologies. The groups performed their arguments by the projects titled “the Game: Find the Imperfect”, “Ekumenopolis”, “The Wall of Imperfection” and “Take no Offence”.

Uyuyan Köyü Uyandırmak, Sürdürülebilir Bir Geçmiş: Kayaköy

Özgür Ediz

Kayaköy: Dün, Bugün, Yarın

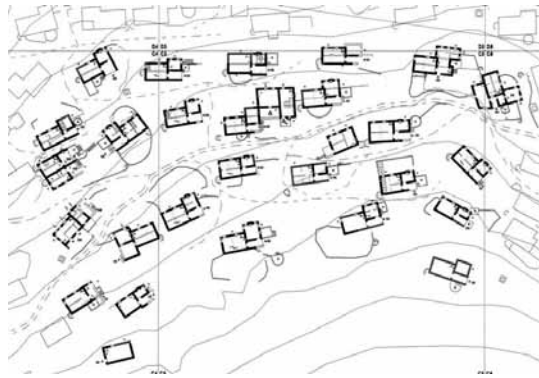
Kayaköy antik Likya coğrafyasının batı ucunda yer alan, günümüzde Muğla'nın Fethiye ilçesine bağlı eski bir Anadolu Rum yerleşmesidir. Birinci Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen “mübadele” ile terk edilen konutlarda kimsenin yaşamaması nedeniyle günümüzde “hayalet köy” olarak da anılmaktadır. Günümüzün “üzümlü köyü” Kayaköy; terk edilmeden önce suç oranının çok düşük olduğu, herhangi bir etnik köken ayrımcılığının bulunmadığı, dostluk ve barışın simgesi olan bir köydür.

Mübadele sonrası Kayaköy’de yerleşmek üzere Yunanistan’dan gelen halk bu alana bir türlü “ısınamamış” ve bugünkü Fethiye civarına yerleşmiştir. Böylelikle kullanılmayan ve yaşamayan köy, kaderine terk edilerek doğanın ve insanların yaptığı tahribata rağmen günümüze kadar gelmeyi başarabilmiştir. Kayaköy’e, Toroslar’ı aşttan sonra, Eşen Yaylası üzerinden çok renkli bir coğrafyayı deneyimleyerek ulaşılır. Hemen en yakınında günümüzün “İngiliz kasabası” Hisarönü yer alır. Hisarönü adeta Hollywood film dekorlarını hatırlatacak sahtelikte, tecimsel kaygılarla turizmin hükmettiği, doğayı ve yerel değerleri tüketen bir yerleşmedir. Tüm bu dokusal bozukluklara rağmen, Kayaköy şanslıdır ki, Hisarönü ile arasındaki ormanlık bölge bir tampon görevi görmektedir ve bu durum Kayaköy’ün özgün kurgusuna henüz yansımamaktadır.

Hisarönü ve benzeri dokusal bozukluklar Kayaköy’ün hukuki durumuna bağlı olarak gerçekleşmese de; yakın geçmişte yerel halk yerleşmeye, “devşirme malzeme deposu” gözüyle bakmıştır. Konutlardaki, ahşap konstrüksiyonu ve taşınabilir mimari unsurları sökmüş ve kendi konutlarının inşasında kullanmıştır. Günümüze yalnızca üst örtüsü olmayan taş duvarlar, ocaklar, bacalar, yollar ile birkaç şapel kalabilmiştir. Kiliseler ve okullar da aynı durumda ayakta kalabilme savaşı vermektedir. Her geçen kışın ardından birkaç duvar daha yıkılmakta, birkaç konut daha yok olmaktadır.

Birçok sanatçının ve düşünürün de doğduğu yer olan Kayaköy, Muğla Koruma Kurulu’nun kaya ve köylerini “sit” alanı olarak ilan ettiği ka-

rarında “dostluk ve barış” köyü olarak tanımlanmıştır. Prof. Dr. Ekrem Akurgal’ın başkanlığındaki Türk Yunan Dostluk Derneği’nce 1988’de düzenlenen forumda ise, “Barış Köyü” projesi olarak şekillenmiştir. Bu kapsamda yapılan bir etkinlikte, “Fethiye İmamı ile Rodos Papazı”nın birlikte “barış ve dostluğa katkıda bulunmak” adına dua etmeleri olumlu bir çaba olarak hatırlanmaktadır (Ekinci, 2013). Osmanlı dönemindeki adı Levissi olan Kayaköy, bu yönüyle farklı inançların, kültürlerin ve medeniyet katmanlarının yoğrulduğu Anadolu coğrafyasının küçük bir modelini oluşturur.

Mevcut Kayaköy dokusunda sokak kurgusu (Saraç, 2001).

Kayaköy’de uzun yıllar birkaç örnek dışında derinlemesine mimari çalışma yapılmamıştır. Ancak 1980’lerden itibaren, Mimarlar Odası’nın ve çeşitli üniversitelerin yapmış olduğu çalışmalar sayesinde Kayaköy dikkatleri üzerine çekmiştir. Mevcut özgün dokusuyla mimarlık öğrencileri için neredeyse bir laboratuvar niteliğini taşımaktadır. Bununla birlikte, gününbirlikçi yerli ve yabancı turistlerin de ilgisini çekmektedir. Halen, açık hava müzesi gibi değerlendirilen yerleşme, alt kotlarda bulunan bilet gişesi ile kontrolü sağlanmaya çalışılarak, gezi gruplarına açık bir durumdadır.

Hukuki sebeplerden dolayı dondurulmuş halde olan Kayaköy, gününbirlik ve konaklamasız turizmin etkisi altındadır. Altyapıyı oluşturan mimari donatı elemanlarının eksikliği ise bu durumu desteklemektedir. Ancak Kayaköy, içinde barındırdığı çeşitli potansiyeller ile hukuki statünün değişmesi sürecinde turistik yatırımlar için hedef bölgelerden biri olmuştur. Başka bir ifadeyle,

PLAN KARARI: Kayaköy Tarih ve Kültür Turizm Alanı

ÖZEL PARSEL	BÖLGE	KADASTRAL PARSEL	ADA	PARSEL	YÜZÖLÇÜMÜ (m2)	ÖZEL PARSEL YÜZÖLÇÜMÜ (m2)	KULLANIM TURU	YATAK KAPASİTESİ (maksimum)
1	1	1432	149	10	531,53	221.765,41	Özel Konaklama Tesisi	300 Yatak
		1438	149	6	24,99			
		1451	149	4	58.507,98			
	2	1449	149	11	* 60.394,59 (25.270,13 m2'lik alan hariç)			
		1450	151	1	28.240,16			
	3	1461	151	3	26,25			
		1458	152	1	23.413,79			
	5	1454	153	1	52.589,01			
		1455	153	4	118,74			
		1457	153	2	91,95			
	6	1452	157	1	22.719,95			
		1453	157	2	304,60			

Kayaköy yerleşmesinin "restore edilerek turizme açılmasını" kapsayan karara ait detaylar.

"300 yataklı otel" üst başlığı ile turizme açılması planlanmaktadır. Hatta bugünlerde kamu ihale yöntemi ile yatırımcısı da netleşmek üzeredir. Yüzünü kuzeyli rüzgârlara, sırtını ise Akdeniz'e yaslayan yerleşmenin kaderi ne olacak, açıkçası çeşitli kaygılar barındırmaktadır. Turizme, kendi başına tek kurtarıcı olarak bakmanın uzun vadede pek çok soruna yol açabileceği öngörülebilir.

Önerilen "300 yataklı otel" planlaması aşağıda da görülen çeşitli notları barındırmaktadır.

"...özel 1 no.lu parselde restorasyon alanının bütünlüğü korunması esas olmak üzere 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 No.'lu bölgelerde kapsamında kalan tescilli yapıların bir bölümü konaklama tesisi olarak düzenlenebilecektir; ancak yatak kapasitesi 300 yatağı geçmeyecektir."

Yukarıdaki alıntı, Maliye Bakanlığı'nın 04.06.2012 tarih ve 701 sayılı olur'u ile ilgili genel bir yazıdan alıntıdır. Söz konusu karar, "kentsel ve 3. derece arkeolojik sit alanı" olan Kayaköy yerleşmesinin "restore edilerek turizme açılmasını" kapsamaktadır. Aynı kararda, tabloda yer alan ve yatak kapasitesinin 300'ü aşmayacağına dair bir not da bulunmaktadır.

Aynı karara ait "Açıklamalar ve Genel Notlar" başlıklı yazıda ise; "Kayaköy-Tarih ve Kültür Turizm Alanı-Levissi ile gösterilen alanın mimari doku bütünlüğünün ve mevcut yarı-harabelik görünümünün korunması esastır. Bu amaçla bu kesimde bulunan yapıların en fazla %30'u onarılarak yeniden işlevlendirilecektir," denmektedir.

Kayaköy için yukarıda çerçevesi belirlenen yaklaşım sadece turizm odaklı olduğunda içinde çeşitli tehlikeleri barındırır. Yerel halkın bu kapsamda projeye dahil edilmemesi, çağdaş mimari yaklaşımların restorasyon ve yeni tasarımlar kapsamında dikkate alınmaması, gelenekselci ve taklit mimarilerin ortaya çıkması bu tehlikelerden bazılarıdır. Bu bağlamda, günümüz çağdaş restorasyon yaklaşımlarına bakıldığında, yapının yok olan bölümlerinin birebir olarak eskisi gibi yapıl-

madığını görürüz. Artık önemli olan, bölgenin ve alanın ruhunu yansıtan bir yaklaşım geliştirmek ve güncel teknolojilerden faydalanarak sürdürülebilir bir kurgu çerçevesinde bir tasarım oluşturmak şeklindedir. Bu yaklaşımda Kayaköy ele alındığında, mevcut dokuya zarar vermeden çeşitli "hassas dokunuşlar" ile desteklenerek alanın tasarlanması en doğru tasarım prensibi olarak karşımıza çıkar. Sonuçta çağa/günümüze ait olan mimari dil ile mevcut doku harmanlanmalı ve "yeni Kayaköy" o şekilde oluşturulmalıdır.

İnsanların Kayaköy'e gelme sebebi genelde, yerleşmenin özgün bir mimari kurguya ve dokuya sahip olmasıdır. Kayaköy tamamen eskisi gibi restore edilirse ancak bir tiyatro dekoru olabilir. Dekorlar ise gerçek değildir. Günümüz yaşantısı da düşünülerek, geliştirilen uygun bir "mimari program" ile çağdaş bir mimarlık dili kapsamında bir tasarım gerçekleştirilmelidir. Aksi halde "Kayaköy gibi bir mimarlık" ile karşılaşırız; ki bu da gerçek değil, "gibi"dir. İyi örneklerle ise birçok yerde rastlanmaktadır. İkinci dünya savaşından sonra yıkılan birçok yerleşmede geliştirilen yaklaşım, temel olarak, "yeni-den ve zamanın ruhuna ait" tasarımlar yapmak olmuştur. Mimar Sinan'ın Ayasofya ile ilgili yaklaşımı da bu duruma benzer. Ayasofya'ya Sinan tarafından yapılan çeşitli destek duvarları, Sinan'ın yaklaşımı ile Ayasofya'nın mevcut durumundan farklıdır. Böylelikle, hangisi "ek", hangisi "özgün" ortaya çıkmaktadır. Aslında bu yaklaşım, yapının mimarlarına/ustalarına karşı gösterilen bir saygı olarak da karşımıza çıkar.

Mimarlık Eğitimi Kapsamında Kayaköy'ün Yeri

Kayaköy'ün diğer bir güçlü ve önemli potansiyeli ise adeta bir "mimarlık okulu" niteliği taşımasıdır. Bu özelliği ile birçok defalar gerek ulusal gerekse uluslararası kapsamda, mimarlık öğrencilerinin ve çeşitli profesyonellerin ziyaret ettiği ve etkileşime girdiği bir alan olmuştur. Söz konusu çalışmalara, Üniversiteler (Uludağ Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Ecole Special d'Architecture, Doğuş Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Trakya Üniversitesi), Mimarlar Odası Fethiye Temsilciliği, serbest mimarlar, sanatçılar ve tabii olarak Kayaköy halkı dahil olmuşlardır.

Mimarlık öğrencileri için Kayaköy'de yapılan atölye çalışmaları özel bir önem taşır. "Kayaköy Uluslararası Mimari Tasarım Atölyesi", çeşitli çalıştaylar kapsamında ve ülkemizdeki birçok mimarlık bölümünün katılımları ile on yılı aşkın bir süredir gerçekleştirilmektedir.

Süreç, her yıl farklı üniversitelerden ve değişik uzmanlık alanlarına sahip çeşitli öğretim üyelerinin desteği ile gelişmektedir. Her yıl farklı senaryolarda ve üst başlıklarda gerçekleştirilen çalıştay, 50-90 arasında değişen sayıdaki öğrencilerin sürece dahil olması ile sürdürüleğelmıştır. 4-5 gün süreyle değişen çalışmalar sonucunda elde edilen tasarımlar/ürünler ve anlatımlar kaydedilmiş ve oldukça geniş bir “çalıştay arşivi” oluşturulmuştur.

Çalışma kapsamında, tasarım - mimari tasarım gibi kavramların oluşturulmasında yeni bir, “mimari tasarım atölye eğitim modeli” ele alınmakta ve yapılan çalışmalar bu doğrultuda sürdürülmektedir. Çalışma “çağdaş, sayısal teknolojiler” ile geleneksel eskiz ve ifade yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmekte; böylece öğrencilerin alışıldık yöntemleri deneyimlemelerinin yanı sıra yeni teknolojiler ile tasarımlarını ifade etmeleri de sağlanmaktadır.

Doğal bir “mimarlık okulu/köyü” niteliğindeki Kayaköy, tarihî süreçte incelendiğinde 1924’te gerçekleşen mübadele ile birlikte terk edilmiş ve belki de bu sayede dokunulmadan ve dolayısıyla bozulmadan özgün mimari dokusu ile günümüze kadar gelebilmiştir. Söz konusu doku, çevremizde oluşmasını istediğimiz ancak mevcut olmayan; doğa ile mimarlık arasındaki dramatik uyum, pozitif komşuluk ilişkilerinin mimariye yansması, özgün mimari yapı, topografya - mimarlık ilişkisi gibi kavramların doğal/açık olarak izlenen bir “müzesini” oluşturmaktadır.

Kayaköy, bulunduğu coğrafya ile de ayrıca değerli bir yere sahiptir. Yerleşme, demokrasinin ortaya çıktığı antik Anadolu medeniyetlerinden “Likya Medeniyeti”nin sınırları içinde ve önemli bir noktasında yer almaktadır. Çalışmalar kapsamında, arkeolojik özellikler gösteren söz konusu dokuların incelenmesi de hedeflenmiş ve gerçekleştirilmiştir. Yukarıda bahsedilen ve on yılı aşkın bir süredir sürdürülen çalıştaylarda, “Likya Ligi”ni oluşturan çeşitli antik kentler incelenmiş ve ilgili uzmanlarca alanlar hakkında katılımcılar bilgilendirilmiştir. Mimari miras olarak değerlendirebileceğimiz bu kentler, çalıştay katılımcılarının antik dönemdeki tasarım kurgularını öğrenmelerine destek olmakla birlikte, günümüzde mevcut olan birçok yapı tipinin de kaynaklarını ve “arketip”lerini bu alanlarda görebilmeleri açısından da ayrıca büyük önem taşırlar. Bu kapsamda ele alındığında söz konusu alan; simülasyon olmayıp tam tersi olarak doğal bir “tasarım atölyesi” niteliğini taşımaktadır.

Yapılan çalışmalara birçok üniversiteden mimarlık öğrencileri katılmıştır. Katılımcılar çok renkliliği sağlamak amaçlı birçok gruba ayrılmış ve alan ile ilgili çalışmalarını ve önerilerini sunmuştur (Ediz, 2010).

2012 yılında, Ecole Special d'Architecture'da gerçekleştirilen Kayaköy final jürisi, Paris (Ediz, 2012).

International Re-Integration Workshop, Kayaköy, Türkei
23. bis 27. Juni 2010

Die Fakultät für Architektur der Uludağ Universität Bursa, der Türkische Partnerstadt Darmstadt, lädt Studenten, Dozenten und Professoren der Hochschulen Darmstadt ein, an dem ausgeschriebenen Workshop teilzunehmen.

Kontakt:
Özgür Ediz, Professor für Architektur
ozgurediz@gmail.com , Telefon: +90 (0) 533 631 42 55

Çalıştaylar her yıl farklı bir senaryo ve üst başlıkta ele alınmıştır (Wolfarth, 2009).

Yrd. Doç. Dr. Haluk Çetinkaya, atölye katılımcılarına, Antik Likya kenti Xanthos hakkında bilgi verirken (Ediz, 2011).

Atölye Çalışmalarında Üretilen Çeşitli Proje Başlıkları, Önemli Kavramlar - Düşünceler ve Olası Program Önerileri

Yapılan çalıştaylar kapsamında katılımcılar tarafından geliştirilen çeşitli üst başlıklar ve onları referans alan çeşitli kararlar ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu kararların bazıları, çalıştay sürecinde olduğu gibi bırakılarak, "beyin fırtınası" formatında kısa metinler ve tartışmalar biçiminde aşağıda yer almaktadır.

- Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kavramı temelde aşağıdaki alt başlıklardan oluşur:

- Sosyokültürel sürdürülebilirlik
- Ekonomik sürdürülebilirlik
- Tarihi sürdürülebilirlik
- Doğal sürdürülebilirlik

Söz konusu kavram günümüzdeki moda - klişe hali ile içinde çeşitli tehlikeleri barındırır. Soylulaştırma tehlikesi ilk akla gelenidir. Tasarımlar ve geliştirilen projeler sonucunda, köy kahvesindeki çay fiyatlarının önemli olduğu görülmüştür. Çay fiyatları arttığında, kullanıcı değişecek, yerel halk bu bağlamda bu tür sosyo - kültürel "karşılaşma alanlarına" dahil olamayacaktır. Çalışmalarda "sürdürülebilirlik" kavramının çay fiyatlarındaki düzensiz ve ani değişimler üzerinden de okunabildiği görülmüştür. Çay fiyatlarındaki ani yükselmelerin sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe zarar verebileceği öngörülebilir.

- Ekoloji - Ekoköy

Alanın kullanımı ile ilgili gelişen değişimler sonucu, doğal yapısının yıllar içinde değişime uğradığı izlenmiştir. Yamaçtaki ağaçların yok

olması, suyun ağaçlar tarafından tutulmasını engellemiş ve halen ovada su baskınlarına sebep olmaktadır. Daha önce köyde üretilen çeşitli ürünler artık yerlerini dışarıdan getirilerek tüketilen ürünlere bırakmıştır. Artık köyde tütün ve nohut ekimi çok azalmıştır. Levissi halkı eskiden incir, üzüm ve ceviz tarımının yanı sıra, şarapçılık, kalaycılık, dericilik, duvarcılık, marangozluk gibi hüner isteyen iş kolları yaygınken (Ediz, 2003), günümüz Kayaköy halkı bu alanlarda herhangi bir üretim yapmamaktadır.

Ovadaki turizm kurgusu, genel bir senaryo doğrultusunda ele alınmadığından bireysel girişimler sonucunda düzensiz bir şekilde oluşmuştur. Alanın, özelliklerini yansıtmayan bu girişimler aslında tarım arazisi olan ovada (Kayaçukuru), yer almaktadır. Yaz aylarında, tesislerde var olan havuzlardan buharlaşan su miktarı ürkütücü seviyelerdedir. Oysaki Kayaköy'de daha önce yaşayan halk bu durumun farkında olduğundan sarnıçlar geliştirmiştir. Bu kurgunun ileriye dönük tasarımlarda değerlendirilebileceği görülmüştür.

- Permakültür

Bölgede, konuyla ilgili herhangi bir girişime rastlanmamıştır. Alanın gelişmesi için önemli bir motivasyon kaynağı olabileceği düşünülmüştür.

- Yeniden yapılandırma

Mevcut dokunun olduğu gibi bırakılmasını ve çağdaş mimari yaklaşımlar ile eksik donatı elemanlarının alanda oluşturulmasını kapsar.

- Kitleli bireyselleştirme

- Enerji mimarlığı

Alanda herhangi bir altyapı ünitesi bulunmamaktadır. Yeni tasarımlarda eko-enerji kavramı ele alınmıştır. "Mevcut silüetin korunması ve fiziksel yapının dikkatle ele alınması" konusu önemlidir. "Alandaki fiziksel durumu bozmadan enerji nasıl entegre edilebilir?" sorusu, üretilen tasarımlarda önemli bir rol oynamıştır.

- Bağlamsal özgünlük

- Dostluk-Barış Köyü

Kayaköy, geçmişte "dünya dostluk ve barış köyü" olarak adlandırılmıştır. Oluşturulacak tasarım senaryolarında bu kavramın önemine dikkat çekilmiştir.

- Ovada fiziksel üretim - Levissi'de düşünsel üretim - barınma

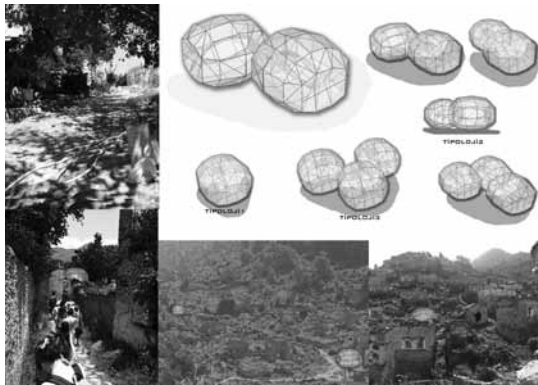
- Mübadele Müzesi

1924 yılında gerçekleştirilen mübadele ile ilgili olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

- Kültürel buluşma

Alanın tarihi kurgusunda yer alan ve farklı kültürlerin ortak bir coğrafyada yaşamasını kapsayan

Kayaköy'ü terk eden ve Yunanistan'da yaşayan halkın "eş zamanlı olarak" eski köyleri olan Levissi ile etkileşime girmeleri amaçlı geliştirilen esnek-dönüşebilir mekânlar (Ediz, 2010).

KAYAKÖY:
RE INTEGRATION

KAYAKÖYE ÇEKMEYİ AMAĞLADIĞIMIZ KESİMLERDEN BİRİ DE DOĞA VE SPORLA İLGİLENEBİREYLERE ALTERNATİF ALANLAR SUNMAKTIR. YÜRÜYÜŞ YOLLARI DÜZENLEYEREK, ÇADIRLARINI KURABİLİREKLERİ DÜZENLEREK OLUŞTURARAK KAYAKÖYÜ EN İYİ ŞEKİLDE HİSSETELERİNİ BAĞLAYACAK ÇÖZÜMLER GETİRMEKTEDİR.

GRUP.5

Mevcut doku ile eklenilerek kurgulanan aktivite amaçlı platformlar (Ediz, 2010).

“kültürel buluşma” kavramı, sosyokültürel dokunun sürdürülebilirlik adına önemini ortaya koyar.

- Eğitim

Alanı motive edebilecek çeşitli eğitim unsurlarının tasarımlara dahil edilmesi, yerel halkın geliştirilecek yeni projelerde donanımlı olarak var olmalarını sağlayacaktır. Böylelikle, turizm amaçlı kurgulanan senaryolara “turizm amaçlı eğitim” unsurlarının da dahil edilmesi söz konusudur. Elde edilecek üretim kaynaklı artık değere Kayaköy halkı da dahil olarak “ekonomik sürdürülebilirlik” sağlanacaktır. Bu bağlamda, sadece tecimsel kaygılara dayalı “vahşi turizm”in bu alana zarar verme olasılığı dikkate alınmalıdır.

Ayrıca turizm dışı çeşitli aktiviteler için, örneğin restorasyon ya da yapı ustalığı gibi alanlarda da yetkin ara eleman ve uzmana ihtiyaç olduğu açıktır. Bu sebeple ilgili eğitim kurumları da yeni senaryoda yer almalıdır.

- Tekno-park

Alan ile ilgili önemli senaryolardan birisini oluşturur. Eğitim-üretim mantığı ile bölgenin motive olma potansiyelini taşır. Klasik otel/butik otel mantığı dışında, “köy-kent” kurgusunu destekler. Kentlerden Kayaköy’e gelecek donanımlı göçün temel ilgi alanını oluşturur.

Çalıştay yürütücülerinden, Fransız mimar ve kentsel tasarım uzmanı Jacques Pochoy’un da belirttiği üzere, dünyada, kentlerden köylere göçlerin başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum, aslında önemli bir geçişin yaşanmaya başladığına dair bir işaret. Süreçte, göç edilen yerler daima tahrip olduğundan, tarihi ve kültürel değerlerin korunması önem taşır. Bu düşünceyle, kentte bulunan çeşitli donatıların ve yaşantısal gerekliliklerin Kayaköy’de de yer alması kaçınılmazdır. Tek başına turizm senaryoları ile alanın geliştirilmesi yerine, mevcut sosyokültürel dokunun da dahil olduğu kurgular üretilmelidir. Yapılacak büyük ölçekli tesisler yerel halka yansımayan ekonomik döngüyü de beraberinde getirir. Yerel kültürler ile yeniden bir hayat burada başlatılabilir (Pochoy, 2011).

- Arkeo-park

Kayaköy’ün mevcut terk edilmiş dokusunun sonraki nesillere bir mesaj niteliğinde aktarılması amaçlı korunmasını kapsar. Savaşın ve parçalanmış dostlukların kaybettirdikleri vurgulanır.

- Konaklama

Yoğunluğu ve senaryosu çok büyük önem taşır. Alana sadece “konaklama” olarak bakan birçok projenin olduğu bilinmektedir. Kültür Bakanlığı’nın

alanı otel olarak tahsis etmesi, içinde birçok tehlikeyi barındırır; yerel halkın dışlanması, mevcut dokunun bozulması, tekelleşme vb. gibi. Bu kapsamda çalıştaylarda oluşturulan “farklı fonksiyonlara dayalı bölgeleme” çalışmaları önem taşır.

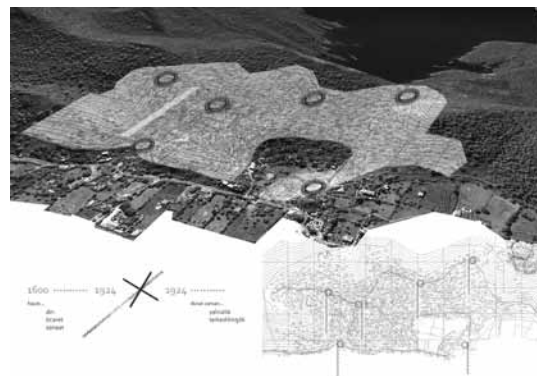
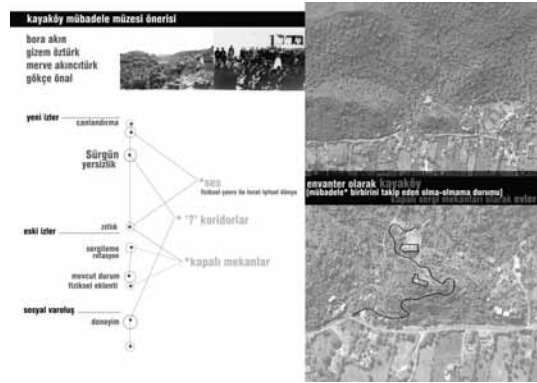
- Spor

Bölgenin sunduğu doğal veriler kapsamında oluşturulabilecek, yürüyüş parkurları, yamaç paraşütü, deniz sporları gibi spor aktivitelerini kapsar.

- Sağlık üniteleri

Günümüzde, alanda herhangi bir sağlık kurumu bulunmamaktadır. Bu önemli eksikliğin giderilmesi, alan ile ilgili senaryolarda büyük önem taşır.

Çalıştaylar kapsamında yukarıda bahsedilen çeşitli kavramlar, katılımcıların ürettiği çalışmalar doğrultusunda ortaya atılmıştır. İleride yapılacak çalışmalarda bu kavramların göz önüne alınmasının Kayaköy’ün geleceği açısından olumlu etkileri olacağı düşünülebilir.

Mübadele izlerini anlatacak ve kültürel buluşmaları destekleyecek bir kurgunun oluşturulması amaçlı geliştirilen gezi senaryosu ve çeşitli mekânların mevcut dokuya entegrasyonu (Ediz, 2010).

Aynı zamanda alanla ilgili bir “envanter-harici bellek” anlamına gelen müzenin önemi, çalıştaylarda vurgulanmıştır (Ediz, 2010).

Tasarlanan “zone”larda, alanın potansiyelinde mevcut çeşitli fonksiyonlar üretilmiştir. Örneğin; müze, sağlık birimi, konaklama, spor-dinlenme, eğitim gibi.

Sonuç

Ülkemizde neredeyse ciddi derecede azalan ve yok olma tehlikesiyle karşılaşan özgün mimari dokuların korunması ve sürdürülebilir bir yaşantının oluşturulması büyük bir önem taşır. Elimizde kalan nadir örneklerden Kayaköy, tasarım - uygulama - ekip çalışması - mimari dil vb. gibi kavramların yeniden tartışılmasına olanak tanıyan bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu fırsatı değerlendirmek hem şu anda ve hem de gelecek kuşaklar açısından ayrıca bir önem taşımaktadır.

Modern mimarlık teorileri kapsamında ve felsefi bağlamda, fenomenoloji kavramı ile örtüşen “Genius Loci” Kayaköy için anahtar kelime niteliğini taşır. Christian Norberg-Schulz Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture adlı eserinde, mekânın yer niteliğini kazanmasını Genius Loci olarak tanımlar. Bu kavram, antik döneme ait olup kısaca “yerin ruhu” anlamına gelir. Alan ile ilgili yapılacak herhangi bir çalışma öncelikle “yerin ruhu”nu kavramalı ve içselleştirmelidir. Kalıcı ve geri dönüşü olmayan mimari adımlar bu aşamadan sonra ele alınmalıdır. Değişen hukuki süreç doğrultusunda Kayaköy’de atılacak bu adımlar; sadece yatırımcı odaklı olmayıp çok yönlü bir çalışma grubunun katkısı ile atılmalıdır. Üniversiteler, sivil toplum örgütleri, yerel halk bu ekibin önemli ve vazgeçilmez parçalarıdır. Daha önce alan ile ilgili yapılan çalışmalarla oluşturulan arşivler - birikimler ise, geleceğe ışık tutmak adına büyük önem taşırlar.

Mart 2013’te gerçekleştirilen, UIA Fransa ve Güney Afrika toplantıları’nda Prof. Dr. Deniz İncedayı tarafından sunulan ve “korun-

ması gerekli kültürel miras” kapsamında önemle değerlendirilen Kayaköy, artık dünya mimarlık ortamında da tanınmaktadır. Bu durumun üzerimize yüklediği sorumlulukla Kayaköy’ün geleceği adına ortak çalışmalara başlanması kaçınılmaz olmuştur. ■

Özgür Ediz, Doç. Dr.,

Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Fotoğraflar:

Özgür Ediz Özel Koleksiyon

Wolfarth, S. (2010) Çalıştay posterini tasarımı.

Teşekkür:

Yukarıda bahsedilen çalışmalar sürecinde değerli katkıları olan Ayça Alangoya, İbrahim Altaş, Levent Arıdağ, Serdar Akkaya, Nilüfer Akıncıttürk, Nezih Aysel, Yıldız Çağlı, Haluk Çetinkaya, Gülay Dirik, Senem Doyduk, Uğurcan Erol, Deniz İncedayı, Timur Kaprol, Mineş Kılıç, Gözde Kırılı, Serhat Kırız, Mehmet Konuralp, Sema Kumyol Rıdpath, Jacques Pochoy, Baha Şıkman, Zafer Sağdıç, Yavuz Taneli, Selay Tok, Han Tümertekin ve adlarını bu satırlara sığdıramayacağım 500’e yakın öğrencimize teşekkür ederim.

Not:

Özgür Ediz 1990’ların sonlarında geliştirdiği doktora tezi ile “Kayaköy” ile ilgili çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmalar günümüze kadar gelmiş ve halen gerçekleştirilmekte olup artık bir gelenek halini almıştır. Çalışmalar Özgür Ediz’in yöneticiliğinde ve koordinatörlüğünde, farklı üst başlıklar ve senaryolar kapsamında 15’e yakın *workshop* ile gerçekleştirilmiştir. *Workshop*’lara gerek ulusal gerekse uluslararası profesyoneller, akademisyenler ve öğrenciler dahil olmuşlardır. Çalışmalardan bazılarını, Doku: Kayaköy, Konut: Kayaköy, Sürdürülebilirlik: Kayaköy, Arkeoloji-Mimarlık: Kayaköy, Ekoloji: Kayaköy gibi başlıklar oluşturur. *Workshop*’lara günümüze değin Uludağ Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Doğuştan Üniversitesi, Ecole Special d’Architecture de Paris destek vermiştir. Ayrıca, söz konusu çalışmalar, *Greenage*, *Ecoweek* gibi birçok uluslararası sempozyum paralelinde Mimar Sinan Üniversitesi’nde ve Uludağ Üniversitesi’nde sergilenmiş ve sunulmuştur. Özgür Ediz’e ait katılımcı tabanlı çalışmalar ayrıca SCII veritabanlarında taranan çeşitli dergilerde basılarak yayımlanmıştır. Çalışmalar ile elde edilen oldukça büyük bir veritabanı ve tasarım önerileri mevcuttur. Tasarım modelleri sadece Kayaköy’ü kapsamakla kalmayıp Kayaçukuru’nu ve çevre yerleşmeleri de ele alarak geliştirilmiştir. Çalışmalar sırasında çevrede yer alan “Antik Likya Kentleri” de araştırmaya dahil edilmiş ve geçmiş-gelecek arasında yörenin nasıl bir köprü oluşturacağı sorusuna yanıt aranmıştır.

Kaynakça:

- Ediz, Ö. (2003) *Mimari Tasarımda Fraktal Kurguya Dayalı Üretken bir Yaklaşım*, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İkinci, O. (2013) “Kayaköy’ünde Hüznün Bitmiyor”, *Cumhuriyet*, İstanbul.
- Pochoy, J. (2011) “Sustainable cities in Mediterranean Region”, *Kayaköy Buluşması: Kayaköy’e Yaşam Akısı(n)*, Mimarlar Odası Muğla Temsilciliği, Kayaköy.
- Saraç, H. (2001) *Kayaköy’ü Konutlarının Koruma ve Restorasyon Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Schulz, C. N. (1979) *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*, Rizzoli, New York.

Awaking the Sleeping Village - A Sustainable Past: Kayaköy
Kayaköy, from Fethiye, Muğla today, is an old Anatolian Greek settlement on the western corner of ancient Lycia. Nobody lives today in the houses which were left by the population exchange following the First World War. Kayaköy is a unique architectural laboratory that managed to suffer the destruction by nature and humans. It has drawn attention since 1980s thanks to the studies held by the Chamber of Architects of Turkey and several universities. For example the ‘Kayaköy International Architectural Design Workshop’ is being realized for more than 10 years with the participation of many Architecture Departments.

The settlement is considered as an open-air museum and is under the influence of daytrips and pensionless tourism. However Kayaköy has lately become a target area for touristy investments and is planned to be offered to tourism with the main heading of “300-beds hotel”.

These steps to be taken in line with the changing legal process are not only investor-oriented but should be taken with the contribution of a versatile working group. Universities, NGO’s, local people are the important and indispensable parts of this working group. And the archives created by the previous studies in the field are important in terms of shedding light on the future.

Yaya Kaldırımlarında Yaşanan Sorunların Çözümüne Yönelik Temel Kurallar

Erkan Avlar

Yaya kaldırımları, kentlerde yaşayanlar tarafından her gün kullanılan en önemli kent parçasıdır. Kent içinde bir yerden bir yere ulaşımı sağlayan, yayaların bir araya geldiği ve yürüdüğü yaya kaldırımlarının serbest, rahat ve güvenli bir biçimde kullanılması önemlidir. Kullanıcılar, yaşadığı veya ziyaret ettiği kentsel çevredeki konfor düzeyi yüksek ve estetik bu mekânlarda fiziksel bir engelle karşılaşmadan hareket etmelidir.

Yaya kaldırımı tasarımında en önemli koşul, özürlü kullanıcıların gereksinimlerine yanıt verilmesidir. Özürliülerin yürüyüşlerini rahat ve güvenli gerçekleştirebilmeleri için yeterli boyutta yürüyüş alanlarına gereksinim vardır. Ayrıca, yürüyüş alanı içindeki düzenlemeler onların istedikleri yere ulaşmalarına engel olmamalıdır. Bu alanlar özürliülerin başkalarına gereksinim duymadan hareket etmelerini, işlerine gidip gelebilmelerini, sosyal, kültürel ve sportif aktivitelere ulaşabilmelerini sağlayacak biçimde düzenlenmelidir.

Günümüzde Türkiye'nin çoğu kentindeki yaya kaldırımlarının kullanımında birçok sorun yaşandığı, sorunlar nedeniyle özürliü veya değil, yaşlı-genç birçok insanın yaya kaldırımlarını rahat ve güvenli bir biçimde kullanamadığı veya bu alanlarda kullanım güçlüğü olduğu bilinmektedir. Yaya kaldırımlarındaki sorunlar nedeniyle düşme, çarpma, burkulma sonucu yaralanmalar ve sakatlıklarla sonuçlanan kazalar yaşanmaktadır.

Yaya kaldırımlarında birçok sorunun ortaya çıkmasına ve bu alanların kullanımının zorlaşmasına neden olan etkenler şu şekilde sıralanabilir:

- *Yaya kaldırımlarının hatalı boyutlandırılması*

Kaldırım genişliğinin az olması, emniyet şeritleri, kılavuz ve uyarıcı bantlar düzenlenmemesi, kaldırım yüksekliğin fazla olması...

- *Yanlış ürün seçimi*

Kaygan, kir, toz ve leke tutan, darbeye karşı dayanımlı olmayan, su emme oranı yüksek, kolay aşınan, yüzeyi yansıtıcı olan, donma/çözünmeye karşı dayanıksız ürünler kullanılması...

- *Eğim ve drenaj düzenlenmemesi*

Yaya kaldırımına eğim verilmemesi sonucu suların uzaklaştırılamaması, su birikintileri oluşması, suların toplanmasını sağlayacak kanalların yapılmaması...

- *Kent mobilyalarının uygun bir biçimde konumlandırılmaması*

Aydınlatma direği, reklam panosu, otobüs durağı, oturma elemanı, çöp kutusu, geri dönüşüm kutusu gibi kent mobilyalarının yaya kaldırımını kesintiye uğratması...

- *Ağaçların uygun biçimde dikilmemesi*

Mevcut olan veya gelişigüzel dikilen ağaçların yaya akışını engellemesi, yaprak ve meyvelerin yol kullanımını tehlikeye sokması, polenli ağaçların alerjik ortam oluşturması, dikenli ve zehirli meyveli türlerin risk oluşturması, ağaç köklerinin kaplama yüzeyini bozması...

- *Uygulama hataları*

Uygulamanın hatalı yapılması nedeniyle düzgün ve estetik olmayan yüzey oluşumu, eksik veya kusurlu ürün kullanılması, ürün seçiminde standartlara uyulmaması, katmanların yeterli kalınlıkta uygulanmaması...

Üstte, boyutların hatalı uygulanması; altta, cam şişe kumbarasının yanlış konumlandırılması.

Ağaçların uygun biçimde dikilmemesi, İstanbul (Avlar, 2012).

Eksik ve yanlış uygulama, İstanbul (Avlar, 2012).

Yaya kaldırımının amaç dışı kullanılması, İstanbul (Avlar, 2012).

Hatalı rampa düzenlemesi, İstanbul (Avlar, 2012)

Yaya kaldırımı örneği, Kanada (<http://www.flickr.com/photos/luton/505006211>).

- Detay çözümlerindeki kusurlar

Ağaç, aydınlatma direği ve diğer ürün bitişlerinin sağlanamaması nedeniyle estetik olmayan bitiş, katmanların yetersiz olması, kaplama altında su birikmesi...

- Amaç dışı veya yanlış kullanım

Yaya kaldırımında araç, oturma grupları, satış üniteleri gibi engellerin olması nedeniyle kullanım güçlüğü veya yaya yolunun kullanılmaması, kaldırım kaplaması üzerindeki araçların ağırlıkları nedeniyle kaplamanın veya kaplama yüzeyinin bozulması...

- Yetersiz aydınlatma

Aydınlatma direklerinin yeterli sayıda yerleştirilmemesi, yanlış armatür seçimi nedeniyle görsel konforun sağlanamaması, göz kamaşması, kabloların açıkta olması nedeniyle elektrik çarpması...

- Rampa ve merdiven düzenlemesinde hatalar

Rampa ve merdiven genişliklerinin yeterli olmaması, rampa eğiminin fazla olması, basamakların yüksek ve dar olması, korkuluk bulunmaması, yüzeylerin kaygan olması...

- Bakım ve onarım yapılmaması

Temizlik yapılmaması, kaplama ürünlerinde bozulma, aşınma, kırılma, çatlak, kabarma ve çökme/şişme gibi hasarların giderilmemesi...

- ...

Yaya kaldırımında sorun oluşturan bu etkenlerin ortaya çıkmasında en önemli nedenler şu şekilde sıralanabilir:

- Tasarım yapılmadan uygulama yapılması,
- Yaya kaldırımı tasarımında standartlarda yer alan kurallara uyulmaması,
- Uygulamanın uzman olmayan kişi ve ekiplerce yürütülmesi,
- Bilinçsiz kullanım,
- ...

Yaya kaldırımında sorun oluşmaması için tasarım, uygulama ve kullanıma yönelik kurallara uyulması önemlidir. Bu bağlamda, yaya kaldırımında boyutlara, donatı bandı ve rampalara ilişkin tasarım kuralları aşağıda açıklanmaktadır.

Yaya Kaldırımlarında Boyutlar

Yaya kaldırımının genişliği, kullanma yoğunluğu ile yol sınıfına ve grubuna göre belirlenmektedir. Tekerlekli sandalye kullanan kişi ve yanından geçen yaya için tercih edilen en az genişlik 150 cm.dir (*Engelsiz Tasarım Kılavuzu*, 2010). Bu genişlik, yaya yoğunluğuna göre artırılmalıdır. Yaya kaldırımı taşıt yolu kaplamasından en fazla 15 cm., en az 3 cm. yükseklikte olmalıdır (TS 7937, TS 12576).

Yaya kaldırımının her iki yanında ve bina, yaya geçitleri, merdivenler, rampalar, duraklar, araç ve otopark giriş-çıkışları, yaya kaldırımı dışındaki alanlarda ve bu alanların başlangıç ve bitiş bölümlerinde dokulu ürünler kullanılarak görme özürli kullanıcılar uyarılmalıdır. Yaya kaldırımında engeller varsa, bu engellerden önce fark edilir işaretler konulmalı veya yol kaplamasından ayrı dokuda renkli ürünler kullanılmalıdır. Ayrıca, yoğun kullanılan yaya kaldırımındaki yol daralmalarında, virajların başlangıcından bitişine kadar olan bölümlerde, yaya hareket yönüne paralel ızgara aralıklarında uyarı işaretleri olmalıdır (12576).

Düzgün olmayan yüzeyler her kullanıcı için tehlike oluşturabilir. Kaldırım yüzeyi sert ve düz olmalı, kaymayan ve parlamayan, yaya hareketini zorlaştırmayan malzeme ile kaplanmalı ve güvenli, devamlı, kesintisiz ve engelsiz dolaşıma izin vermelidir. Yaya hareket hattı üzerinde girinti, çıkıntı ve yükselti oluşturan düzenlemelerden ve tehlikeli olacak her türlü düzensizlikten kaçınılmalıdır. Yüzey kaplaması seçilirken iklim koşulları, kaldırımın kullanım yoğunluğu ve biçimi göz önünde bulundurulmalıdır (*Engelsiz Tasarım Kılavuzu*, Ek Teknik Şartname).

Yaya kaldırımının eğimi, yüzey sularının uzaklaştırılması için taşıt yoluna doğru % 2-3 olmalıdır (TS 7937). Taşıt yoluna doğru yönlendirilen yüzey suları, bordür taşı ile taşıt yolunun birleştiği yerde yapılacak su oluğu ve rögarlarla yeterli drenaj sağlanarak uzaklaştırılmalıdır.

Yaya yollarında yüzey sularını toplayan su oluğu (su akıtma kanalı) yolun genişliğine bağlı olarak yolun ortasında veya her iki kenarında yapılabilir. Su oluğu yayaların yürütmesine engel olmayacak şekilde düzenlenmelidir. Su oluklarından gelen suların yeraltı drenajına aktarılacağı rögarlar yirmi metrede bir konumlandırılmalıdır (12174). Bitişik düzen ve ön bahçesi olmayan yapılaşma alanlarında yağmur suyu iniş borularından taşınan suyun yaya yoluna serbest akması yerine, yağmur kanalına bağlanması tercih edilmelidir.

Yaya Kaldırımlarında Donatı Bandı

Her sokakta bulunması gereken asgari/standart donatılar; sokak levhası, aydınlatma elemanı, çöp kutusu ya da çöp konteynırı, yangın hidranti, sokakta araç trafiği tek yönlü ise bunu belirten trafik levhası veya sokağa sadece özel amaçlı taşıtların girebileceğine dair trafik levhası, afet durumunda sığınacak ve/veya başvurulacak merkeze dair bilgilendirme levhasıdır (*İstanbul Araç ve Yaya Yolları Kentsel Tasarım Rehberi*, 2010).

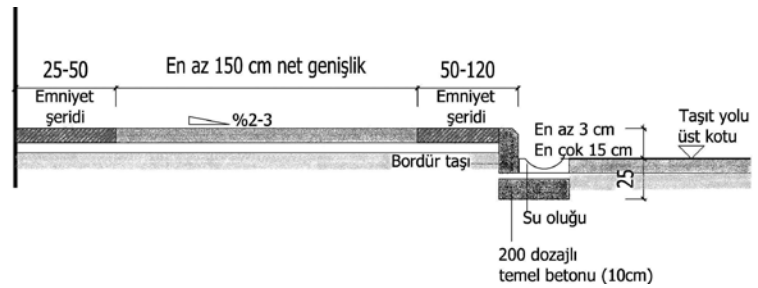
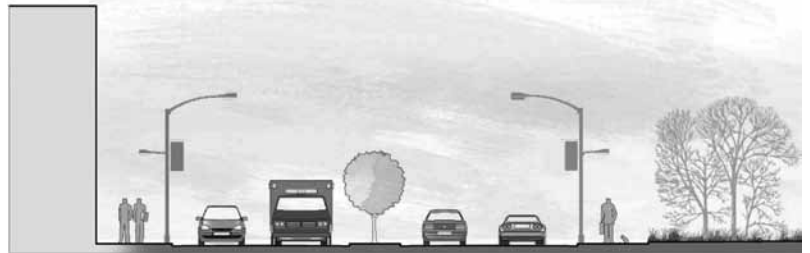

Yaya kaldırımı örneği, ABD (<http://transportationnation.org/wp-content/uploads/2011/06/WayfindingSignSamplePhoto.jpg>).

Yaya kaldırımında rampa örneği (<http://charmeck.org/city/charlotte/Transportation/PedBike/PublishingImages/Curb-Ramp-Web.jpg>).

Yaya kaldırimleri (*İstanbul Araç ve Yaya Yolları Kentsel Tasarım Rehberi*, 2010)

Bunların dışında gereksinime göre oturma elemanı, toplu taşıma durağı, bilgi iletişim ve işaret panosu, telefon kulübesi, saat, çeşme, satış birimi, çiçeklik gibi kent mobilyaları da yer alabilir.

Ayrıca, yaya kaldırımına ağaç dikilmesinin özellikle araçların neden olduğu egzoz, gürültü gibi kirlilikten yayaların korunmasına, hareket halindeki yayalar ile yol mekânında dinlenenlerin hava koşullarının (rüzgâr, güneş, yağış, vb.) sert etkilerinden nispeten korunmasına, yol mekânının estetiğine ve yolun drenajına katkısı vardır (*İstanbul Araç ve Yaya Yolları Kentsel Tasarım Rehberi*, 2010).

Aydınlatma, trafik işareti direkleri ile süs bitkileri, çiçeklik/saksılar, yaya korkulukları gibi donatılar bordür taşı dahil yaya kaldırımı boyunca en az 75 cm., en çok 120 cm. genişliğinde bir bant içinde ve bir hizada düzgün olarak konum-

Yaya kaldırımında boyutlar.

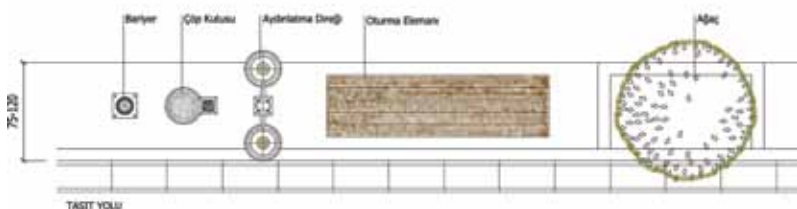
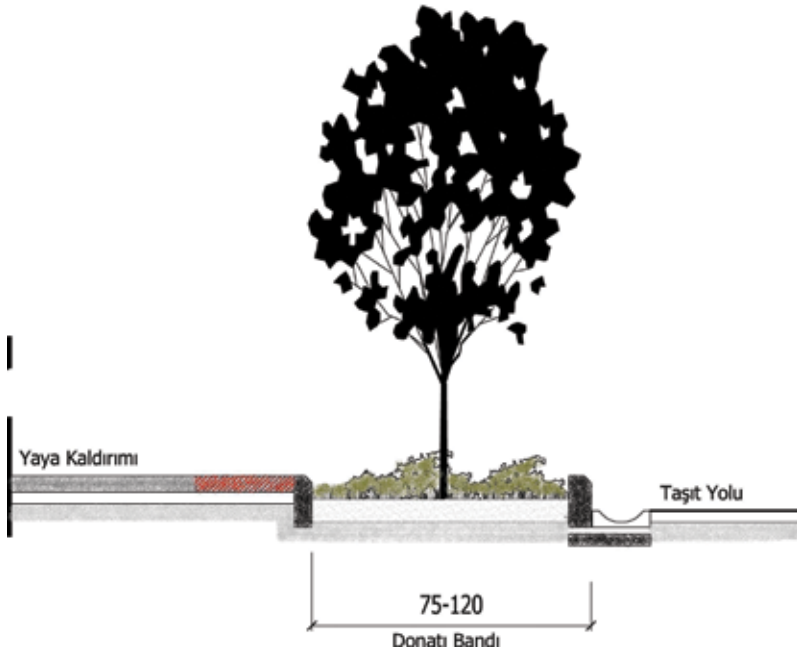
landırılmalıdır (TS 12576). Yaya kaldırımının mülkiyet sınırında kot farkı olması halinde kaldırım ile bahçe arasına korkuluk yapılmalıdır.

Yaya kaldırımında, daralma ve dar geçitlerden kaçınılmalıdır. Yükseklikleri sınırlı yerlerde (merdiven altı vb.) yüksekliği 2,20 metrenin altına düşen alanlar bölücülerle kapatılmalıdır. Çöp kutuları yaya hareketine engel olmayacak şekilde yaya kaldırımı kenarında bordür taşına en az 40 cm. uzaklıkta ve en az 90 cm., en çok 120 cm. yüksekliğe monte edilmelidir (TS 12576).

Yaya mekânlarında bilgi iletişim panoları (şehir planı, semboller, sokak adı levhaları, toplu taşıma planı ve tarifesi, tiyatro, kültür, sinema ilanları vb.) kolay okunabilecek yerlere, yaya ve taşıtlara engel olmayacak şekilde yerleştirilmeli ve geceleri aydınlatılmalıdır (12174).

Yaya kaldırımında, yolun genişliğine bağlı olarak veya yaya dolaşımını engellemeyecek şekilde özürülülerin de faydalanabileceği uygun yerlere oturma elemanları konulmalıdır. Görme zorluğu çeken özürülüler için yer alan uyarı ve yön levhalarında kontrast renkler kullanılmalıdır. İşitme özürülüler için uyarıcı ve yönlendirici sesli bilgiler, görsel bilgilerle desteklenmelidir.

Yaya kaldırımında donatı bandı.

Yaya kaldırımında yapay aydınlatma, güvenli bir sirkülasyon için düzenli ve göz kamaştırmayacak biçimde yapılmalıdır. Yayaaların gece kaldırımında güvenli yürüyebilmelerini sağlamak için özellikle köşe noktalar, kavşaklar, toplanma noktaları iyi aydınlatılmalıdır. Bölge içinde yaya ve taşıt trafiğine engel olmayacak ve estetik aydınlatma direkleri ve lambaları kullanılmalıdır (TS 12174). Yaya kaldırımı ve kent mobilyaları geceleri aydınlatılmalı, aydınlatmada etkili görünüm vermek amacı ile ışık-ses, ışık-su, ışık hareketleri kullanılmalıdır.

Yaya Kaldırımlarında Rampalar

Yaya geçidinden kaldırıma çıkışta/inişte ve kaldırım başlangıç ile bitişinde yola bağlantıyı sağlayan noktalarda rampa düzenlenmektedir. Özürülülerin kullanacağı eğimli yollarda ilk önce rampa tercih edilmeli, rampa yapılmasının mümkün olmaması durumunda merdiven yapılmalıdır. Rampalar, tekerlekli sandalyeli ve bastonlu özürülülerin de kullanabileceği düşünülerek mümkün olduğu kadar rahat ve güvenli olmalıdır. Rampalarda eğim % 8'den fazla olmalıdır. Görme engelliler için rampaların başında ve sonunda 150 cm. uzunluğunda düz ve değişik dokuda bir alan bulunmalıdır. Rampaların yüzeyleri sert, stabil, kaymaz ve çok az pürüzlü ürünler ile kaplanmalıdır.

Küpeşteler, emniyet bakımından rampa başlangıç ve bitiminde 45 cm. daha devam etmelidir. 20 cm. yükseklikten fazla bir kot farkını geçerken rampanın bir veya iki tarafına küpeşte yapılmalıdır. Rampalar tekerlekli iki sandalyenin iki yönlü geçişine olanak verecek şekilde en az 180 cm. genişliğinde olmalıdır. 10 m.den uzun ve yüksekliği 50 cm.yi geçen rampalarda veya bir rampadan ikinci bir rampaya geçiş varsa en az 2,50 m.lik düz dinlenme alanları yapılmalıdır (12576).

Sonuç ve Öneriler

Yaya kaldırımı tasarımında temel ilke, yaya kaldırımının herkes için kullanılabilir konfor koşullarında düzenlenmesidir. Bunun için tüm tasarımlarda özürülüler, yaşlılar, çocuklar, yük taşıyanlar, kentte veya kentin belirli bir bölgesinde ilk kez bulunanlar dikkate alınmalıdır. Bu temel ilkenin kentin her bölgesinde sağlanması bir koşul olarak düşünülebilir. Ayrıca, boyutlar kullanıcıların (insanlar, çeşitli araçlar) ve donatıların ölçülerine uygun olmalı ve tasarım sürecinde belirlenen ölçülere uyulmalıdır. Yaya kaldırımındaki tasarım ve dil birliği konusundaki sorunları ortadan kaldırmak, özürülü veya değil, tüm kullanıcılar

için çağdaş yol mekânlarının oluşturulmasını sağlamak, kentsel mekânın daha yaşanır kılınmasını da önemli bir adım olarak görülmelidir.

Farklı fiziksel yapıdaki insanlar için ayrı düzenlemeler yapmak yerine, herkes tarafından kullanılabilir ortak çözümler üretilmelidir. Bu nedenle yaya kaldırımıdaki bütün düzenlemeler fiziksel özüllüler (yürüme özüllü, tekerlekli sandalyeye bağımlı özüllü, kolları ve elleri özüllü olan), görme özüllüler (görme zorluğu çeken ve görmeyen) ve işitme özüllülerin (işitme zorluğu çeken ve duymayan) gereksinimleri esas alınarak tasarlanmalıdır. Böylece yaya kaldırımının özüllü yayalar dahil herkes tarafından rahat kullanımı sağlanacaktır.

Bunun için mutlaka yaya kaldırımının tasarımı yapılmalı, tasarım yapılırken standartlarda belirtilen kurallara uyulmalı ve bu kuralardan ödün verilmeden uzman ekip tarafından uygulama gerçekleştirilmelidir.

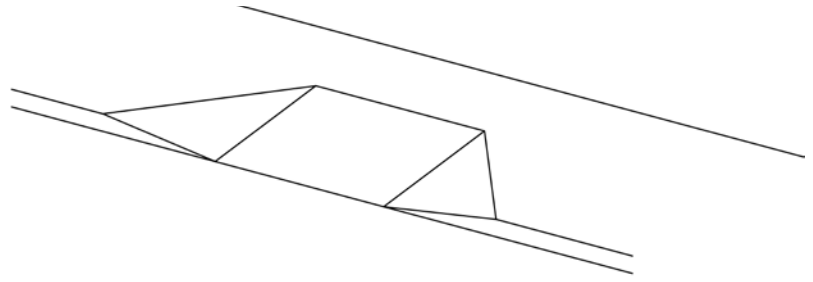
Yeni düzenlenen yollarda eski kaplama kotunun korunmaması sonucu, yüksekliği fazla, yayalar tarafından rahat kullanılamayan ve yaralanma riski taşıyan yaya kaldırımı uygulamaları ortaya çıkmaktadır. Bu sorun, Türkiye’de yaya kaldırımında yaşanan sorunlardan en önemlisi olarak gösterilebilir. Bu nedenle yaya ve araç yollarında yapılacak kaplama onarımı veya yenilemelerde eski yol kaplaması kotunun korunmasına dikkat edilmelidir.

Yollarda ve yapılarda yeni uygulama veya bakım-onarım süresince yapılacak çalışmalar ve bu çalışmalar için alınacak güvenlik önlemleri yaya kaldırımını kesintiye uğratmamalıdır. Yaya yolunu kesen, beton dökümü, malzeme sevkiyatı, hafriyat taşıma, yol temizliği gibi yüksek kapasiteli işler yaya trafiğinin yoğun olmadığı zamanlarda yapılmalıdır. Kısa süreli de olsa yaya yollarının üzerine ağır yüklerin konulmasına ve araç kullanımına izin verilmemelidir. ■

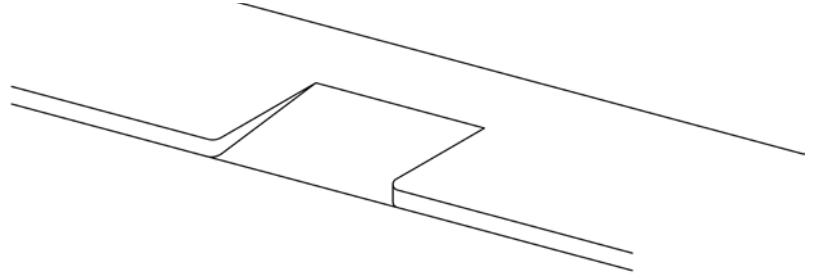
Erkan Avlar, Yrd. Doç. Dr., YTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Kaynakça:

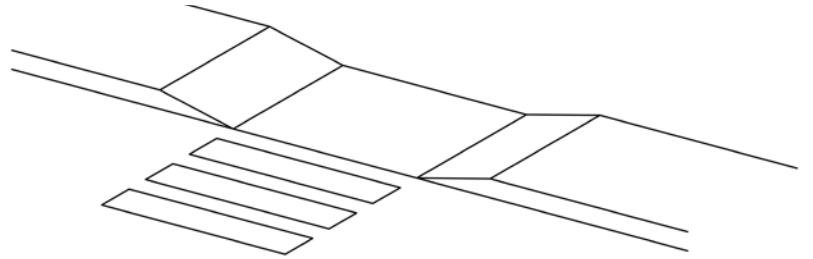
- İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Etüt ve Projeler Daire Başkanlığı Projeler Müdürlüğü, Danışmalar Prof. Dr. Zekiye Yenen, Yrd. Doç. Dr. Erkan Avlar, Yrd. Doç. Dr. Nilgün Erkan, (2010) *İstanbul Araç ve Yaya Yolları Kentsel Tasarım Rehberi*, Promer Planlama, İstanbul.
- Kavak Kara, M., *Herkes İçin Erişilebilir ve Kullanılabilir Fiziksel Çevre ve Yapılar İçin Ek Teknik Şartname*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Proje Değerlendirme Koordinasyon Takip Kurulu, İstanbul.
- Koca, C. (2010) *Engelsiz Tasarım Kılavuzu*, Çeviri ve Düzenleme, İstanbul Dünya Engelliler Vakfı, İstanbul.
- TS 7937 (1990) *Şehir İçi Yollar - Yaya Kaldırımı Boyutlandırma ve Yapım Esasları*, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara.
- TS 12174 (1997) *Şehir İçi Yollar - Yaya Yolu ve Yaya Bölgeleri Tasarım Kuralları*, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara.

Üç Yönde Eğimli Rampa

Tek Eğimli Rampa

Kaldırım Enine Yapılan Rampa

- TS 12576 (1999) *Şehir İçi Yollar Özüllü ve Yaşlılar İçin Sokak, Caddeler, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretleme Tasarım Kuralları*, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara.
- <http://www.flickr.com/photos/luton/505006211/>
- <http://transportationnation.org/wp-content/uploads/2011/06/WayfindingSignSamplePhoto.jpg>
- <http://charmeck.org/city/charlotte/Transportation/PedBike/PublishingImages/Curb-Ramp-Web.jpg>

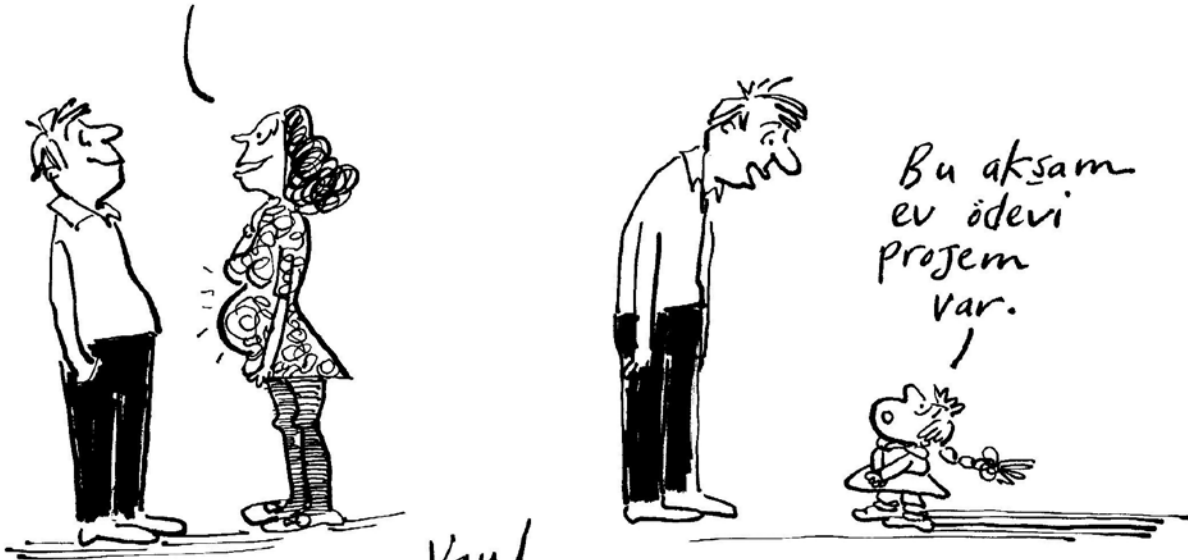
Yaya kaldırımında rampalar.

Basic Rules for Solutions of Problems Occurring on Pedestrian Sidewalks

The most important part of the city used every day by people living in urban areas is pedestrian sidewalks. Providing access from one place to another in the city and pedestrians coming together and walking on, it is important to use these roads freely, conveniently and securely. But today many difficulties occur when using these sidewalks in many cities of Turkey. Because of these difficulties, it is known that many people, disabled or not, elderly or young, don't use sidewalks easily. Besides, because of the problems on sidewalks, accidents occur resulting in laceration and invalidism. The most important reasons for the emergence of these problems are; application made without design, designing sidewalks abiding by the rules in the standards, execution of the application by non-specialized people and teams and unconscious uses. To prevent problems on pedestrian sidewalks, complying with the rules is important in design, implementation, and use. In the article the causes for the problems in pedestrian sidewalks are primarily determined. Then, the dimensions of sidewalks, regulation of the pedestrian equipment tape, protective barriers and design rules for sidewalk ramps to avoid the problems will be discussed.

Bir çocuk projem var.

Vay! PROJECİ MİMARLIK niye bitti, şimdi anladım.

ARADIĞINIZ KİTAPLAR MİMARLAR ODASI KİTABEVİNDE

www.mivkitabevi.com

MİMARLIK VAKFI
FOUNDATION FOR ARCHITECTURE-TURKEY

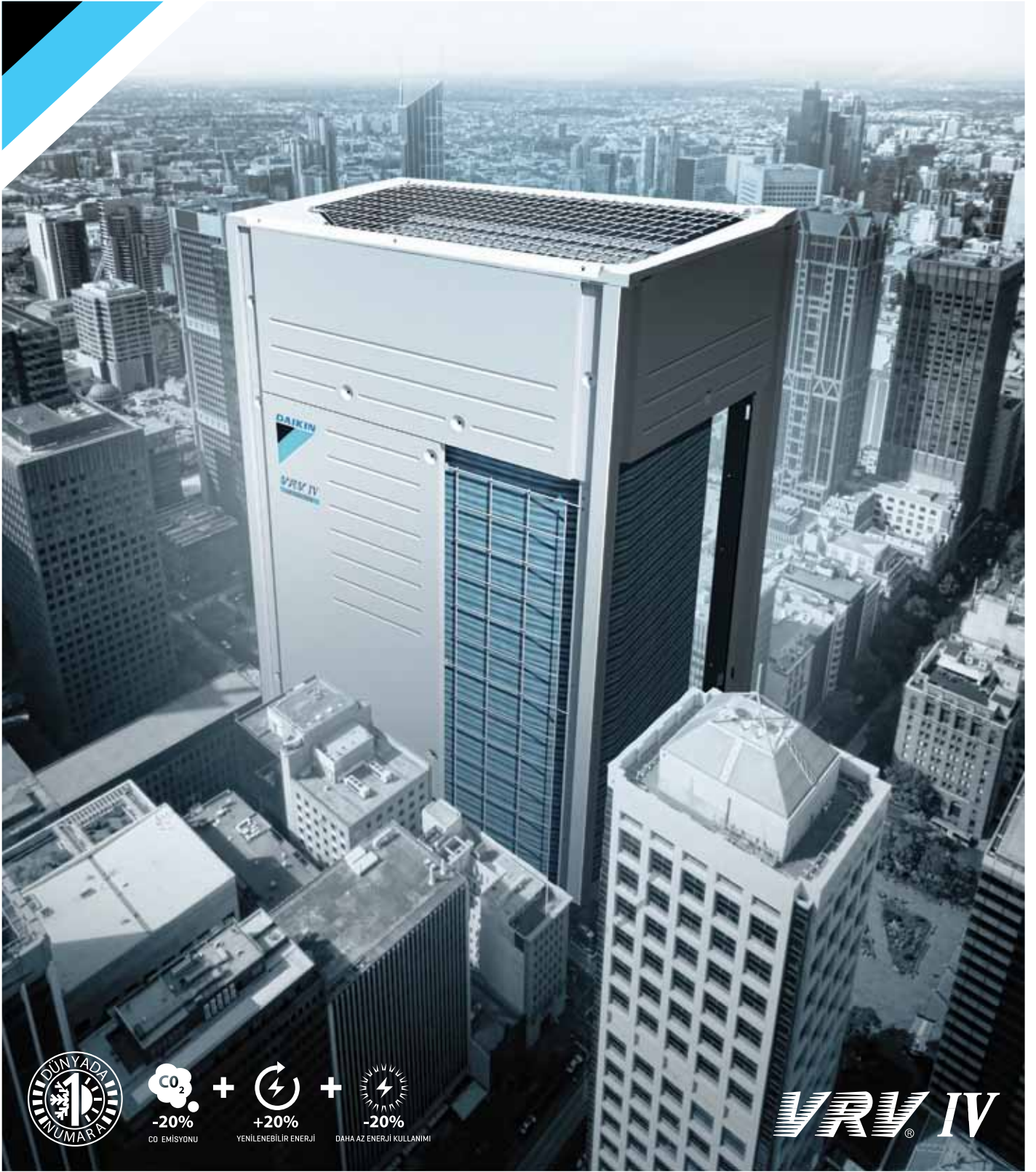
MİMARLIK VAKFI İKTİSADİ İŞLETMESİ

KARAKÖY KEMANKES CADDESİ NO: 31 BEYOĞLU 34425 İSTANBUL

T: (0212) 244 86 87 / F: (0212) 244 86 88

tmmob mimarlar odası
istanbul büyükşehir şubesi

CO EMİSYONU

YENİLENEBİLİR ENERJİ

DAHA AZ ENERJİ KULLANIMI

VRV IV®

Merkezî klima sistemlerinin merkezi:

Dünyanın klima uzmanı, sektörün standartlarını yeniden belirledi.
Yenilenen özellikleriyle VRV IV önceki seriye göre **% 25 daha verimli**.

- Değişken soğutucu sıcaklığıyla her projeye özel optimizasyon imkânı.
- Isı pompasında kesintisiz ısıtma.
- Geliştirilmiş kontrol sistemiyle kullanım kolaylığı.